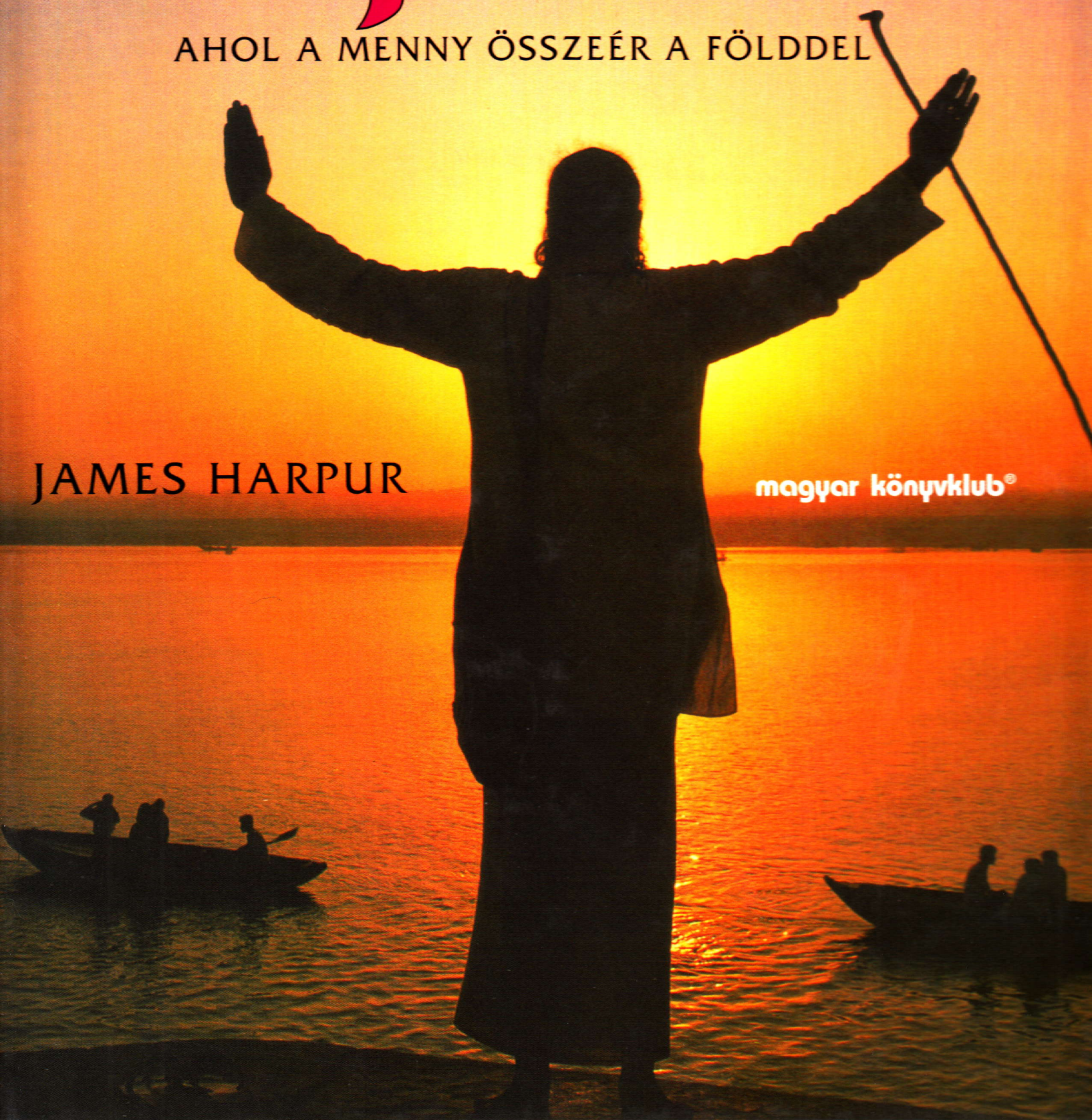

MEGSZENTELT TÁJAKON

AHOL A MENNY ÖSSZEÉR A FÖLDDEL

JAMES HARPUR

magyar könyvklub®

MEG- SZENTELT TÁJAKON

Ahol a Menny összeér a Földdel

JAMES HARPUR

magyar könyvklub®

TARTALOM

FORDÍTOTTA:
B. SZÜCS MARGIT

The Atlas of Sacred Places
Copyright © 1994 by Marshall Editions
Developments Ltd.
All rights reserved

Hungarian translation © B. Szűcs Margit, 1995

Magyar Könyvklub, Budapest, 1995
Felelős kiadó: Dr. Kratochwill Balázs igazgató
Irodalmi vezető: Ambrus Éva
Műszaki vezető: Szedlák György
Felelős szerkesztő: Borbás Mária
Tipográfia és fedéltervezés: Horváth Tibor
Formakészítés: Pytheas Kft. Budapest
Nyomás és kötés: Mohndruck Graphische
Betriebe GmbH, Germany
Megjelent 30 (A/5) ív terjedelemben

ISBN 963 548 179 9

BEVEZETÉS 7

 SZENTEK
NYOMDOKAIN
SÍNAI-HEGY 12
EGYIPTOM

Az Ígéret Földje felé 16

 BODH-GAJA 18
INDIA

 EPHESZOSZ 22
TÖRÖKORSZÁG

Szent Pál harmadik útja 28

 IONA 30
NAGY-BRITANNIA

 SZIKLAMECSET 36
IZRAEL

 TISZTELET A HÓLTAKNAK
NEWGRANGE 46
ÍRORSZÁG

A megalitok világa 50

 MÜKÉNÉ 52
GÖRÖGORSZÁG

 SI HUANG-TI
SÍREGYÜTTESE 60
KÍNA

 EL-GÍZA PIRAMISAI 64
EGYIPTOM

 OSEBERG 72
NORVÉGIA

A vikingek kora 76

 KATAKOMBÁK RÓMÁBAN 78
OLASZORSZÁG

Az előző oldalakon: Szent férfiú
az indiai Váránasziban;
a jeruzsálemi Sziklamecset.

A könyvben szereplő helyekre
a következő jelképek utalnak:
Sínai-hegy – Törvénytáblák;
Bodh-Gaja – a Bodhi-fa;
Epheszosz – Artemisz-szobor;
Iona – Kelta kereszt;
a jeruzsálemi Sziklamecset –
a Kupola;

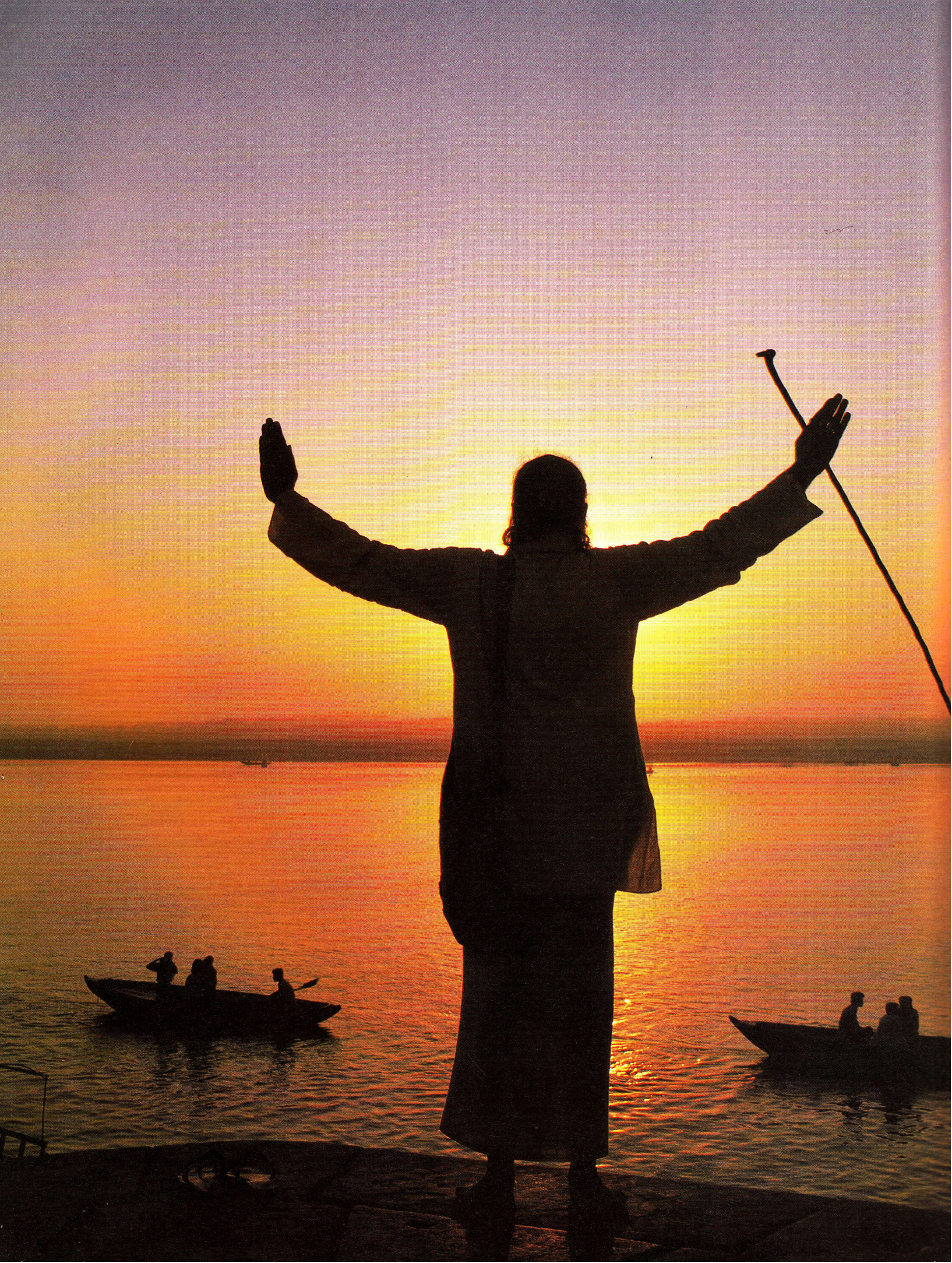
Newgrange – spirális
motívum; Mükéné –
„Agamemnón maszkja”;
Si Huang-ti síregyüttese –
terracotta katona; piramisok
El-Gízában – a piramisok;
Oseberg – állatfejfaragvány;
római katakombák –
keresztény haljelkép;

	ÖRÖK SZENTÉLYEK AZ OLGA-HEGY AUSZTRÁLIA	84		ISTEN DICSŐSÉGÉRE ISZFAHÁN IRÁN	140		AZ ÚT VÉGÉN VÁRÁNASZI INDIA	188
	A KARNAKI TEMPLOM EGYIPTOM	88		WAT PHRA KEO THAIFÖLD	146		DELPHOI GÖRÖGORSZÁG	194
	<i>A Nílus ajándéka</i>	96						
	TEOTIHUACÁN MEXIKÓ	98		A CÓRDOBAI NAGY MECSET SPANYOLORSZÁG	150		MEKKA SZAÚD-ARÁBIA	202
							<i>A próféta korában</i>	208
	OLÜMPIA GÖRÖGORSZÁG	104		A SZULEJMÁN-MECSET TÖRÖKORSZÁG	156			
				<i>Nagy Szulejmán birodalma</i>	164		KAILÁSZÁ TIBET	210
	CAHOKIA EGYESÜLT ÁLLAMOK	112		AZ ARANYTEMPLOM INDIA	166		LOURDES FRANCIAORSZÁG	216
	<i>Az ősi Észak-Amerika különös balmai (moundok)</i>	118						
	PAGAN MIANMAR (BURMA)	120		A RAVENNAI SAN VITALE OLASZORSZÁG	170		A CANTERBURYI SZÉKESEGYHÁZ NAGY-BRITANNIA	220
							<i>Zarándoksors</i>	228
	A CASHELI-SZIKLA ÍRORSZÁG	126		ISZE JAPÁN	174			
				<i>Síntó szentélyek Japánban</i>	178		FÖLDRAJZI LEXIKON	230
	AZ EZER BUDDHA-BARLANGOK KÍNA	132		A KÖLNI SZÉKESEGYHÁZ NÉMETORSZÁG	180		BIBLIOGRÁFIA	234
	<i>A buddhizmus elterjedése</i>	136					NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ	236
							KÖSZÖNET	240

*az Olga-hegy – kupolás szikla;
karnaki templom – kosfejű
szfinx; Teotihuacán –
Kecalkoatl arca; Olümpia –
diszkoszvető; Cahokia –
madárembervés; Pagan –
piramistemplom; Casheli-szikla
– kerek torony és
a székesegyház romjai; az Ezer*

*Buddha-barlangok –
bodhiszattva; Iszfabán – íván
vagy kapuzat; Wat Phra Keo –
óralak; a córdobai Nagy mecset
– mór boltív; Szulejmán-mecset
– kupola; Aranytemplom –
a szikh vallás kbanda jelképe;
ravennai San Vitale – Krisztus-
fej; Isze – faszentély; a kölni*

*székesegyház – toronypár;
Váránaszi – gatik vagy
folyóparti lépcsők; Delphoi –
omphalosz kő; Mekka –
Kába; Kailásza – hófedte
csúcs; Lourdes – Szűz Mária-
fej; canterburyi székesegyház
– középkori zarándok.*

BEVEZETÉS

Így szólt az Úr Mózeshez a Sínai-hegyen: „Oddd le a te saruidat lábaidról; mert a hely, amelyen állasz, szent föld.” Hasonlóan szentként tisztelt helyek sokfelé voltak és vannak a világon, ám szentségük eredete bizonytalan. Nem tudhatni, vajon léteznek-e valóságos, megfogható indítékok, vagy a szemlélők érzületéből fakad-e a szentség légköre.

Századunkban a német Rudolf Otto és a román Mircea Eliade világitott rá tudományosan a „szent” fogalmának jellemzőire. Ottótól ered az „isteni szellemű” kifejezés, amely szerint az isteni kinyilatkoztatás vagy megjelenés félelmet ébreszt. Sok hagyományosan szent helyen támad ilyen érzés, köztük az égbe tornyosuló szikláktól körülvett görög jósdá-szentély, Delphoi láttán, vagy Tibetben, a nyugati síkságok fölé emelkedő Kailásza szimmetrikus, jégsapkás csúcsain.

Eliade összeveti a „megszentelt hely” és a „profán hely” fogalmát; az első mint „vallási jelenség” mutatkozik meg, a második a templomon kívül eső térségre utal. Az animisták, például a sintó vallásúak, akik azt hiszik, hogy a természetben minden lélekkel telített, akár egy fát vagy egy sziklát is részesíthetnek vallásos tiszteletben. A keresztények számára az Istent megtestesítő Jézus érvényesíti a szentséget. Némely helyen bizonyos vallási eseményből nőtt ki a megszentelt légkör: a Sínai-hegyen jelent meg az Úristen Mózesnek; Lourdes-ban tűnt fel Szűz Mária egy parasztlány előtt; Iona szigetén élte át Szent Kolumbán látomásait az angyalokról, és ott vitte véghez különféle csodatetteit.

Egyéb okokból is tekinthetünk szentnek valamely helyet. Könyvünk több mint harminc példát tesz vizsgálat tárgyává, öt különböző részben. A „Szentek nyomdokain” című fejezetben olyan műalkotások és tájak szerepelnek, amelyek szentekhez és vallási tanítókhoz fűződő kapcsolatuk által váltak megszenteltté; ilyen például az indiai Bodh-Gaja, ahol Sziddhártha Gautama elnyerte a megvilágosodást, és Buddhává lett.

A temetkezési helyeket különösen szent hírnév övezte az ősi kultúrákban, mivel az emberek úgy érezték, a halott utazása a túlvilágba és ottani létének élvezete a sír és a temetkezési tárgyak szentségétől függ.

*Indiai szent ember köszönti az új nap hajnalát Váránasziban,
az ország legszentebb városában.*

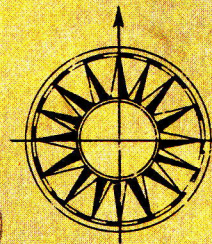
A „Tisztelet a holtaknak” című rész ősi temetkezési helyekkel foglalkozik, az írországi Newgrange történelem előtti folyosósírtól az el-gizai piramisokig, a kapcsolódó rítusokkal és hiedelmekkel egyetemben.

A romkultusz a 19. századi romantikus mozgalom idején tetőzött Európában. Az akkori turisták roppantul élvezték az omladozó boltívek és a magányos oszlopok szépségét. Az „Örök szentélyek” a távoli vagy mítikus múltat idézik fel, például Mianmarban Pagan buddhista templomai.

ATLANTI- ÓCEÁN

A vallásos szellemből fakadó művészi jártasság nagy alkotásokat hozott létre: megszentelt helyeket, amelyeknek falait tornyok, csempék, üveg és aranyozás, festmények vagy ikonok díszítik. Az „Isten dicsőségére” fejezet templomokat mutat be a világ különböző részeiről, köztük az iráni Iszfahán szivárványszínű kupolás Szafavida-mecseteit és Ravenna bizánci templomát, a San Vitalét, a kereszténység csodái közé számító mozaikjaival. „Az út végén” bizonyos szentélyekhez vezető zarándokutakra összpontosít; ilyen zarándokhely például Mekka vagy a canterburyi székesegyház. A zarándoklat testileg megerőltető lehet, szellemileg pedig hagyományosan a lélek utazása, melynek célja az egyesülés Istennel.

CSENDES- ÓCEÁN

1. CAHOKIA (Egyesült Államok)	9. OSEBERG (Norvégia)	16. MUKÉNÉ (Görögország)	25. KAILÁSA (Tibet)
2. TEOTIHUACÁN (Mexikó)	10. A KÖLNI SZÉKESEGYHÁZ
(Németország)	17. EPHEZSZOSZ (Törökország)	26. VÁRANASZI (India)
3. IONA (Nagy-Britannia)	11. A RAVENNAI SAN VITALE
(Olaszország)	18. SZIKLAMECSET (Izrael)	27. BODH-GAJA (India)
4. NEWGRANGE (Írország)	12. KATAKOMBÁK RÓMÁBAN
(Olaszország)	19. SÍNAI-HEGY (Egyiptom)	28. AZ EZER BUDDHA-BARLANGOK
(Kína)
5. CASHEL-SZIKLA (Írország)	13. SZULEJMAN-MECSET (Törökország)	20. PIRAMISOK EL-GÍZÁBAN
(Egyiptom)	29. PAGAN (Mianmar/Burma)
6. A CANTERBURYI SZÉKESEGYHÁZ
(Nagy-Britannia)	14. DELPHOI (Görögország)	21. A KARNAKI TEMPLOM (Egyiptom)	30. WAT PHRA KEO (Thaiföld)
7. LOURDES (Franciaország)	15. OLÜMPIA (Görögország)	22. MEKKA (Szaúd-Arábia)	31. SI HUANG-TI SÍREGYÜTTÉSE (Kína)
8. A CORDOBAI NAGY MECSET
(Spanyolország)		23. ISZFAHÁN (Irán)	32. ISZE (Japán)
		24. ARANYTEMPLOM (India)	33. OLGÁ-HEGY (Ausztrália)

Meghatározhatatlan, hogy bizonyos helyek eleve

szentek-e, vagy az emberek érzése teszi őket megszenteltté.

Am hagyomány igazolja, hogy egyes helyek isteni szelleme

fokozottabbnak tűnik másokénál; hogy kedvező

körülményeket nyújtanak vallási jelenségekhez, vagy szellemi

erőt halmóztak fel szent tudományuk, illetve valamely

ereklyéhez vagy szenthöz fűződő kapcsolatuk által.

S ha létrejött a megszentelt hely vagy szent terület, eltüntetése nem

könnyű feladat – ahogyan T. S. Eliot írta: „É talajból fakad,

ami mindéig megújítja a földet, bár mindéig tagadják.”

SZENTEK NYOMDOKAIN

A világon mindenütt feltűnnek a kiváló szent személyiségekhez kapcsolódó, mély tisztelettel övezett helyek. A középkori emberek hittek az ereklyék, például a szentek csontjainak gyógyító vagy szerencsét hozó erejében. Hasonlóképpen bizonyos helyeken megszentelt légkör érzékelhető, mivel eltölti egy szent vagy egy szellemi vezető energiája. Így van a Sínai-félszigeten álló Dzsebel-Músza sziklaszirttel, amelyet a hagyomány a SÍNAI-HEGY-nek tart, és rendszeresen felkapaszkodnak rá azok, akik ott akarnak állni, ahol Mózes találkozott Istennel, és átvette Tőle a Törvénytáblákat. A buddhista hívők számára a szent hely az észak-indiai BODH-GAJA, mert Gautama Sziddhártha a Bodhi-fa alatt ülve talált rá a megvilágosodásra, és Buddhává lett. A keresztények az egész Szentföldet megszentelt helynek

A világ jelentékeny szellemi alakjait követve

tartják, mivel rengeteg szállal kapcsolódik a Bibliához. Kevésbé ismert, ám mégis szent hely a törökországi EPHESZOSZ, főként Szent Pál miatt, aki két éven át tanította Krisztus evangéliumát ebben a görög-római városban. Évszázadokkal később Kolumbán, a kelta szent vitte be a kereszténységet Skóciába. A kicsi IONA szigetről indult ki tevékenysége, és ott őrzik emlékét a hegyek, a mezők és a tengerpart. A mohamedánoknak ugyancsak vannak megszentelt helyeik, amelyek vallási vezetőkhöz kapcsolódnak. A jeruzsálemi SZIKLAMECSET az egyik legmélyebben tisztelt ilyen emlék, mivel úgy tartják, hogy innen szállt fel a mennybe Mohamed próféta, és útbaigazítást kapott Istentől, mielőtt visszatért volna a földre. Az isteni tanításokból állították össze az iszlám szent könyve, a Korán szövegét.

*Az Arkádiai út Epheszoszban; a város Szent Pál emlékét őrzi,
aki két éven át ott tanított.*

EGYIPTOM

SÍNAI-HEGY

„Az egész Sínai hegy pedig füstölög vala,
mivelhogy leszállott arra az Úr tűzben...”

2Móz 19:18

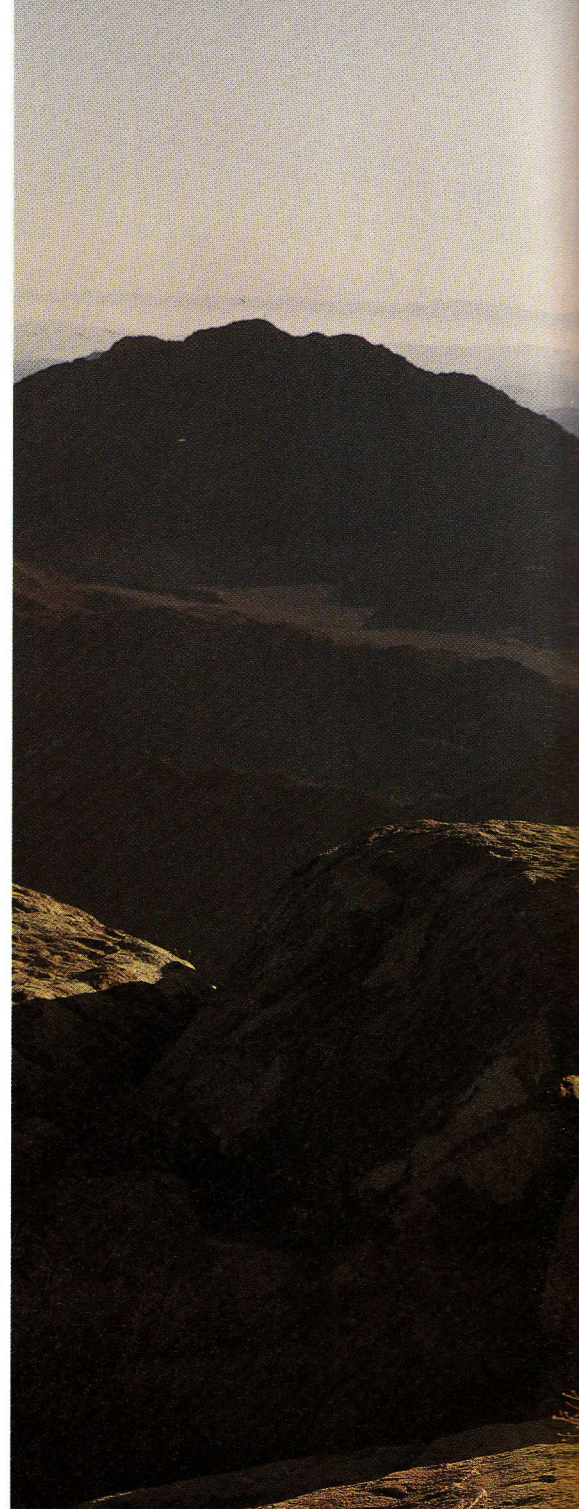
A Bibliában olvasható, hogy miután Mózes kivezette a zsidókat az egyiptomi rabszolgaságból, lassan és tekervényes úton haladtak az Ígéret Földje, Kánaán felé. Szomjúság és éhség kínozza őket, kétségektől szorongtak jövődjü sorsukat illetően. Kimerítő vándorlásuk pusztaságon át vitt, a Sínai-félsziget hatalmas, kopár síkságokkal és ősi hegyekkel teli, napégette, háromszögű területén, Afrika és Ázsia találkozásánál. Itt zajlott le az egyik legdrámaibb találkozás Isten és egy halandó között: a Sínai vagy Hóréb néven ismert hegyen beszélgetett Isten és Mózes, majd a próféta megkapta a Tízparancsot, a judaizmus és a kereszténység etikai alapkövét.

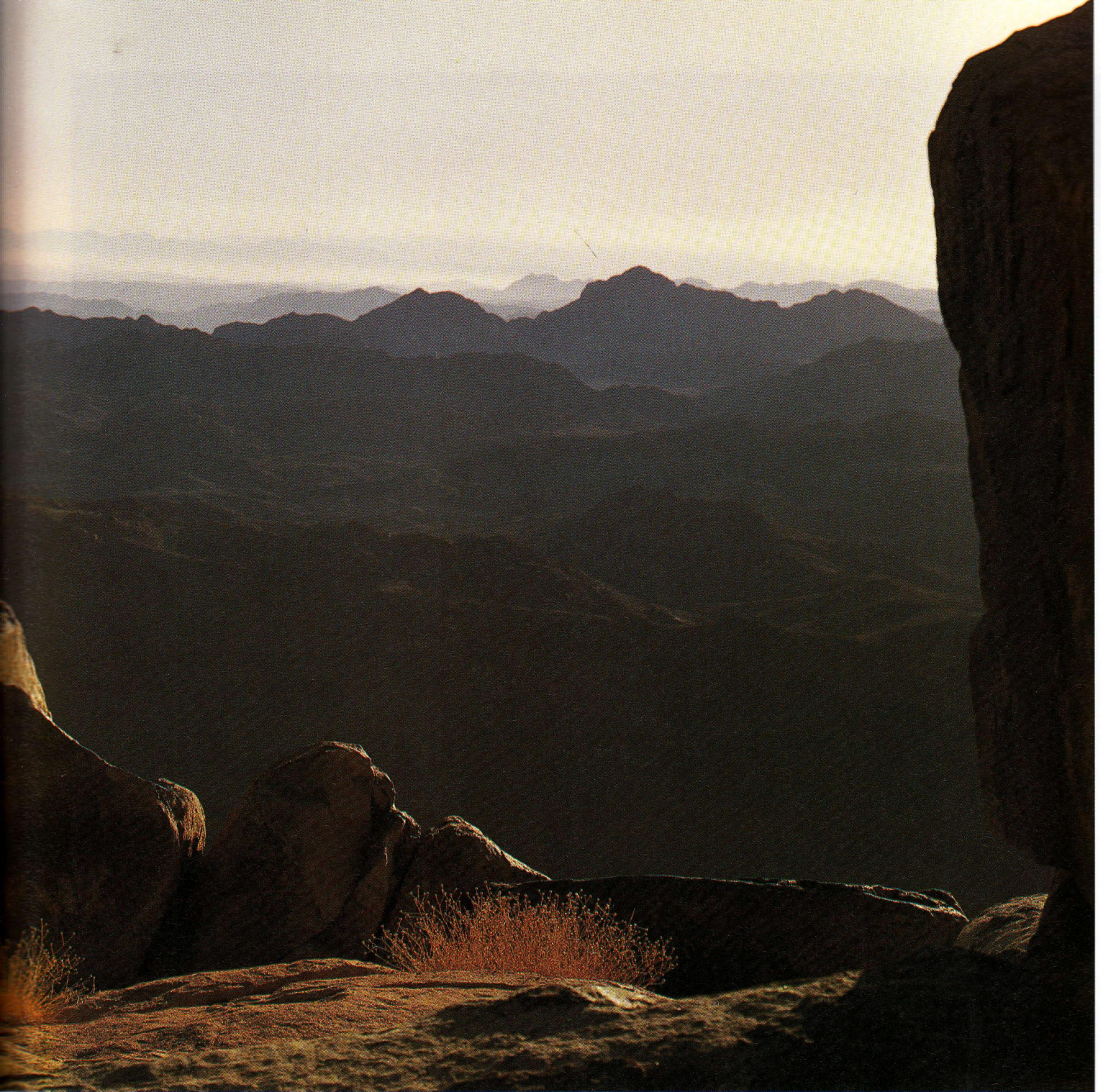
Ámbár a Sínai-hegy pontos helye nem ismert, a legszilárdabb hagyományok szerint a félsziget déli részén emelkedő Dzsebel-Músa – Mózes-hegy – csúccsal azonos. Ősi vulkáni működés alakította ki a területet, a csupasz sziklaszirtek fölé 2286 m magasra emelkedik fel a Dzsebel-Músa, amelynek ormán Isten és ember találkozása megtörtént.

Három hónapi vándorlás után a sivatagi tájban Mózes és népe elérte a Sínai-hegyet, és letáboroztak. Valójában, a Bibliából (2Móz 3) kiderül, hogy Mózes már korábban, az Egyiptomból történő menekülés előtt odament a hegyhez, amikor apósa, Jetró nyáját őrizte. Akkor szólt hozzá Isten az égő csipkebokorból, amely csodálatos módon nem hamvadt el: „...oldd le a te saruidat lábaidról; mert a hely, amelyen állasz, szent

Középkori bibliaillusztráción látható, amint Isten átadja a Sínai-hegyen álló Mózesnek a Törvénytáblákat. Mózes, aki tanító, próféta, kormányzó és hadvezér volt, kivezette a zsidókat az egyiptomi rabszolgaságból. Annyira tekintélyesnek számított, hogy neki tulajdonítják a Biblia első öt könyve, a Tóra szerzőségét.

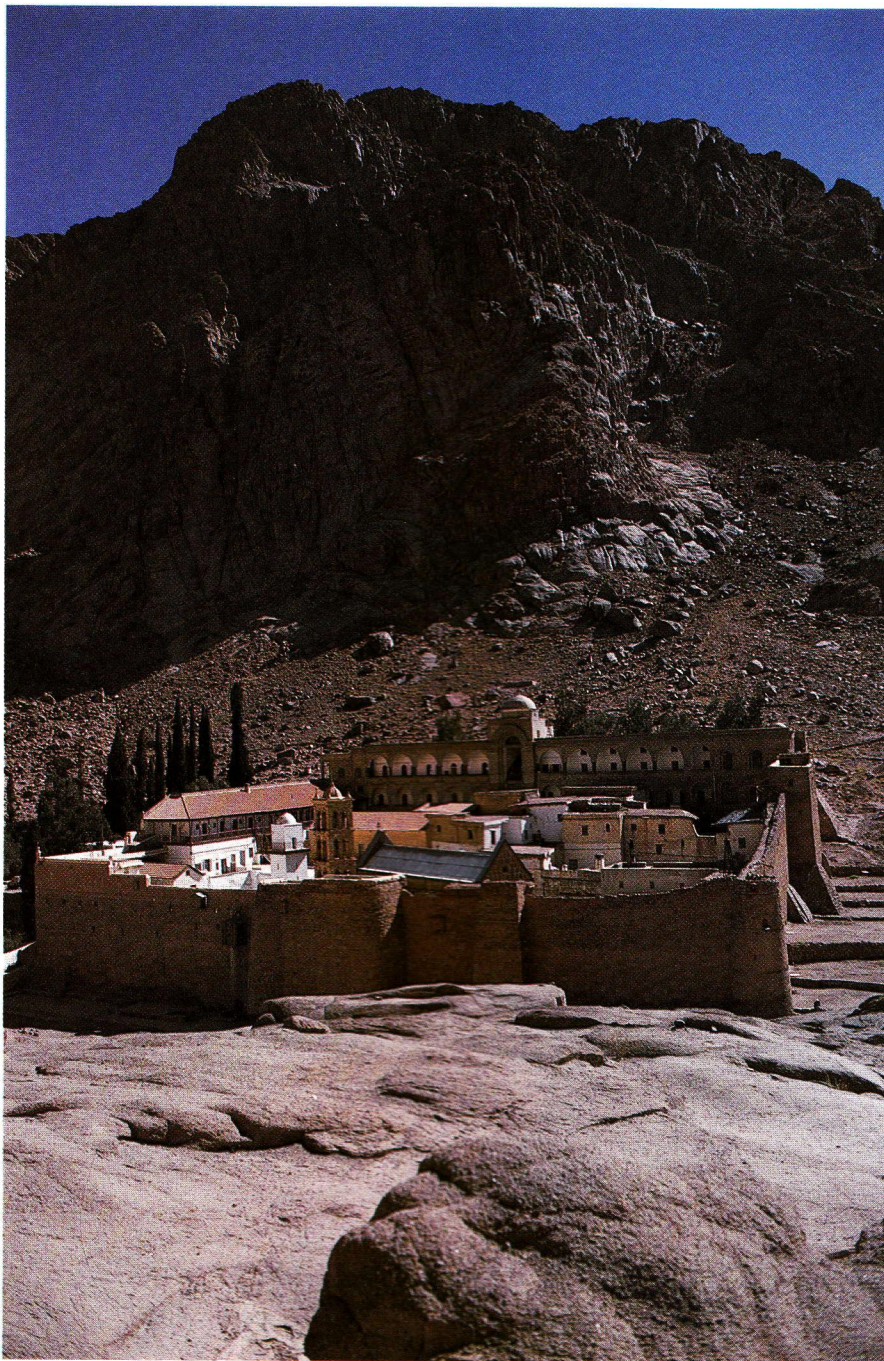
föld.” Mózes most újra erre a megszentelt helyre lép, hogy hosszasan és kinyilatkoztatást hallva találkozzék Istennel.

Mózes a táborból felkapaszkodott a hegytetőre, ahol Isten megígérte neki, hogy „papok birodalma és szent nép” lesz a zsidókból, ha megtartják a Vele kötött szövetséget (2Móz 19:6). Ezután Mózes tudtára adta, hogy három nap múlva megmutatkozik a népnek a Sínai-hegyen. A megrendítő eseményre mindenkinek tiszta ruhát kell öltene,

és kínhálál várja azokat, akik felszólítás nélkül megérintik a szent hegyet.

A harmadik napon baljós mennydörgések, villámlások és igen erős kürtzengés adták tudtul Isten jelenlétét a félelemtől remegő népnek. Látták a hegytetőt beborító, sűrű felhőt, a tűz alakjában alászálló Istent, az égbe emelkedő füstöt, amely olyan volt, „mint a kemencének füstje”, miközben rengett a hegy: az élettelen sziklatömeg a dimenziók közötti keresztúttá, a

A Sínai-félsziget déli részén emelkedik a Dzsebel-Múza csúcs, a hagyomány szerinti Sínai-hegy. A Biblia szerint itt vette át Mózes a Tízparancsolatot Istentől. A hegyet, amelyről ősidőkre nyúló, magasztos látkép tárul fel, a zsidók, a keresztények és a mohamedánok egyaránt szentként tisztelik.

A görög ortodox Szent Katalin-kolostor a Dzsebel-Musza északi lejtőinek lábánál helyezkedik el. Valószínűleg a legrégebb, folyamatosan működő ilyen intézmény. A sok kápolnán kívül könyvtára, péksége, éléskamrái, kútforrásai és vendégszállásai vannak.

A Dzsebel-Musza látképe dél felől, a síkságról kiemelkedő, hatalmas kőszirtjeivel. A festményt Edward Lear (1812–1888) brit író és festőművész készítette, 1849. januári látogatásakor.

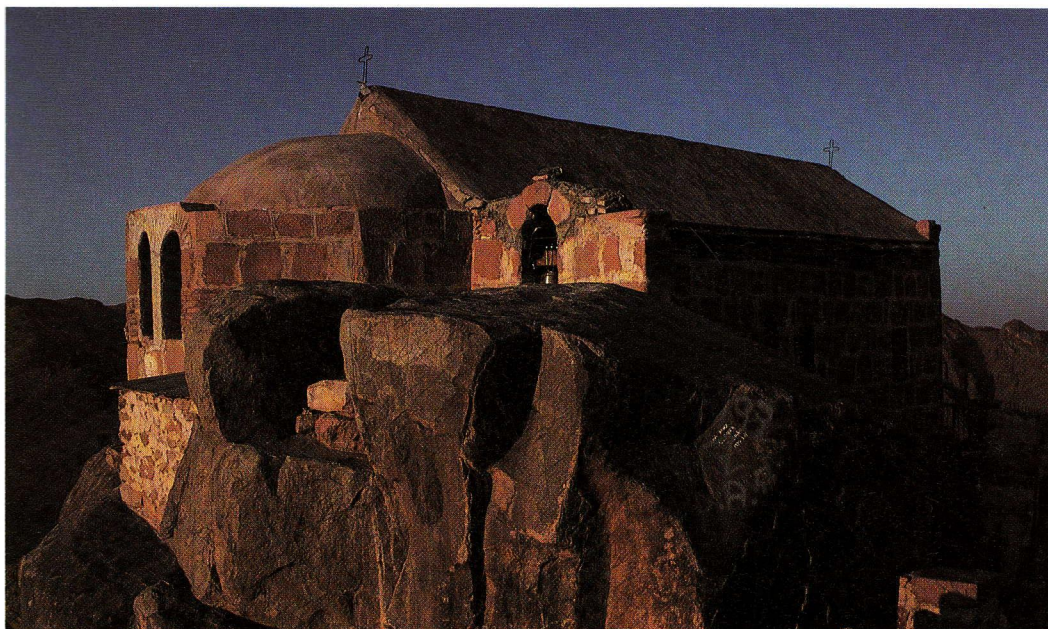

földi és az égi valóság között lebegő térré változott át.

Mialatt a kürtzengés egyre erősödött, Mózes felkiáltott Istenhez, akitől felelet érkezett. „Leszálla tehát az Úr ... a hegy tetejére, és felhívá az Úr Mózeset a hegy tetejére; Mózes pedig felméné.” (2Móz 19:20).

A világ szellemtörténetének e vízválasztó, nagy fontosságú idején közölte Isten Mózes-sel a Tízparancsolatot. A zsidó és a keresztény vallásban az erkölcsös életmódot alapozták meg a parancsok, főleg az egyetlen Isten imádása, valamint az ölés, a lopás és a házasságtörés tilalma. Isten számos további kinyilatkoztatása különleges rituális kötelezettségeket írt elő a zsidók számára. A Tízparancsolattal együtt a Törvény vagy Tóra néven váltak ismertté, s a zsidó vallás legbenső lényegét alkotják.

Miután Isten megnyilvánult Mózesnek, végezetül átadta neki „a bizonyság” két kőtábláját, a tulajdon kezével rótt írással. Amikor azonban Mózes lement a hegyről a táblákkal, dárídózás zaja fogadta a táborban, ahol a nép egy aranyborjú körül táncolt. Az emberek hite ugyanis ingatag volt, és nagyon megrémítette őket Mózes hosszú távolléte, ezért rávették Áront, Mózes testvérét, hogy arany fülbevalók beolvasztásá-

EGYIPTOM

A Dzsebel-Músza tetején álló keresztény kápolnában némelykor isentiszteletet is tartanak. Egy kis mecset is van a tetőn. A hegyet, amely a keresztény és a mohamedán templom valóságos és jelképes alapzata, a judaizmus egyik legnagyobb alakja szentelte meg.

val készítsen nekik bálványt, amit imádkhatnak.

Mózesnek, akit az emberi gyarlóság oly hirtelen elszakított a fenséges isteni kinyilatkoztatástól, „felgerjede haragja”, és összetörte a táblákat. Utána megragadta az aranyborjút, elégette, porrá zúzta, és a port „vízbe hintvén, itatá azt az Izráel fiaival”.

Ám a nép tovább lázongott, ezért Mózes erélyesebb lépéshez folyamodott: szövetkezett az Istenhez hű Lévi törzs férfiaiival, fegyvert fogott velük, hogy mindegyik megölje „atyafiát, barátját és rokonságát”. Háromezerre tehető a kardélre hányt férfiak száma, majd később, miután a nép megbánta bűnét, megújult a szövetség Istennel, és a kőtáblák ismét elkészültek.

A Sínai-hegy sivár, hasadékokkal szabdalva emelkedői ma nyugalmasak, a távoli múltba tűntek Mózes második könyvének, az Exodusnak drámai eseményei. A remetét a kereszténység kezdetétől vonzotta az elszigetelt és nyugalmasan magasztos hegy, valamint vidéke. Nagy Constantinus római császár anyja, Helena 330-ban kápolnát emeltetett a hegy lábánál, ott, ahol a hiedelem szerint Mózes égő csipkebokra volt. A kápolna kolostori közösség központja lett, majd 530-ban Justinianus bizánci császár erős védőfalakkal vetette körül a nomád törzsek támadásai ellen. Ő építtette a Jézus Színeváltozása-bazilikát is, amely máig fennmaradt, és

a Szent Katalin-kolostorral együtt továbbra is szívesen fogadja a látogatókat. Az érkezők célja a megszentelt környezet elmélyült befogadása, az ősi ikonok, kéziratok és más értékes tárgyak megtekintése, vagy hogy osztozzanak a szerzetesek vallásos-elmélkedő életmódjában.

A mai zarándok számára az a legfontosabb, hogy Mózes nyomdokán felkapaszkodjék a Sínai-hegy csúcsára, különösen hajnalhasadáskor. A kolostor mögött kezdődik a „Mózes urunk ösvénye” nevű emelkedő, mely számos megszentelt helyet érint, például egy kutat, Szűz Mária kápolnáját, és két régés-régi kapubejáratot, köztük sziklába vájta, hosszú lépcsősorral.

A kimerítő út végén, a hegy tetejéről széles körben mutatkozik meg az üreges vulkáni sziklával fedett táj. A látóhatáron feltűnő napfelkelte enyhe fényénél látványos szurdokok mentén hegygerincek és hegyormok állnak őrt. Csendes pillanatokban füst, mennydörgés és villámlás nélkül is felidézheti képzeletünk Isten Mózeshez intézett szavait, amelyek által a zsidók mások lettek, mint pogány szomszédai, és elindul majd az egyistenhit a nyugati világban: „Én, az Úr, vagyok a te Istened, aki kihoztalak téged Egyiptomnak földéről, a szolgálat házából. Ne legyenek néked idegen isteneid én előttem.”

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. E.

1279–
1213

II. RAMSESZ EGYIPTOMI FÁRAÓ URALKODÁSI IDEJE. A HAGYOMÁNY SZERINT Ő VOLT A BIBLIAI FÁRAÓ, AKI VÉGÜL ENGEDÉLYEZTE MÓZESNEK, HOGY KIVEZESSE EGYIPTOMBÓL A ZSIDÓ NÉPET.

KR. U.

106

A SÍNAI-FÉLSZIGET RÓMAI ELLENŐRZÉS ALÁ KERÜL.

330

NAGY CONSTANTINUS ANYJA, HELENA KÁPOLNÁT EMELTET A SÍNAI-HEGY LÁBÁNÁL, AZ ÉGŐ CSIPKEBOKOR FELTÉTELEZETT HELYÉN.

530

JUSTINIANUS VEDŐFALLAL VETETI KÖRÜL HELENA KÁPOLNÁJÁT ÉS A KOLOSTOR TÖBBI ÉPÜLETÉT, MAJD FELÉPÍTTETI A JÉZUS SZÍNEVÁLTOZÁSA-TEMPLOMOT.

1517

A SÍNAI-FÉLSZIGET A TÖRÖK BIRODALOM TULAJDONÁSA KERÜL.

1945

A KOLOSTORBAN KÖNYVTÁR ÉPÜL A NAGYRÉSzt GÖRÖG ÉS ARAB NYELVŰ KÉZIRATGYŰJTEMÉNY ELHELYEZÉSÉRE.

1975

3000 KÉZIRATRA BUKKANNAK EGY VELETLEN FOLYTÁN A KOLOSTOR EGYIK FALA MÖGÖTT.

AZ ÍGÉRET FÖLDJE FELÉ

Miután Mózes és a zsidók drámai módon elmenekültek Egyiptomból és a fáraó hadserege elől, mélyen behatoltak a kopár Sínai-félszigetre. Isten nappal felhő-, éjjel pedig tűz-oszlop alakjában vezette őket, ahogyan William West, 19. századi brit festőművész alanti festményén látható. A vándorlás végcélja Kánaán, az Ígélet Földje volt, körülbelül 320 km

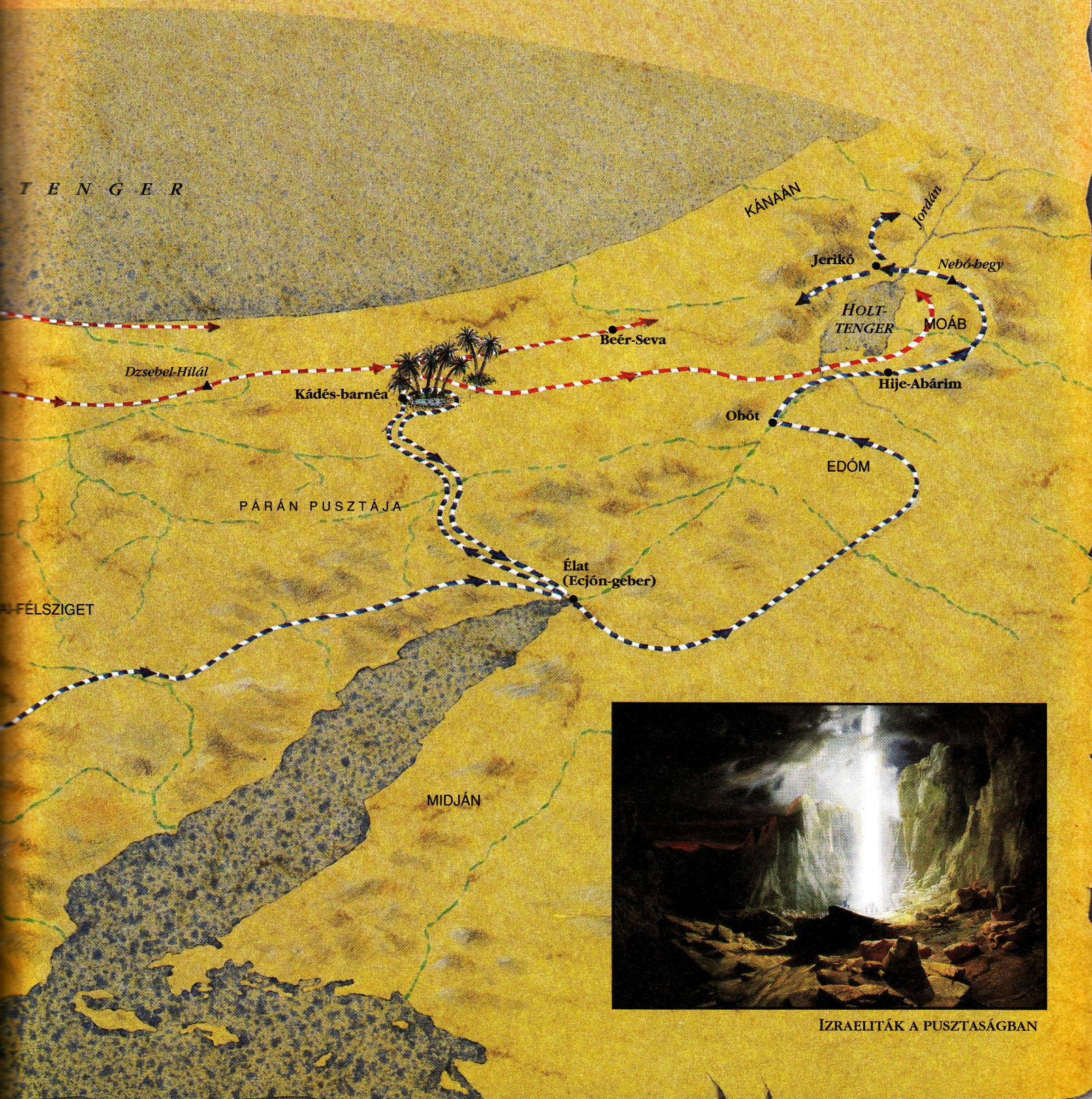
távolságban kelet felé. Nehéz pontosan leírni útvonalukat, mivel a Mózes második könyvében szereplő helyek közül sok azonosíthatatlan. A térkép a tudósok által leginkább elfogadott utat és két változatát mutatja. Az utóbbiak egyike egyenesen szeli át a félszigetet a Dzsebel-Hilál irányában; ezt a csücsöt néha – a Dzsebel-Músza alternatívájaként – a bibliai

Sínai-hegynek tartják. (12–15. old.) A másik útvonal az északi tengerpart mentén halad.

A hagyományosan elfogadott út déli irányban vezet, Szin pusztája és a Dzsebel-Músza, a leghitelesebbnek tekinthető Sínai-hegy felé. Egy évre rá, hogy elmenekültek Egyiptomból, innen fordultak a zsidók északra, Ecjón-geber, majd a Kádés-barnéa-

oázis felé. Onnan vagy egyenesen keletre mentek, vagy talán inkább vissza Ecjón-geberhez, majd megkerülték Edómot, és elhaladtak Moáb mellett, hogy a Holt-tengertől északra lépjenek Kánaán földjére. Mózes azonban nem jutott el oda, mivel – állítólag százhusz évesen – meghalt a Nebó-hegyen. A népet Józua vezette tovább, és ővele érik el majd a győzelmet Jerikónál.

IZRAELITÁK A PUSZTASÁGBAN

INDIA

BODH-GAJA

*„A bölcs ezután friss füvet gyűjtött egy fűvágótól,
és a jót ígérő nagy fához érve, leült a tövénél, majd fogadalmat
tett arra, hogy megvilágosodást szerez.”*

ASVAGHOSA INDAI KÖLTŐ (KB. KR. U. 1. SZ.) LEÍRÁSA ARRÓL,

HOGYAN ÉRKEZETT SZIDDHÁRTHA GAUTAMA A PIPAL-FÁHOZ BODH-GAJÁBAN

Északkelet-India egy kis falujában, a mai Bodh-Gajában 2500 évvel ezelőtt olyan szent esemény történt, amely más irányba terelte a világ vallási folyamatát. Sziddhártha Gautama indiai herceg, aki hat esztendeig eredménytelenül kereste az élet végső értelmét, keresztbe vetett lábbal ült egy fügefaterjedt lombozata alatt, elmélyülten medítált, és egy holdfényes éjszakán elérte a megvilágosodást vagy nirvánát. Buddha, a Megvilágosodott lett belőle, és tanításai világszerte embermilliók életére voltak hatással.

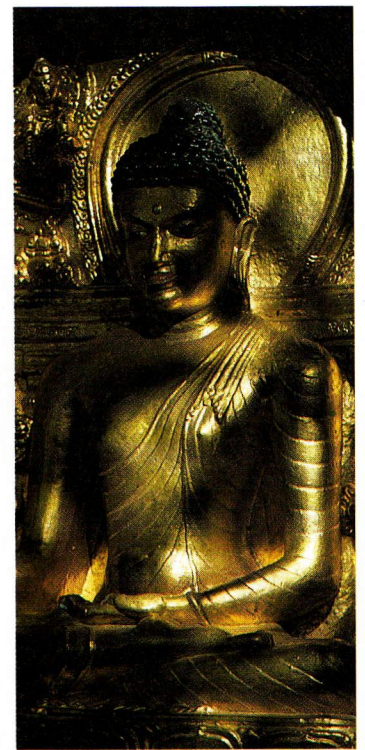
A fa, amelynek árnyas lombja alatt Gautama sorsdöntő elmélkedéseit folytatta, később Bodhi vagy Bo („megvilágosodás”) néven vált ismertté, és Buddha követői hamarosan

szentként tisztelték a helyet. Hivatalosan elsőként a nagy indiai buddhista császár, Asóka (kb. Kr. e. 265–238) fejezte ki hódolatát, és a fát korláttal kerítette el a környezetétől. Szentélyt is emelt a közelben, ennek helyén épült fel később a Mahabodhi-templom, amelynek mézszínű kőből épített pompás, 55 m magas tornya uralkodik a szent körzeten.

A következő korszakokban sok kisebb téglatemplom és kőszűpa vagy ereklyetartó halom épült, a 20. században pedig tibeti, kínai, thaiföldi és japán buddhista iskolák építettek templomokat a szentély körül. Bodh-Gaja jelentős nemzetközi buddhista központtá alakult.

Mindezek a különféle emlékművek összhangba olvadnak Bodh-Gaja természeti környezetével, ahol a cserjék, a kúszó indák, a pálma- és fügefák egy ütemre ringatóznak a területet keleten határoló Falgu folyó lassan áramló vizével. Középen, a Mahabodhi-templom árnyékában áll a fügefaterjedt, amelyet az eredeti Bo-fa leszármazottjának tekintenek, s amely ma is emlékeztet Gautama megvilágosodására.

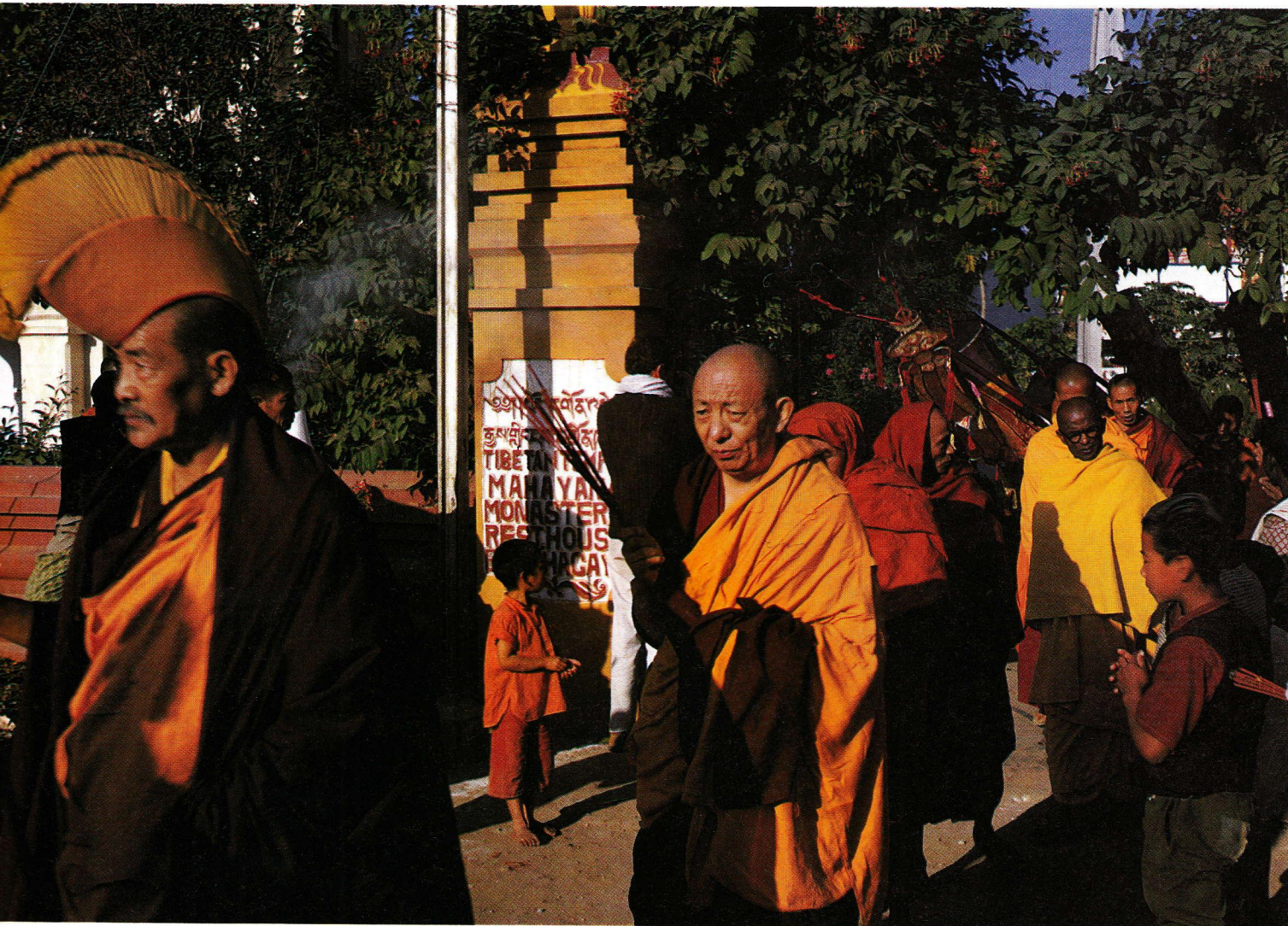
Sziddhártha Gautama a hagyomány szerint Kr. e. 566-ban született, a mai Nepál Lumbini ligetében. A helyi uralkodó fiaként fényűző módon nevelkedett, távol a mindennapi lét nélkülözésétől és szenvedéseitől. Ám 29 éves korában válságba került, amikor az uralkodói palotán kívül, négy különböző alkalommal meglátott egy öregembert, egy súlyos beteget, egy halottat és egy szent életű férfiút.

A Mahabodhi-templom a legcsodálatosabb szentély Bodh-Gajában, ahol egy fügefaterjedt alatt Sziddhártha Gautama megvilágosodott, és Buddha lett. Hieuan-csang, a 7. századi kínai zarándok még arannyal, ezüsttel, drágakövekkel díszes templomot látott. A templom mellett áll az eredeti fügefaterjedt, alatta aranyozott Buddha-szoborral (FENT).

A Gelukpa, azaz Sárga Kalap-iskola tibeti szerzeteseinek felvonulása egy bodh-gajai ünnepségen. Sok templom épült Bodh-Gajában, tibeti, thai-földi, japán és más buddhista hívek számára.

Buddha lábnyomának stilizált faragványa egyike Bodh-Gaja számos megszentelt tárgyának és ereklyéjének. Mielőtt a művészek ember alakjában ábrázolták Buddhát, jelképeken jelenítették meg. Az első jelképek a lábnyomok, a lótusz, a küllős kerék, az üres trón és a Bodhi-fa voltak.

Áthátotta a vágyakozás, hogy megtalálja és megszüntesse az emberi szenvedés okát, ezért elhagyta a feleségét és gyermekét, majd elindult az ismeretlen világba.

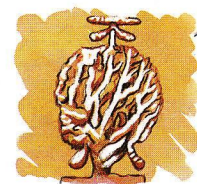
Gautama hat éven át szent férfiak társaságát kereste és önmegtagadó életet élt, de nem talált rá a végső igazságra. Ekkor lemondott a szigorú önsanyargatásról, leült egy fügefánál a mai Bodh-Gajában, és elha-

tározta, hogy mindaddig ott marad, amíg el nem nyeri a megvilágosodást. Éjszaka rátámadt Mara, a gonosz szellem, hogy torz démonok és csábító hajadonok seregével eltántorítsa szándékától. Ám Gautama szilárd maradt, és Mara belátta, hogy vereséget szenvedett.

Gautama ezután elmélyült meditáció révén megismerkedett előző életeivel, és ráébredt, hogyan hal meg és születik újjá minden élő. Hajnalban pedig felfogta az emberi szenvedés igazi okát és megszüntetésének lehetőségét. A fügefaleveleket beezüstöző telihold fényénél Gautamából Buddha lett.

A következő 45 évben bejárta Észak-Indiát, hirdetve tanait, amelyek szerint a szellem legjobban az önmegtagadás és a vágyak túlzott kielégítése között vezető középúton juthat előre. 80 éves koráig folytatta a tanítást, akkor halt meg békésen, Kuszinagará-

INDIA

ban, a mai Kasziában, Bodh-Gajától északnyugatra. Ez is zarándokhely lett, akárcsak a Lumbini liget, valamint egy park Váránaszi (Benáresz) közelében, ahol először prédikált. Ám a négy közül Bodh-Gaja a legnagyobb tisztelet tárgya a buddhisták körében.

Távolról a fák és a rendszertelenül épült szentélyek fölé magasba emelkedő Mahabodhi-templom fogja meg tekintetünket. Az épület mai alakját Kr. u. a 7. század táján nyerte el, de később többször felújították. Vízszintes kősorok alkotta tömegével keskeny csonka gúlához hasonlít.

A templomkörzeten belül a bejáratától jobbra, a Buddhához kapcsolódó emlékek között található egy kicsi, meszelt téglaszentély. Azt a helyet jelöli, ahol – mint mondják – Buddha állt, és elragadtatva, mozdulatlanul bámulta a Bo-fát egy egész héten át. A templom északi oldalával párhuzamos a Felékesített sétány nevű emelt, hosszú dobogó, amelyen Buddha járkált fel és alá, fontolgatva, hogy vajon feltárja-e a világ számára megvilágosodásának eredményeit. Lótuszvirág-faragványok jelölik lábnymait.

A templomtól délre van a Mucsalinda-tó, bejáratánál fügefával. E fa őselődjé alatt elméledett Buddha, amikor is égiháború tört ki. Ám alighogy ömleni kezdett az eső, Mucsalinda, a kígyókirály felemelkedett a tó vizéből, Buddha köré tekeredett, és kiterjesztette hét csuklyáját, hogy védje az Úr fejét. A templomtól északkeletre a fedetlen Szivárvány-szentély áll, ahol az éppen megvilágosodott Buddhából ragyogó fény áradt, amely fehér, sárga, kék, vörös és narancsszínű sávokra különült.

Bodh-Gaja azonban több, mint részeinek összessége. Valamennyi műemléke a Bo-fa összefogó jelenléte alá rendelt, és úgy kering körülötte, mint a bolygók a Nap körül. A buddhisták a világ minden tájáról vonzódnak ehhez a szellemi mágneshez, sáfrány- vagy sötét kármíniszínű köntösük egzotikus virágként rajzolódik ki a zöld bokrok és cserjék háttéré előtt.

Ha megfigyelünk egy szerzetest, amint keresztbe tett lábbal, lehunyt szemmel és egyenes hátgerinccel ül a Bo-fa tövében, ahhoz az időponthoz érünk vissza, amikor Gautama megértette a *dubkha*, vagyis a szenvedés természetét. Attól fogva lett tanító tevékenységéből a megvilágosodás nagy fája, amelynek gyökerei az emberi szívek mélyére nyúlnak, ágai pedig az eljövendő nemzedékekig érnek el. Gautama hívei először csak Indiában terjesztették el az új vallást, melynek később egyre több követője lett.

Színes zászlófüzér a bodh-gajai fügefán (BALRA), amely állítólag az eredeti Bo-fa ivadéka. A zarándokok kendőket is kötnek az ágakra, törzsénél pedig tömjént égetnek, vágott virágokat és mécseseket helyeznek el. Egy közeli vörös homokkő tömb vadzsaraszána – gyémánttrónus – néven ismert. A hagyomány szerint ezen ült a meditáló Buddha, és hívei a Világegyetem központjának tekintik a helyet.

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. E. 566	SZIDDHÁRTHA GAUTAMA SZÜLETÉSÉNEK HAGYOMÁNYOS DÁTUMA.
531	GAUTAMA MEGVILÁGOSODIK A BODHI-FA ALATT, ÉS BUDDHÁVÁ LESZ.
KB. 265–238	ASÓKA CSÁSZÁR URALKODÁSÁNAK IDEJE, EZALATT ISMERTÉK EL HIVATALOSAN, HOGY BODH-GAJA A BUDDHISTÁK SZENT HELYE.
KR. U. KB. 7. SZÁZAD	FELÉPÜL A MAHABODHI-TEMPLOM, AMELY MAI ALAKJÁBAN HASONLÍT AZ EREDETIRE.
KB. 15. SZÁZAD	BODH-GAJA HINDU SZENTÉLY LESZ, DE TÖBBÉ NEM ZÁRÁNDOKKÖZPONT.
A 19. SZÁZAD VÉGE	A SZENTÉLYKÖRZETBEN KITERJEDT HELYREÁLLÍTÁSI MUNKÁKAT VÉGEZNEK.
1891	BODH-GAJA ISMÉT BUDDHISTA ZÁRÁNDOKKÖZPONT LESZ.
1958	EGYÉB SZENT HELYEK KÖZÖTT BODH-GAJÁBAN IS MEGÜNNPELIK BUDDHA SZÜLETÉSÉNEK 2500. ÉVFORDULÓJÁT.

TÖRÖKORSZÁG

EPHESZOSZ

„Látjátok pedig és halljátok, hogy ez a Pál nemcsak Efēzusnak, hanem közel az egész Ázsiának sok népét eláztatván, elfordította, mivelhogy azt mondja, hogy nem istenek azok, amelyek kézzel csináltatnak.”

DÉMÉTRIOSZ, AZ EPHESZOSZI EZÜSTMŰVES SZENT PÁL RÓL (APCSEL 19:26)

Az Artemisz-szentély, az ókori világ hét csodájának egyike, a mai Törökország nyugati partvidékén, a 250 000 lakosú, eleven kikötővárosban, Epheszoszban állt. A város Kis-Ázsia pénzügyi és kereskedelmi központja volt, a görög-római korszak egyik jelentős települése.

Ezen a helyen összpontosult az Artemisz-kultusz, de mágnesként vonzotta a bűvös mesterségek, a jóvendőmondás, a csillagjóslás és az ördögűzés művelőit is. Az új hit, a kereszténység, amely az elkövetkező századokban államvallás lesz a Római Birodalomban, Kr. u. az 1. századtól indult itt fejlődésnek.

Él a hagyomány, amely szerint Krisztus kereszthalála után Epheszoszba jött Szent János apostol. Vele tartott Szűz Mária is, aki itt fejezte be életét. Az Újszövetségben az Apostolok Cselekedeteiből értesülünk arról, hogy Szent Pál két éven át hirdette a városban Krisztus tanait.

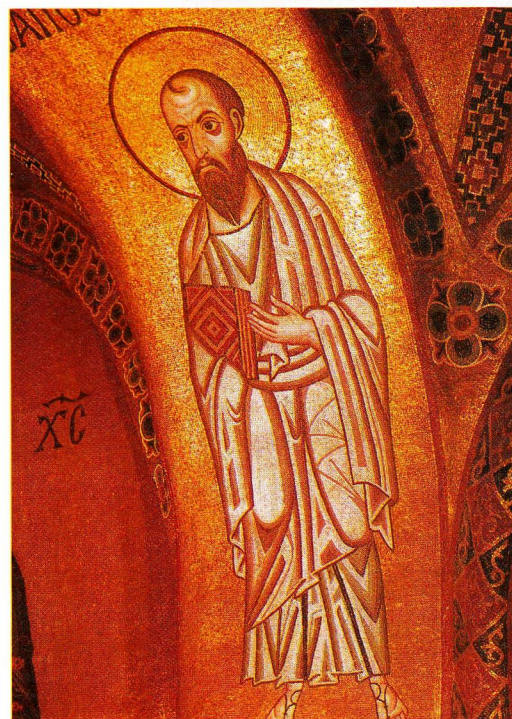
Mintegy ezer évvel Krisztus születése előtt, az Égei-tengeren túlról érkező jón-görögök alapították az első települést. Artemisz isten-nőt imádták, a helyi lakosok pedig Kübelét, az egész Közép-Keleten és Nyugat-Ázsiában tisztelt fő anyaistennő egyik változatát. A görögök egyesítették Kübelét Artemisszel, így alkották meg a vad természettel és a termékenységgel társított, nagy hatalmú Artemiszia Ephesziát.

Epheszosz az idők folyamán jelentős kereskedelmi központtá fejlődött a Kaisztros

A szakállas Szent Pál alakja aranymozaik háttérből emelkedik ki egy görögkeleti templom belsejében.

A Kr. u. 50-es évek közepén, harmadik hittérítő útján, két évig tanította Epheszoszban Jézus Krisztus evangéliumát. Ez az időszak volt tevékenységének csúcspontja; ekkor tetőzött hittudományi fejlődése, és itt írta néhány fontosabb levelét a tapasztalatlanabb keresztény közösségeknek.

folyó torkolatánál elfoglalt fontos helyzete és pompás kikötője révén. Értékes kapcsolatot jelentett a Közel-Kelet és Görögország között, majd a római korban, a Kr. e. első évezred végén Hispánia, Szicília és Egyiptom felé.

Kr. e. 550-ben megszállta a várost Kroisosz, Lüdia királya. Birodalmának székhelye, Szardisz, közel 100 km-rel keletebbre fektött. A legendás gazdagságáról híres uralkodó nekikezdett Epheszosz újjáépítésének; megnövelt méretekkkel állította helyre az Artemisz-szentélyt, az Artemisziónt, oszlopokat és arany tehénszobrokat adományozott.

A szentély Kr. e. 356-ban porig égett; egy Hérosztratosz nevű őrült gyújtotta fel, pusztán becsvágyból, hogy tetteivel megörökítse nevét.

Az esztelen rombolás nem félemlítette meg a város lakóit: új templom építéséhez kezdtek, amely idővel az ókori világ egyik csodája lett. Kr. e. a 3. század első felében készült el; területe négyszer akkora volt, mint az athéni Parthenoné. 127 ragyogó márványoszlopának párkánya 18 méter magasra emelte a tetőt, szentélyét pompás szobrok tömege díszítette. 400 évig maradt fenn; az

A lenyugvó nap rózsaszínű fénnel borítja el Epheszosz közsínbázát, amelyben mintegy 2000 évvel ezelőtt lázadás zajlott le Szent Pál ellen. A színház mögött a kőburkolatos Árkádiai út vezet az egykori kikötő és a tenger felé, amely a bibliai idők óta visszabúzódt.

Észak-Európából származó barbár gótok pusztították el Kr. u. 263-ban. Noha részben helyreállították, nem nyerte vissza korábbi rangját, minthogy a római világban megkezdődött a kereszténység térhódítása.

A 6. században konstantinápolyi (ma Isztambul) bizánciak oszlopokat csempéltek el a templomról keresztény székesegyházai építéséhez. A következő évszázadok során a Kaisztrosz folyó eliszaposodása miatt tönkrement Epheszosz kikötője, leáldozott a vá-

ros aranykora, és végül a templomot is elérte a végzet. Ma csupán az alapfalai láthatók, amelyeket J. T. Wood brit mérnök tárt fel 1869-ben.

Epheszosz lakosai a Krisztust megelőző időkben főként Artemisznak hódoltak, de azután ezer éven át Krisztus követői jöttek, és befolyásuk egyre erősödött. Ma is keresztények zarándokolnak ide rendszeresen, főleg Szűz Mária és Szent Pál tiszteletére.

Krisztus keresztre feszítése után Szent Já-

Hadrianus római császár 2. századi temploma és sok más szentély utal a kereszténység előtti kultuszokra Epheszoszban.

A járdába bevéselt lábnyom bordélyházat jelölt, a Pál idején Epheszoszban működő számos hasonló intézmény egyikét.

TÖRÖKORSZÁG

nos apostol állítólag Epheszoszba hozta Szűz Máriát; az 5. században Celesztin pápa utalt is az eseményre. Az Istenanya epheszoszi jelenléte azonban az időben jóval közelebbi és talán a legkülönösebb igazolását Katherina Emmerich (1774–1824) rokant német látnoktól nyerte, aki a *Szűz Mária élete* című művében részletesen beszámol Mária epheszoszi házáról, holott sohasem hagyta el Németországot.

A 19. század vége felé Szmírnában (ma Izmir) lakó katolikus papok olvasták Katherina Emmerich művét, és 1891-ben Epheszoszba utaztak az igazság felderítésére. Ámulatukra kicsi, kápolnaszerű épületet találtak egy hegyoldalon, 6,5 km-rel a romvárostól délre. Az épület fekvése, kialakítása és környezete csaknem azonos volt a Katherina által leírtával.

Kiderült, hogy a helyi görögkeleti zárándokok Szűz Mária halálának emlékezetére minden év augusztus 15-én felkeresik a Panaja Kapula – „Kapubejárat a Szűzhöz” – névvel illetett szentélyt. Szmirna érseke 1892-ben zárándokhellyé nyilvánította az épületet, 1967-ben pedig VI. Pál pápa látogatása megszenteltté avatta.

Epheszosz másik jelentős keresztény személyisége Szent Pál volt. Kis-Ázsiában és Görögországban folytatott harmadik térítő útja során, az 50-es évek közepén hosszabb időt töltött a városban. A római polgár koráb-

ban üldözte a kibontakozó keresztény vallás híveit, de úton Damaszkuszba vakítóan fénylő látomása támadt, és ezután Jézus Krisztus követőjéül szegődött (ApCsel, 9:1–19).

Epheszoszban három hónapon át a zsidó közösség zsinagógájában tanított, majd miután ellenséges véleményeket tapasztalt, munkáját Türrannosz iskolájában folytatta, és két évig prédikált zsidóknak és nem zsidóknak egyaránt.

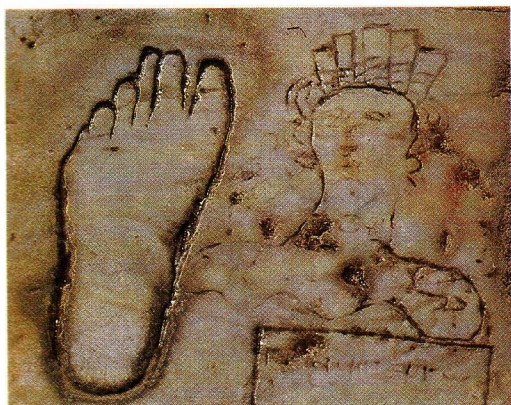
Pál hatása roppant erősnek bizonyult: az általa érintett kendőktől és kötényektől meggyógyultak a betegek. Hírneve elterjedt, olyannyira, hogy néhány vándorló zsidó ördögűző Jézus és Pál nevének segítségével akarta kihajtani egy tébolyultból a gonosz szellemet. Gyógyításuk kudarcba fulladt, mivel a

Az Epheszoszban talált Artemisz-szobron tojásszerű emlők sorai sarjadzanak ki az istennő mellkasából.

Formájuk alapján sokféle találgatás történt: talán méhpeték, lévén a méh Epheszosz jelképe, vagy datolyák, vagy herék.

Bármelyik is, nyilvánvaló az utalás a termékenységre.

Artemisz, illetve Diana a római mitológiában, a földistennő volt, és az ókori világ egyik legnagyobb templomában, az Artemiszióban bódoltak neki.

gonosz szellem felszólításukra csípősen így felelt: „Jézust ismerem, Pálról is tudok; de ti kicsodák vagytok?” Erre a beteg rájuk támadt, darabokra szaggatta ruházatukat, és elkergette őket.

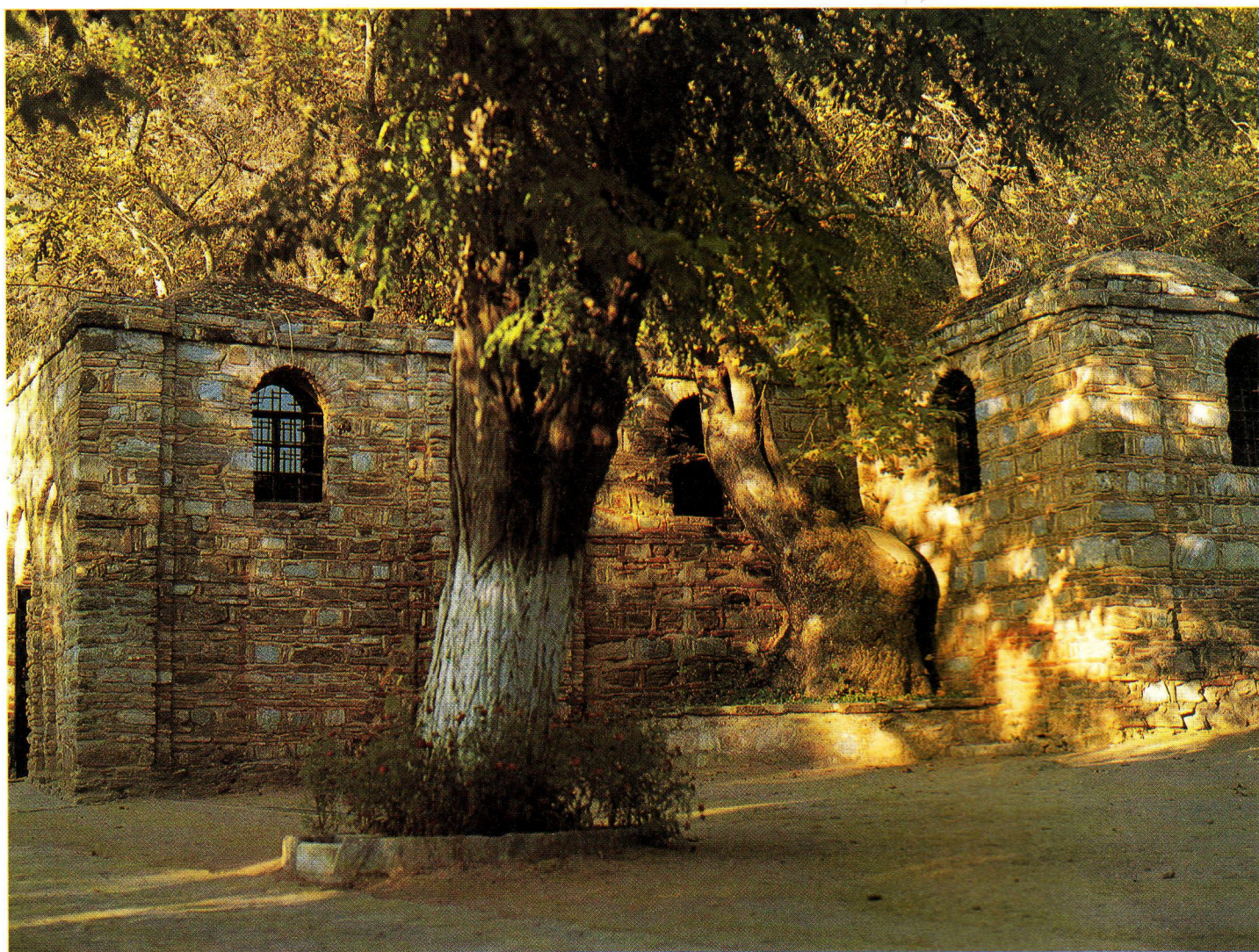
Pál tekintélyét fokozták az esetről szóló, futótűzként terjedő beszámolók. A hatás jócskán megéreződött a bűvös mesterségek számos kísérletezőjénél is: elővették a titkos varázslatokról szóló könyveiket, az Epheszoszi Leveleket, összehordták, majd elégették őket. „Ekképen az Úrnak igéje erősen nevededik...”, ahogyan az Apostolok Cselekedeteiben olvasható.

A leghíresebb és legveszedelmesebb eset akkor történt meg Pállal Epheszoszban, amikor el akart távozni Görögországba (ApCsel, 19:23–40). Démétriosz ezüstműves összehívta a céhgyűlést Pál miatt, akinek tevékenysége fenyegetést jelentett az ötvösök számára: csökkent volna az igény a zarándokok körében az Artemisz-szentély kicsi ezüstmásolatai iránt. Démétriosz szenvedélyes demagógiája nagy izgalmat keltett, szakmájuk tönkretételével vádolták Pált, aki azt állította, hogy a kézzel készített istenek nem istenek, és megvetette az istennő szentélyét is. Az őrző ezüstművesek kiáltozni kezdtek: „Nagy az epheszoszi Artemisz.”

Hamarosan zavargás tört ki a városban, tomboló csőcselék tódult a 24 000 személyes színházba, odahurcolva Pál két társát, Gaioszt és Arisztarkhoszt. Pál rögtön a segítsé-

Törökország egyik fontos régészeti helye, Epheszosz (FENT BALRA) tele van ősi épületekkel. A jelentősebb emlékek közé tartozik Celsus könyvtára (1) és az Árkádiai út (2), amely a régi kikötőhöz vezetett (3). A színház (4) a város közepén állt, a stadiontól (5) délre; az Artemiszión (6) északkeletre emelkedett. Szűz Mária házához dél felé vezet egy út (7).

Epheszosztól néhány kilométer távolságra áll Szűz Mária fákkal övezett bázisa, a kereszténység későbbi fontos zarándokhelye.

gükre sietett, de a jóindulatú tisztviselők visszatartották, attól tartva, hogy a tömeg darabokra szaggatja. Eközben teljes zűrzavar uralkodott a színházban, kavargó és kiáltozó emberekkel, akik közül soknak fogalma sem volt róla, hogy miért van ott. Egy Alexander nevű zsidó szólni próbált a tömeghez, de minthogy a gyűlölt Pállal azonos fajtához tartozott, lehurrogták, majd megszállottan kántálták együtt szüntelenül két óra hosszat: „Nagy az epheszoszi Artemisz.”

Az őrjöngésnek a városi jegyző vetett véget, rámutatva, hogy Pál és társai valójában

nem káromolták Artemiszt, a sérelmek elbírálására pedig alkalmas törvényszékek léteznek. Szigorú római megtorlást is kilátásba helyezett, ha a város lakói fellázadnának. Az embereket kijózanították a jegyző érvei, és a tömeg szétoszlott. Ha Pál esetleg habozott volna, hogy elhagyja-e Epheszoszt, a történetek hatására azonnal útra kelt Makedóniába.

A mai látogató olyan utcákon járhat a nagy kiterjedésű Epheszoszban, amelyeken Pál és talán Szűz Mária is lépkedhetett. Az akkori idők műalkotásai közül legjobban a színház idézi fel az apostol emlékét. A köüléseken pihenve elképzelhető az ezüstművek visszhangzó kántálása, amely valójában szimbolikus jelentőségű volt: a pogányság egyre reménytelenebb halálsikolya zengett fel a kereszténység halságában is fülsiketítő hangja ellenében.

TÖRTÉNETI ADATOK

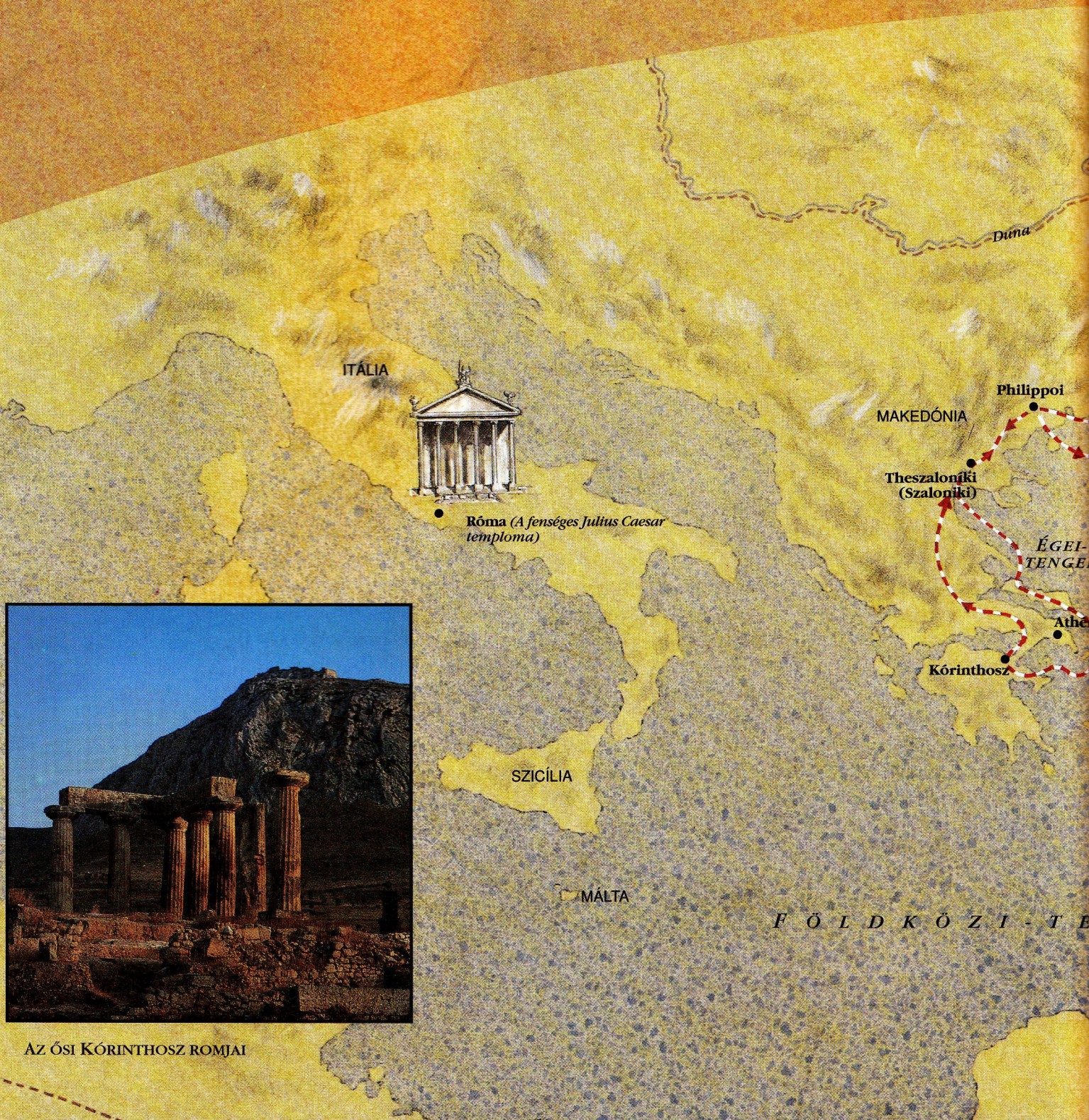
KR. E. 1000 K.	MEGÉRKEZNEK EPHESZOSZBA AZ ELSŐ GÖRÖG TELEPESEK.
550	KROISZOSZ, LÜDIA KIRÁLYA BEVESZI A VÁROST.
356	LEÉG AZ ARTEMISZ-SZENTÉLY.
KR. U. 55 K.	PÁL APOSTOL EPHESZOSZBA JÖN.
65 K.	PÁL MÁRTÍRHALÁLT SZENVED RÓMÁBAN.
263	A GÓTOK LEROMBOLJÁK AZ ARTEMISZIÓNT.
1841	MEGJELENIK KATHERINA EMMERICH KÖNYVE SZÜZ MÁRIA EPHESZOSZI HÁZÁNAK LEÍRÁSÁVAL.
1869	J. T. WOOD FELTÁRJA AZ ARTEMISZIÓN MARADVÁNYAIT.
1892	SZMIRNA ÉRSEKE ZARÁNDOKHELYÉ NYILVÁNTJÁ SZÜZ MÁRIA HÁZÁT.
1967	VI. PÁL PÁPA LÁTOGATÁST TESZ SZÜZ MÁRIA HÁZÁNÁL.

SZENT PÁL HARMADIK ÚTJA

Pál apostol, abban a meggyőződésben, hogy Isten a krisztusi evangéliumot az egész emberiségnek szánta, Jézus Krisztus tanainak elterjesztése céljából hosszú, fáradtságos téri-utakat tett az 1. század közepén. Harmadik útját mutatja az ábra, valamint korának néhány kiemelkedő műalkotását: Nagy Heródes templomát Jeruzsálemben, az epheszoszi Artemisz-szentélyt és a fenséges Julius Caesar templomát Ró-

mában. Pál a szíriai Antiokheiából indult el nyugat felé, különféle városokon át, amelyekben már megalakultak a gyülekezetek, és így ért Epheszoszba (22–27. oldal). Két évig maradt ott, majd Tróaszon keresztül ment Ázsiából Európába.

Kórinthosz volt a következő állomás, a laza erkölceiről hírhedt kikötőváros, ám egyben a görög kultúra egyik köz-

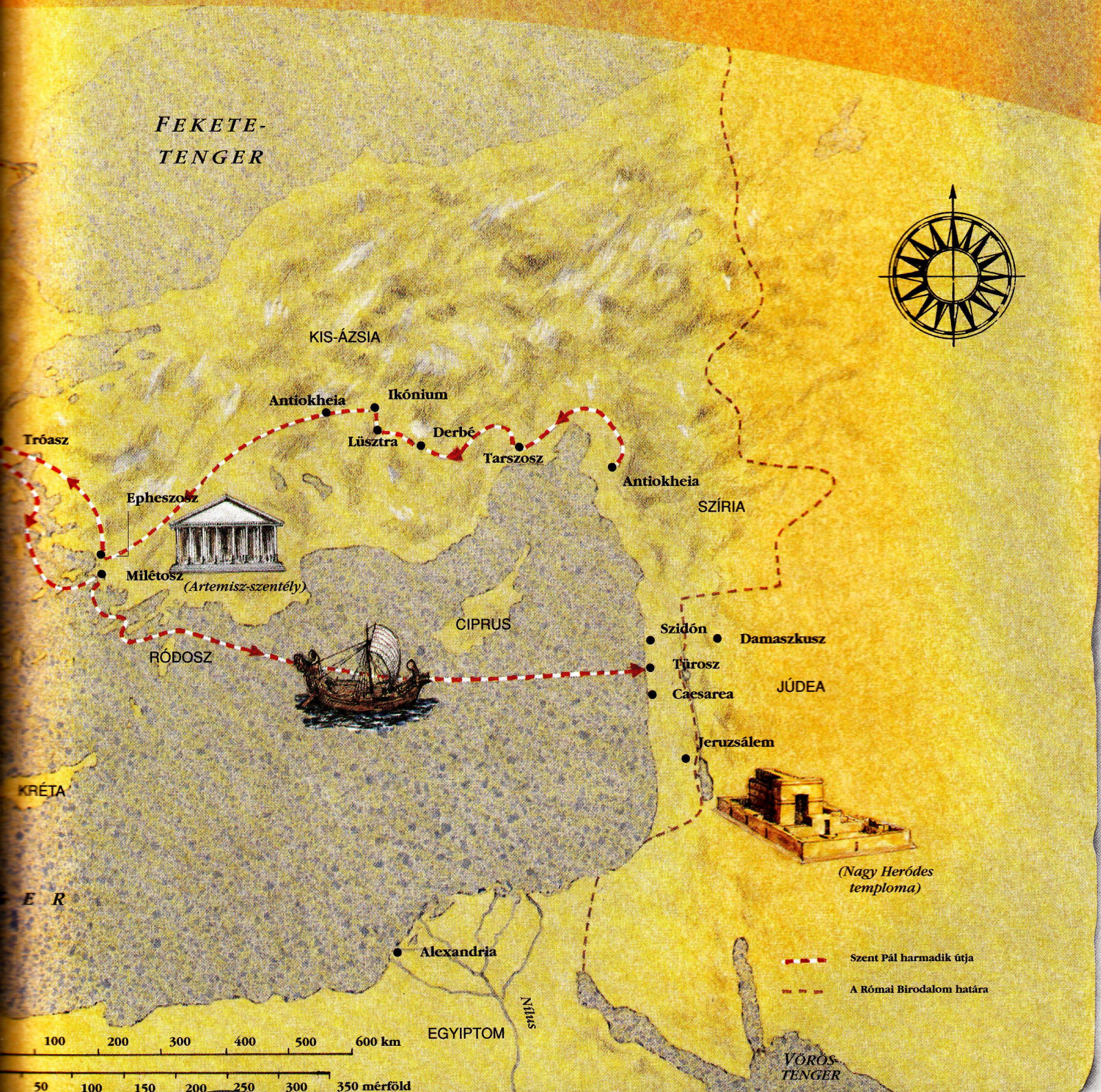

AZ ÓSI KÓRINTHOSZ ROMJAI

pontja. Három hónapig tanított itt Pál, és itt írta meg a rómaibeliekhez intézett híres levelét. Ám ellenállásba is ütközött, és amikor a helyi zsidók cselszövése miatt nem tudott egyenesen Szíriába hajózni, szárazföldön indult el Makedóniába, majd onnan egy római szállítóhajóval Türoszba ment, ahol küldetése véget ért.

Pál látnoki figyelmeztetést kapott, hogy elfogják, ha foly-

tatja útját Türoszból Jeruzsálembe, mégis odament. Ám a jóslat beteljesült: néhány zsidó fellázadt ellene törvényszegés miatt, mert szerintük egy nem zsidót vitt a templomba. Pált elfogták a rómaiak, de római polgár révén jogot formált rá, hogy Rómában kerüljön bíróság elé. Igényét elismerték, de utolsó útját tette meg a nyugati világ legnagyobb városába: a hagyomány szerint Kr. u. 65 körül vértanúhalált szenvedett.

NAGY-BRITANNIA

IONA

„Nem irigylem azt az embert, akinek hazaszeretetét nem erősíti Marathón lapályának látványa, vagy akit nem fog el hevesebb áhítat Iona romjai között.”

DR. SAMUEL JOHNSON ANGOL ÍRÓ, AKI 1773-BAN ELLÁTOGATOTT IONÁBA

Nagy-Britannia egyháztörténetében páratlan hely a kicsi, hosszúkás Iona sziget, Skóciától nyugatra. A nagy Szent Kolumbán (521–597) erről a szélfúttá, nagyrészt sík földsávról hozta el a ragyogó fényű keresztény hitet a pogány pikteknek Skóciába.

A szigeten nincsenek olyan magasztos völgyek és erdőségek, mint a szárazföldön, de sajátos bájjal rendelkezik. Mély fekvésű területe, karcsú kerülete szüntelenül tudatosítja a látogatókban, hogy szigeten járnak. Nyugaton a kis szigetekkel tarkított, ezüstös Atlanti-óceán nyúlik a látóhatárig; délen fekszik – Ionáról nem láthatóan – Kolumbán szülőföldje, Írország, párákódba burkolt hegyeivel; keleten pedig Mull vöröses hegyei emelkednek; a közbülső tengerszoros olyan

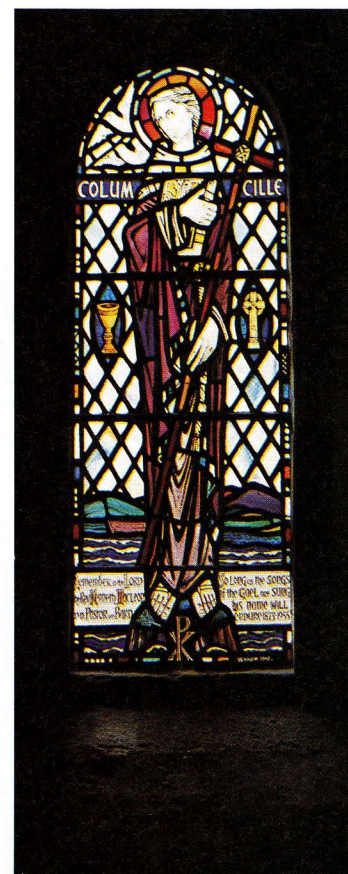
keskeny, hogy a hajdani szerzetesek átkiáltottak a révészért.

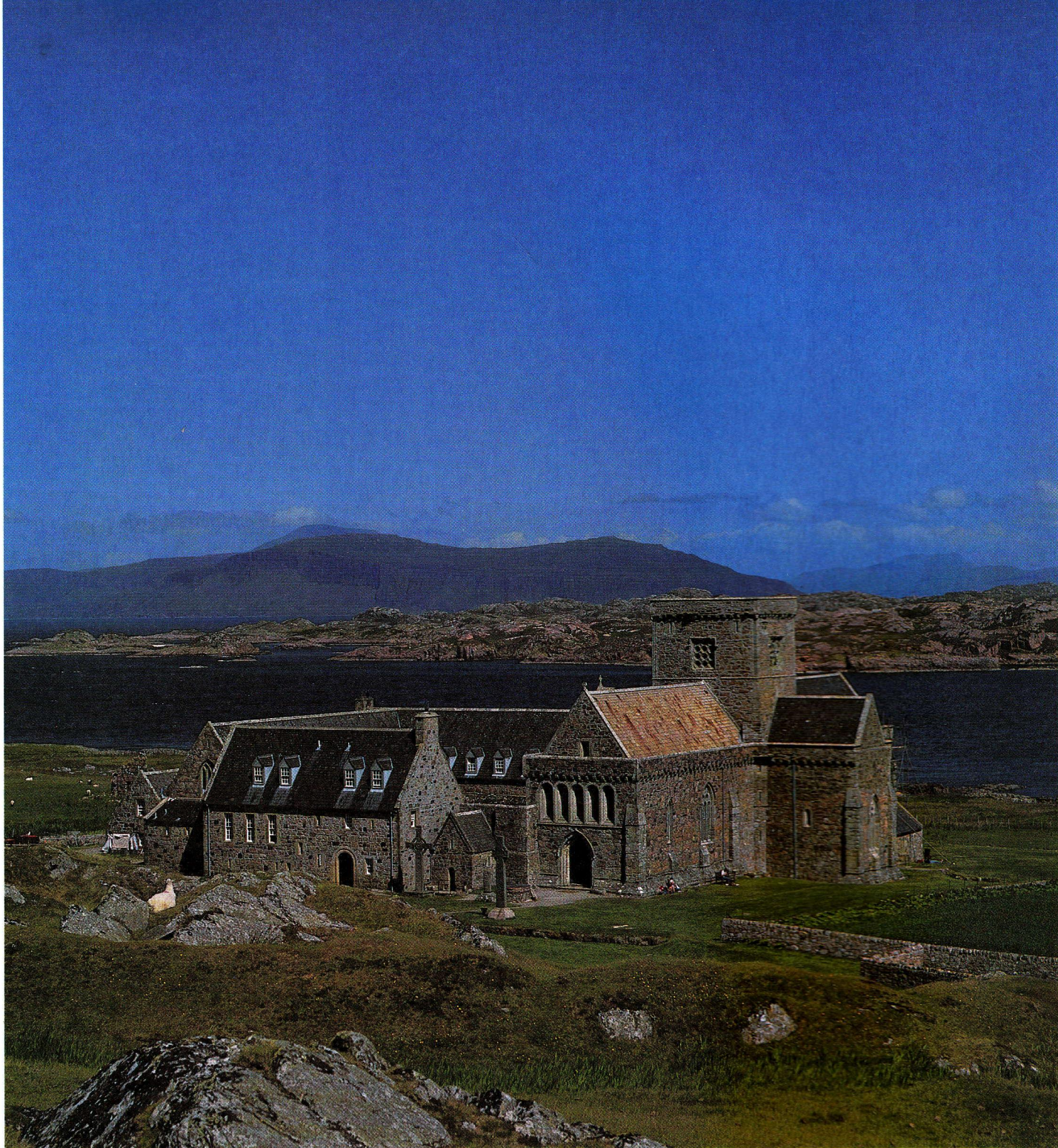
Iona varázsa nemcsak természeti szépségéből fakad, ámbar a tiszta fények, a rejtett, kicsi tengeröblök, a tajtékos hullámok mosta fehér homokzátonyok, a feltárulás a természeti elemeknek, és az éjszakák csillagos mennyezete elősegítik a „csoda légkörét”. Megszentelt hely, feloldhatatlan kötelékben Kolumbán és szerzetesei életével és működésével.

A sziget déli végén van például az a hely, ahol Kolumbán és 12 társa 563-ban partra szállt az Írországból érkező kis hajóról. A közelben emelkedik a magaslat, amelyről Kolumbán visszanezett szülőföldje felé, mint-hogy megfogadta: csak olyan helyen telepszik le, ahonnan Írország egyáltalán nem látható. A Cnoc an t-Sidhein nevű dombocskán támadt a szentnek látomása angyalokról, és ott van a szerzetesek baljóslatú Fehér Partja, ahol 986-ban a betörő vikingek ionai szerzeteseket mészároltak le.

Kolumbán 597-ben bekövetkezett halála után még századokon át híres volt a sziget kelta keresztény szellemisége. A szent egyházának hittérítői folytatták munkájukat Észak-Britanniában és távolabb is. Befolyásuk csak akkor fogyatkozott, amikor 794-ben elindultak a viking martalócok támadásai. A harcias skandinávok a 9. és a 10. században is folytatták a rajtaütéseket, és jócskán találtak zsákmányt a jámbor, tudós szerzetesek megszentelt kincsei között.

Szent Kolumbán, „Skócia hitének hajnalcsillaga” arról híres, hogy a 6. században elhozta a kereszténységet a pogány skót földre. Iona apátsági templomának modern, festett üvegablakán kelta neve, Columcille olvasható, jelentése: „Az egyház oszlopa.”

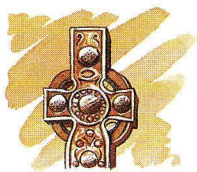
*Iona középkori apátsága,
a háttérben Mull hegyeivel,
Kolumbán eredeti
településének helyén áll.*

*A 9. századtól a 11. századig
Skócia 48 királyát helyezték
nyugovóra temetőjében;
egyikük Macbeth, akit később
Shakespeare tett
halhatatlanná.*

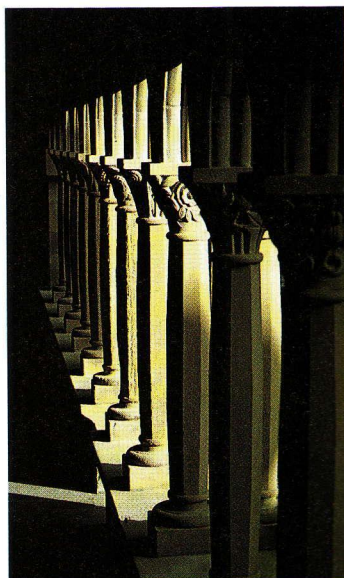
A középkor idején, 1203-ban, bencés apátság épült Ionán, bekapcsolva a szigetet a római katolikus kereszténység főáramába, Kolumbán kelta kereszténysége ellenében. (A kettő csak néhány gyakorlati kérdésben tért el egymástól, mint például a húsvét időpontja és a szerzetesek tonzúrájának jellege.) Ám ettől fogva Iona befolyása többé nem terjedt túl közvetlen környezetén. A századok során, főleg a 16. századi refor-

mációt követően, fokozatosan elpusztult az apátsági templom és a többi épület, így a látogatók festői romokat találtak. Végül nagyobb helyreállításokra került sor, három szakaszban: 1874-től 1876-ig, 1902-től 1910-ig és 1938-tól napjainkig.

A látogatóknak ugyan a középkori apátság a fő attrakció, ám a szigetet Kolumbán vezérlő szelleme tette a maga nemében páratlanná. A szent 521-ben született Írország

IONA

Napfény aranyozza be a kerengő kecses oszlopait. A kolostor e nyugalmas középpontjától keletre a káptalanépület, északra az ebédlőterem, délre a középkori apátsági templom helyezkedik el.

Iona déli csúcsán hullámok árasztják el Coracle kikötőjét, ahol 563-ban Kolumbán és 12 társa partra szállt. A félreeső kis öböl a zarándokok szent helye. Hangával borított sziklák szegélyezik, és balra látható a vége a nagy, púpos zátónyának, amely kettéosztja.

északnyugati vidékén, a vad, hegyekkel borított Donegalben. Királyi vér folyt ereiben, minthogy apja távoli őse, Niall 379-től 405-ig Írország nagykirálya volt. A kereszténység Szent Patrik (kb. 389–461) térítőmunkájával indult meg az országban, és az ifjú Kolumbán mélyreható keresztény nevelést kapott a kolostori iskolák sok tudós paptanárától. 25 éves korában elég magabiztos és képzett volt Derry kolostorának megalapításához a jelenlegi Ulsterben, vagyis Észak-Írországban. (A hely hivatalos neve ma Londonderry.)

Kolumbán ezután mintegy 15 éven át bejárta az országot, hirdette az igét, több száz templomot és kolostort alapított; köztük volt Durrow és Kells is, amely utóbbi festett díszű evangéliumairól híres. Időközben módja volt kicsiszolni a később hasznosnak bizonyuló szervezőképességét és vezetői erélyét.

Skóciai missziójának oka rejtélyes. Egy hiedelem szerint Kolumbán talán egyik előidézője volt a törzsi csatának, amely rokon-

sága, az északi Uí Neill nemzetség és a déli Uí Neillek között dúlt. A lelkiismeret-furdalástól gyötört férfit egyházi zsinat kötelezte, hogy menjen száműzetésbe, és annyi embert térítsen át a keresztény hitre, mint ahány elesett a csatában. A későbbi ionai szerzetes, Adamnan (kb. 628–704) Kolumbán-életrajzából hiányzik ez a beszámoló. Azt állítja csupán, hogy a szent 42 éves korában Írországból elment Britanniába, mert „idegen országot kívánt találni Krisztus tetszésére”.

Akárhogyan is, 563-ban, 12 társával útra kelt északi irányba, Skócia szigetei felé. Bátisan dacoltak a tenger hullámaival kis kerek csónakjukban (*coracle*), amelyet a vesszőfonatú vázra bőrszíjakkal ráerősített és szurokkal szigetelt állatbőrök borítottak. Először a kis Oronsay szigeten kötöttek ki, de mivel Kolumbán új hazájából nem akarta látni a szeretett Írországot, ismét elindultak, és elérték Ionát. A mostani Coracle kikötő kavicsos partja és sziklái közelében Kolumbán felment egy kis hegyre, Írország felé nézett, de üres volt a látóhatár. Így döntötte el, hogy

élete végéig Iona lesz egyházi tevékenységének kiindulópontja.

Társaival munkához láttak, hogy otthont teremtsenek. Élelmüket halászáttal, marhák legeltetésével és a sziget nyugati részének dús mésztartalmú, laza, homokos talaján termesztett gabonával teremtették elő. Főkére vadásztak a húzáért és a mécseseikben használt zsírért. Védelemül vallummal (töltéssel és árokkal) vették körül fából és vesszőfonatból készített kunyhóikat, tölgyfa templomukat, szárítókemencéjüket, a konyhát, az istállókat, a malmot és a vendégházat.

Építményeikből semmi sem maradt fenn, elpusztította őket a vikingek fegyvere és tüze, az évszázados esőzés meg az Atlanti-óceánról fújó, kegyetlen szél. Ám a középkori apátság és más romok részben Kolumbán egykori épületeinek helyén állnak, a hely megszentelt hagyományának örök emlékéül.

Az idők során, Kolumbán életességének hírére, újabb fiatal tanítványok érkeztek Ionára, és a közösség virágzott. Mintegy két éven át uralkodott a szigorú kolostori rendszer, amelynek éppúgy része volt az ima és az önmegtartozás, mint a gazdálkodás és a kéziratok másolása. Ezután indult el Kolumbán, hogy betöltse valódi hivatását, és keresztény hitre térítse Skócia pogány lakóit.

A mai Skócia területét akkoriban négy nép foglalta el: az északi vidéket a piktek, a vad kelták, akikről valaha a rómaiak is rettegetek; a délnyugati Strathclyde-ot a kelta britek, a délkeleti tájat a Germániából származó angelek vagy angolok; nyugaton éltek a Dal Riada nevű ír kelták, akik az északkelet-

A 9. századi Szent Márton-kereszt az apátság mellett áll. Nyugati oldalának közepén Szűz Máriát és a Gyermeke Jézust állatok és emberek veszik körül. A keresztszár alsó részét kígyók és kerek dudarok ékesítik.

NAGY-BRITANNIA

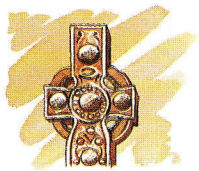

írországi Antrimből érkeztek az 5. században. Kolumbán e vérrokonait a skót névvel is illették, innen eredt később az egész ország elnevezése.

Kolumbán elsőként a legfőbb méltóságot akarta megtéríteni. Brude, az északi piktek királya volt ez, aki északkeleten, Invernessben uralkodott. Kolumbán néhány társával gyalogosan tette meg az utat a szűk tengeröblökkel tarkított Kaledóniai-csatorna mentén, amely délnyugat-északkeleti irányban szeli át az országot. Amikor Invernessbe értek, a király nem volt hajlandó megnyitni előttük a vár kapuját. Kolumbán keresztet vetve kopogtatott, mire a kapu magától feltárult. A bűvös tett és az egy igaz Istenről szóló prédikáció hatására Brude elfogadta az új hitet.

Ez még csak a kezdet volt. Ezután Kolumbán sokat időzött a piktek között, versenyre kelve a hatalmas druida papokkal. Szerzetesei folyamatosan jöttek át Ionából, hogy támogatásuk vezetőjük tevékenységét. Templomok építésével és az evangélium hirdetésével keresztény nemzetté változtatták Skócia népét. Kolumbán határozott, pragmatikus államférfi, valamint bölcs és jó ember hírében állt, törzsfőnökök és királyok kérték tanácsait.

Utazások és kalandos események sem tartották vissza attól, hogy mindig visszatérjen Ionára, ahol vezette a szerzeteseket, imádkozott, elmélkedett, kéziratokat másolt (aminek híres művésze volt), és folytatta tanulmányait. Kalandjai közé tartozott, hogy sikeresen szállt szembe a Loch Ness-i szörnnyel – ez volt talán az első feljegyzés a szörny megmutatkozásáról.

IONA

Dr. Samuel Johnson 1773-ban volt Ionán, és egy pajtában aludt. „A skótországi tájak világító égi-testje” kifejezéssel utalt a helyre.

Főleg a magányos szigeten történtek a szent misztikus találkozásai az istenséggel, és ott vitte véghez csodáit. A Cnoc an t-Sidhein nevű kis dombon például állítólag angyalok látogatták meg. Életrajzírója, Adamnan szerint „szent országban honos szent angyalok, csodálatos sebességgel repülve fehér köntösükben, körülvették az imádkozó szentet; és miután rövid társalgást folytattak a szent férfúval, mennyei sergük, mintha leleplezéstől tartana, gyorsan visszaszállt a legmagasztosabb egekbe”.

Más alkalommal egy Colga nevű szerzetes imádkozott az ionai templom kapuja mellett, amikor hirtelen meglátta, hogy „a templomot pompás fény árasztja el, amely kimondhatatlan sebességgel, villámlásszerűen lobbant el

a szeme elől. Nem tudta, hogy odabenn Kolumbán imádkozott akkor...”

A szent földi élete 597 nyarán ért véget. Akkor már oly gyenge volt, hogy járni sem tudott. Közelgő halálát érezve, egyik nap kérte, hogy szekéren vigyék el a sziget nyugati földjeit művelő hittestvéreihez, mert közölni akarta velük, hogy nemsokára meghal.

Úgy egy hét múlva pihenőt tartott, miközben a hombártól a kolostorhoz ment. Öreg,

Az apátsági templom fölött hófehér dicsfényt formálnak a galambok, Kolumbán jelképes madarai. A szent latin neve (Columba) galambot jelent. Régen azt is kimutatták a papok, hogy „Iona” a galamb héber elnevezése.

fehér málháslova odajött hozzá, a mellkasára hajtotta fejét, aggodalmasan nyérített, emberi módon ontva könnyeit. Amikor a Kolumbánt kísérő Diarmaid el akarta kergetni, a szent megtiltotta, mondván: Isten nyilván az állat tudomására hozta, hogy gazdája el fogja hagyni.

Ezután a kolostor fölé emelkedő dombra kapaszkodott fel, megáldotta az általa alapított intézményt: „Legyen bár ez a hely kicsi és szegényes, nagy és rendkívüli tiszteletben fogják részesíteni nemcsak a skót királyok és népük, hanem a külhoni és barbár nemzetek uralkodói is, alattvalóikkal együtt; az egyéb egyházak szentjei is ritka hódolattal tekintenek majd rá.” Kunyhójába viszatérve tollat fogott, és folytatta a Zsoltárok könyvének lemásolását, a 34. zsoltár 10. verséig: „Féljétek az Urat, ti szentjei! Mert akik őt félik, nincs fogyatkozásuk...” Itt abbahagyta az írást.

Aznap az éjféli harangszónál a templomba ment, hogy utolsó imáját elmondja. A hűséges Diarmaid néhány más baráttal, lobogó fáklyákat tartva, hamarosan a templomba lépett, és az oltár előtt fekvé találták a haldokló Kolumbánt. Amikor Diarmaid a karjába vette, Kolumbán erőltlenül felemelt jobb kezével megáldotta társait, és kilehelte lelkét. Háromnapos gyász után egyszerű sírba temették el. A hagyomány szerinti nyugvóhelye fölött emelkedik a Szent Kolumbán sírja néven ismert kis kápolna, az apátság főkapuja mellett.

*„Ha valamikor a jövőben
zsúfolt gyülekezet vesz
körülm... és magányra
vágyakozom, Ionára fogok
gondolni...” – írta Felix
Mendelssohn német
zeneszerző. Híres művét,
az 1830 és 1832 között
komponált Hebridák-nyitányt
a skóciai vad természet
és a sziklákon megtörő
bullámok zaja ihlette.*

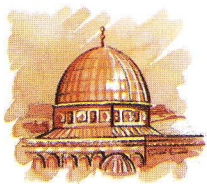
Így ért véget a kor egyik legkiválóbb keresztény személyiségének élete. Karizmatikus képességei betölthették a sziget egészét, hiszen a látogatók régóta érzik a megszentelt légkör hatását. Ilyen volt például a szellemes angol író, dr. Samuel Johnson (1709–1784) és a német zeneszerző, Felix Mendelssohn (1809–1847). Ez utóbbi az 1829.

augusztus 10-én Glasgow-ban kelt levelében írt Iona varázslatosan romantikus történelméről, romjairól és leginkább elszigeteltségéről: „Ha a házam Ionán lenne, és melabúból élnék ott, akár mások járadékukból, akkor érkezne el a legsötétebb pillanat, amikor ezen a tágas helyen, sziklák és sírlyok honában, hirtelen feltűnne egy gőzgomoly, majd egy hajó, végül egy fátylakba, fecskefarkú kabátba öltözött víg társaság; egy órán át néznék a romokat, a sírokat meg az élők három kis kunyhóját, azután újra odébbállnának.”

Noha úgy tűnik, hogy a mai egynapos kirándulók valóra váltják Mendelssohn aggodalmát, Iona nyugalma sértetlen marad. S talán eljön majd az idő, midőn a kis sziget ismét a szerzetesi élet és a tudomány kiemelkedő központjává válik, a hagyományosan Kolumbánnak tulajdonított jóslat szerint: „A szívem és szeretetem Ionájában tehénbögés hallatszik majd a szerzetesek zsolozsmája helyett. Ám mielőtt véget ér a világ, Iona megint olyan lesz, mint régen.”

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. U. 521	SZENT KOLUMBÁN SZÜLETÉSE AZ ÍRORSZÁGI DONEGALBEN.
563	KOLUMBÁN ÉS 12 TÁRSA PARTRA SZÁLL IONÁN CORACLE KIKÖTŐJÉNél.
597	KOLUMBÁN HALÁLA.
794	AZ ELSŐ VIKING TÁMADÁS IONA ELLEN.
986	A VIKINGEK IONAI SZERZETESÉKET MÉSÁROLNAK LE.
1203	BENCÉS APÁTSÁG ÉPÜL KOLUMBÁN HAJDANI TELEPÜLÉSÉNEK HELYÉN.
1561	A REFORMÁCIÓ KÖVETKEZTÉBEN A SKÓT PARLAMENT TÖRVÉNYT HOZ A KOLOSTOROK MEGSZÜNTETÉSÉRE; IONÁN LEBONTJÁK AZ APÁTSÁGI ÉPÜLETEKET.
1874	MEGKEZDÍK AZ APÁTSÁGI TEMPLOM ÚJJÁÉPÍTÉSÉT.
1938	GEORGE MACLEOD LELKÉSZ MEGALAPÍTTA IONÁN A SKÓT EGYHÁZHOZ TARTOZÓ KÖZÖSSÉGET, AMELY HELYREÁLLÍTTA A TÖBBI APÁTSÁGI ÉPÜLETET.

IZRAEL

SZIKLAMECSET

„Bámulatos látványt nyújt az épület hajnalban, amikor a kupolát elkezdi sütni a nap, és a tamburon felizzanak a napsugarak...”

MUKADDASZI MUZULMÁN KRÓNIKÁS (A 10. SZÁZADBAN MŰKÖDÖTT)

Az Olajfák hegyéről délnyugatra tekintve, homokszínű táj nyúlik el Jeruzsálem óvárosa körül, négyszögű fehér épületekkel és sötétzöld ciprusfák csoportjaival borítva. Az előtérben szabálytalan ferde négyszög vonalú, mézsárga kőből emelt, pártázatos fal különíti el a Templom-hegyet az óváros többi részétől.

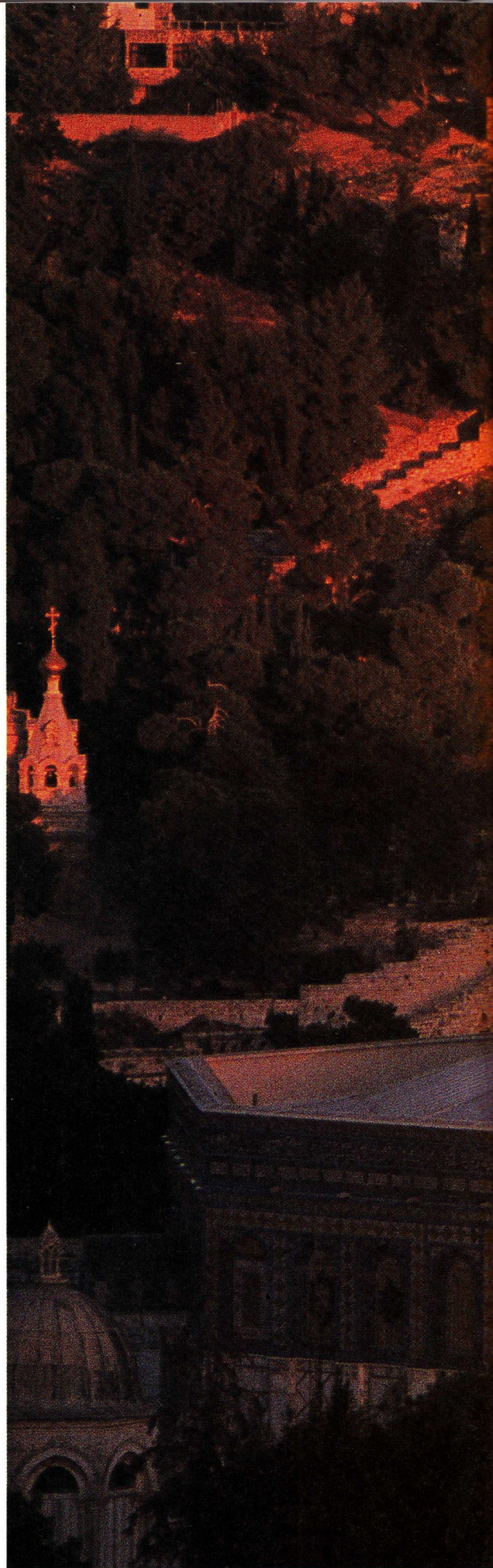
A Hegy különlegesen megszentelt terület. Salamon király itt építtette fel Kr. e. a 10. században pazar templomát, a szentély mélyén a frigylárával, amelyet szfinxhez hasonló kerubok őriztek. Ez a műalkotás, akárcsak a helyén emelt két későbbi templom, már régóta csupán a történelemben és a képzelet világában létezik. A hegyen más hit szentélye, a Sziklamecset áll, amelyet a mohamedánok azért tisztelnek, mert innen indult el Mohamed próféta legendás útjára, az egekbe.

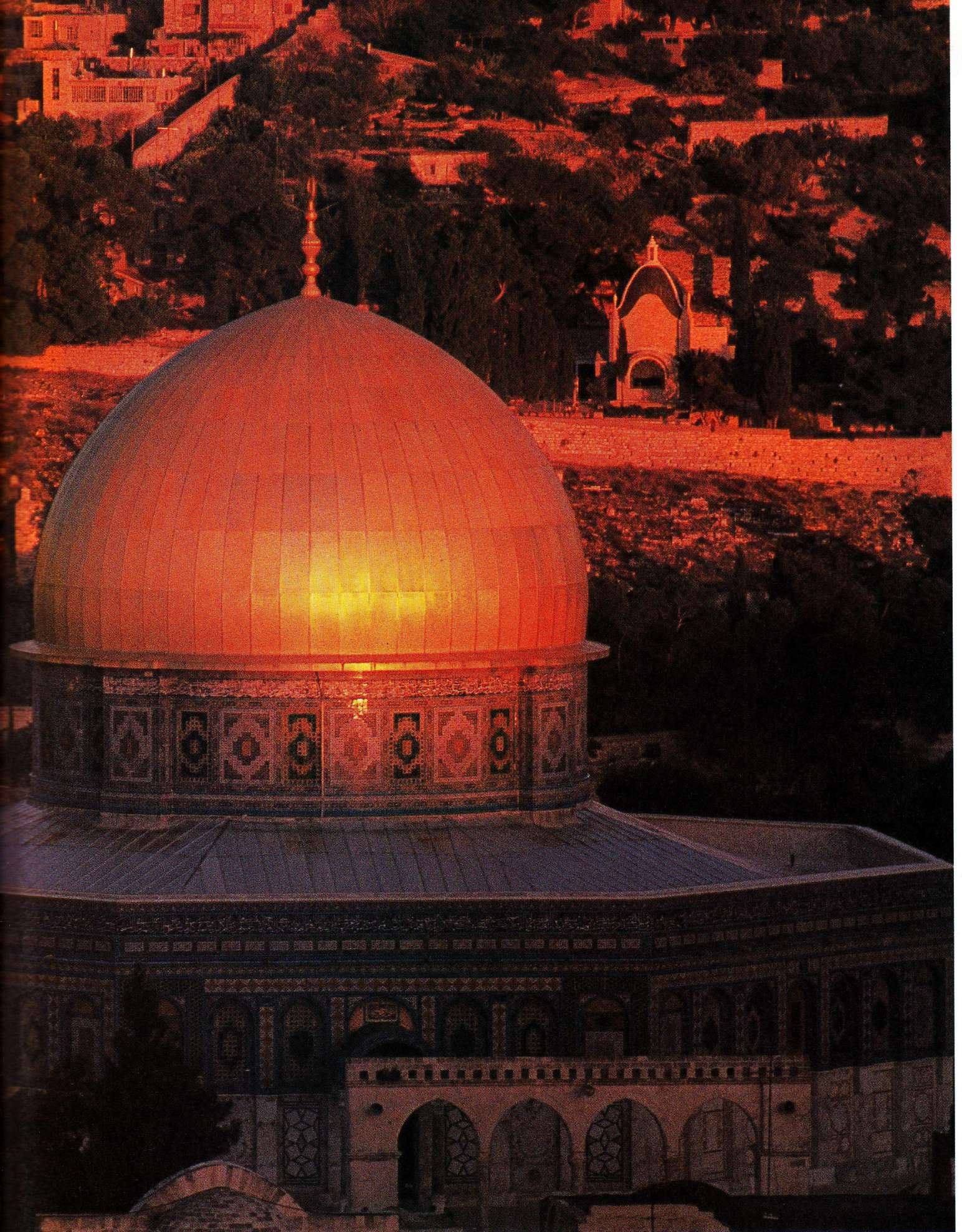
A kupola aranylő színét 1300 éven át mélyebb árnyalatúvá tette a lenyugvó nap fénye. Kr. u. 691-ben készült el a szentély, az Omajjád („trónutód”) kalifa, Abdal-Malik uralma alatt, akinek birodalmi székhelye a szíriai Damaszkusz volt. A kupola aranyborítású hajlatai „légiesen vékonyak” tűnnek a kör alakú tambur fölött. A tamburt lejtős tető övezi, amely nyolcszögű teret fed le. A háttároló falak külső burkolata márványból és igen sok részen kék zománcú csempéből készült.

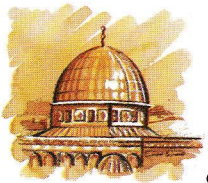
Ez az „iszlám ékszer” messziről könnyed hatást ébreszt, amely a harmonikus arányok-

Jeruzsálem fölött kifakadó aranybimbóhoz hasonlít a Sziklamecset, az egyik legszentebb mohamedán templom. Kr. u. a 7. században épült, a benne rejlő sziklakitüremkedést a mohamedánok, a zsidók és a keresztények egyaránt szentnek tartják. A mohamedánok hite szerint erről indult el Mohamed próféta az égbe vezető, legendás útjára.

SZIKLAMECSET

A sziklát övező árkádok oszlopai olyan jeruzsálemi templomokból származnak, amelyeket a perzsák 614-ben leromboltak. A szikla állítólag őrzi Mohamed lábnyomát – az ég felé törekedve hagyott jelet –; ugyancsak megmaradt Gáriel arkangyal kezének erőteljes lenyomata, amikor leszorította a sziklát, mivel az követni kívánta a prófétát.

A légi felvételen a Templom-hegy látható Jeruzsálem óvárosában. A Sziklamecset aranykupolája előtt az al-Aksza-mecset kupolája látható. A mecset a 8. század elején épült, de végleges formáját 1035-ben nyerte el, amikor helyreállították egy földrengés pusztításait követően. A kereszties lovagok templomként használták; 1168-ban Szaladin szultán ajándéka volt az elefántcsont és gyöngyház szőszék, amely 1969-ben leégett.

IZRAEL

ból és a felfelé változó tömegek, az oktagon, a tambur és a kupola együtteséből ered. Szinte olyan érzést kelt, mintha a kupola forró levegővel telt arany léggömbként szét-feszülhetne, és lágyan az egekbe szállhatna. Egyszerű körvonalai és kemény, fényvisszaverő síkjai úrkorszakbeli építményre emlékeztetnek, de éppúgy antik szentélyre is. Csakugyan szentély, és nem mecset, ámbar szokásosan annak tartják, sőt a maga nemében az iszlám harmadik legszentebb emléke, a mekkai Kába és a medinai Nagy mecset után. A megszenteltség gyújtópontja nem is főleg az aranykupola, hanem az alatta ügyesen elrejtett, 17 m × 12,80 m-es, hosszúkás sziklatömeg. A hagyomány szerint a bibliai Mórija hegy csúcsa ez, ahol Ábrahám áldozatul ajánlotta fel fiát, Izsákot.

A mohamedánok ugyan nagy prófétaként becsülik Ábrahámot, de a sziklát azért övezik kegyes tisztelettel, mert hozzá kapcsolják Mohamed éjszakai utazását. A Korán 17. fejezetének elején rövid utalás olvasható az eseményre: „Dicsőség annak, aki éjszaka utazást tett az ő szolgájával a Szent Mecsetből [vagyis a Kábától] az igen távoli mecsetbe [a jeruzsálemi templomhoz], amelynek megáldottuk a környékét, hogy mutassunk néki a jeleinkből!”

A néphagyomány feldúsította a Korán szövegét, hogy színesebbé tegye a történetet: a Próféta, valamivel Medinába költözése, 622 előtt, egy éjjel Mekkában felébresztette Gábrriel arkangyal, és egy furcsa, égi teremtménnyel ajándékozta meg. A szárnyakat, női arcot és pávalegyezőt viselő, ló és szamár közötti méretű lény neve al-Burák („Villám”) volt. Paripaként repítette a levegőben Mohamedet Jeruzsálem felé, ahol Mohamed találkozott Ábrahámval, Mózesel, Jézussal és más prófétákkal. Együtt imádkoztak Salamon templomának helyszínén, a Templom-hegy megszentelt szikláján.

Mohamed ezután a szikláról természet-

Mohamed próféta dicsfényben távozik a felhők alatt maradó szikláról. Az ég felé szárnyal al-Burák bátán, amely furcsa keveréklény: szárnyas paripa női fejjel. Repülő angyalok a mennyei utazás tanúi.

A perzsa festett miniatúra a 16. században készült, a Szafavida uralkodó, I. Tahmásp idején. A művész – a szokásnak megfelelően – nem ábrázolta a Próféta arcvonásait.

A török fennhatóság alatt álló város romantikus látomását idézi fel a brit David Roberts (1796–1864) lágy színekkel komponált festménye, a Jeruzsálem felé közeledő zarándokok. A törökök, birodalmuk hanyatlásával, már nem tudták megfelelően gondozni a Jeruzsálemhez hasonló nagy városokat. Egy európai utazó jegyezte fel 1883-as látogatása után, hogy a város utcái „keskenyek, csaknem tele meglazult kövekkel és a pusztuló házak romjaival”.

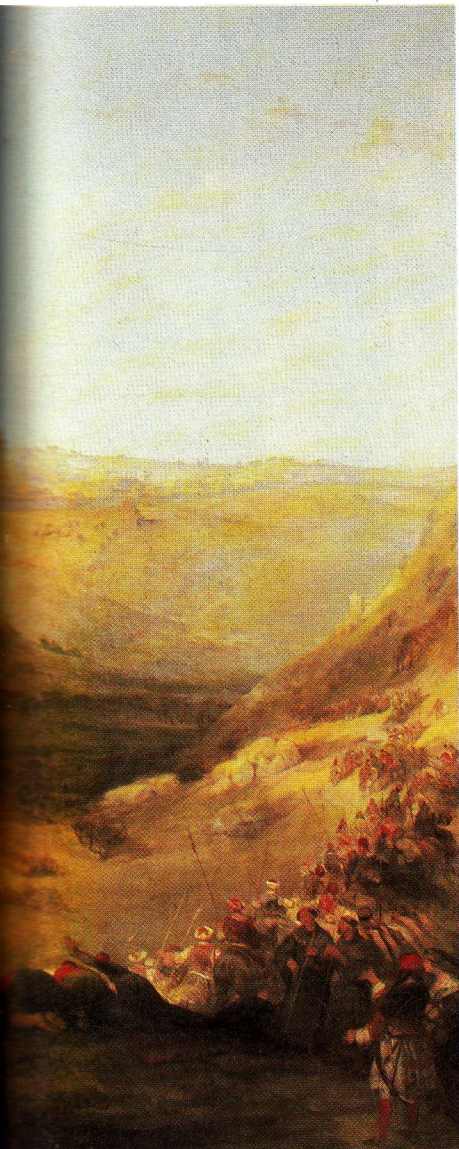
fölötti fényletrán kapaszkodott fel a hét mennyországon át, és végül Allah elé ért, aki utasította, hogyan imádkozzék. Utána a próféta a fényletrán visszatért a földre, és még véget sem ért az éjszaka, mire al-Burák hátán megérkezett Mekkába.

Mohamed égi utazásának kiindulóhelyét, a sziklát, ma lágyan világítja meg az oktagon és a tambur ablakainak szimmetrikusan mintázott, színes üvegein keresztül bejutó fény. Bonyolult faragású fa védőfal övezi, ebbe illesztették a kupolás, négyszögű ereklyetartót, amely a Prófeta emlékeit, köztük egy hajszálát őrzi. Két kerengőn végezhetik el a zarándokok a rituális körbenjárást (*tauáf*), amely a mekkai Kábánál is szokásos. Az első a nyolcszögletes külső fal és a vele párhuzamos árkádsor között húzódik, a második ez utóbbi és a sziklát övező, kör vonalú ár-

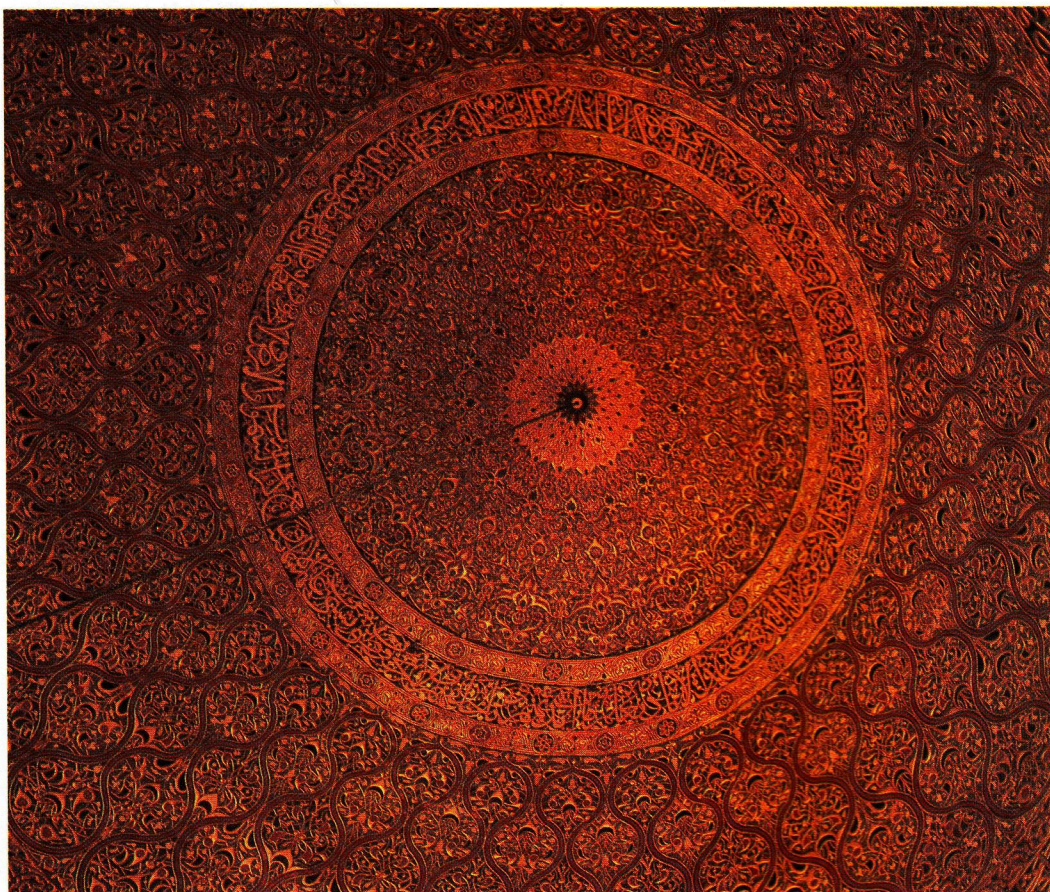
kádsor között. A nyolcszögletes árkádsornál erős márvány sarokpillérek s a közöttük álló két-két márványoszlop áthidaló gerendázata után nyugszanak az ívek, a körárkádnál négy márványpilléren és a közbelső három-három márványoszlopon.

A legpompásabb látványt a kupola belső díszítése nyújtja. A külső szegélytől fölfelé finoman csökkenő méretű, arany-vörös-zöld arabeszkek irányítják a tekintetet a művészi szépségű zárómotívumhoz. A ragyogó naphoz hasonló középrészből lánc függ, amely valaha csillárt tartott. A csúcshoz közel kúfi írásos sáv húzódik körbe, a Koránból vett szöveggel: „Allah – rajta kívül nincs más isten – az élő, a magában-létező. Nem vesz rajta erőt szendergés, sem álom. Övé minden, ami az egekben és a földön van.”

A kupola és a szikla együttesen hat. A szik-

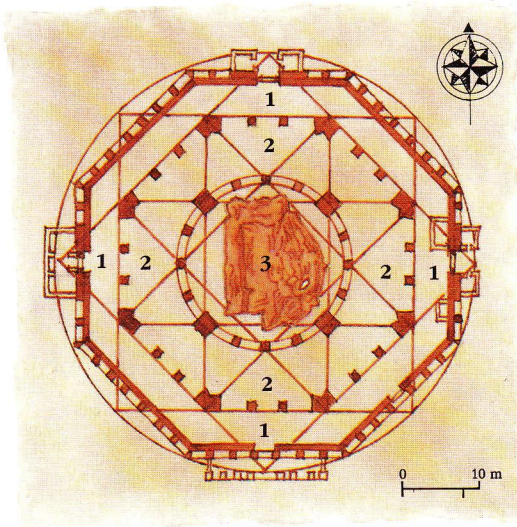

IZRAEL

Kozmikus harmónia látomását kelti a 21 m magas kupola, hipnotikusan ható, aranyozott és vakolt, színes kavargásával.

A Mecset hosszúkás alakú sziklája (3) a nyolcszögű tér közepén helyezkedik el. A szabályos, nyolcoldalú téralakítást nem Abdal-Malik építészei találták ki, már a rómaiak is építettek ilyet. Új megoldást jelentett viszont a nyolcszög ötvözése a tamburral és a kupolával. Négy oldalon egy-egy kapu nyílik a négy világtáj felé. Az oszlopok és pillérek külső és belső kerengőt képeznek (1 és 2) a rituális körbenjáráshoz.

la nélkül a kupola csak virtuóz műalkotás volna, nem lenne szellemi létjogosultsága. Ha viszont nem borulna fölé a magasztos kupola, a szikla őserije tartalmilag szétfoszlaná, és jócskán meggyengülne kapcsolata a Próféta égi utazásával.

A mohamedánok először 638-ban léphetek a Templom-hegyre. Omar ibn al-Hattáb kalifa vezette az arab sereget, amely a bizánci uralom alatt álló Jeruzsálem átadására kényszerítette Sophronius pátriárkát. Az ájtatos és puritán Omar katonáival bevonult a városba, a lakosság pedig az életéért rettegett. Ám ezúttal nem ismétlődött meg a rombolás és vérontás, amelyet 24 évvel korábban a perzsák vittek véghez. A kalifa inkább azt kérte, hogy vigyék körbe a városban, mutassák meg a szent helyeket, köztük a kereszténység legszentebb emlékét, a Szent

SZIKLAMECSET

Sír-templomot. A pátriárka imádkozásra kérte fel a kalifát, de ő, a kereszténység iránti tiszteletből, elhárította a felhívást. Kifejtette, hogy imájával bátorítaná híveit a templom mecsetté alakítására. Később, a Templomhegyen, elhanyagoltan és szeméttel borítva találták a szent sziklát. A kalifa intézkedett rendbehelyezéséről, és mindaddig megtiltotta az imádkozást, amíg az eső meg nem tisztítja a sziklát.

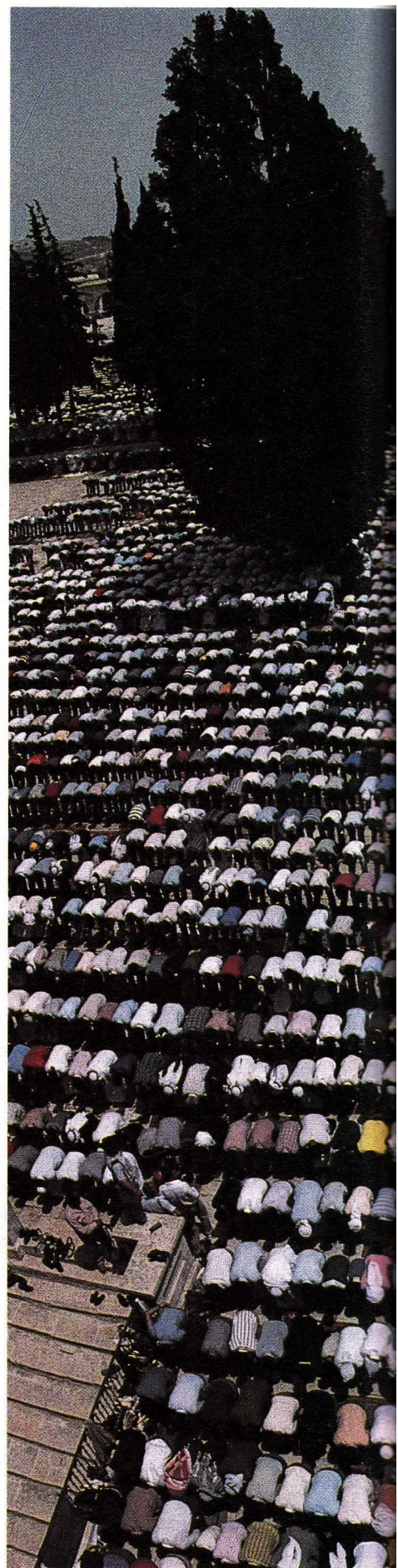
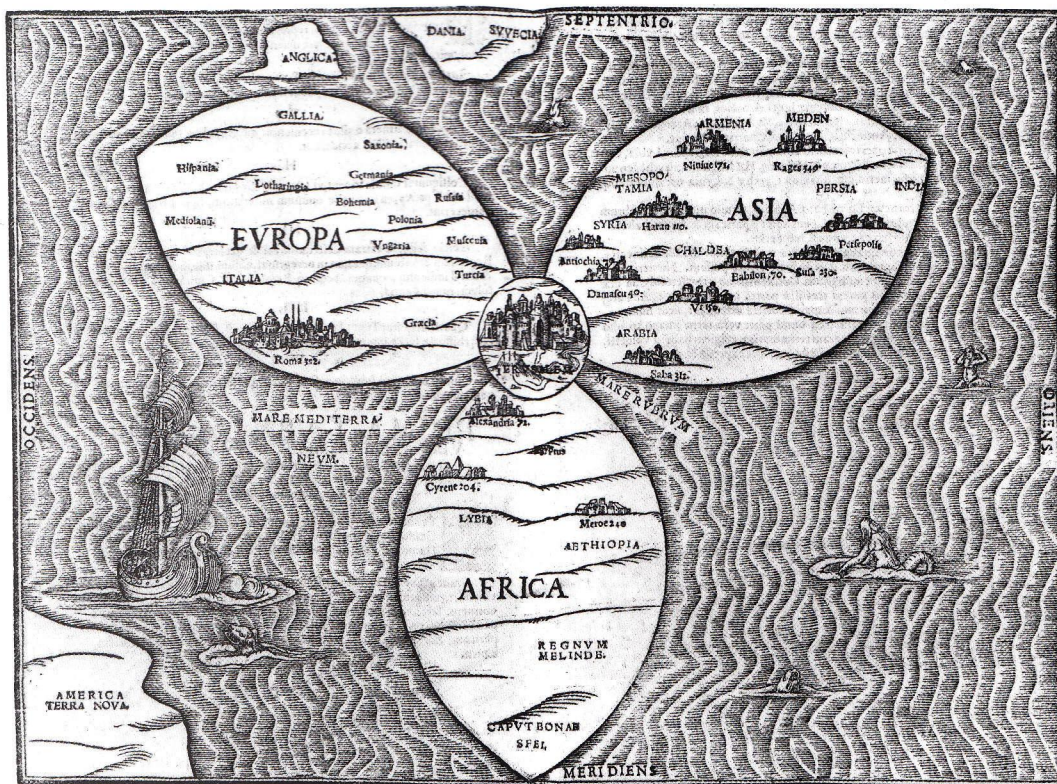
A Jeruzsálemben tartó mohamedán zarándokokat további 53 év múlva köszöntötte

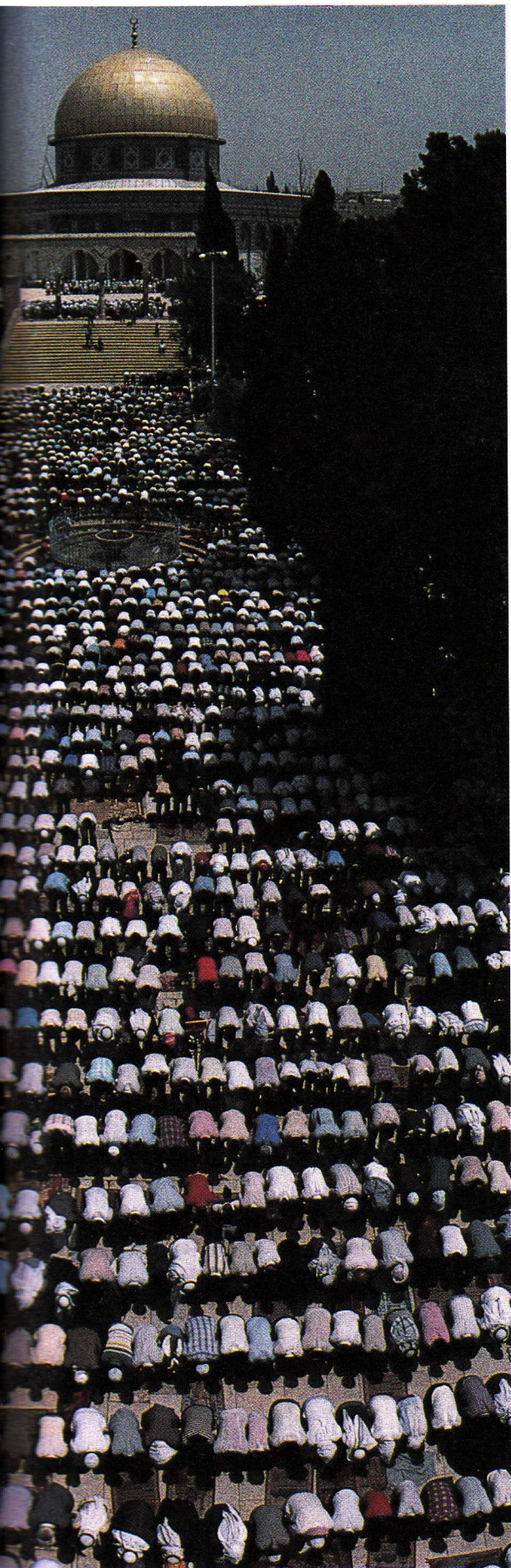
Jeruzsálem fekszik a stilizáltan ábrázolt világrészek – Európa, Ázsia és Afrika – bemutatására készült, 16. századi német metszet közepén. A keresztes hadjáratokat jócskán ösztönözte az elgondolás, hogy Jeruzsálem, a szent város, a világ közepe, és vissza kell foglalni a mohamedánoktól.

csak a távolból a napfényben ragyogó kupola. A szentélyt 691-ben fejezték be, hagyományos, bizánci épületek kompozíciós módszerei alapján és jellegzetes iszlám díszítéssel. Egyiptom arab tartományának hétévi jóvedelmébe került, ott gyűjtötték össze a teljes kupola bevonásához elegendő aranyat.

Az Omajjád kalifák korából, amely 750-ig tartott, nem maradt leírás a szentélyről. Ibn al-Fakíh, kora 11. századi arab író viszont feljegyezte, hogy éjszakánként 300 lámpás fénye világította meg, burkolata fehér márvány, lefedése vörös arany volt. Azt is mondják, hogy tisztításához rózsaoilajjal, pézsmával és sáfránnyal illatosított vizet használtak. A magasztosabb gondolatokat ébresztő légkört úgy keltették, hogy tömjént meg illatos fát égettek, és a lámpásokat édes illatú olajjal töltötték tele.

A szentély elkészültétől máig sok javításon, újjáépítésen és változtatáson esett át, de

IZRAEL

jórészt megőrizte régi kompozícióját és díszítését. A kupola 1016-ban, a Fátimida-dinasztia idején beomlott, de hamar helyreállították. A keresztések 1099-ben rohammal bevették Jeruzsálemet, lakóit halomra ölték, és a templomot keresztény szentéllé alakítva, a *Templum Domini* – „Urunk temploma” – névvel illették. A kupola csúcsán álló mohamedán holdsarlót aranykeresztre cserélték, a sziklán oltárt emeltek, és felvezető lépcsőt vágtak. A keresztény zarándokok folytatták a rongálást, gyakran törtek le kis darabkákat a sziklából emlékebe vagy eladásra, szent ereklyeként. Megóvása érdekében márvány burkolólappal látták el, de ezt eltávolították, miután Jeruzsálemet 1187-ben elfoglalta a nagy arab hadvezér, Szaláhad-dín, ismert nevén Szaladin. A ma látható fa védőfal tizenkét évvel később készült.

A szentélyen végzett egyik munkálat a mozaikok cseréje volt a tamburon és a fal felső részén. Ehhez a perzsiai Kásánból hozták a ragyogó színű burkolócsempéket, Nagy Szulejmán török szultán uralkodása alatt (1520–1566). 1874-ben Abdal-Aziz szultán javíttatta ki a famennyezetet és a mozaikokat, új ólomfedést készíttetett a kupolára. 1956 és 1962 között teljes restaurálást végeztek, ekkor cserélték fel könnyebb, aranszínű alumíniumburkolattal a kupola ólomlemez borítását.

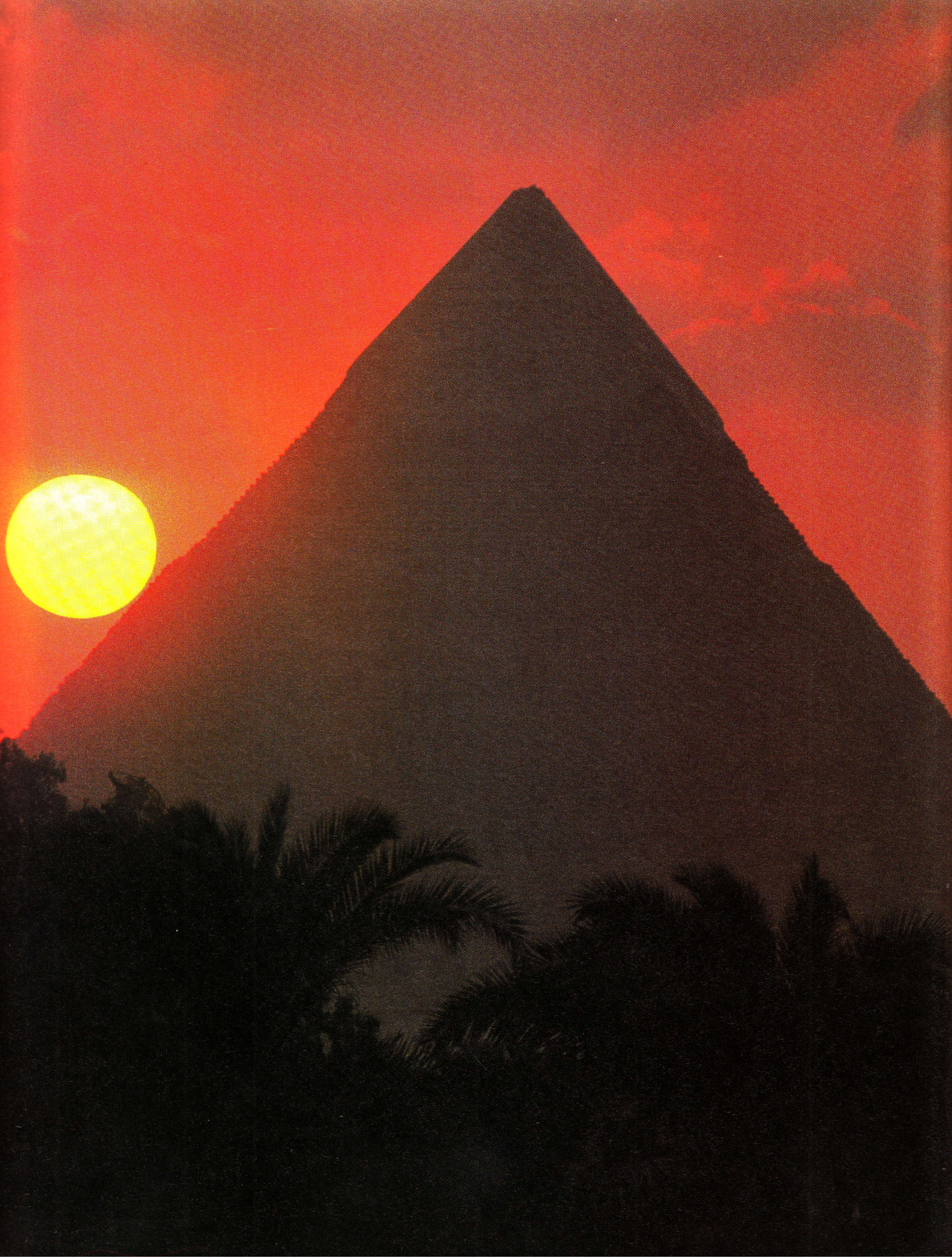
A Sziklamecset, amely eredményesen állt ellen a történelem viharainak, ma is aranyló középpont Jeruzsálemben, amelyet a középkori írók a világ centrumának tekintettek. Ihletett vonalai és arányai túllépik a korlátolt, szektás vallásosságot, és az egyetemes isteni elv irányába mutatnak. Még ma is a világ egyik csodájának számít, éppúgy, mint a középkori mohamedán krónikás, Mukaddasi idején, aki ezer évvel ezelőtt figyelte, hogyan csillog a hajnali fény az aranykupolán, és így írt a látványról: „...nem láttam hozzá foghatót az egész iszlám világban...”

A Templom-hegyen imádkozó mohamedánok szívét emelkedettséggel tölti el a nyugalmas mecset, amikor Mekka felé fordulva teljesítik a vallásukban előírt napi öt imádság egyikét.

A Jeruzsálemben és környékén élő mohamedán arabok számára most is lelki középpont a Sziklamecset, főleg a hatnapos háború óta, amikor az izraeliek elfoglalták a várost.

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. E. 950 K.	FELÉPÜL SALAMON TEMPLOMA JERUZSÁLEMBEN, A MAI TEMPLOM-HEGYEN
587/586	A BABILONIAK KIFOSZTJÁK JERUZSÁLEMET, ÉS LEROMBOLJÁK A TEMPLOMOT.
KR. U. 70	A RÓMAIAK BEVESZIK JERUZSÁLEMET, ÉS ROMBA DÖNTIK NAGY HERÓDES TEMPLOMÁT.
570	MEGSZÜLETIK MOHAMED, A MOHAMEDÁN VALLÁS PRÓFÉTÁJA.
638	JERUZSÁLEM BEHÓDOL EGY MOHAMEDÁN ARAB HADSEREGENEK.
687–691	FELÉPÜL A SZIKLAMECSET.
1099	A KERESZTESZEK ELFOGLALJÁK JERUZSÁLEMET.
1537	NAGY SZULEJMÁN HELYREÁLLÍTTATJA A MECSETET.
1948	IZRAEL ÁLLAM MEGALAPÍTÁSA.
1967	A HÁTNAPOS HÁBORÚ ALATT AZ IZRAELI CSAPATOK ELFOGLALJÁK A JERUZSÁLEMI ÓVÁROST, A TEMPLOM-HEGGYEL EGYÜTT.

TISZTELET A HOLTAKNAK

Az ősi civilizációkban a temető vagy a sír nem csupán a holtak nyugvóhelye volt, hanem a másvilág bejárata is. Az elhunytak ott élvezhették a halál utáni életet, és – ahogyan az élők remélték – sokféle jótéteménnyel látták el a hátramaradottakat. Gyakori szokás volt különböző korokban, hogy a temetésekor, főleg királyok és főrangúak esetében, mindennapi használatra való, valamint értékes tárgyakat helyeztek a sírba, amelyeket alkalmasnak véltek túlvilági használatra. Heinrich Schliemann német régész például sok aranyból készült temetési tárgyat talált a görögországi MÜKÉNÉ „A” jelű sírkörletében; volt köztük egy maszk, amelyről azt gondolta, hogy a legendás görög katonakirály, Agamemnón arcát ábrázolja. A norvégiai CSEBERG viking hajótemető-

Megszentelt temetők és a túlvilági élet kincsei

jében is nagyon sok, gazdag faragású fatárgy került elő; az első kínai császár, SI HUANG-TI síregyüttese hatalmas terrakotta hadseregéről híres. Az uralkodó feltáratlan sírdombja körüli gödrökből kerültek napvilágra a katonák, és további értékes leletekkel is kecsegtet a domb felásása. Két, egymással ellentétes kultúrából származik a túlvilági életbe vetett hit talán leghatásosabb bizonyítéka: az egyik Egyiptom, ahol EL-GÍZA piramisai a világ legfenségebb síremlékei a halott fáraók számára, akik a népi hiedelem szerint a napistenhez utaznak holtukban. A római kora keresztény sírok, a KATAKOMBÁK némileg meghittebb léptékűek, és a falaikon ábrázolt szent témák Jézus Krisztus korlátlan uralmát hirdetik az elmúlás felett.

*El-Gíza piramisai Kairó közelében.
A fáraók sírja az ókori világ hét csodájának egyike volt.*

ÍRORSZÁG

NEWGRANGE

„Ha elgondoljuk, mily sok kéz mily hosszú időn át... hozta létre ezt az elképesztően nagy alkotást, ...kárboztatjuk a szeszélyes sorsot és hírnevet ...amiért veszendőbe ment annak neve, akinek a megörökítésére szánták.”

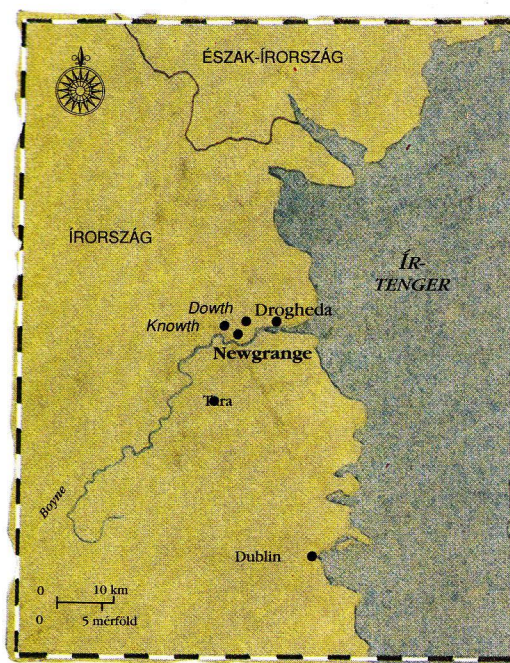
SIR THOMAS POWNALL RÉGÉSZ, AKI 1769-BEN LÁTOGATOTT EL NEWGRANGE-BE

Michael O'Kelly ír régész 1969. december 21-én ott állt egy sötét barlangszerű térben, az északkelet-írországi Newgrange őstörténeti sírdombjában. A napfelkeltét várta az év legrövidebb napján, és benyomásait magnetofonszalagra kívánta rögzíteni. 1962-ben kezdte az ásást a sírdombon, és az idők folyamán fülébe jutott a helyi szóbeszéd, amely szerint az év egyes napjain a napsugár behatol a domb 19 m hosszú folyosójába, és megvilágítja a sírkamrát.

Kilenc óra előtt néhány perccel olyan látványt kapott jutalmul, amely biztosan ismerős volt Newgrange 5000 évvel azelőtti építőinek: „Pontosan 8 óra 54 perckor megjelent a napkorong felső pereme a helyi látóhatáron, és 8 óra 58 perckor behatolt a tető résén az első közvetlen fénysugár, amely végig megvilágította a folyosót, és elérte a sírkamra padozatát... A vékony fénysugár kiszélesedésével... drámai hatású világosság keletkezett a sírkamrában...”

O'Kelly valójában 1967-ben látta a fenti jelenséget, de csak két év múltán örököltette meg benyomásait az utókor számára, bizonyítandó, hogy Newgrange elhelyezése tudatosan kapcsolódott a napjáráshoz, akár csak az angliai Stonehenge-hez hasonló, ősi megalitok.

A téli napforduló Newgrange építőinek a nappal hosszabbodását és az új év felvirradását jelölhette meg, eszmeileg pedig a vilá-

Szikrázó fehérségű kvarc borítja be Európa egyik legszebb őskori folyosósídját, a 9 m magas Newgrange dombot. Építéséhez mintegy 200 000 darab, citrancs méretű folyami követ használtak fel, tőzegrétegeket iktatva közbe a szerkezet megszilárdítására. A dombot álló kövek övezték, az egyik a kép bal oldalán látható.

19 m hosszú folyosó vezet Newgrange álkupolás sírkamrájához, amelyet hátborzongató hatásúvá tesz a gyertyafény.

Az elhamvasztott és ép emberi csontokon kívül zsírkő játékgolyókat, fülbevalókat, gyöngyöket és egy csont vésőt találtak benne a régészek. A holttestek mellé helyezett tárgyakat gyászajándékoknak tartották. Ám a sírdomb őskori építőinek élete és kultúrája továbbra is titok maradt.

gosság győzelmét a sötétség, az életét a halál fölött.

Newgrange, Írorság legszebb őstörténeti emléke egyúttal a folyosósírok legjobb példái közé tartozik Nyugat-Európában. Mesterséges dombja kb. 9 m magas és 76 m átmérőjű, tömege repülő csészealjra emlékeztet, amely alacsony hegygerince szállt le a Boyne folyó egyik kanyarulata fölött. Körülötte elszórtan több mint húsz kisebb bolygó-sír helyezkedik el, és alig 1,5 km távolságra található Dowth és Knowth jelentős temetődombja. Együttesen kőkori temetkezési területet alkotnak, amely Kr. e. 3200 körül keletkezhetett.

Newgrange dombjában kb. 90 cm széles

és 19 méter hosszú, szűk folyosó húzódik, oldalain és tetején kőhasábokkal. A végén nyílik a fő sírkamra, amelyből lóhere elrendezésben ágazik ki három térbővület. A Newgrange csodájának tekintett nagy kamra boltozata konzolosan rakott kősorokkal épült, azaz mindegyik vízszintes kősor enyhén túlnyúlik az alatta lévő; 6 méter magasságban egyetlen fedőkő zárja le az álkupolát.

Ma is vita tárgya a domb pontos jellege és rendeltetése, valamint az 5000 évvel ezelőtti építők társadalmi szervezete. Az ír néphagyomány régóta Bru na Boinne néven utal Newgrange-re, aminek jelentése a Boyne lakóhelye vagy nagy háza, és az írek istene,

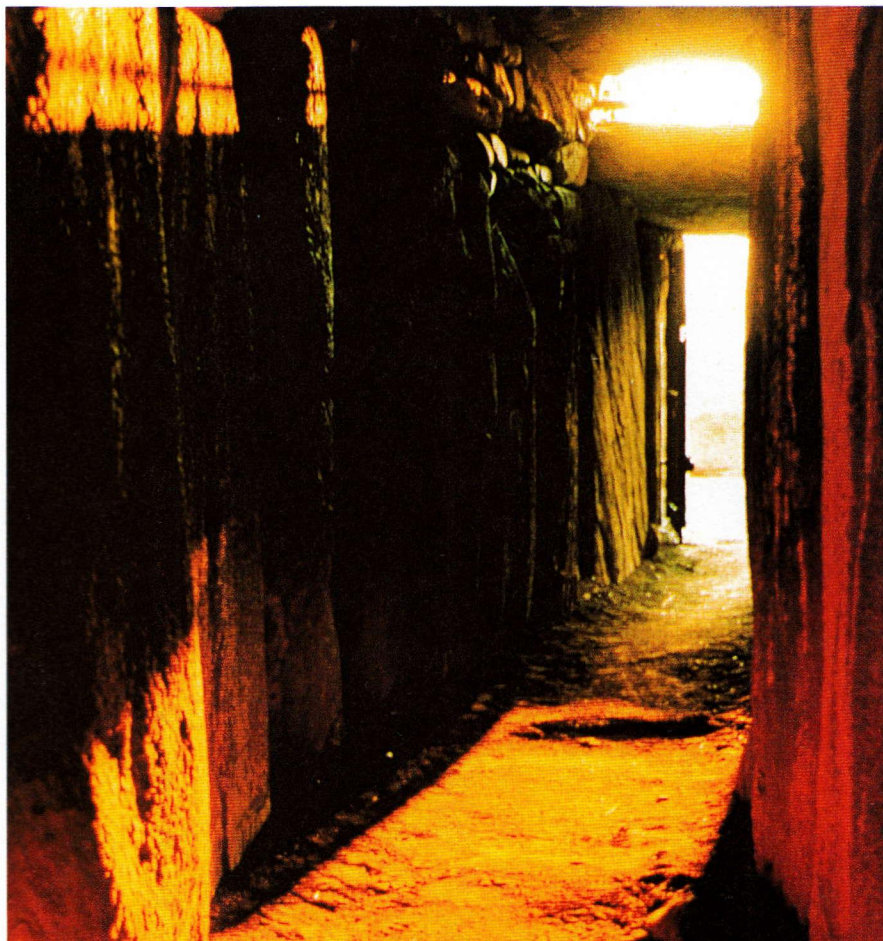

NEWGRANGE

Dagda, a „Jó Isten” kapcsolódik hozzá. Az istenség a Tuatha De Danaan néven ismert, természetfölötti néphez tartozott, amely a hagyomány szerint az 1. évezred második felében érkező kelták előtt lakta Írországot, majd titokzatos módon beolvadt az ország „tündérdombjaiba”. Dagdától fia, Oengus örökölte a halmot, és a *Diarmaid és Grainne keresése* c. romantikus legendában ő kéri a tündérlovasokat, hogy a Sligo megyei Ben Bulben hegyről hozzák el a Bruhoz Diarmaid holttestét.

A néprajzban a domb a halállal társul tehát, de egy másik hagyomány szerint a történelmi időkben a Newgrange-től mintegy 19 km-re délnyugatra fekvő Tara nagykirályainak temetkezési helye volt, mielőtt az 5. századtól kezdve megkezdődött a kereszténység térhódítása. Mondják, hogy az egyik király, Cormac mac Airt (Kr. u. a 4. század k.) szigorúan meghagyta: ne temessék el a Bruban, mert az „a bálványimádók temetője”. Ám csatlósai semmibe vették a parancsot, és a király holttestét a Bruhoz vitték. Amikor a Boyne-hoz közeledtek, a folyó háromszor váratlanul felduzzadt, megakadályozta az átkelést. Végül is, kívánságának megfelelően, a folyó déli partján hantolták el Cormac tetemét.

Jóval később, 1699-ben, Charles Campbell helyi földbirtokos találta meg újra New-

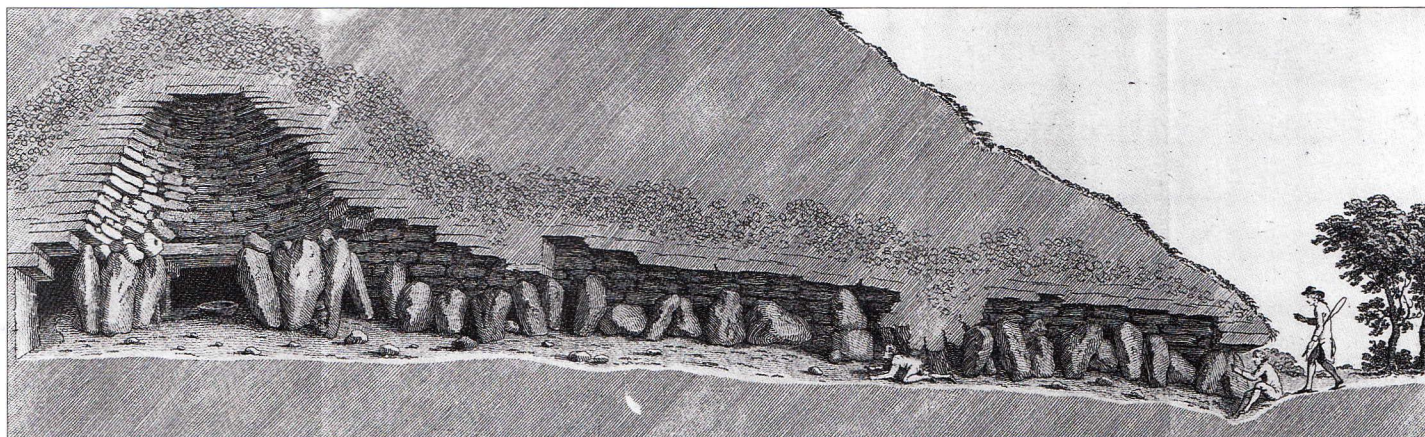

grange-et, amikor útépitéshez köveket fejtett le a dombról, és felfedezte a folyosó bejáratát. Éppen a környéken tartózkodott Edward Lhuyd (1660–1708) walesi régiségkereskedő, és az elsők között tanulmányozta az emléket. „Roppant figyelemreméltó ritkaságnak” írta le, és a következő években sorra felkeresték a régészek, vizsgálat céljából.

A 18. század elején Thomas Molyneux, a dublini Trinity College fizikaprofesszora középkori dán behatolók művének tartotta a

December 21-én, a téli napfordulókör, aranyló ragyogású napfény világítja meg a domb belsejét.

Keresztmetszetben ábrázolja Newgrange álkupolás sírkamráját és a hozzá vezető folyosót Charles Vallency, 18. századi katona-régész rézkarca.

ÍRORSZÁG

A sírdomb bejáratát hatalmas, 3,5 m hosszú és 1,20 m magas, gazdag faragású járdaszegélykö őrzi. Spirális és rombuszmintázata rendszeres motívum a folyosósíroknál.

dombot. A 18. és a kora 19. század régészeti sem a honos íreknek tulajdonították az építést, inkább egyéb népekre gondoltak, pl. egyiptomiakra és indiaiakra.

Századunk tudományos nézetei szerint, Bretagne vagy Ibéria támadó-gyarmatosító népei készítették Newgrange, Dowth, Knowth és a többi folyosósírokat, minthogy hazájuk megalítépítő technikája és faragványai hasonlítanak az írországiakéhoz. Ám manapság a tudósok hajlamosak a véleményre, hogy bár az ösztönzés a kontinensről érkező telepesektől vagy támadóktól származhatott, a sírdombokat írek építették.

Nem tisztázódott az a probléma sem, hogy Newgrange és a többi domb egyszerűen csak temetésre szolgált-e. Lehetséges például, hogy közösségek szellemi központjai voltak, akár csak a nagy nyugati középkori székesegyházak, amelyek mindenkor többnek számítottak az istentisztelet helyénél. Jelentőséggel bírhatnak az absztrakt motívumok is, például a spirális, az ellipszis, a

rombusz és a kör, amelyek Newgrange és más ír folyosósírok kőfaragványain láthatók. Martin Brennan kortárs ír-amerikai művészettörténész szerint Newgrange és a többi domb elsősorban nem is temetésre szolgált. Vizsgálatai megmutatták, hogy Newgrange és például Knowth elhelyezése is megfelel a napfordulói és a napéjegylenlőségi napfelkelték és naplementék idejének. Ugyancsak tapasztalta, hogy a holdsugarak bizonyos időszakokban látszólag jelzésszerűen hatolnak be a domb belsejébe. A bizonyítékok meggyőzték, hogy a dombok elsődlegesen nap- vagy holdtemplomok, vagy csillagvizsgálók voltak. Sok faragott jelképpel támasztotta alá állítását, így például a Naphoz hasonló sugaras körökkel és a holdsarlókkal, amelyek ez égitestek motívumainak tűnnek. Leírta azt is, hogy Newgrange egykori tulajdonosa, Dagda, a napistennel azonos.

A rejtély biztos megoldása sosem következhet be. Építői talán az év újjászülető napjának sugaraival kívánták elárasztani a sötét, anyaméhszerű kamrát, ahol királyi őseik földi maradványai nyugodtak. Meglehet, abban reménykedtek, hogy e titokzatos esemény összeköti a napistent az elhunytal, hogy a halott biztosan tovább éljen a túlvilágon, és így a földön állandósuljanak a szellemkirályok jótéteményei.

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. E. 3200 K.	FELÉPÜL NEWGRANGE A BOYNE FOLYÓ PARTJÁN.
KR. U. A 4. SZÁZAD K.	CORMAC MAC AIRT KIRÁLYT ÁLLÍTÓLAG NEWGRANGE ÁTELLENES OLDALÁN, A BOYNE DÉLI PARTJÁN TEMETÉK EL.
1699	ISMÉT FELFEDEZIK A SÍRDOMBOT; ELSŐKÉNT EDWARD LHUDY WALESİ RÉGISÉGERESKEDŐ TANULMÁNYOZZA.
1725	THOMAS MOLYNEUX FELJEGYZÉSE SZERINT NEWGRANGE ÉPÍTŐI DÁNOK VOLTAK, A 8. ÉS 9. SZÁZAD KÖZÖTT.
1890	GEORGE COFFEY IR RÉGÉSZ MEGKEZDI ÚTTÖRŐ KUTATÁSAIT NEWGRANGE-NÉL.
1962–1975	NEWGRANGE FELTÁRÁSA ÉS HELYREÁLLÍTÁSA MICHAEL O'KELLY ÁLTAL.
1967	O'KELLY TAPASZTALJA, HOGY A TÉLI NAPFORDULÓN, DECEMBER 21-ÉN A NAPFÉNY BEHATOL A SÍRKAMRÁBA.
1983	MARTIN BRENNAN A CSILLAGOK ÉS A KÖVEK C. KÖNYVÉBEN ÍRJA, HOGY NEWGRANGE INKÁBB NAPTEMLOM, MINT SÍRDOMB.

A MEGALITOK VILÁGA

Az őstörténeti Európát nyugaton az Atlanti-óceán, keleten a Fekete-tenger határolta. A hatalmas térségben lakó, sokfajta népnek nem volt írása, így történetüket tárgyi emlékek közvetítik. A leghatásosabbak a megalitikus, vagyis „nagy kő” műemlékek, amelyek főként Kr. e. 4500–1500 között készültek, gyakorta elszomorító, sivár tájakon. Némelyik, például a

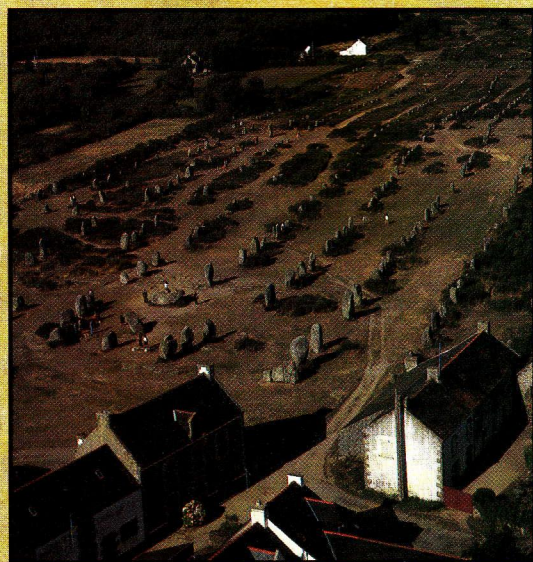
folyosósír, temetkezőhely volt, a 4. évezred végén pedig megkezdődött – főként Franciaországban és a Brit-szigeteken – az álló kövekből formált körök, a kősorok és a díszes magányos kövek vagy menhirek készítése.

Ma is titok fedi a megalitok építőinek vallását és szertartásait. Ám úgy tűnik, hogy némely alkotás az évszázadokhoz

vagy a csillagászati eseményekhez kapcsolódott, köztük a Nap, a Hold és bizonyos csillagok, például a Sirius felkeléséhez és lenyugtához. Az angliai Stonehenge-nél például a nyári napfordulón felkelő nap a kőkör tengelyével esik egybe; az észak-franciaországi Carnac közel 3000 kőből kirakott 12 útja talán a holdfázisokkal függ össze.

A térkép az európai őstörténet megalitikus helyszíneinek általános eloszlását mutatja, némelyik fontosabbnak a nevével és bemutatásával. Ilyen például Stonehenge; Newgrange (46–49. old.); Anta do Silval folyosósírja; Els Tudons temetőépítménye, azaz a *naveta*; és a Borger melletti hosszú kőkamra, a *bunébed*. Az alanti fényképen Carnac kiterjedt kőszöregyüttese látható.

KÖVEK A FRANCIAORSZÁGI CARNACBAN

GÖRÖGORSZÁG

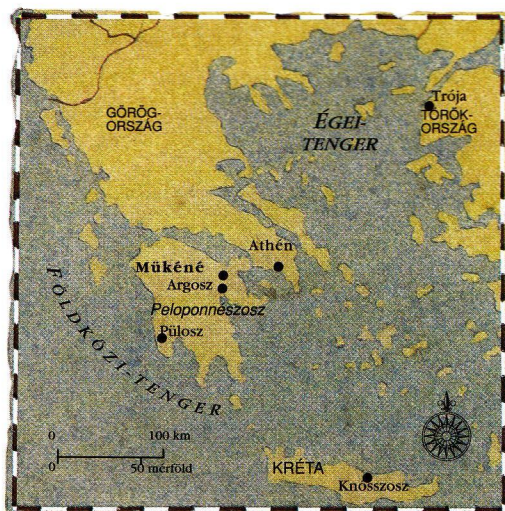
MÜKÉNÉ

„Rendkívüli örömmel jelentem Felségednek, hogy felfedeztem azokat a sírokat, amelyeket a Pauszaniasz által is említett hagyomány Agamemnón, Kasszandra és Eurümedón nyugvóhelyeinek tart...” HEINRICH SCHLIEMANN, A MÜKÉNÉI ÁSATÁST IRÁNYÍTÓ NÉMET

RÉGÉSZ TÁVIRATA A GÖRÖG KIRÁLYHOZ 1876-BAN

Görög földön páratlanul súlyos, nyomasztó légkör üli meg Mükéné ősi városát. A halál kísért ugyanis a 3500 éves bronzkori romoknál, szellemárnyékot vetve az ártalmatlan, napsütötte kövekre és a homokszínű, zsírfbőr csíkozású tájra. A halál uralkodik a várost övező legendákban. Az elmúlást bizonyító sírok, sírhalmok és gyászajándékok már régóta vonzzák a régészeket, és a 19. század harmadik negyedétől kezdve napjainkig is folynak az ásatások.

Mükéné fellegvára kis hegyen áll a dél-görögországi Peloponnészosz két sziklászirtje között. Valaha úgy hitték, hogy a legendás, egyszemű küklópszok művei a sziklás magaslát körvonalának megfelelő óriási, félelmetes falak. Fölöttük az akropolisz emelkedik, az egykori erőd-palota ütött-kopott alaprajzát mutató falazatmaradvánnyal.

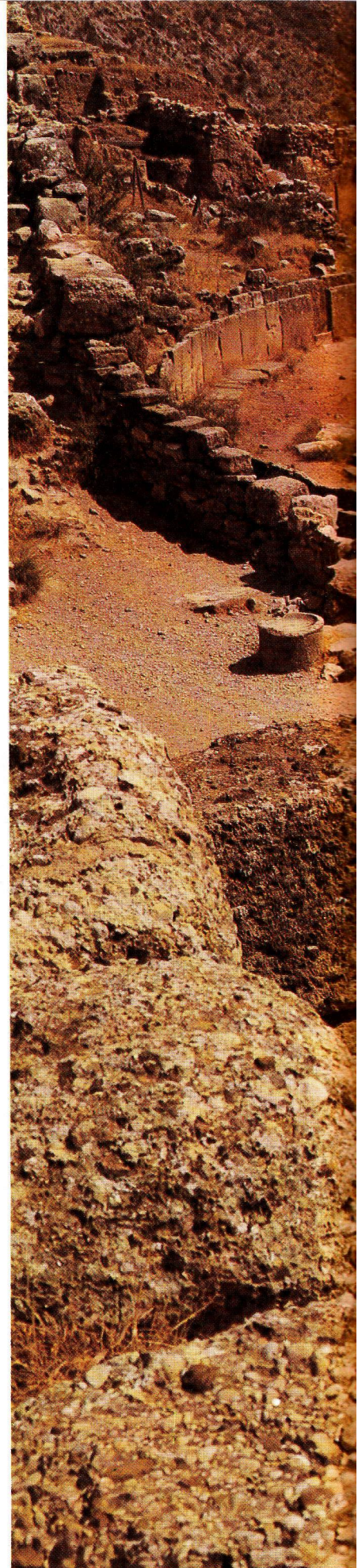
Alattuk, délre, az olajfák csoportjaival tarkított, szürke argoszi síkság húzódik le sok kilométeren át a tengerhez.

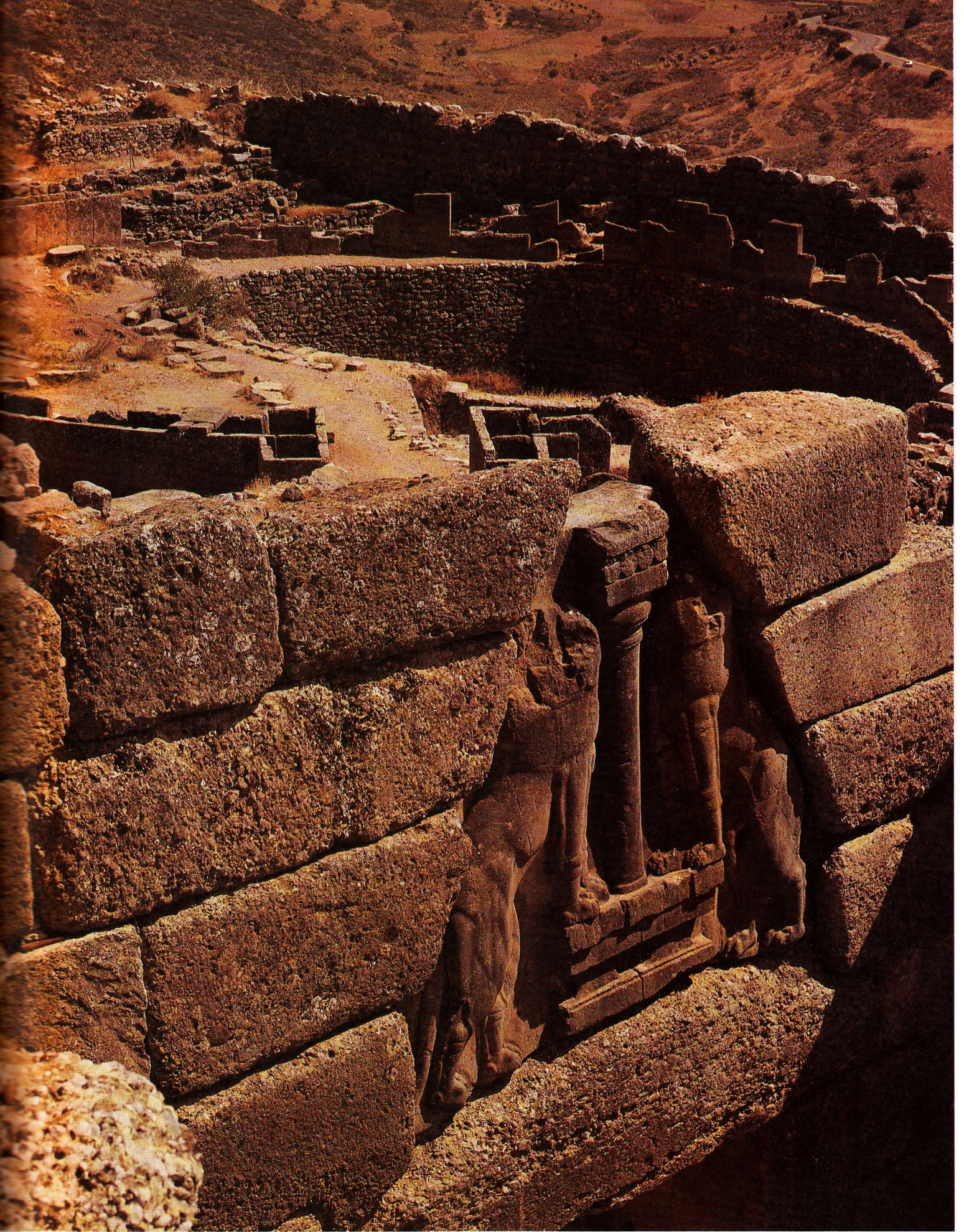
Úgy tartja a legenda, hogy Mükéné Atreusz családjának az erődje volt. Atreusz apja, Pelopsz a névadója a Peloponnészosz területnek, amelynek jelentése „Pelopsz szigete”. Az Atreidák véres, gyilkosságokkal, vérfertőzéssel és kannibalizmussal terhes családtörténetéhez képest határozottan angyalinak tűnik a maffia minden tette. Atreusz például a feleségét elcsábító bátyjának, Thüesztésznek bosszúból olyan étket találtatott fel, amely a gyermekei húsából készült.

A család leghíresebb tagja Atreusz fia, Agamemnón mükénéi király volt. Ahogyan Homérosz Kr. e. 800 táján keletkezett hőskölteményéből, az *Íliász*ból értesülünk, Agamemnón vezette a görögök hadjáratát a kisázsiai Trója ellen, hogy kiszabadítsa sógor-nőjét, a Párisz királyfi által elrabolt szép Helenét. A tíz évig tartó háború végén és Trója

Homérosz, az epikus költő, Mükéné kapcsán a „széles utcájú” és az „aranylő” jelzőket használta. Mükéné a legendás hő, Agamemnón fővárosa volt.

Az Oroszlánkapu (JOBBRA) felső részén két ágaskodó, fejetlen nőstény oroszlán látható, közöttük oszloppal. A kapu mögött helyezkedik el az „A” sírkerület, amelyből Heinrich Schliemann igen sok aranytárgyat hozott napvilágra.

MÜKÉNÉ

Klütaimnésztra, akinek véres tettét vörös kesztyű jelzi, férje, Agamemnón, és trójai rabszolgánője, Kasszandra bálóba fogott teteme mellett áll. Jelenet Aiszkhiülosz Oreszteia c. drámájából, a Brit Nemzeti Színház előadásában, az 1980-as évek elején.

Agamemnón trójai háborúja alatt Klütaimnésztra szerelmi kapcsolatra lépett Aigiszthossal, majd megölte hazatérő férjét. Ám később megfizetett vétkéért, mert fiuk, Oresztész kezétől halt meg.

elpusztítása után Agamemnón a győztesnek kijáró fogadtatást várva tért haza.

A nágy katona, „a férfiak vezére” nem tudta azonban, hogy míg a tengeren túl harcolt, felesége, Klütaimnésztra, a görög monda „Lady Macbethje”, szerelmi viszonyra lépett férje unokatestvérével, Aigiszthossal. Együtt tervelték ki titokban a hazatérő hős meggyilkolását, nem kevésbé Iphigeneia halála miatt is. Agamemnón korábban lánya feláldozásával akart szélmozgást kelteni, hogy a veszteglő görög flotta meginduljon Trója felé. Klütaimnésztrát talán az is ösztökölte, hogy férje bemutatta trójai rabszolgánőjét, Kasszandrát. A haragosan kimeredt szemű, igéző teremtsé különös, baljós jövődöléseket hallatott.

A képmutató asszony mindenesetre szívélyesen fogadta a gyanútlan Agamemnont, akit később a fürdőjében vagy – a monda másik változata szerint – az ebédlőasztalnál lekaszaboltak. A vérontás ezzel azonban nem ért véget: Agamemnón fia, Oresztész, nővére, Élektra unszolására, úgy bosszulta

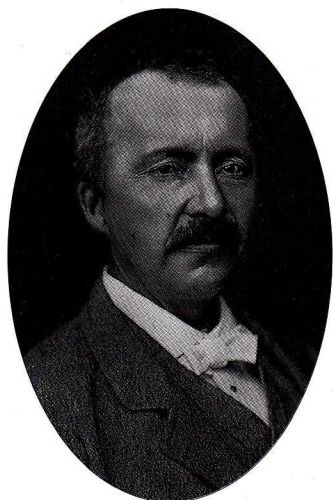
meg apja halálát, hogy megölte anyját, Klütaimnésztrát, és a szeretőjét, Aigiszthoszt is.

A Trójáról, Agamemnónról és véres hazatéréséről szóló elbeszélések éppúgy megragadták Homéroszt, mint a klasszikus korszak (Kr. e. 500–300 k.) görög embereit. Azóta is világszerte kifejtik lebilincselő hatásukat, és ebben jelentős szerepet játszanak az ókori drámaírók alkotásai; ilyen például Aiszkhiülosz *Oreszteia* c. tragédiája és Szophoklész *Élektrája*. A tudósok a 19. századig általában nem hittek Trója és Mükéné homéroszi hőseinek történelmi megalapozottságában.

Heinrich Schliemann német régész (1822–1890) viszont szó szerint elfogadta Homérosz *Íliász* és *Odiüsszeia* c. eposzait, és földrajzi utalásait követve folytatta az ásást, az általános vélemény ellenében. A mai, törökországi Hisarlik helyén nagy város maradványaira bukkant, amely végül Trójaként vált ismertté. Jőcskán talált aranykincseket is, és – tévesen – azt gondolta, hogy Priamosz trójai király volt a tulajdonosuk.

GÖRÖGORSZÁG

*Heinrich Schliemann, aki
önerejéből milliomos lett, és
ragyogó nyelvtudással bírt,
1876-ban kezdett ásni
Mükénében, miután
korábban felfedezte Trója
helyszínét. Amikor 1890-ben
meghalt, egy tudós
megjegyezte, hogy „eltávozott
az év tavasza”.*

Látványos eredményt ért el így a régészet egyik romantikus figurája, a szegény lelkész fia, aki korábban mint szatócs, majd mint hajósinas dolgozott. A krími háború alatt (1853–1856) katonai szállítóként szerezte óriási vagyonát, részben nyelvérzéke révén, folyékonyan beszélt ugyanis egy tucat nyelven. A régészet iránti szenvedélye 36 éves korában lett úrrá rajta, és 15 év múltán nagy hírnévre tett szert Trója felfedezésével.

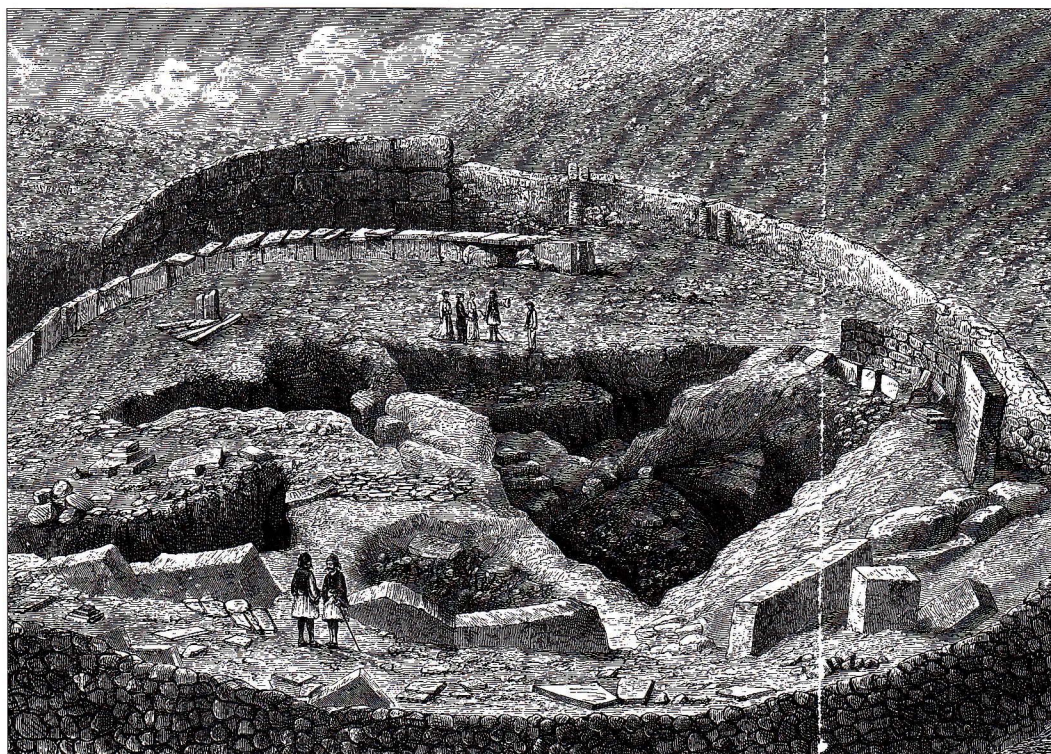
A homéroszi történetek ezután is fűtötték Schliemann képzeletét, ezért kezdett dolgozni a görög szárazföldön, Mükénében. 1876 augusztusában, a fellegrvár falának belső oldalánál indult az ásás, minthogy az ókori utazó, Pauszaniász (működött Kr. u. 143–176) szerint Agamemnón sírja a városkapukon belül, Klütaimnésztráé és Aigiszthoszé pedig a falon kívül volt. Schliemann ismét szerencsésnek bizonyult: egy kőlapokkal kerített, kör alakú területen belül öt aknasír került elő, bennük pazar arany-

tárgyakkal. Tökéletesen igazolódott Homérosz leírása, amely szerint Mükéné „aranyban gazdag” város volt.

A 16 elhunyt személy maradványai mellett aranyserlegek, -tányérok; aranykoronák, fejdíszek, nyakláncok; oroszlánokkal, griffmadarakkal, tintahallal, őzzel, sasokkal és hatytyúkkal díszített aranykorongok és -táblák; aransodronnyal erősített fedelű aranyvázák és egy ezüstszerű, aranszirmú virág kerültek napvilágra. Különösen a holtak arcát fedő aranymaszkok bűvölték el a régészeket, főként az egyiknek nemes arcvonásai, nyírott bajusza és szakállá meg derűs mosolya. Schliemann szentül meg volt győződve, hogy a fenséges maszk Agamemnóné volt.

Vajon igaza volt-e, és alátámasztották-e a leletek a homéroszi monda történelmi megalapozottságát? A modern tudomány nézete szerint az aknasírok és aranykincseik valójában mintegy 300 évvel korábban keletkeztek Agamemnón feltételezett koránál. Ha egy-

*Korabeli metszet mutatja
Schliemann ásását az
„A” sírkerületnél. Az álló
kőhasábokkal határolt
területen öt aknasírt tártak
fel, rengeteg aranytárggyal
a 16 holttest mellett.
A hatodik aknasírt később
találták meg. A sírkerület
mögött a fellegrvár ásásával
nem bolygatott magaslata
emelkedik.*

MÜKÉNÉ

Mükénének az Elisz és a Zarosz hegygel szegélyezett fellegvára szakadékokkal övezett, sziklás magaslaton helyezkedik el az argoszi síkság fölött. 12 m magas és 6 m vastag, félelmes erődfalai is javítják stratégiai helyzetét.

általán igaz Trója görög meghódítása, körülbelül Kr. e. 1250 tájára tehető, a sírok viszont a 16. század körül keletkeztek. Bárki volt is tehát a maszk készítőinek ihlető forrása, nem lehetett a büszke Agamemnón.

Több mint 70 évvel azután, hogy Schliemann rábukkant az „A” sírkerület néven ismertté vált leletre, megtalálták a városfalakon kívül a „B” sírkerület elnevezésű, korábbi temetőt, de gazdag aranykincsek nélkül. A két sírkerület nyilvánvalóan összefüggő temetőhöz tartozott, ahol a sírokat faragott díszű, álló kőlapokkal jelölték meg. Az ala-

kos domborművek némelykor vadászjeleket ábrázoltak, és absztrakt motívumok is feltűntek. Ám az „A” sírkerület biztosan különleges szent terület volt, hiszen Kr. e. a 13. században, a ma látható, nagy kő erődfalak építésekor a városon belül hagyták, majd kettős mészkőlap körrel választották le a fellegvár világi részeiről.

Mükénében a királyi temetéseket nemcsak e két sírkerület tanúsítja, hanem a gyászajándékok terén ugyan szerényebb, de jóval látványosabb építészeti megoldású, nagy, kupolás *tholosz* sírok. Első mükénéi megjelenésük Kr. e. 1500 tájára esik, és lehet, hogy dinasztiaaváltozást jeleztek.

A *tholosz* sírok a görög anyaország különböző, Mükénéhez hasonló helyszínein fellelhetők. Jellegzetességük a hegyoldalba vágott, kör alaprajzú, méhkasra vagy kúpos sisakra emlékeztető terű sírkamra. Belső falaik konzolos módszerrel épültek, vagyis a kősorok folyamatosan túlnyúlnak az alattuk húzódóhoz képest. Az átmérő ily módon felfelé fokozatosan szűkül, és a csúcsnál fedőkö zárja le a nyílást. A sírkamra bejáratához magas kőfalak között vezet a *dromosz*, az ünnepélyes, fedetlen folyosó.

Mükénében kilenc kisebb-nagyobb *tholosz* van, a legpompásabb közülük a tévesen „Atreusz kincsházá”-nak nevezett, amely a 13. század közepén készült. A fellegvártól nyugatra emelkedő hegyoldalba mélyed, nyitott bejáratának sötétlő négyszöge, amelyet valaha karcsú, faragott kőpilaszterek kereteztek, 36,6 m hosszú *dromosz* végén visz a sír belsejébe. Ma is megvan a bejárat nyílás hosszu, több mint 100 tonna súlyú szemöldökgerendája, felette a háromszögű, teherhárító, álboltozatos résszel; kívül eredetileg domborművű kőlap fedte, talán a fellegvár híres Oroszlánkapujának mintájára.

A külső, ragyogó napfényt belül hirtelen mély, síri sötétség, hűvös levegő és suttyogó visszhang váltja fel. A sötétség okozta dőb-

GÖRÖGORSZÁG

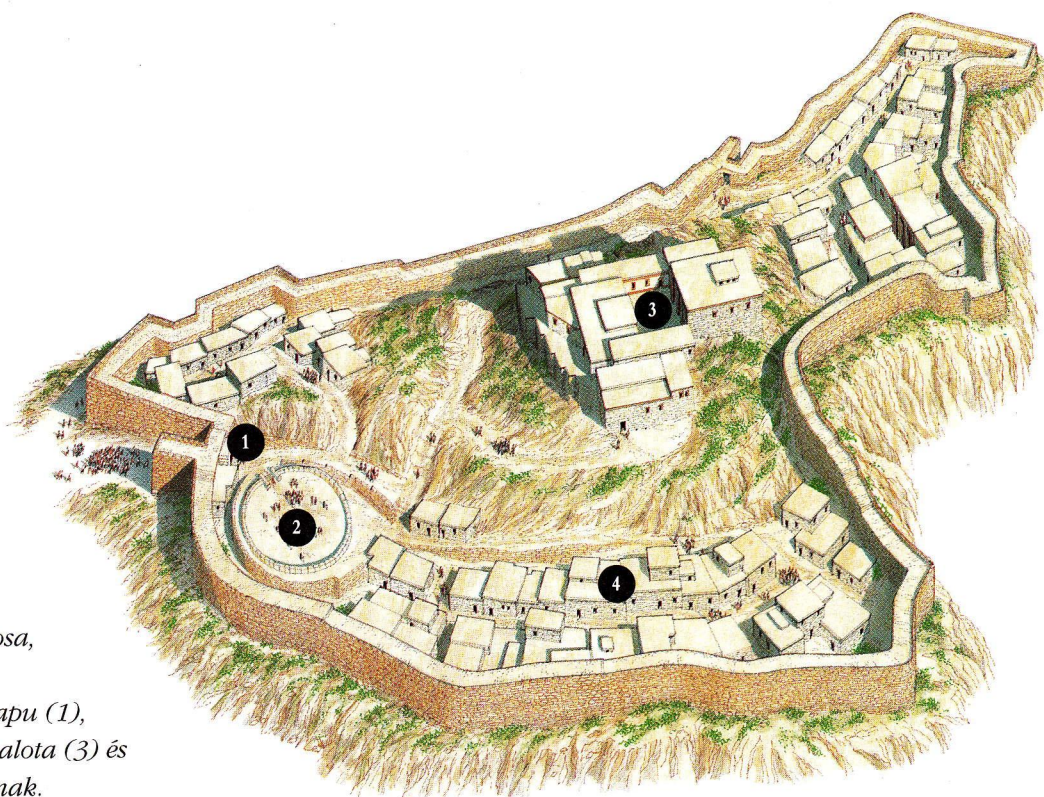

benet csökkenésével kivehető a közel 14 m magasra emelkedő fal 33 kőszára. A körben húzódó falon található bronzszögek arany vagy bronz rozettadíszek rögzítésére szolgálhattak, amelyek ragyogóan csilloghattak a fáklya- vagy tűzfényben. Holttestet sem a kamrában, sem a belőle nyíló kis térben nem találtak, de mérete és nagyszerű kialakítása arra vall, hogy talán király számára készült; lehet, hogy Agamemnón egyik őse, esetleg Atreusz nyugodott benne.

A tholosz sírokhoz kapcsolódó temetési szertartásokat nehéz megismerni, mivel a sírokat réges-régen kifosztották. Ám Lord William Taylour, 20. századi brit régész, aki számos bizonyítékot gyűjtött az ilyen típusú síroknál, kifejtette elméletét az Atreusz kincsesházánál lefolytatott temetésről: a felravatalozott holttestet lovak által vontatott harci szekéren vitték a dromoszon a sírhoz. A fogat mögött a gyászolók menete haladt.

Mükéné legnagyobb tholosz sírja a hegyoldalba vágott „Atreusz kincsesháza”. Bejáratához 36,6 m hosszú, egyenes út, a dromosz vezet. A kapunyílást egykor pilaszterek szegélyezték, a fölötte lévő háromszögű térséget eredetileg kőlap zárta le.

Mükéné, a görög szárazföld kb. Kr. e. 1600-tól 1100-ig terjedő időszakának legjelentősebb városa, palota és erődítmény is volt. A rekonstrukción az Oroszlánkapu (1), az „A” sírkerület (2), a királyi palota (3) és a főrangúak házai (4) sorakoznak.

A bronz bejárati ajtó nyitva volt, természetes fény csillogott a méhkas formájú belső tér bronzsal burkolt falán.

Bevitték a király holttestét, aranyszőnyegre tették le, és élelmet, bort, kenőcsöket, kardokat, töröket, vívótöröket, lándzsákat, íjat és nyilat, valamint 8-as formájú, nagy pajzsot helyeztek el körülötte. Mindezeket szükségesnek tekintették a túlvilágra történő utazáshoz. Ezután szertartásosan leölték a szerkeret húzó lovakat, és más állatokat, köztük kosokat áldoztak fel, majd megsütötték a sírkamrában rendezett halotti torhoz. A lakoma után a gyászolók megadták a végtisztességet az elhunynak, majd távozásukat követően a sírt lezárták, a *dromoszt* pedig kövekkel töltötték meg.

Nehéz felderíteni a túlvilági élethez fűződő műkénéi hiedelmeket is. Csábító a gondolat, hogy Homéroszhoz forduljunk segítségért, mivel a lineáris B néven ismert műkénéi szövegben megtalálták a nála, majd később klasszikusként szereplő istenek, például Zeusz, Poszeidón, Héra és Artemisz nevét. Igaz, Homérosz eposzai inkább saját korát vagy közvetlen előzményét, a sötét középkort (Kr. e. 1100–800 k.) tükrözik, helyte-

Vakító napfény árasztja el a bejáratot az Atreusz kincsesházán, amely Mükéné legnagyobb tholosza vagy „méhkas sírja”.

Az ásatás idején Schliemann a sírkamrában látta vendégül II. Péter brazil császárt. Ez alkalomból asztalt, szőnyeget, ezüstholmit, pamlagokat, virágokat és lámpásokat helyeztek el benne.

Oroszlánölésre készülnek a műkénéi barcosok egy bronz törpenge berakásos díszén. A tör az „A” sírkerület IV. aknasírából került elő. A díszítéshez aranyat, borostyánkővet, valamint niellót alkalmaztak, amely kén, ezüst és egyéb fémek feketés színű ötvöze.

Athén Nemzeti Régészeti Múzeumának büszkesége az aranymaszk, amely Schliemann szerint Agamemnón arcvonásait örökíti meg. Ma már ismeretes, hogy a műkénéi király idejénél mintegy 300 évvel korábbi alkotás. Az erőteljes orr, a keskeny, rejtélyes száj, a gondos rajzolatú szemöldök és bajusz azonban egy műkénéi uralkodó határozott arcvonásaira utal.

len volna tehát a késői bronzkor történeti bizonyítékaiként számolni velük. Mükénében például a halottakat eltemették, Homérosz viszont hamvasztásukról ad hírt. A régészet is megerősíti azonban a műkénéi kor szak némelyik homéroszi utalását.

Mükéné lakói bízvást hihettek Homérosz leírásában Hadésről, a sötét alvilági birodalomról, ahová a holtak testetlen szellemei utaztak. Elfogadták az illő gyászszertartások szükségességét is, hiszen így módon sietteték a szellem távozását. Ha ugyanis késlekedik, rossz hatást fejt ki a földi világban. Az *Íliász* XXIII. könyvében például Akhilleusz, a görög hős szemrehányást kap elhunyt barátja, Patroklosz szellemétől, mert nem végezte el gyászszertartását, és emiatt a Hadész kapujánál feltartóztatták a testetlen lelkek. Ha azonban Akhilleusz elhamvasztatná, nem jönne fel többé az alvilágból, hogy szellemként kísértse.

G. E. Milonász görög tudós elmélete szerint műkénéi hiedelem volt, hogy az elhunyt

lelke akkor érkezett meg végleg az alvilágba, amikor már nem maradt hús a csontjain, és útját befejezve, nem kísért majd többé a földön. Ezzel magyarázható az aknasírok, a *tholoszok* és a hegyoldalakra vájt egyszerű kamrasírok ismételt felhasználása, s az is, hogy alig tisztelték a sír eredeti tulajdonosának csontvázát meg kísérőtárgyait. Gyakori volt a durva bánásmód vagy még a megsemmisítés is.

A műkénéi *tholoszok* sírtárgyait ugyan réggen elpusztította az idő vasfoga, vagy rablók zsákmányai lettek, ám legalább az aknasírokból bőséges aranyleletek kerültek napvilágra. Illő jutalmat nyert így Schliemann-nak a homéroszi eposzokba vetett lelkes hite. Legfőbb kincse, az „Agamemnón maszkja” ma az athéni Nemzeti Régészeti Múzeum díszhelyét foglalja el. Az aranyarc és a titokzatosan mosolygó ajkak a látogatóknak hősi tettekről és véres gyilkosságokról mesélhetnének, még ha ezeknek nincs is közük Trójához és Mükéné dicső meg tragikus eseményeihez.

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. E. 1600 K.	MÜKÉNÉ A GÖRÖG SZÁRAZFÖLD LEGJELENTŐSEBB VÁROSA.
1600– 1500 K.	MÜKÉNÉBEN AKNASÍROK KÉSZÜLNEK.
1500 K.	MEGJELENNEK AZ ELSŐ THOLOSZ SÍROK MÜKÉNÉBEN.
1300– 1200 K.	A FELLEGVÁR KÖRÜL HATALMAS VEDŐFALAKAT ÉPÍTENEK.
1100 K.	MÜKÉNÉT FELÉGETIK, TALÁN A TÁMADÓ DÓROK.
468	A SZOMSZÉDOS ARGOSZ ELPUSZTÍTJA MÜKÉNÉT.
KR. U. 160 K.	PAUSZANIASZ GÖRÖG UTAZÓ ROMOKBAN TALÁLJA MÜKÉNÉT.
1876	HEINRICH SCHLIEMANN KIÁSSA AZ „A” SÍRKERÜLETET, ÉS TÖBB AKNASÍRRÁ BUKKAN.
1954	FELFEDEZIK A „B” SÍRKERÜLETET.

KÍNA

SI HUANG-TI SÍREGYÜTTÉSE

„Amint az Első Császár Csin állam királya lett, azonnal megkezdtek mauzóleumának építését a Li hegyen... több mint 700 000 sorkatona... dolgozott rajta.”

SZE-MA CSIEN (KR. E. 145–90 K.) TÖRTÉNESZ A HAN-DINASZTIA KORÁBAN

Közép-Kína északi részén, Hszian közelében, a Li hegy árnyékában helyezkedik el az a széles, kiemelkedő temetődomb, amely talán az egyik legnagyobb feltárandó kincsleletet rejt. A 2000 évnél is régibb mesterséges magaslat fedi be ugyanis a kínai történelem kiemelkedő alakja, az Első Császár, Si Huang-ti sírját.

Az uralkodót egész életében kínozza a halálfélelem, és amikor Kr. e. 247-ben 13 éves ifjúként Csin állam királya lett, rögtön elrendelte síremléke építését. Szándéka szerint a félmilliónál több munkásnak Kína legnagyoszerűbb mauzóleumát kellett elkészítenie. A jövőben válik majd el, hogy célja megvalósult-e, hiszen a gyepes-fás halom ma még érintetlen.

Különleges leletek kerültek napvilágra viszont máris a sírhalom közelében feltárt üregekből. 1974-ben, a dombtól mintegy 1,6 km-re keletre, az 1. ároknak elnevezett helyen, a 6000, életnagyságúnál nagyobb terrakotta katonából álló hadsereg nyomára bukkantak a kútásó parasztok. A hadrendben sorakozó katonáknak egykor valódi fegyvereik voltak, úgy őrizték a császár sírját több mint húsz évszázadon át. Mindegyiknek különböző az arca, valóságos személyek egyéni vonásait mutatják, hátborzongató hatással.

A pompás agyag hadsereg felkeltette a tudósok érdeklődését a sírdomb iránt, holott a rablók azt már réges-régen kifoszthatták. Erősítette a reményt az a leírás is, amelyet a Handinasztia történésze, Sze-ma Csién nyújtott a földhalom belsejéről, kb. 2000 évvel ezelőtt.

Gabonával szegélyezett, egyszerű ösvény vezet a dombhoz, amely Kína leggazdagabb sírjának bizonyulhat. 2000 évnél régebben halott Kína Első Császára, Si Huang-ti; kajszi barackfák borítják a temetkezési helyét rejtő, eddig feltáratlan magaslatot.

A császár sírjához közeli árokban fedezték fel 1974-ben a 6000 fős hadsereget. Si Huang-ti sírjának őrzésére temették el a terrakotta-katonákat, amelyek mindegyike egyéni arcvonású. A képen tisztelik vonulnak egy kocsihajtó után, sálat viselnek, ne hogy páncéljuk felhorzsolja a bőrüket.

Ő számolt be arról, hogy sok ezer munkás dolgozott a síron. Költséget nem kímélve, a mennyezetet a ragyogó égboltot ábrázolták a művészek, a padozaton pedig elkészült a császári birtokok háromdimenziós térképe, a paloták, tornyok és egyéb épületek modelljeivel. A tájat, amelyben elhelyezkedtek, higanyból készült ezüsthelyek szeltek át, és higany töltötte ki az óceánt is. Ügyes gépezet áramoltatta a higanyt a kisméretű partok között. A potenciális sírrablók elijesztésére íjpus-

kák léptek működésbe, amelyek a behatoláskor gyilkos nyílzáport zúdítottak a tolvajokra. A maximális biztonság érdekében a szerencsétlen kézműveseket és a császár ágyasait az elkészült sírba csukták. Végül fákat és bokrokat ültettek a mauzóleumra, hogy természetes helyhez hasonlítson.

A kínai történelem egyik legkegyetlenebb, legdinamikusabb és legnagyobb befolyású uralkodója hozzá illő nyugvóhelyet kapott. A Kr. e. 258 körül született Cseng Si Huang-

Si Huang-ti kiterjedt reformokat hajtott végre uralkodása alatt, de a szellem emberei később becsmérelték a Kr. e. 213-ban rendezett könyvégetés miatt, amelyet az őt bíráló konfuciánus tudósok letörésére hajtottak végre.

ti néven akkor lett Csin állam királya, amikor Kína forrongó, egymással ellenségeskedő tartományokból állt. Birodalma óriási hatalomra tett szert a kíméletlen katonai szervezés és a legalizmuson alapuló, fegyelmet szorgalmazó életvitel következtében. A legalizmus korabeli filozófia volt, amely nagy súlyt vetett a parancsuralom erényeire, a szigorú törvényekre és a kemény büntetésekre. 221-re Cseng úgy vezette győzelemre államát ellenségei fölött, ahogyan „a selyemhernyó falja fel a leveleket”.

Ezután Kína első császáráként, mint Si Huang-ti, nekikezdett, hogy a maga képére alakítsa át birodalmát. Éles eszű főtanácsosa, Li Sze ajánlatára szilárd központi hatalmat hozott létre, eltörölte a feudális rendszert, és arra kényszerítette a nemesi családokat, hogy a fővárosba, Hszianjangba költözzenek; ez ma Hszianhoz tartozik. Szabványosította a súly-, a mérték- és a pénzrendszert, sőt a kocsitengelyek szélességét is. Északon összekapcsolta és megerősítette a helyi vé-

A 2. árok rekonstruált jelenetén, elől jobbra elegáns ruházatú tiszt áll, mellette három, lándzsát markoló gyalogos katona megy a négylovas harci szekér és a többi gyalogos előtt.

dősorompókat a Nagy Fal létrehozására, amely a barbár nomádok távol tartását célozta.

Gyakorlatias és céltudatos természete ellenére igen babonás volt, körülbelül 300 csillagjóst alkalmazott az égbolt fürkészésére. A halálfélelem továbbra is gyötörte, és ez a szorongás nem volt teljesen alaptalan, hiszen három merényletet követte el ellene. A halhatatlanság varázslatának keresése indította arra, hogy expedíciót küldjön a legendás szigetre Kína keleti partvidéke mentén, ahol állítólag az italt birtokló halhatatlanok éltek. Az expedíció tagjai azonban sohasem tértek haza.

A bűvös hatású főzet híján, 210-ben végül betegségben halt meg, mialatt a keleti tartományokat járta. Li Sze tanácsos és Csao Kao fő háremőr először eltitkolták uruk halálát,

KÍNA

hogy kieszközöljék gyengébb második fia trónra lépését. A holttestet vissza is tudták vinni a fővárosba, és a bomló test bűzét úgy nyomták el, hogy rothadó hallal teli szekérral követték a császári hordszéket.

A cselszövény sikerült ugyan, mégis leáldozott a Csin-dinasztia napja. Különféle felkelések közepette még négy évig uralkodtak, de végül 206-ban bekövetkezett az összeomlás, és a Han-dinasztia kerekedett felül.

Si Huang-ti sereggyűtése több mint 2000 éven át betemetve nyugodott. 1974 óta azonban, az 1. árok és még két közeli hely ásatásai a több ezer agyagharcoson kívül sok szekeret, íjpuskát, nyilat, lándzsát, kardot, vasból készült földművelési eszközt, bronzlovat, valamint bőr- és bronzkantárákat hoztak napvilágra. A katonákat helyi agyagból mintázták, tömör lábszárakra ültetett üreges törzzsel. A fejek és karok külön készültek, és utólag erősítették őket a testhez.

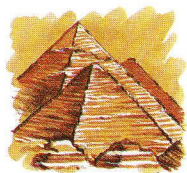
A kísértetkatonák sorai láttán képet alkotunk a Csin hadsereg mérhetetlen erőforrásairól és harci fegyelméről. Elképzelhetjük, mi mindent tett egyetlen ember, hogy megoltalmazza végső nyugvóhelyét és utazását a másvilágra. Nem véletlen ugyanis, hogy a katonák arccal kelet felé sorakoznak, amerről a császár legtöbb földi ellensége támadhat.

A terrakottasereg urának halála után több mint 2000 évvel világhírt szerzett Csin Tigrisének. Ez talán némi elégtételt jelent annak a férfinak, aki dinasztiaja „10 000 nemzedékének” fennállásában bízott, ám az valójában csak 15 évet ért meg. Ha hírneve mégis halhatatlannak bizonyul, nem varázsitalnak köszönhető, hanem az ásó bűvészetének és a régészet tudományának.

Az egykor valódi fegyvereket tartó agyagkatonák üres kézzel, négyesével állnak az 1. árokban. A ma egy csarnokban elhelyezett sereg 11 párbuzamos szakaszt alkot, mindegyik kb. 200 m hosszú.

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. E.	
247	A 13 ÉVES CSENG CSIN ÁLLAM KIRÁLYA LESZ, ÉS MEGKEZDI SIRJA ÉPÍTÉSÉT.
221	CSENG EGYESÍTI KÍNÁT, ÉS AZ ORSZÁG ELSŐ CSÁSZÁRA, SI HUANG-TI NÉVEN URALKODIK.
210	SI HUANG-TI BETEGSÉG KÖVETKEZTÉBEN MEGHAL, SIETTETVE A POLITIKAI VÁLTSÁGOT.
206	A CSIN-DINASZTIÁT A HAN-DINASZTIA VÁLTJA FEL AZ ORSZÁG ÉLÉN.
KR. U.	
1974	A LI HEGY KÖZELÉBEN KUTATÁSÓ PARASZTOK TERRAKOTTAKATONÁKAT TALÁLNAK A MA 1. ÁROKNAK NEVEZETT HELYEN.
1976	MÉG KÉT ÁRKOT TÁRNAK FEL; ÚJABB ÉLÉTNAGYSÁGÚ AGYAGFIGURÁK BUKNNAK ELŐ.
1979	BEMUTATJÁK A NYILVÁNOSSÁGNAK A CSÁSZÁR TERRAKOTTA HADSEREGÉT.
1980	A SÍRDOMBÓL NYUGATRA KÉT, BRONZBÓL KÉSZÜLT NÉGYLOVAS HARCI SZEKERTET TALÁLNAK, A KOCSIHAJTÓKKAL EGYÜTT.

EGYIPTOM

EL-GÍZA PIRAMISAI

„Az égbolthoz lépcsőt emeltek, felmehetsz rajta...”

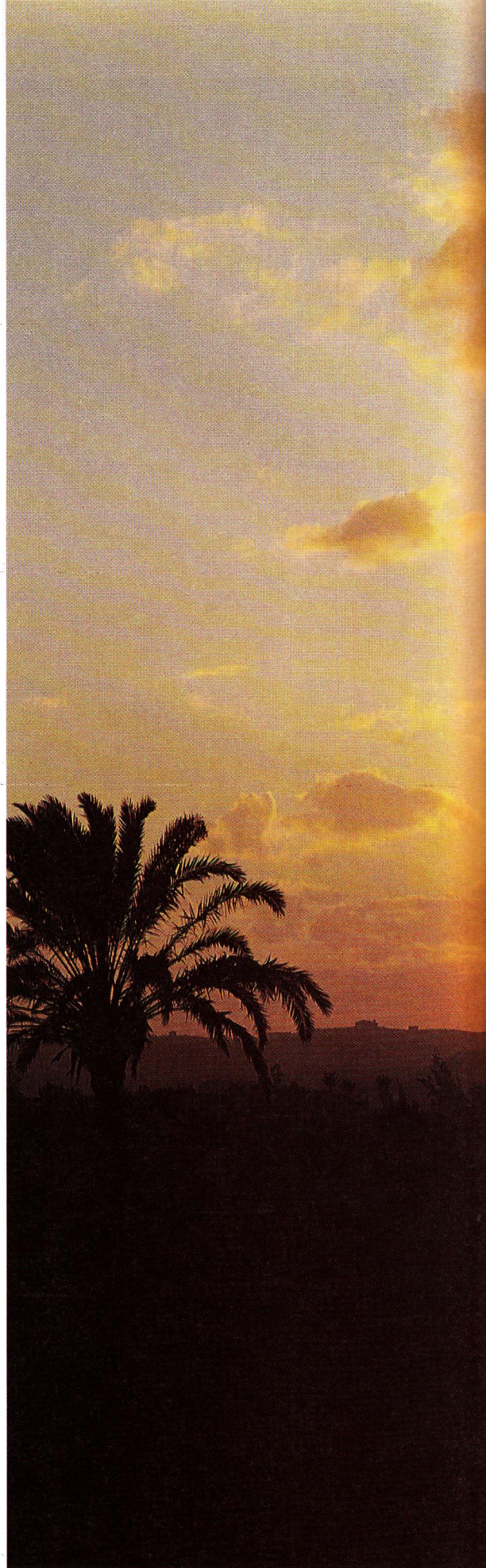
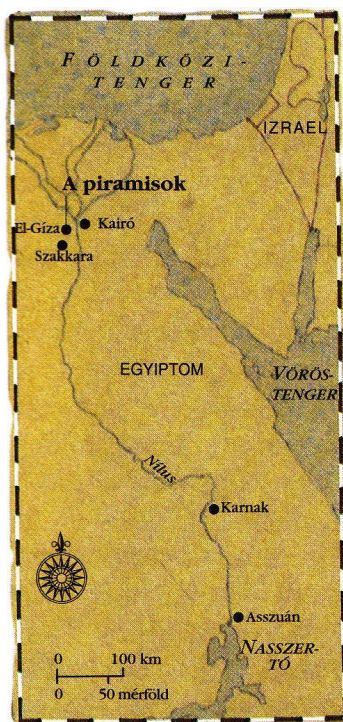
A 619-ES SZ. PIRAMIS-SZÖVEGBŐL

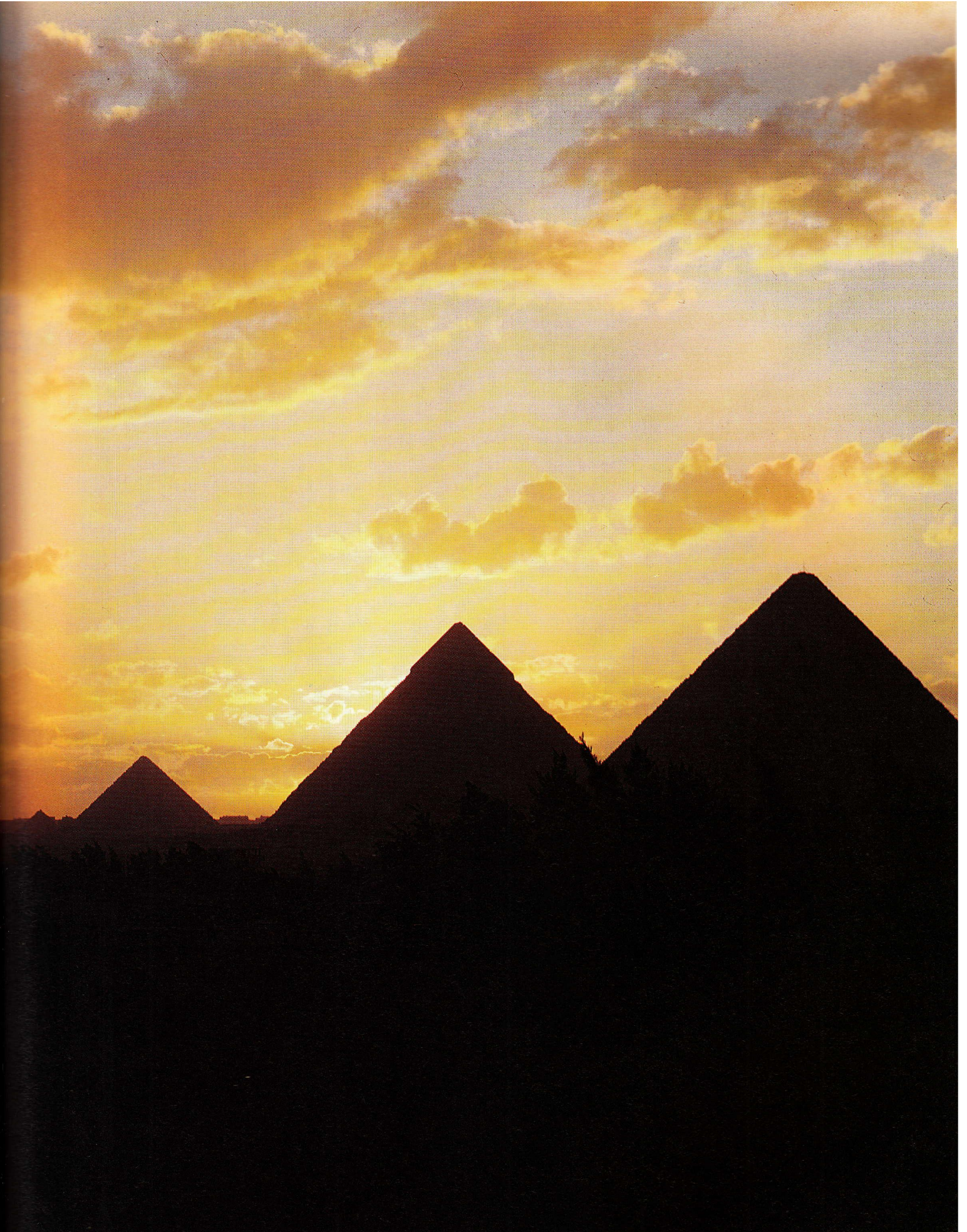
Kairó, szabálytalanul szétfolyó külvárosai, nem sokat ígérő nyitánya az időutazásnak 4500 évvel vissza a múltba, az ókori világ hét csodája közül egyedül fennmaradt emlékhöz. El-Gíza hatalmas sivatagi fennsíkján azonban bámulatos látványként magasodnak fel a piramisok, miután elmaradtak mögöttünk a modern épületek. Tavolról félig homokba temetett, roppant gyémántokhoz hasonlítanak, amelyeken az éles szegélyű oldallapokat napfényben ragyogó, aranszín és sötétlő árnyék osztja meg.

El-Gíza három piramisát a Negyedik Dinasztia királyai emeltették az Óbirodalom idején (Kr. e. 2575 k.–2130). Az első és legnagyobb, a Nagy Piramis 146 métert meghaladó magasságával, Hufu, azaz jól ismert görög nevén Kheopsz király részére készült. A közelében, délre áll fia és utóda, Hafré (görög nevén Khephrén) piramisa, amely ugyan valamivel alacsonyabb, de magasabbnak látszik, mivel alapsíkja emeltebb. A harmadik és legkisebb piramis Menkauré (Mükerinosz) királyé, aki talán Khephrén testvére volt. A világ legnagyobb épületköveinek emlékművei a piramisok, máig ható jelképei az ókori Egyiptomnak, valamint isten-királyainak, a fáraóknak.

Az ősi és modern kultúrák nagy építészeti alkotásai többnyire templomok, paloták vagy a szórakozást szolgáló építmények; az utóbbira példa a római Colosseum. Ám a piramisoknak nincs semmiféle világi rendeltetése. Az örökkévalóság otthonai ezek az

Kairó szegélyén, a Nílustól néhány kilométerre nyugatra emelkednek El-Gíza piramisai, az örökkévalóság jelképei. A Kr. e. 3. évezred közepén épült piramisok éppoly régiek voltak a rómaiak szemében, mint az ő alkotásaik a modern világ számára. Az építető fáraók nevét viselik – jobbról balra Kheopsz, Khephrén és Mükerinosz piramisa sorakozik.

EL-GÍZA PIRAMISAI

óriási sírok, ahol a túlvilági életet élvezhetik az uralkodók. A történelem során sokak véleménye volt, hogy a roppant méretű gyász- emlékművek az építetők túlbujánzó egomániáját tanúsítják. Az idősebb Plinius (23–79), római természettudós is így gondolkodott.

Valóban, a fáraók nagyzási hóbortját szemléletes statisztika igazolja. Tudós szá-

mítások mutatják ki például, hogy a Nagy Piramis eredetileg mintegy 2 300 000 darab, egyenként átlag két és fél tonnás kőtömbből állt. Becslések szerint ebben az egy piramisban elférne a római Szent Péter-bazilika, a londoni Szent Pál-székesegyház és a westminsteri apátság temploma, valamint a firenzei és a milánói Dóm is.

Állítólag Napóleon is végzett statisztikai összehasonlítást 1798–99-es egyiptomi hadjárata alatt. Miközben tisztjei a piramis csúcsának elérésével vesződtek, hadvezérük ült az árnyékban, és törte a fejét. A visszatérő tisztekkel közölte, hogy a három piramis köveiből egész Franciaországot körül lehetne keríteni 3,5 m magas, 30 cm vastag fallal.

Plinius a piramisokat „haszontalan és könnyelmű kérkedésnek” minősítette. Ám mellettük szól, hogy emberek tízezreinek adtak munkát, főleg a Nílus évi három hónapos áradása idején, amikor a folyó völgyben lehetetlen volt a mezőgazdasági tevékenység.

A piramisok építése gyakorlati előnyökkel is járt, mivel az egyiptomiak hite szerint a félisten fáraók a másvilágról sok jót tehetnek az élőkkel, így sírhelyük kényelme igen fontos. A közösség éppoly büszke volt a piramisokra, mint később az ókori Athén polgárai a Parthenonra, vagy a középkori kereszténység a székesegyházakra.

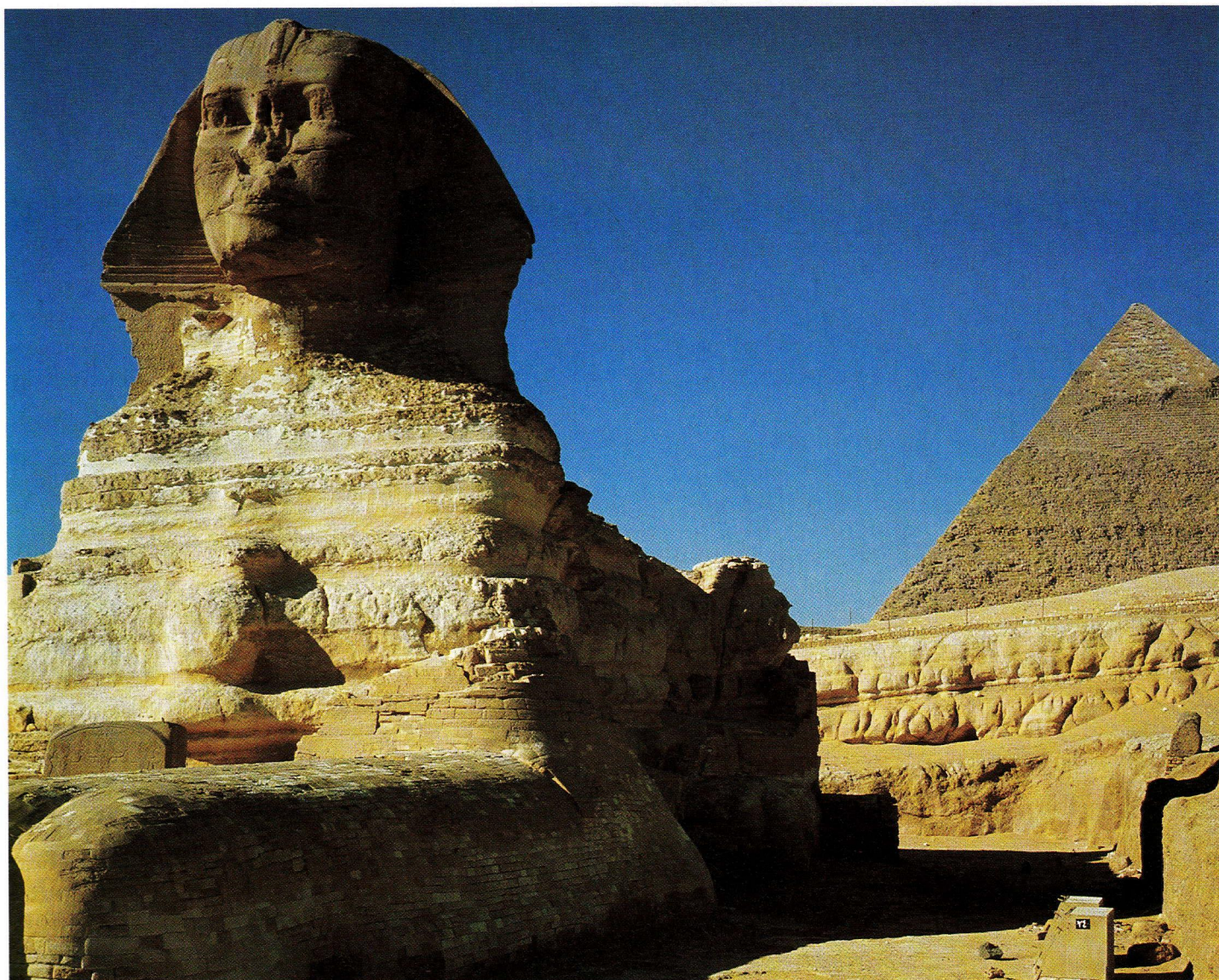
Keveset tudunk a három piramis fáraóiról, és holttestük sem került elő. A régészek bebizonyították, hogy a piramis belsejében rejlő sírkamrákat már régen kifosztották a rablók, talán az építést követő három évszázad során. Hiába próbálták eredetileg titkossá tenni a bejáratot, és gránittömbökkel lezárni a folyosókat. A sírrablók Egyiptom egész történelme során életüket kockáztatták a temetkezési kincsek megszerzéséért, amelyeket azért helyeztek a sírba, mert hitték, hogy az elhunytak is szüksége van az életében élvezett anyagi javakra.

Khéphrén El-Gíza második piramisának építetője, a Negyedik Dinasztia negyedik uralkodója volt. Fekete dioritszobra trónon ülve ábrázolja, feje mögött Hórusz, a sólyomisten, kiterjesztett szárnyakkal védelmezi.

A különös világítású Nagy Galéria vezet a Nagy Piramis szívébe. A közel 47 m hosszú, 8,5 m magas folyosó mészkő oldalfalai fölött fokozatosan előreugratott kövekből formált boltozat emelkedik. A „felemelkedő folyosót” köti össze a sírkamrával, ahol a király holttestét elhelyezték.

A szfinx arca titokzatos és nyugalmas, bár szakálla és orra elpusztult. Alexandre Dumas, a 19. sz.-i francia író szerint olyan volt, mint „a gránitnyáját őrző óriási kutya”. A mésző alak csaknem 20 m magas, és a napkirály egyik megjelenési formáját mutatja. Negyedik dinasztiai fáraó arcvonásait viseli, az általános hiedelem szerint Khéphrénét, minthogy a piramisához tartozó völgytemplom és az onnan induló felvezető út mellett emelkedik.

A halott fáraók túlvilági alakjával kapcsolatos hiedelem homályos. Az egyiptomi szövegek a *ba* néven ismert szellemről szólnak, amely az elmúláskor megválna a testtől, de jóléte a fizikai állapot megőrzésétől függ. Ezzel magyarázható a holttest bebalzsamozásának és védelmének igénye.

Létezett a *ka* is, ez a személyes életerőfele, amelyet némelykor a „lélek” vagy „személyiség” vagy „önmaga” névvel magyaráznak. A születéskor jött létre, és a halál után is megmaradt. Ellátására szánták a rendszeres élelem- és italadományokat, vagy az ilyenek ábrázolását a sírbolt falain. A sír egyik neve Egyiptomban a „*ka háza*” volt, így nem csupán a halott befogadására szolgált, hanem megőrizte a király testét, és mindennel ellátta, amire túlvilági életében szüksége lehet.

A sors iróniája, hogy éppen ezek a tárgyak vonzották a betolakodókat, akik rendszerint kifosztották a sírt, és elpusztították a tetemet. Nem tántorodtak el a fizikai akadályoktól, és nem hatott rájuk a falképek varázsosan oltalmazó bűbája sem. Érzéketlenül kezelték a halottakat, az ékszerek megszerzése miatt például feldarabolták a bebalzsamozott holttestet. A régészek feltevése szerint a dél-egyiptomi Théba egyik csoportos sírjában a rablók felgyújtották a gyermekmúmiákat, hogy világos legyen, miközben „dolgoznak”.

A piramisok felépítési módja még ma is vitatott. Úgy tűnik, a gránitot a folyón szállították északra Asszuánból; a kövek zömét helyi kőfejtőkben bányászták. A sima, halvány burkolat ragyogóan fehér turahi mészkőből készült, amelyet az El-Gízával átelle-

EL-GÍZA PIRAMISAI

1954-ben, a Nagy Piramis melletti üregből került elő Kheopsz király szétszerelt „napcsónakja”. A világ legrégebbi fennmaradt hajója kb. 42 m hosszú, és talán a fáraó túlvilági utazására szánták.

nes Mokattam-hegységből hozták, a Nílus túlsópartjáról. Az elkövetkező évszázadok során leszedték a burkolóköveket építési célból, csak Khephrén piramisának csúcsán maradt belőlük mutatóba. Rátekintve némi fogalmunk támadhat arról, hogyan csilloghattak egykor a napfényben a piramisok.

Kötél, szán és görgők segítségével vontat-

ták az építők a köveket a helyszínre (kereket nem használtak), majd tömörített, iszapos homokrámpa nedves felületén húzták fel, hogy beépítsék. A magasság növekedésével emelték meg a rámpát, és amikor a tömeg elkészült, felülről kezdték a burkolat illesztését. A lefelé haladással együtt bontották le a rámpákat.

Mindhárom piramisban folyosó vezet a fáraók sírkamráihoz, de míg Khephrén és Mükherinosz esetében a tereket a sziklaalapzatba mélyítették, Kheopsz sírkamrája a piramis közepén helyezkedik el. Az északi oldal 16,8 m magasan elhelyezett eredeti bejáratától az ún. „leereszkedő folyosón” át lehet eljutni hozzá. (A mai bejáratot a középkori betolakodók vágták ki.)

Ebből a folyosóból ágazik el a középpont felé a „felemelkedő folyosó”, amely a 46,6 m hosszú és 8,5 m magas Nagy Galériához vezet. Ennek oldalfalait fényesre csiszolt mészkő borítja, boltozata fokozatosan előreugratott kövekből formált.

A galéria végül a Király Sírkamrájához vezet; ez a gránitból épített tér 10,4 m × 5,2 m alapterületű és csaknem 6 m magas. Nyugati fala mellett áll a gránitsarkofág, amelyben egykor a király holtteste volt. Ki tudja, hogyan bántak vele a végső nyugalóhely hívatlan látogatói?

Vajon mi vezethette az egyiptomiakat a piramisformához? A régészek szerint a lépcsős piramis természetes továbbfejlesztése volt. A 3. dinasztia (kb. 2650–2575) második királya, Dzsószer építtette a lépcsős piramis legjobb példáját, az El-Gízától délre fekvő Szakkarában. Az ilyen forma viszont megnövelt méretben folytatja talán a *masztaba* sírt, amely alacsony, négyszögű agyagtégla építmény a sziklába vájt üreg lefedésére, függőleges akna kapcsolattal.

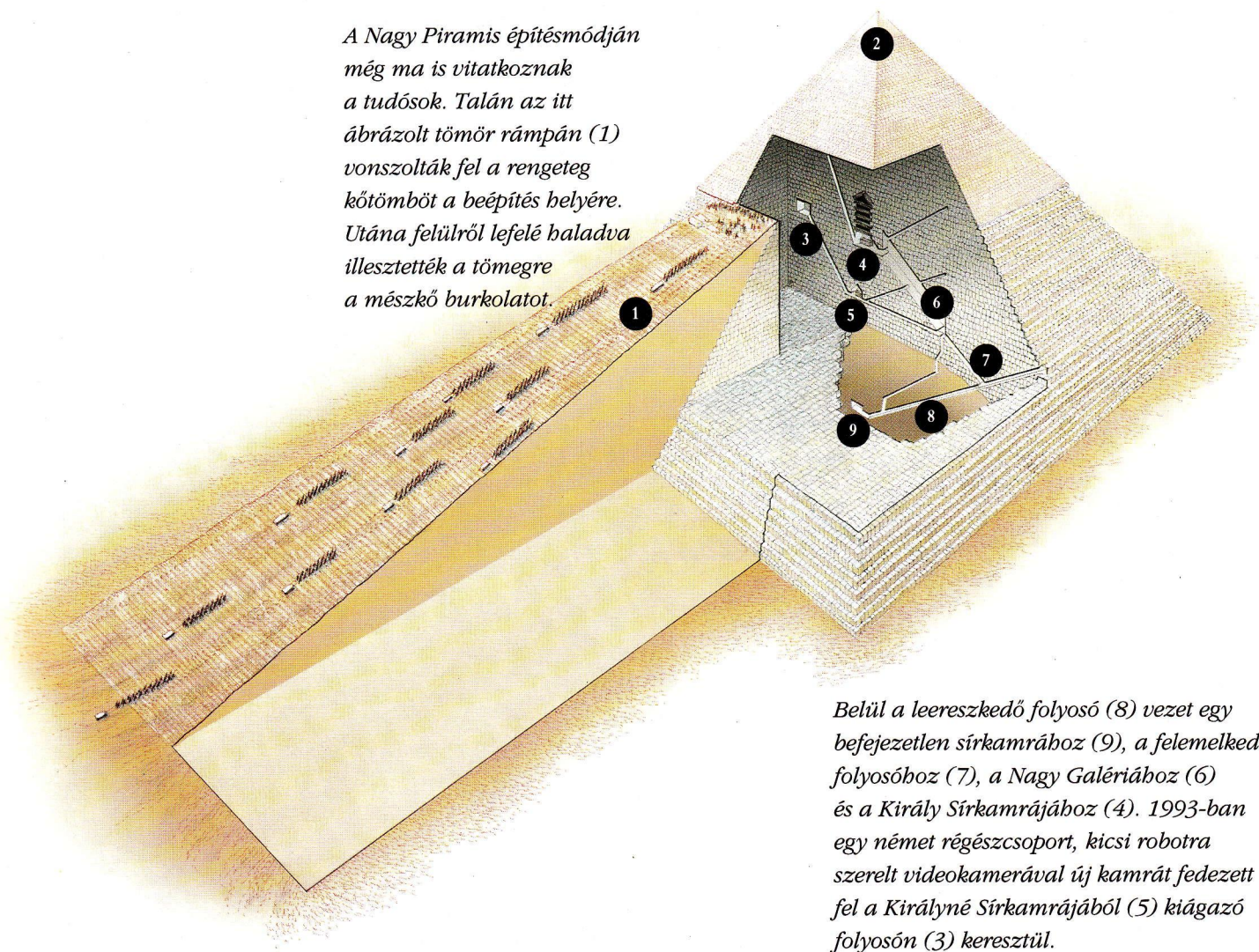
I. E. S. Edwards brit egyiptológus szerint a piramisoknak – ha nem is elsősorban – valószínűleg hathatós szimbolikus jelentőségük

A szakkarai lépcsős piramis,
El-Gízától néhány
kilométerrel délre, a sima
oldalú piramisok előképe volt.
A világ legrégebbi ekkora
méretű kőépítménye
Dzsószerne, a Harmadik
Dinasztia (kb. 2650–2575)
második királyának sírja volt.
Alakja az idők folyamán
a masztaba sírból fejlődött ki,
az egyszerű, téglalap alakú
építményből, amely a talajba
mélyített sírkamra lefedésére
szolgált.

A Nagy Piramis építésmódján
még ma is vitatkoznak
a tudósok. Talán az itt
ábrázolt tömör rámpán (1)
vonszolták fel a rengeteg
kőtömböt a beépítés helyére.
Utána felülről lefelé haladva
illesztették a tömegre
a mészkő burkolatot.

Belül a leereszkedő folyosó (8) vezet egy
befejezetlen sírkamrához (9), a felemelkedő
folyosóhoz (7), a Nagy Galériához (6)
és a Király Sírkamrájához (4). 1993-ban
egy német régészcsoporthoz, kicsi robotra
szerelt videokamerával új kamrát fedezett
fel a Királyné Sírkamrájából (5) kiágazó
folyosón (3) keresztül.

is volt. A háromszögű alakzat okozta ezt, amely az egekbe vezető lépcsőre és az egyiptomi napkultuszra utalt. Ez utóbbi lényegében Ré istenre összpontosult, róla hitték, hogy naponta áthajózik az égbolton; nagyon is helyénvaló volt ez olyan országban, amely a szállítás terén annyira függött a Nílustól. Ré éjszaka az alvilágon át hajózott tovább, és pirkadatkor bukkant fel újra.

A napkultusz idővel átvette Ozirisz isten kultuszának elemeit, amely végül ki is szorította. Ezt az istent testvére, Széth meggyilkolta. A mítosz egyik változata szerint Ozirisz felesége-nővére, Ízisz megszerezte a holttestet, és vigyázott rá, de Széth rátalált, darabokra vágta, majd szétszórta Egyiptom egész területén. Ízisz addig kutatott, amíg – a nemzőszerveket kivéve – minden részt megtalált. Más változatban Ízisz életre keltette férjét, aki a holtak birodalmának királyává lett. Közben fiuk, Hórusz, aki boszszút akart állni apja haláláért, elindult, hogy

megölje nagybátyját, Széthet. Hosszú viaskodás után sikerült győznie, és ő lett az új király.

Ré és Ozirisz az egyiptomiaknak a halál utáni élet lehetőségét jelképezte. Feltételként a megfelelő sír és gyászszertartások szolgáltak.

A napkultusz szerint a túlélés először csak a királyok előjoga volt. A halál után a királynak el kellett utaznia a keleti mennyei vidékre, ahol Réhez csatlakozva társa lesz a naponkénti égi utazáson.

Az Óbirodalom késői piramisainak sírkamráiban és folyosóin falfeliratok kerültek elő, az ún. Piramis-szövegek.

Az egyikben olvasható, hogy a mennyei birodalomhoz lépcső vezet, hogy a király feljuthasson oda.

Lehetséges tehát, hogy a lépcsős piramist kifejezetten azért alakították ki, hogy a kőfokok vigyenek fel az égbe.

Rámutattak arra is, hogy az eredeti piramisforma valamelyest utánózta az isten-

1849-ben festette le a brit David Roberts a szfinxet és a piramisokat. Sok 19. századi utazó képzeletét ragadta meg a látvány. Többen felkapaszkodtak a Nagy Piramis csúcsára, hogy onnan gyönyörködjenek a panorámában. Richard Lepsius német egyiptológus 1843-ban még örömtűzet is gyújtott fenn a karácsony tiszteletére.

EGYIPTOM

király *benben* nevű, kúp alakú kőszimbólumát, amely El-Gízától keletre, Héliopolisz templomában volt. Edwards szerint a piramis- és a *benben*-forma egyaránt a főleg télen látható el-gízai jelenségre vezethető vissza: a felhőkön áttörő napsugarak háromszög alakban érik el a sivatag homokját, így tehát „az anyagtalan prototípus és az anyagi másolat e helyen egymás mellett sorakozik”.

Ne tekintsük túlságosan különlegesnek ezt a véleményt, hiszen a Piramis-szövegek beszámolnak a napfény-„rámpan” égből felhaladó királyról.

Lehet, hogy amikor a régi egyiptomi építész azon tűnődött, vajon miként tegye a sírt még fenségesebbé, és a rablók ellen is biztonságosabb legyen, valóságos ihlető fénysugár jelent meg az égből, mely magától Rétől eredt. Olyanforma kinyilatkoztatása volt ez, amelyből a világ legmaradandóbb műalkotásainak egy csoportja bontakozott ki.

*A felhőkön áttörő
napsugarak iblették talán
a piramisok megformálását.
Az egyik Piramis-szöveg
részlete alátámasztja ezt
a feltevést: „E napfényedet
lépcsőként fektettem a lábam
alá, és fel fogok menni
rajta...”*

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. E. 2630 K.	DZSÓSZER, A HARMADIK DINASZTIA KIRÁLYA FELÉPÍTTETI A LÉPCSŐS PIRAMIST SZAKKARÁBAN.
2575 K.	AZ ÓBIRODALOM KORÁNAK KEZDETE EGYIPTOM TÖRTÉNETÉBEN.
2575 K. – 2465	A NEGYEDIK DINASZTIA KIRÁLYAINAK URALMA; EKKOR ÉPÜLTEK A PIRAMISOK EL-GÍZÁBAN.
2130 K.	AZ ÓBIRODALOM KORA VÉGET ÉR.
KR. U. 1798	MEGKEZDŐDIK NAPÓLEON EGYIPTOMI HADJÁRATA. A KÍSÉRETÉBEN LÉVŐ TUDÓSOK HOZZÁKEZDENEK EGYIPTOM ÓSI MŰEMLÉKEINEK VIZSGÁLATÁHOZ.
1818	G. B. BELZONI OLASZ EGYIPTOLÓGUS MEGTALÁLJA KHEPHRÉN PIRAMISÁNAK BEJÁRATÁT.
1880	SIR FLINDERS PETRIE BRIT EGYIPTOLÓGUS MEGKEZDI A NAGY PIRAMIS ÚTTÖRŐ TANULMÁNYOZÁSÁT.
1993	NÉMET CSOPORT TALÁL RÁ – KICSI ROBOT ÉS VIDEOKAMERA SEGÍTSÉGÉVEL – EGY ÚJABB SÍRKAMRÁRA A NAGY PIRAMISBAN.

NORVÉGIA

OSEBERG

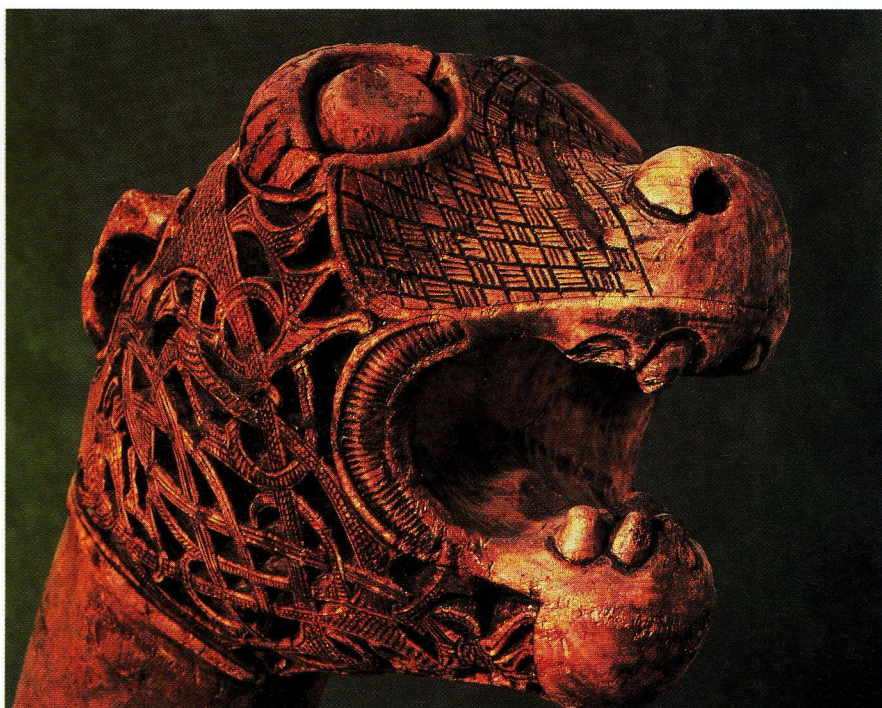
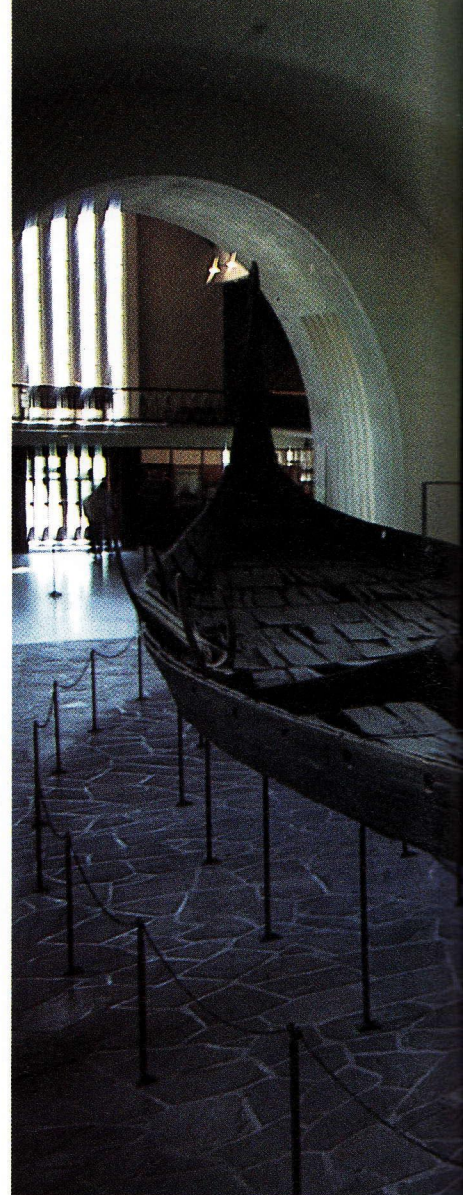
„Nemsokára elvitték a hajóhoz. Ott levette mindkét karperecét, és odaadta a Halál Angyala nevet viselő öregasszonynak, aki meg fogja ölni...”

IBN FADLÁN ARAB DIPLOMATA LEÍRÁSA 922-BŐL EGY OROSZORSZÁGI VIKING TEMETÉSRŐL

Az Oslo melletti Viking Hajómúzeumban található az a hosszú, sima felületű hajó, amelyet 64 km-re délen, Oseberg temetődjéből tártak fel. Elég egy pillantást vetnünk rá: máris tudjuk, miért lett a viking korszak (kb. 800–1100) az európai történelem egyik legkülönlegesebb időszakra. A jórészt tölgyfa anyagú, bonyolult faragványokkal ékes, 21 m-nél hosszabb, 5,2 m széles és 1,5 m mély hajó biztonsággal szelte a jegesen tajtékzó északi tengereket, pompás orr-része a nagy víz sárkányaként emelkedve ki a haragvó hullámokból.

A vikingek vagy skandinávok pogány norvég, svéd vagy dán harcosok voltak. Tengeri hajóikkal 800 körül kezdtek kirajzani a honi kikötőkből, a fjordok közül, és csaknem háromszáz éven át tartották rettegésben Nyugat-Európát. Tengeri hatalmukat flottájuk büszkesége, a *langskip* nevű hosszú hajó alapozta meg, amely négyzet alakú, erős vitorlája és evezősorai segítségével gyorsan és ügyesen mozgott.

A kis mélységű hajótest miatt a folyókon is irányítani tudták, így a belvizeken át viking támadások érhatték a városokat, például Pá-

A Viking Hajómúzeumban helyreállítva mutatják be az Osebergnél feltárt, 21 m hosszúságot meghaladó, mintegy 1200 éves hajót. A vitorlával vagy evezőkkel irányítható „tájtéksárkány” egy asszony – talán viking királynő – temetési szertartásánál szerepelt.

Faoszlop felső vége volt egykor a vicsszövő állatfej, amelyet az osebergi hajóban találtak. A tüzes viking szellemet jól megragadó alkotás ismeretlen mestere az „akadémikus” nevet kapta a tudósoktól a választékosan bonyolult faragás miatt.

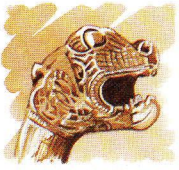
rizst és Londont is. A hajó tehát döntő szerepet játszott a vikingek életében, de jelentős része volt temetési szertartásaiknál is. A holtak végső nyughelyeként minduntalan feltűnt, valóságos vagy jelképes, nagy vagy kicsi alakban, eltemetve vagy elhamvasztva, bár a gyászszertartások vidékenként eltértek egymástól.

Osebergnél és a közeli Gokstadnál valószínűségi hajókat temettek el a földhalmokban, másutt, például Gotland szigetén – Svédországtól keletre –, vagy a dániai Lindholm Højében, hajót formázó, álló kövekkel jelölték meg a sírokat. Némelyik temetőhajót elégették, másokat épségben hagytak, és megtöltötték a túlvilági életben szükséges javakkal.

Az osebergi hajó 1903-ban bukkant fel, amikor a helyi parasztok a folyó melletti síkságon beleástak egy kb. 6 m magas és

36,5 m átmérőjű, füves dombba. Gabriel Gustafsson, az oslói Régészeti Múzeum igazgatója, 50. születésnapján, augusztus 8-án kapott hírt egy állítólagos sírdombról, és azonnal elkezdte a próbaásásokat. Meglepetésére nemcsak egy 1000 évesnél régebbi, pompás hajót talált, hanem rengeteg temetkezési tárgyat is, köztük sok remekművet. 1904 nyarán, egy botanikus, valamint több mérnök, geológus, festőművész és fényképész csoportjával, elkezdtek a rendszeres ásatást.

A hajótestet befedő tőzeg és kék agyag jó állapotban őrizte meg az egész leletet, a középkori fosztogatók ellenére is. Dióval, búzával és vadalmával teli láda mellett a viking síroknál sohasem látott mennyiségű, fából készült tárgyat találtak, például egy szép faragású, erős, négykerekű szekeret, vödörket, hordókat, ágyakat, szánokat, ládá-

OSEBERG

Modern rekonstrukció mutatja a vízen úszó osebergi hajót, a félelmes viking támadások eszközként. Költőik az „evezős paripa” vagy az „óceánon nyargaló bölény” névvel illették az ilyen hajókat.

Egy 9. századi ír szerzetes feljegyzése szerint csak az időjárás háríthatta el a vikingek rohamát: „Ma éjjel vad szél fúj, tajtékosra korbácsolja a hullámokat, nem kell félnem hát, hogy a viking sereg átkel erre a partra.”

kat, dobozokat és egy széket. Ám mind-egyiknél különlegesebbek voltak a vicsorító állatfejben végződő oszlopok.

A hajófarnál kialakított sírkamrában két holttestmaradvány került elő, párnák, takarók és dunyhák között. A csontok egy idősebb, valamint egy 25 és 30 év közötti női voltak. Mivel a maradványok állapota arra utalt, hogy a rablók többet „foglalkoztak” a fiatallal, a tudósok szerint ő volt a pompás temetés előkelő, talán királyi származású alanya. Még az a hiedelem is felbukkant, hogy Asa királynő lehetett, Széphajú Harald nagyanyja. A 9. század végén ez az uralkodó

birtokolta Norvégia nagy részét. Ha igaz a feltevés, az idősebb nő valószínűleg szolgáló volt, aki elkíserte úrnőjét a túlvilágra.

A régészet nem ad választ az osebergi temetési szertartások mikéntjére, lehetséges azonban, hogy hasonlóan folytak le, mint az a svéd viking temetés, amelyről Ibn Fadlán, a 10. századi arab diplomata számolt be. Dél-Oroszországban, a Volga mentén nézte végig 922-ben a szertartást, amelyről a következőket jegyezte fel: az elhunyt hajóját a partra vontatták, és felkészítették a holttest befogadására. Az ideiglenes sírból kiemelt halott különleges temetési öltözetet kapott,

majd gyümölcs, hús, kenyér, ital és fegyverek társaságában a hajóba fektették. A Halál Angyala nevű öregasszony ezután megölte a hajón az elhunyt egyik rabszolganőjét, miközben a férfiak a pajzsukat ütögetve nyomták el az áldozat sikoltozását. Következett a hajó felgyújtása, és az erős szél által felkorbácsolt lángok gyorsan elhamvasztották a hajót és utasait.

Osebergben ugyan nem égették el a hajót, de az előbbihez hasonlóan ellátták élelemmel, és két utasa volt, az egyik talán szolgáló. A hajót 800 körül építhették, majd 50 év múlva, a temetés előtt kijavították, és új kormánylapáttal, valamint 15 pár fenyőfa evezővel látták el. Lehetséges, hogy ezekkel a

Gabriel Gustafsson, aki a harmadik balról, fényképezkedik munkatársaival 1904. szeptember 21-én, az ásatás alatt.

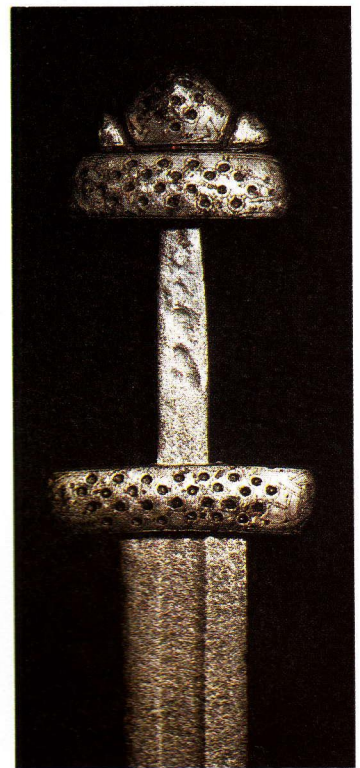

munkákkal készítették fel a túlvilágra vezető, utolsó útjára.

Nincs biztos tudomásunk arról, hogy milyen elképzeléseik voltak a vikingeknek a túlvilágról. Ám a roppant gyakori hajótemetések, valamint a szekerek és lovak használata azt sugallják, hogy a halált a másvilági út első állomásának tekintették. A csatamezőn elesett viking hősök végül a Valhallába kerültek, ahol Ódin főisten volt az úr, és vég nélküli dáridózással teltek a napok.

Osebergben a hajót sziklához horgonyozták, és ezért olyan tudományos feltevés is támadt, hogy az elhunytak nem indultak el a túlvilágra, hanem biztos révben várták az eljövendő feltámadást. A szilárd és pompásan díszített, nagyméretű vízi jármű 1000 évnél is hosszabb ideig őrizte „biztos révben” a feltámadást váró utasait.

Feltárása a Gustafsson vezette ásatás során bizonyos értelemben új élet kezdetét jelentette.

Az osebergi hajóban a két csontváz mellett talált tárgyak között volt az a kétélű kard, amelynek markolatát mutatja a kép. A vikingek szekercéket és dárdákat is vittek magukkal a másvilágra.

TÖRTÉNETI ADATOK

KB. 800–1100	A VIKINGEK KORSZAKA.
800 K.	AZ OSEBERGI HAJÓ ÉPÍTÉSE.
850 K.	A HAJÓT FELTEHETŐEN RENDBE HOZTÁK, MIELŐTT ELTEMETÉK A KÉT NŐI HOLTTESTTEL.
922	IBN FADLÁN VIKING TEMETÉS TANÚJA A VOLGA MELLETT.
1903	AUGUSZTUS 8-ÁN ÉRTESELT GABRIEL GUSTAFSSON AZ OSEBERGBEN ELTEMETETT HAJÓRÓL.
1904	A SÍRDOMBON MÁJUS 6-TÓL DECEMBER 16-IG FOLYIK AZ ÁSATÁS.

A VIKINGEK KORA

A 8. század végétől a 11. századig robbanásszerű erővel özönlöttek Skandináviából külföldi országokba a vikingek. A tenger volt a híd, amelyen az ádáz skandináv harcosok eljutottak a keresztény Nyugat-Európába, sőt távolabbra is. A támadások egyik célja a védtelen kolostorok és más megszentelt helyek kifosztása volt, de olykor fontosabb szerepet

játszott a felfedezés és a kereskedelem szándéka. Rabszolgák, prémek, rozmáragyarak, sózott halak és fókabőrök voltak a betolakodók csereáruai. Némelyik csoport letelepedési helyekre talált, ilyen volt például Izland, Grönland, szigetek Skócia mellett, és Északnyugat-Franciaország 911-ben skandinávok által megszállt része, amelynek neve Nor-

mandia lett. A 10. század végén még Észak-Amerikát is elérték, évszázadokkal az Újvilágot „felfedező” Kolumbusz Kristóf előtt.

A sekély merülésű hajókat Európa folyóin is használni tudták, így mentek fel például a Loire, a Szajna és a Rajna vizén. A svéd vikingek a Balti-tengeren át Oroszországba

jutottak el, kereskedelmi tevékenységük egészen a Kaszpi-tengerig terjedt, jelentős közösségeik voltak Novgorodban és Kijevben. Elérték Bizánc fővárosát, Konstantinápolyt is, ahol zsoldosként szolgáltak, és végül ők alkották a császár elit varang gárdáját.

OLASZORSZÁG

KATAKOMBÁK RÓMÁBAN

*„Gyakran beléptem a föld mélyében kiásott kriptákba,
ahol mindkét oldalfal mentén az elhunytak maradványai
sorakoztak...”*

SZENT JEROMOS (KB. 342–420) A RÓMAI KATAKOMBÁKRÓL

G. B. de Rossi olasz régész méltán őrizte meg emlékezetében az 1849-es évet, hiszen akkor fedezte fel Róma falain kívül azt a föld alatti temetőt vagy katakombát, amelyet 16 évszázaddal korábban hoztak létre a korai keresztények. Több pápa is ott nyugodott, és a lelet hírére odasiető IX. Pius pápa könnyes szemmel kérdezte Rossitól: – Valóban az itt eltemetett elődeim sírköveit látom?

A régész úgy figyelt fel a temető létezésére, hogy a Via Appia közelében, egy régi keresztény kápolnánál márványlapra bukkant. A hiányos felirat – NELIUS MARTYR – egykori keresztény sírra utalt. Az irodalmi

forrásokból kiderült, hogy valahol a közelben rejtőzik a Szent Calixtus-katakomba, mely több, 3. századi pápa, köztük Kornél (Cornelius) sírhelyét őrzi.

De Rossi ezután megkezdte az ásatásokat, amelyek nagy sikerrel jártak. A föld alatti folyosó-labirintus homályában nemcsak a COR felíratú márványlapot találta meg, amely a NELIUS MARTYR kiegészítése volt, hanem a pápák sírját rejtő kriptát is.

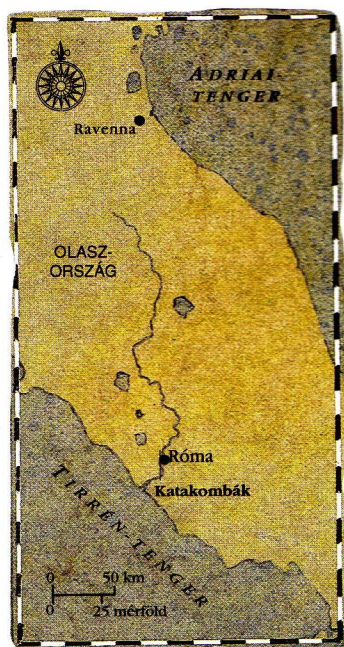
A katakombára jellemző a föld alatti folyosók útvesztője, gyakran többszintes elrendezéssel, a folyosókhoz kapcsolt kamrákkal. Olaszországban másutt is találtak ilyen temetőket, akárcsak Kis-Ázsia, Tunézia, Egyip-

Az ókori Rómától délre ásták ki a pápák e barlangszerű kriptáját, amely a Szent Calixtusról elnevezett,

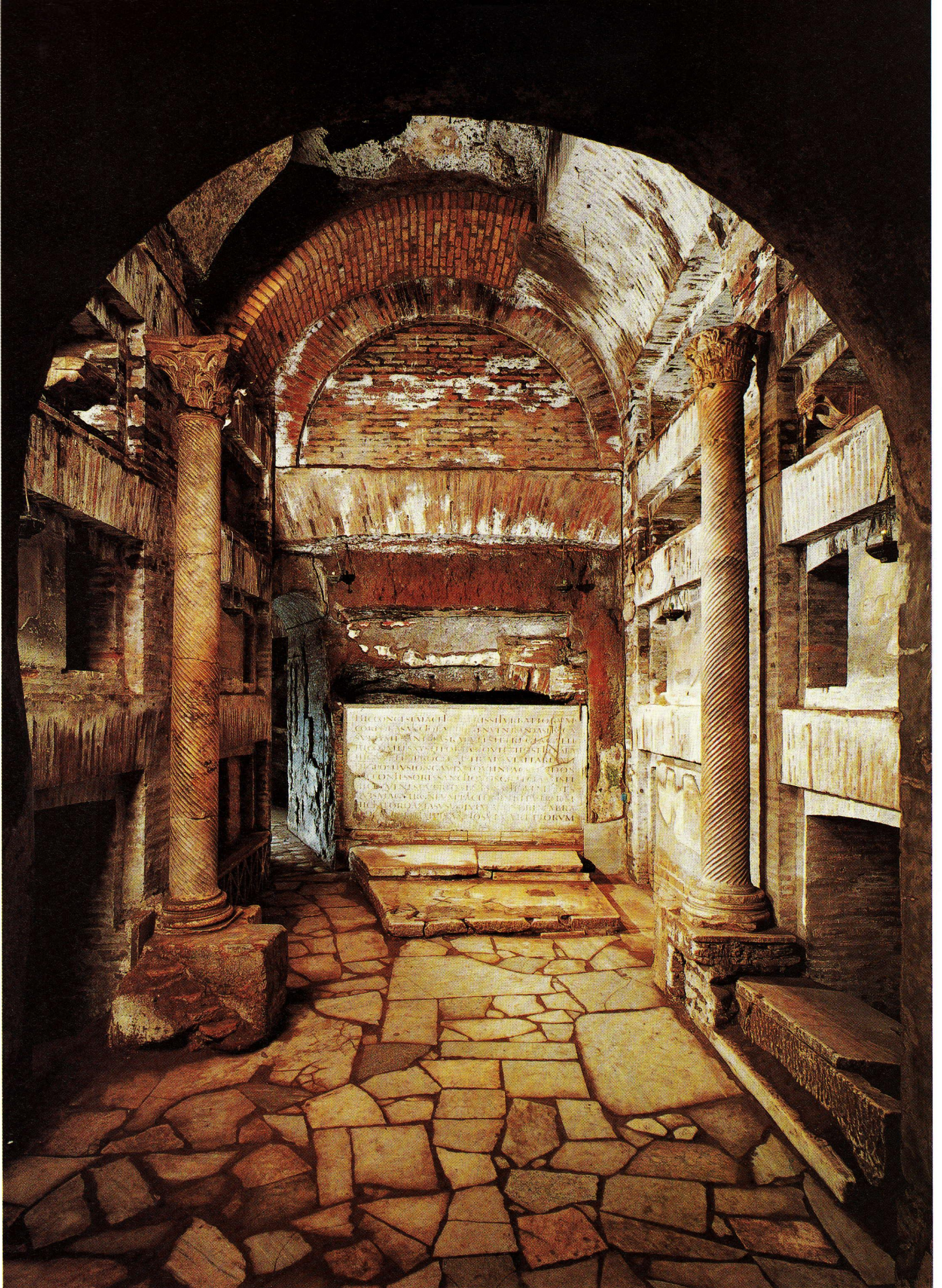
3. századi katakombába része.

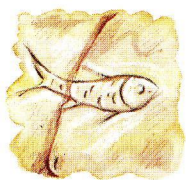
A föld alatti temetőket a korai keresztény papok és vértanúk holtteste tette megszenteltté.

A keresztények gyülekezőhelyei is voltak, főként mielőtt a római császárok a 4. században elfogadták az új vallást.

„Lázár, jöjj ki!” kiáltással támasztotta fel Jézus a halottat, ahogyan János evangéliumában olvasható (11:43). A jelenetet a római Jordani-katakomba falképe mutatja. A katakombák művészetében kedvelt téma volt a csodatétel, amely Jézus hatalmát bizonyította a halál fölött; több mint 50 ilyen ábrázolás került elő Rómában. János evangéliuma szerint Lázárt üregben temették el; ez a falkép római stílusú, fülkeszerű sírt mutat.

KATAKOMBÁK RÓMÁBAN

tom és Málta területén. A „katakomba” fogalom lényegében a római ókeresztény temetőket jelenti, ezek a leghíresebbek és a legnagyobb számúak is – mintegy 40 van belőlük. Az első a 2. században készült, s mivel a római törvények tiltották a városfalakon belüli temetést, zömmel a kivezető ókori utak közelében helyezkednek el.

Nero császár korától (54–68) a 4. század elejéig időnként üldözték ugyan a keresztényeket, mégis ritkán fosztogatták és rongálták a katakombákat, mivel a rómaiak szemében minden temető szent és sérthetetlen volt. Szent Calixtus, Szent Sebestyén és Szent Domitilla nevét viselik a leghíresebb és leginkább látogatott katakombák, a Rómától délre húzódó Via Appia mentén vagy közelében. Szűk folyosóikat négyszögű fülkék – *loculusok* – szegélyezik, oda fektették a szentek, vértanúk és egyszerű keresztények lepelbe burkolt, mésszel bevont holttestét. Helyenként jókora sírkamrák – *cubiculumok* – is találhatók a homályos belsőben, ezekben nyugodott egy család több nemzedéke. Színes és szívmengető falképek díszítik őket: jámbor feliratok, keresztény jelképek, mint például a hal és a horgony, bibliai jelenetek, például Ádám és Éva, Lázár feltámasztása stb. A vallásos áhítat helyének tartott sírokat láthatóan szeretettel gondozták.

A korai keresztények számára szent kötelesség volt a holtak eltemetése. Tertullianus egyházatya (kb. 160–225) szerint a szegények temetésére fordították a keresztény közösségek által havonta össze-

*Jézus mint Jó Pásztor
vigyázza nyáját egy
katakomba
mennyezetfestményén. Igen
népszerű téma volt ez, és a Jó
Pásztort gyakran ábrázolták
idilli helyen, madarak és
növények társaságában.
Jézus alakja a klasszikus
művészetet idézi abban, hogy
pásztorként áldozati állatot
bordoz a vállán. A korai
keresztények szerint azonban
a pásztor feladata a juh
megszabadítása volt úgy,
ahogyan Jézus szabadította
meg bűneitől a népet.*

gyűjtött pénz egy részét. Milánó 4. századi püspöke, Ambrosius tanácsolta, hogy szükség esetén templomi edényeket kell eladni a keresztény temetések érdekében.

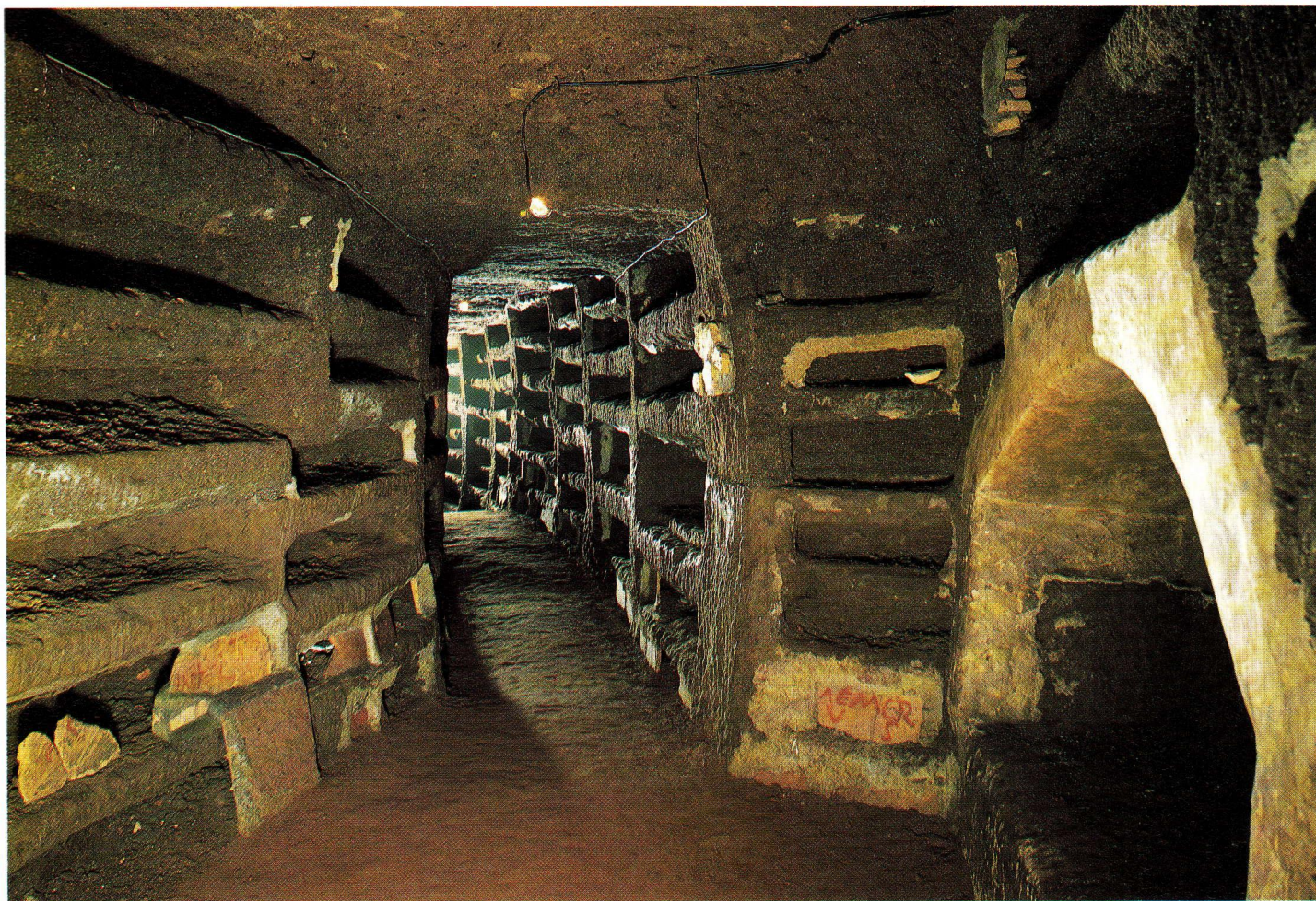
A halottakkal való keresztény törődésre hatással volt a test feltámadásába vetett hit és a purgatórium doktrínája. A purgatórium olyan hely vagy állapot, amelyben a halottnak vezekelnie és bűnhődnie kell vétkeiért, mielőtt szembesül Isten nagyszerű látványával. Segítheti ebben az élők imádsága, a túlvilágiak könyörgése pedig jótékony hatást gyakorolhat az itt maradottakra. Így a katakombákban érintkezhetek egymással az élők és a holtak.

A keresztények főként egy szent, egy vértanú vagy egy szeretett hozzátartozó halálá-

nak évfordulóján gyülekeztek a sírkamrákban. Közösön vettek részt a *refrigerium*, azaz az emlékeztetést felidéző „frissítő étel” elfogyasztásában és az Úrvacsora megünnepeelésében. Ily módon a szentség érzete hatotta át a zsúfolt sírhelyeket, amelyek az áhítatos művészi díszítéssel mindig is többlet jelentettek a puszta temetőnél. Az Európa északi és más részeiből útra kelt zarándokok főleg a katakombák miatt jöttek el Rómába a későbbi századokban. Nagy számuk megítélhető abból, hogy külön útikönyvek – *itinerariumok* – készültek számukra.

A legtöbb katakombát *fossorok*, azaz kubikosok készítették el a Róma környéki lágy, vulkáni tufa lemelýítésével, sokszor gazdag emberek magánbirtokán. A kezdőfolyosóból derékszögű átjárókat nvitottak. amelveket aztán az

Priscilla katakombájában a loculusok sötét négyszögei töltik ki a középfolyosó oldalfalait. A holttesteket ezekbe a fülkékbe helyezték, majd a nyílást kőlappal vagy anyaglapokkal zárták el.

első folyosóval párhuzamos galéria kapcsolt össze. Mivel a területnek általában magas ára volt, a további folyosórendszerekkel az első alá mentek, némelykor ötszintnyi mélységben.

A katakombatemetés az 5. században indult hanyatlásnak, amikor Rómát barbár törzsek kezdték fenyegetni. A gótok 537-ben dúlták fel a sírokat, 755-ben pedig a lombardok fosztogatták őket. A 8. és 9. századi pápák a városfalakon belül álló templomokba vitették át a vértanúk és szentek csontjait, mert nem tudták megóvni a portyázó rablóktól a szent ereklyéket.

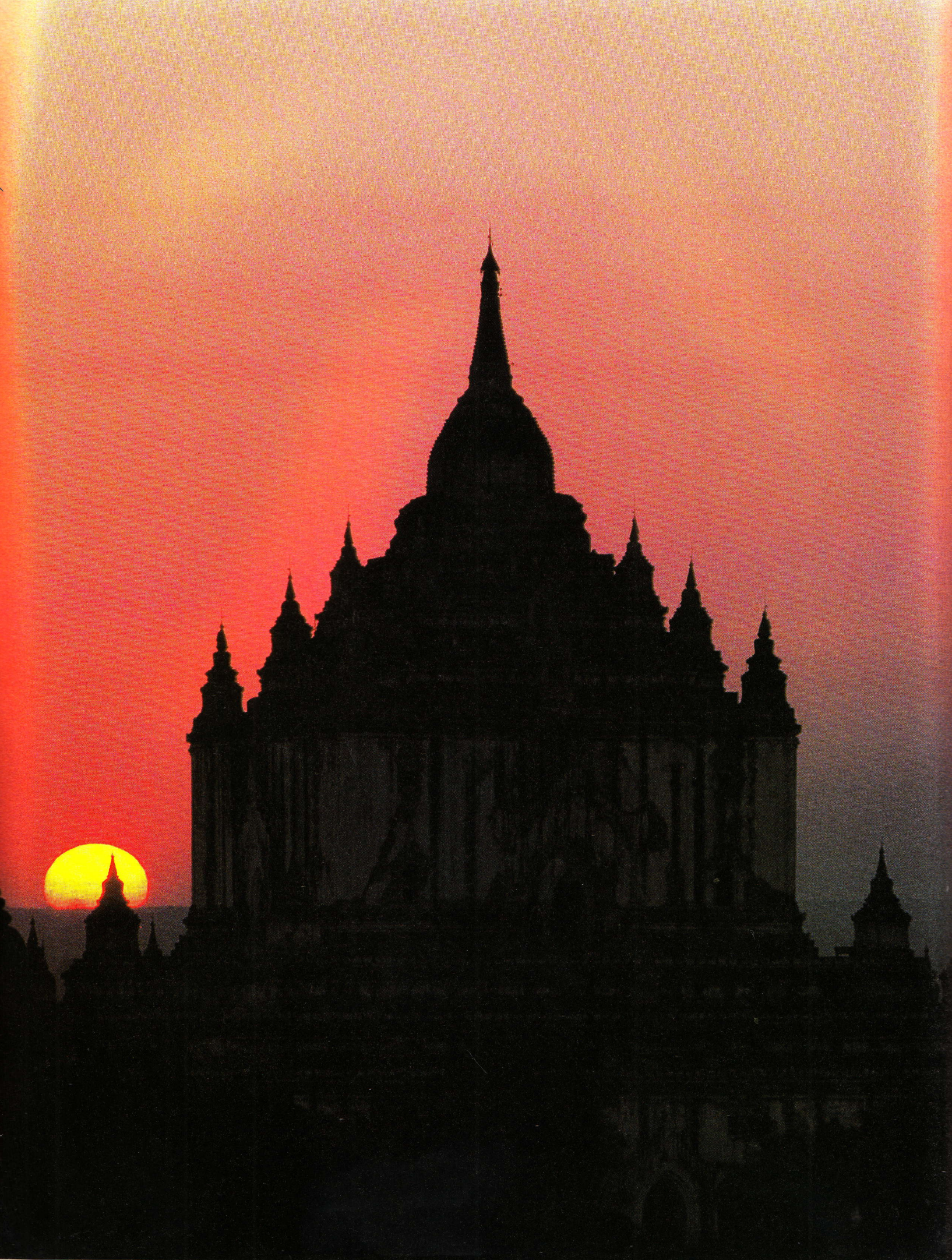
A középkorban a sírok csaknem feledésbe merültek. A megújult érdeklődés a 16. században támadt fel, főként azután, hogy 1578-

ban jó állapotú, sok folyosóval kialakított katakombát találtak a Via Salariaán. A lelet felkeltette Antonio Bosia figyelmét, aki később, gondos kutatásai miatt megkapta a „katakombák Kolumbusza” elnevezést. A komoly ásatások és feljegyzések azonban csak a 19. század közepén kezdődtek meg.

A katakombák ma is őrzik titokzatos és megszentelt légkörüket. A nappali fényből a levezető lépcsőn fokozatosan érjük el a homályos belsőket, ahol feltámad a múlt. Könnyű felidézni képzeletben a rövid tunikát viselő *fossor* alakját, amint csákányával kiváj egy *loculust*, tufaszilánkokat rak a zsákjába, vagy lámpást erősít a falba. Láthatjuk lelki szemeinkkel az imádkozó vagy étkező keresztényeket, akik a Jézust ábrázoló falképre pillantanak; talán Lázár feltámasztását csodálják, vagy a bárányt gyengéden a vállán hordó Megváltót. Régi zarándok írta fel hevenyészve egy katakomba falára: „Fény van itt a sötétségben, és ezekben a sírokban muzsika hangzik.”

TÖRTÉNETI ADATOK

2. SZÁZAD	RÓMA FALAIN KIVÜL ELKÉSZÜLNEK AZ ELSŐ KATAKOMBÁK.
410	A VIZIGÓTOK ALARIK VEZÉRLÉTÉVEL ELFOGLALJÁK ÉS KIFOSZTJÁK RÓMÁT.
5. SZÁZAD	EGYRE KEVESEBB KATAKOMBA KÉSZÜL.
537	A KATAKOMBÁKAT GÓTOK RABOLJÁK KI.
755	A SÍROKAT LOMBARDOK FOSZTOGATJÁK; EZÉRT A SZENTEK CSONTJAIT ÁTVISZIK A RÓMA FALAIN BELÜL ÁLLÓ TEMPLOMOKBA.
1578	A VIA SALARIAÁN FELFEDEZETT KATAKOMBA ÚJ ÉRDEKLŐDÉST KELT A SÍROK IRÁNT.
1864–77	MEGJELENIK DE ROSSI KIVÁLÓ MUNKÁJA A SÍROKRÓL: ROMA SOTTERANEA CRISTIANA.
1956	A VIA LATINÁN EGY ÚJABB KATAKOMBÁT FEDEZNEK FEL.

ÖRÖK SZENTÉLYEK

A múlt idők szentélyeit a világban sokfelé övezi rendkívüli tisztelet. Gyakori, hogy drámai hatású táj fokozza fel a megszentelt légkört, amely az évszázadok múlásával sem oszlott szét. Fakóbbá vált az egykori ragyogás, ám a fedél nélkül tátongó szentélyek, a magányos oszlopok és a romos falak ma is felkeltik az igazi titokzatosság érzetét, amely serkenti a képzeletet. Némelyik hely, például CAHOKIA az Egyesült Államokban, PAGAN Mianmarban (Burma) és a mexikói TEOTIHUACÁN, hatalmas vallási és politikai központ volt, nagyszabású, megszentelt épületekkel. Másutt egyetlen pompás templom tette a helyet szentté, megragadó építészeti kialakítással hirdetve a védelmező istenség és a hozzá kapcsolódó papság hatalmát. Egyiptom legna-

A múlt nagy szentélyeit megszenteli a jelen

gyobb szentélye, a KARNAKI TEMPLOM Thébánál, Amon isten dicsőítésére épült. Néhol a természeti környezet határozta meg a szentély elhelyezését, ilyen például Görögországban az olimpiai játékokról híres OLÜMPIA, amely termékeny folyó völgyben, egy magas hegy szomszédságában fejlődött naggyá. Az Ausztrália szívében emelkedő OLGA-HEGYET a bennszülöttek álomidőbeli hagyományai itatják át. Fűves magaslaton állnak az írországi CASHELL-SZIKLA középkori keresztény romjai, és tágas panorámára néznek. A kínai Tunhuangban, az ország északnyugati részén, a korai kínai buddhisták vájták ki a vadon sziklaiból az EZER BUDDHA-BARLANGOKAT, amelyeket megszentelt falképekkel és szobrokkal ékesítettek.

*Pagan buddhista templompiramisai alkotják
a legnagyobb szentélyegyüttest Mianmarban és egész Délkelet-Ázsiában.*

AUSZTRÁLIA

AZ OLGA-HEGY

*„Eredménytelenül munkálkodott itt az idő,
ez az öreg és komor varázsló, pedig parancsolt az óceán teljes
erejének; az Olga-hegy úgy maradt, ahogy megszületett.”*

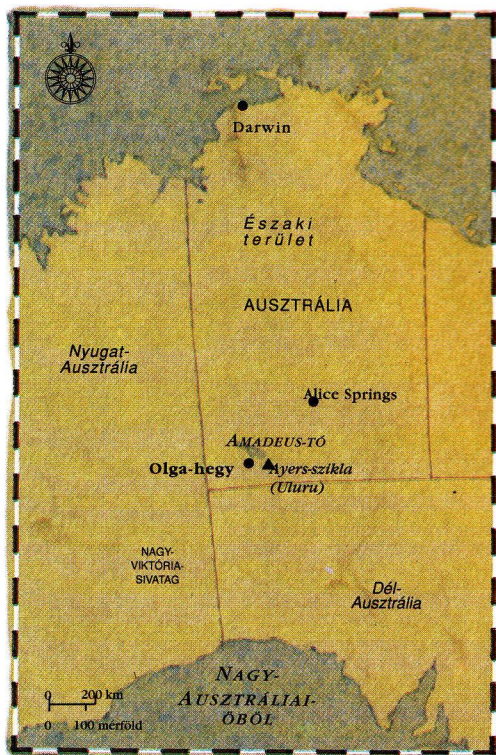
ERNEST GILES FELFEDEZŐ, AKI 1872-BEN LÁTTA MEG AZ OLGA-HEGYET

Az Olga-hegycsoport több mint harminc sziklakupolája púpos bálnához hasonlóan emelkedik ki a sivatag tengeréből. Ausztrália e jelentékeny természeti látványosságát, akárcsak híres szomszédját, az Ayers-sziklát (vagy Ulurut), az Északi terület szent helyeként tisztelik a bennszülöttek. Ősi neve Katatjuta, a „sok fej”, és számos olyan bennszülött legenda fűződik hozzá, mely az „áломidő”, vagyis a teremtés során bekövetkezett születésükről regél.

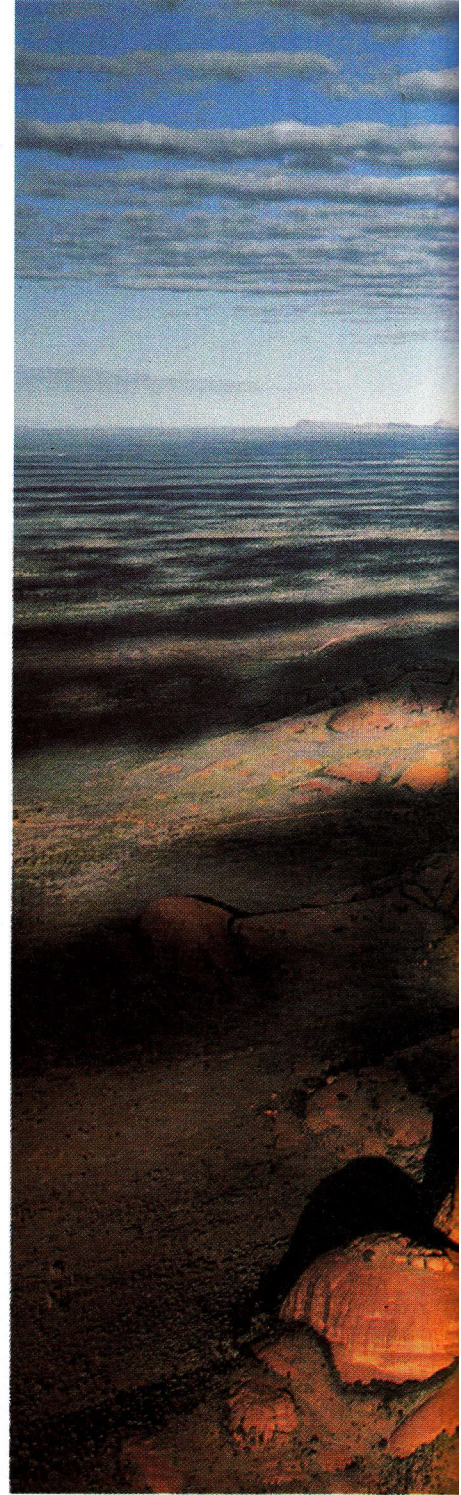
Elhagyva a mitológiát, az Olga-hegy ösz-

szehalmazott sziklatömegekből áll. Gyakran hasonlítják mazsolás pudinghoz, mivel a nagy szikladarabok kavicsokkal keverték. Valaha a történelem előtti tengerfenékhez tartoztak, és a földkéreg mozgásától formálódtak ki, mintegy 500 millió évvel ezelőtt. Később az eróziós erők változtatták fokozatosan a részeket hatalmas, összezsúfolt sziklacsoporttá.

Némelyik lekerekített kőszanc nagyon közel van a szomszédjához, és szűk hasadék nyílik meredek oldalaik között. Az egyedül

A bennszülött áломidő legendáival vannak tele az Olga-hegy meredek, ragyás oldalai. A 28,5 km² területen húzódó nagy sziklák kis híján elérik a 460 m magasságot, és hatásos látványt nyújtanak. A fehér felfedezők csak a 19. század vége felé találtak rájuk.

állókat szüntelenül fújó szelek csiszolták sima bástyákká. Az egész csoport nevét a mintegy 460 m magasságú, legjobban kiemelkedő Olga-hegy adta, amely a nyugati szélén őrködik, a sivatagi táj fölött.

Az első fehér ember, Ernest Giles, 1872 októberében pillantotta meg a hegycsoportot, de nem érte el, mert lovai nem tudtak átkelni az útjába eső taven. A tudomány jeles pártfogójáról, a spanyol királyi párról a tónak az Amadeus, a távoli csúcsoknak pedig az Olga nevet adta. A következő év szeptemberében eljutott a hegycsoporthoz, ahol meg-

döbönt elkeseredéssel találta meg egy másik felfedező, William Gosse nyomait. Később így írt erről: „Aligha lepődtem volna meg jobban, ha a föld megnyílik a lábam előtt, vagy hirtelen valami hasonló jelenség támad előttem...”

A bennszülöttek számára időtlen idők óta szent volt a Katatjuta, és ennek megértése az álomidőhöz kapcsolódik. Hitük szerint „őseik” ekkor bukkantak fel a napvilágra a föld mélyéből ember alakban vagy totemállatként. Vándorlásuk során, a vadászat, a harc, a házasság, a képzelődés, az éneklés

A bordás felhőalakzatok mintha az Olga-hegy duzzadó formáit tükröznék. Ausztrália közepén emelkedik ez a hegyvonulat, a bennszülöttek megszentelt helye.

Háromdimenziós álomidőbeli térkép az Olga-hegy. Wanambi kígyó ott él (8), a száraz évszak alatt egy víztócsába húzódik (7). Megtalálható az egér-asszonyok készíttette élelem (6), a haldokló kenguruember (5), a Szelek Völgye (4), és ott vannak a Pungalunga emberek is (1, 2, 3).

és más mindennapi tevékenység révén létrehozták a hegyeket, a vízmósásokat, a barlangokat, a tavakat és egyéb természeti sajátosságokat.

Az ősök ösvényei az álomidő-nyomok vagy énekvonalak.

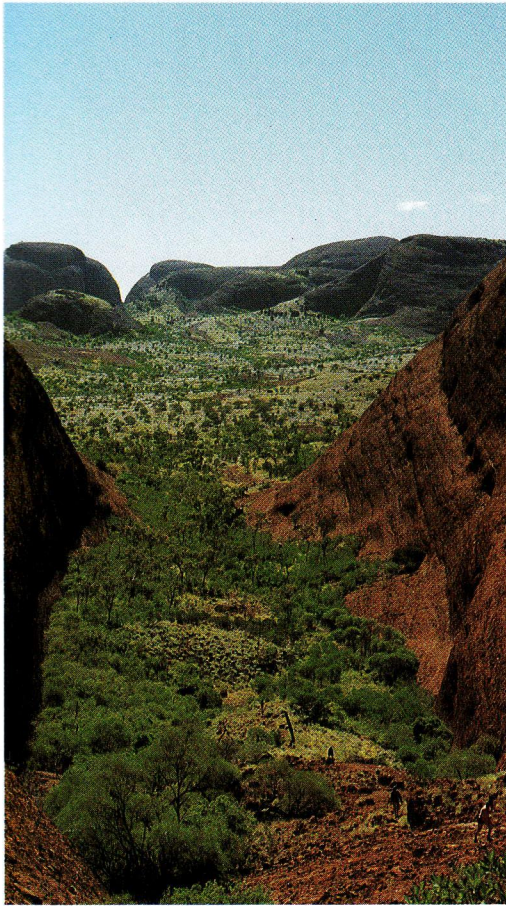
Amikor a bennszülöttek a saját totemcsoportjuk csapásait követik, az elődöktől örökölt dalokat dalolják, és az ősi történeteket mesélik, belépnek az álomidőbe, és eggyé válnak az őssel és a tájjal.

A felkelő és a lemenő nap mélyvörös rubintgömbökké izzítja az Olga-hegy egymáshoz simuló kupoláit. Ugyanígyen jelenség tapasztalható az Uluru-hegynél (Ayers-szikla).

Az álomidő nemcsak az őseredeti teremtesre utal, hanem a jelennel összefüggő téridő fogalomra is. A bennszülöttek számára tehát idegen a nyugati történelemszemlélet, amely szerint minden lezajlott esemény végérvényesen a múlthoz tartozik. Az ausztráliai bennszülöttek mindig jelenlévő valóságnak tekintik az álomidőt és az ősök utazásait, amelyekben ténylegesen részt vehetnek a szertartásos énekléssel, mesemondással és tánccal. Eleven szöveg nekik az ország, tájai telve az álomidő anyagával, és az egész földrészt keresztül-kasul átszövő énekvonalak szent ösvényei örök dimenzióhoz vezetnek el a beavatottat.

A töméntelen réssel, hasadékkal, vízmóssal, barázdával és víztartalmú mélyedéssel teli Katatjutát átítatják az álomidő-törté-

Az Olga-hegy szívébe vezető, keskeny Szelek Völgyét zöld szőnyegként borítják be a fák és a bokrok.

netek. Az Olga-hegy például Wanambi kígyó otthona; az esős évszakban öszteteke-redeve fekszik a csúcs egyik víztartalmú mélyedésében, míg a száraz évszak alatt leköl-tözik az alsó szurdok vízmosásába. A barlangok a kígyó különféle táborhelyei, a keleti oldalon, a víz rajzolta fekete vonalak Wanambi szakállának szőrszállai. Az ő lélegzete a szurdokon átfújó szél, amely orkánná erősödik, amikor a kígyó haragszik. A törzsi törvényt mindenkinek be kell tartania, különben lecsap a szivárvány alakot öltő Wanambi halált hozó bosszúja.

Az „egérasszonyok” néven ismert ősök-höz kapcsolódik a keleti oldal számos hegye. Az Olga-hegy végéhez közel két nagy szikla az egérasszonyok által elkészített eledel, nem messze pedig monolitok jelzik táborhelyüket. A délnyugati sziklákon a Liru, a mérgekígyó emberek vertek tábor, onnan

indultak az Uluruhoz, hogy rátámadjanak az ártalmatlan szőnyegkígyó törzsbeliékre. Innen keletre áll egy elkülönülő csúcs; ez Malunak, a kenguruembernek átalakult teste. Malu haldoklik a vadkutyák okozta sebektől. Rátámaszkodik testvére, a gyíkasszony-szikla Mulumurára, aki karjában ringatja.

Fontosak az északnyugati oldal szirtjei is, a Pungalunga nevű, óriási emberevők megannyi kővé vált teste. A fáknál magasabb, erős állkapcsú és éles fogú lények megölték, feldarabolták és megfőzték emberi áldozataikat. Az utolsó, vad óriást végül két kenguruember pusztította el. Egy bokorban lapulva, lesből akarta megtámadni őket, amikor lándzsával hátba döfték. A Pungalunga kínjában üvöltve menekült, két üldözője követte egy forrás menti barlanghoz, ahol végleg elbántak vele.

Az Olga-hegy gazdag álomidőbeli anyaga többnyire ismeretlen a bennszülöttek körén kívül, de sokak számára éppoly hatásos, sőt gyakran titokzatosabb, mint az ismertebb Uluru. Mindenesetre mély benyomást gyakorolt az első fehér látogatóra a 19. század végén, majd a többiekre a 20. század első felében. Leírásaikban változatos kifejezések szerepeltek, például a „tevepúpok gyülekezete”, „egy ősi város templomai” és „óriási piros szénaboglyák”. Kis képzelőerővel is kiszínezhettek annyira ezek a hasonlatok, hogy az álomidőbeliekkel egyenrangú, fehérrektől származó teremtmények jöjjenek létre.

Az Olga-hegy nemcsak különleges képzeteket kelt: nyers, őseredeti magasztosságot is áraszt. A történelem előtti kor mélységeiből közvetlenül kiemelkedő, merev, gumós alakzataiban megvan az erő, amely a távoli múltba viszi a látogatót. Ernest Giles kifejezése szerint: „születésük óta ezredévekig, mérhetetlenül hosszú időközön át álltak ott a föld őskorának hatalmas emlékeiként... a lekerekített minaretek, az óriási kupolák...”

AUSZTRÁLIA

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. E 500 MILLIÓ K.	A FÖLDKÉREGMOZGÁSOK LÉTREHOZZÁK AZ OLGA-HEGYET.
40 EZER K.	DÉLKELET-ÁZSIÁBÓL MEGÉRKEZNEK AZ ELSŐ ŐSLAKÓK.
KR. U. 1788	ARTHUR PHILLIP VEZETÉSÉVEL BRIT CSOPORT ÉRKEZIK, ÉS MEGALAKUL AZ ELSŐ KOLÓNIA A SYDNEY-TENGERÖBÖLNÉL.
1872	ERNEST GILES FELFEDEZŐ AZ ELSŐ FEHÉR EMBER, AKI MEGLÁTJA AZ OLGA-HEGYET, DE NEM TUDJA ELÉRNI.
1873	ERNEST GILES ELÉRI AZ OLGA-HEGYET, DE RÁÉBRED, HOGY WILLIAM GOSSE MÁR ELŐTTE OTT JÁRT.
1958	MEGALAPÍTJÁK AZ AYERS-SZIKLA -OLGA-HEGY NEMZETI PARKOT, AMELY VÉGÜL AZ ULURU NEMZETI PARK LESZ.
1981	AZ ÁLLAMI HATÓSÁGOK DÉL-AUSZTRÁLIÁBAN TÖBB MINT 259 000 km ² TERÜLET SZABAD BIRTOKJOGÁT ADOMÁNYOZZÁK A PITJANT JATJARAI BENNSZÜLÖTTEKNEK.

EGYIPTOM

A KARNAKI TEMPLOM

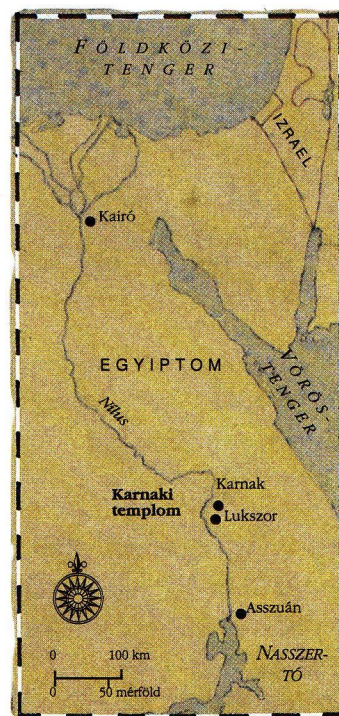
*„Az európai díszkapuk láttán magasra szárnyaló képzelet
hirtelen megtorpan, és bágyadtan hullik alá Karnak
140 oszlopának lábazatánál...”*

JEAN FRANÇOIS CHAMPOLLION (1790–1832) FRANCIA EGYIPTOLÓGUS

Gulliver országában járó lilliputinak éreztük magunkat, ha a Nílus keleti partján álló karnaki Amon-templom nagy oszlop-csarnokában felfelé bámulunk. A kővé vált mamutfenyőkhöz hasonló, óriási oszlopok fejezete olyan széles, hogy akár száz, sőt ötszszehúzódva még több ember is elférne rajtuk. A kővegetáció e sűrű esőerdejében, az épület más részén, 14 m magas oszlopok hoznak létre sok-sok fényfolyosót. Sohasem emeltek ennél nagyobb vallási épületet, és célja nyilvánvalóan Amon, „az istenek királya” felmagasztalását szolgálta. Roppan méretekkkel hódoltak neki, és jelenlétében

az egyszerű halandóknak el kellett törpülniük.

Karnak a modern egyiptomi neve a Théba szívében álló templomegyüttesnek. Théba volt az ókori Egyiptom fővárosa, amelyet a nép az Ipet-iszut, vagyis „a legválasztékosabb hely” elnevezéssel illetett. A Középbirodalom idején (Kr. e. 1938 k.–1600) vált jelentőssé, és helyi istennek, Amonnak, aki eredetileg a szél istene volt, tágabb körben terjedt el a tisztelete. Ám Théba csak az Újbirodalom idején lett pompás, birodalmi főváros, amikor főrangú polgárai hatalomra tettek szert. Amon, azaz a napistennel azo-

Közel 21,5 m magas és 3,7 m átmérőjű oszlopok állnak a karnaki nagy csarnok középső részén. 3000 évnél is régebben épült, rengeteg oszlop töltötte meg, és az ókori világ legnagyobb szent épülete volt.

A templom nagy udvarának egyik oldalán kosfejű szfinxek sorakoznak. A kos Amon-Ré egyik megjelenési formája, mancsai között II. Ramszesz szobrát tartja.

A KARNAKI TEMPLOM

nosítva Amon-Ré, akkor emelkedett az ország legerősebb istenévé, és temploma az ország legnagyobb vallási épületévé. Az állam első kincstáraként is használták, a király vagy fáraó részesítette a külföldi győztes hadjáratok során szerzett zsákmányból. Az idegen tartományokból befolyó sarc és az adóbevételek is elősegítették, hogy Egyiptom legnagyobb hatalmú intézményévé legyen.

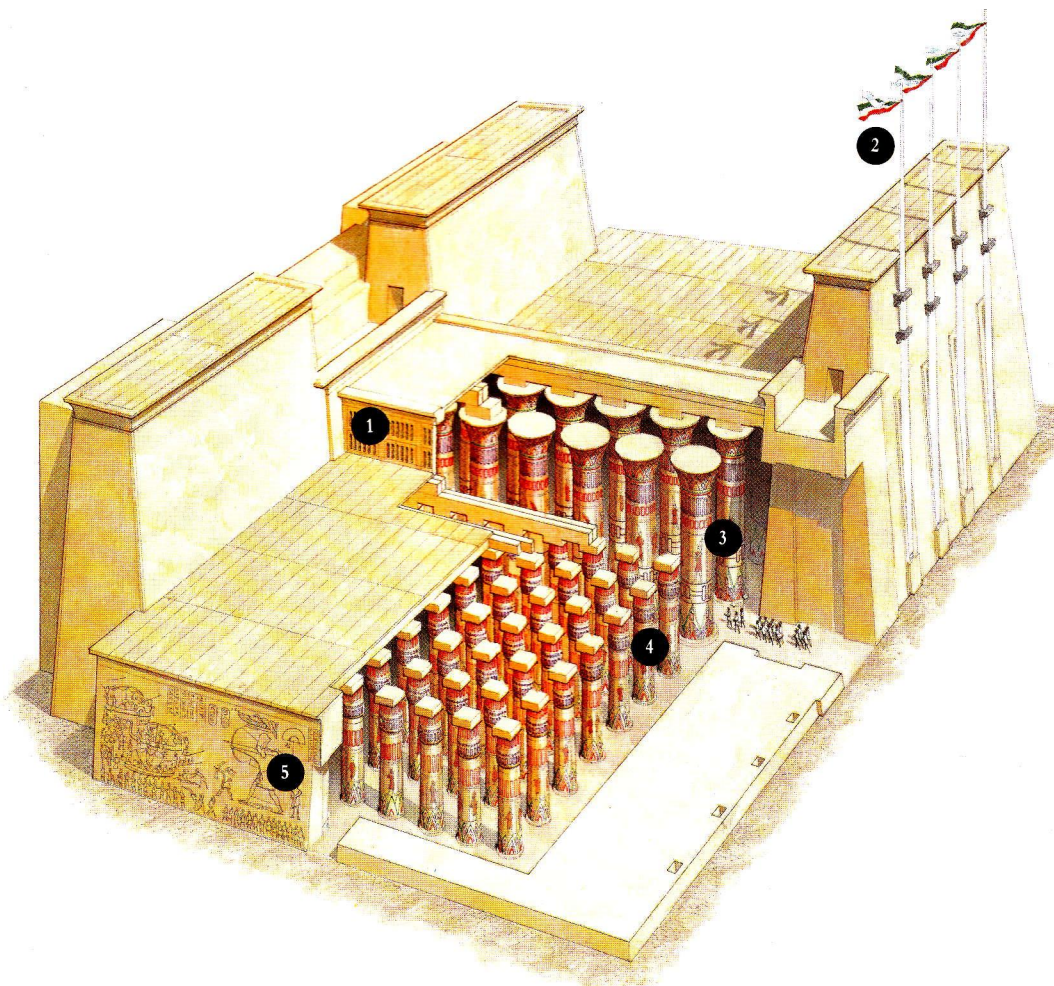
A templomnak fontos szerepe volt az ország gazdasági, közigazgatási és társadalmi életében. Hatalmas birtokai voltak, a papokon, zenészeken és énekeseken kívül igen sok hivatalnokot, írnokot, kézművest, földművelőt és kertészt foglalkoztatott. III. Ramszesz idején (Kr. e. 1187–1156) a népességnek legalább 7 százaléka, 81 000 rabszolga,

421 000 szarvasmarha, 433 kert, 46 építőműhely és 83 hajó volt a birtokában.

Az Újbírodalom idejétől kezdve a fáraók építéssel, bontással és bővítéssel változtattak az eredeti templomon. Az eredmény: a kapuzatok vagy pilonok, udvarok, oszlopok, csarnokok, obeliszkok és szobrok zavarba ejtő zsúfoltsága. A későbbi fáraók általában nyugat felé, a Nílus irányába építkeztek, így a látogatók bejárata, az első pilon utolsóként készült el. Ha a pilonokon és udvarokon át haladunk a szentély felé, mintha az egyiptomi történelem egymást követő szakaszain mennénk keresztül.

Bár Karnakot általában az Amon-templommal azonosítják, két külön körzet is tartozik az együtteshez: az egyik Mut istennőé,

Amon, Karnak védőistene, kos alakban, fején napkoronggal (JOBBRA) szeli át az eget szent csónakján. A nagy udvarban áll II. Széthi oltára, annak díszes a finoman metszett, lapos dombormű.

I. Ramszesz kezdte építtetni a nagy Hüposztülosz csarnokot, majd I. Széthi és fia, II. Ramszesz fejeztette be. A két középső oszlopsor (3) magasabb volt a többinél (4), így beszűrődhetett a fény a tető alatti, kiemelt ablaksoron (1) át. Minden falat (5) és oszlopot beborítottak a domborművek és festmények, amelyek kultikus cselekményeket és a fáraók hőstetteit ábrázolták. A papok nagy pilonon át érték el a csarnokot, a pilon külső oldalát zászlórudak (2) díszítették.

Amon feleségéé, a másik Monthué, a város eredeti, helyi istenéé. Amon temploma maradt meg azonban a legjobb állapotban, és hatalmas területén tíz székesegyház is elérne.

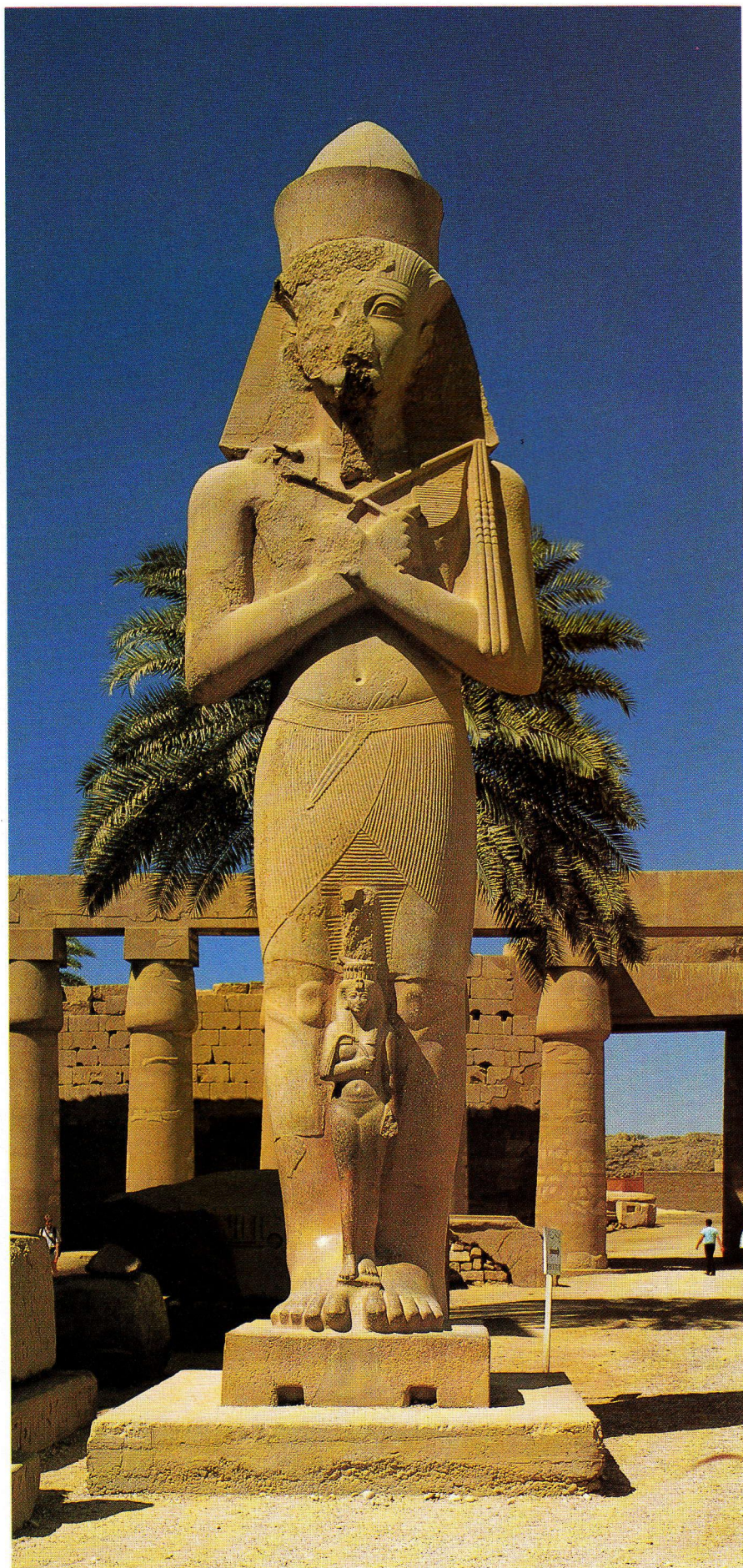
Az első pilonhoz vezető sugárutat orosz-lántestű, kosfejű szfinxek szegélyezik. Főúri vár bejáratára hasonlít a kéttornyú nagy pilon. Ugyanezt gondolhatták a modern egyiptomiak, minthogy „az erőd” névvel illették Karnak romjait.

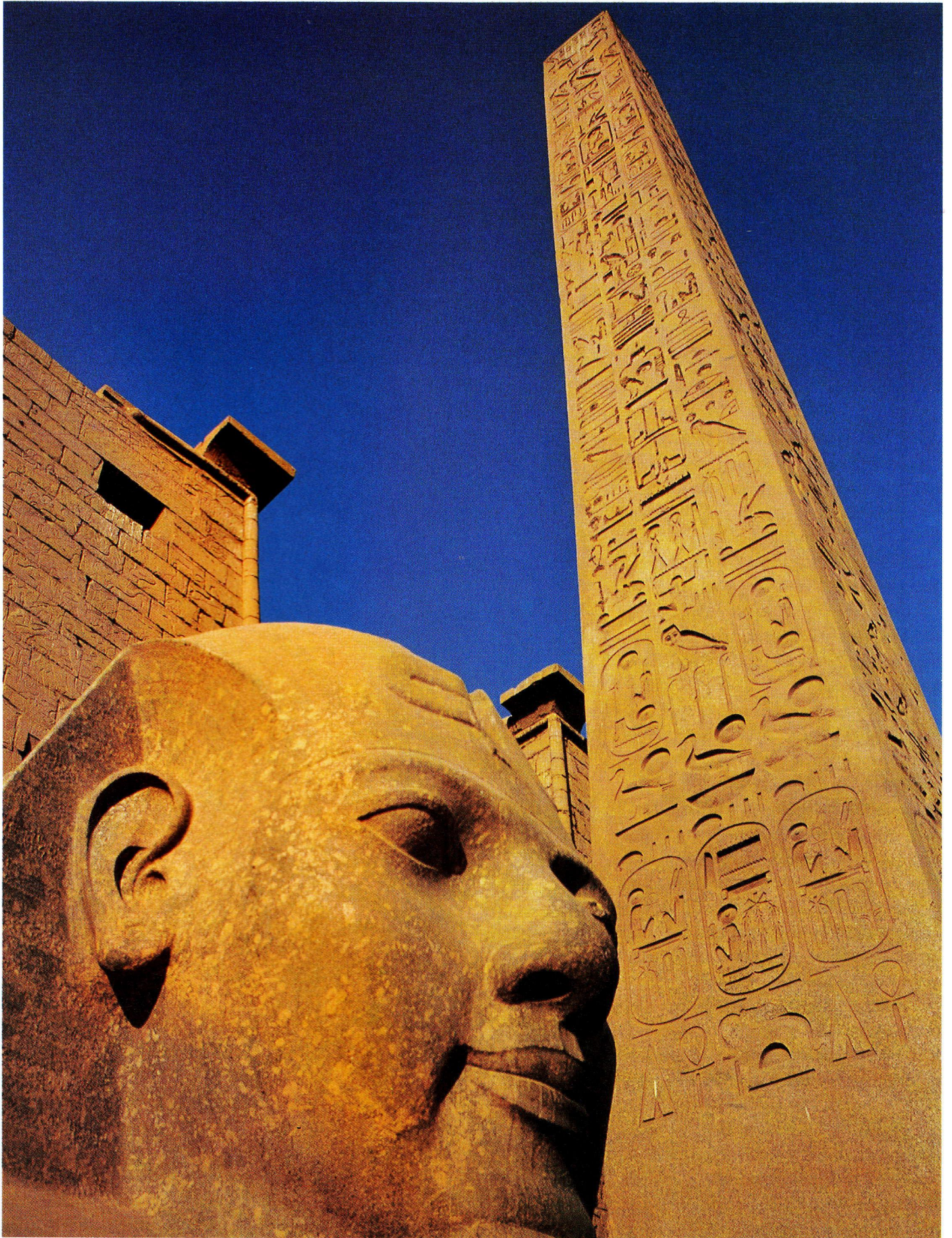
A legbelső szentélyhez hat pilonon át visz az út. A némi árnyékot nyújtó első pilon után a vakító napfénnel elárasztott első udvarra lépünk.

A második pilon előtt II. Ramszesz (Kr. e. 1279–1213) óriási szobrai jelzik a bejáratot a nagy oszlopcsarnokba, amelynek hivatalos neve Hüposztülosz csarnok. I. Széthi fáraó és utóda, II. Ramszesz idején fejezték be, alapterülete 102 m x 53 m, egykor fedett volt, és 16 sorban összesen 134 oszlop emelkedett benne.

A két középső oszlopsor magasabb a többinél, így „bazilikális” ablakokat lehetett vágni a mellékhajók fölötti falakba. Lézersugár erősségű fénynyalábok hatoltak be ezeken,

A nagy udvar óriási II. Ramszesz-szobrát valamikor a fáraó halála után „elbitorolta” Pinodzsem főpap, akinek a nevét rávésték a szoboralak szoknyájára.

EGYIPTOM

beszűrődtek a csarnok más részeibe is, és homályosan megvilágították a faragott és festett oszlopokat. A díszítések vallási szertartásokat és a fáraók hőstetteit mutató jeleneteket ábrázoltak. A vakítóan napfényes udvar és a sötét belső szentély között komoran titokzatos érzést kívántak ébreszteni.

Dús növényzet képzetét keltezték a stilizált lótszimbókat és kifakadt papiruszfejeket utánzó oszlopfők. A régi egyiptomiaknak mély szimbólumot jelentett ez, felidézve teremtménoszuk őseredeti szigetét. A mítosz egyik változatában a földet egykor sötétség és víz borította, majd sársziget emelkedett ki belőle. A szigeten sásnövény nőtt, erre szállt le Hórusz, a sólyomisten. Jelenléte megszentelte a helyet, amely isteni védelmet kért, így a növényt sásfonat szentéllyel vették körül, a szentélyt pedig sásfállal kerítették el. Később templommá bővült az építmény, különféle terekkel a szentéllynél alacsonyabb szinten.

Az egyéb változatok ellenére ez a mítosz adott ősmoddelt minden későbbi egyiptomi templomhoz, és valamennyit a teremtés eredeti szigetének tekintették. Például a szentély, ahol az isten szobrának oltára állt, mindenkor a sziget eredeti sásfonat szentélyét utánozta.

Karnaknál még áll két obeliszka, a képen az egyik emelkedik az ég felé. Egy darabban hozták ide az asszuáni kőfejtőből, majd lecsiszolták, és szövegeket véstek rá.

Omladozó állapotban is roppant hatalmas volt a karnaki templom, abogyan David Roberts 19. századi brit festő képe mutatja. Georges Legrain francia egyiptológus 1895-ben fogott hozzá a restaurálásához. Négy év múlva, egy földrengés után, ledőlt 11 oszlop a Hüposztülosz csarnokban. Legrain 1917-ben meghalt, munkáját Henri Chevrier, Pierre Lacau és más francia egyiptológusok folytatták, hogy fennmaradjon a világ legnagyobb temploma.

A sziget különböző szintmagasságait a szentély felé fokozatosan emelkedő, majd lejtéssel folytatódó padlózat idézte fel. A pálma, lótsz vagy papirusz alakú oszlopfők a mitikus földhalom buja növényzetét testesítették meg. A modern kritikusok tehát tökéletesen elvették a lényegét, amikor az ősi görög épületek elegáns márványoszlopaihoz mérten lebecsülik a nagy karnaki oszlopokat. Az egyiptomi építész ugyanis nem a vizuális szépséggel törődött elsősorban, hanem a mitikus igazsággal.

A nagy oszlopcsarnokon túl következik a harmadik pilon. Felirat árulja el, hogy valaha lazúrkővel és más drágakövekkel borított aranyajtaja volt, padlóját ezüstburkolat fedte, és aranyozott zászlórúdjai „jobban ragyogtak az egek-nél”. A negyedik és ötödik pi-

lonon keresztül folytatódik az út az eredeti szentélyhez, amelyet I. Thotmesz fáraó (Kr. e. 1493–1482) emeltetett. A hatodik pilon mögött elhelyezett mai szentélyt Philipposz Arkhidaiosz, az Egyiptomot Kr. e. 332-ben meghódító Nagy Sándor féltestvére építtette.

A templom e legszentebb terében folytatták az istentiszteletet naponta a papok. Kicsi, négyszögű belsejében állt az istenszobor oltára, amelyet arany- és drágakő berakás díszített. A fáraónak, akit általában a főpapok képviseltek, naponta háromszor kellett megjelennie az isten előtt. A papok számára előírás volt a leborotvált fej és test, a fehér vászonruha, valamint a napi három mosakodás a rituális tisztaság megőrzésére.

A pap a templomhoz füstölővel jött,

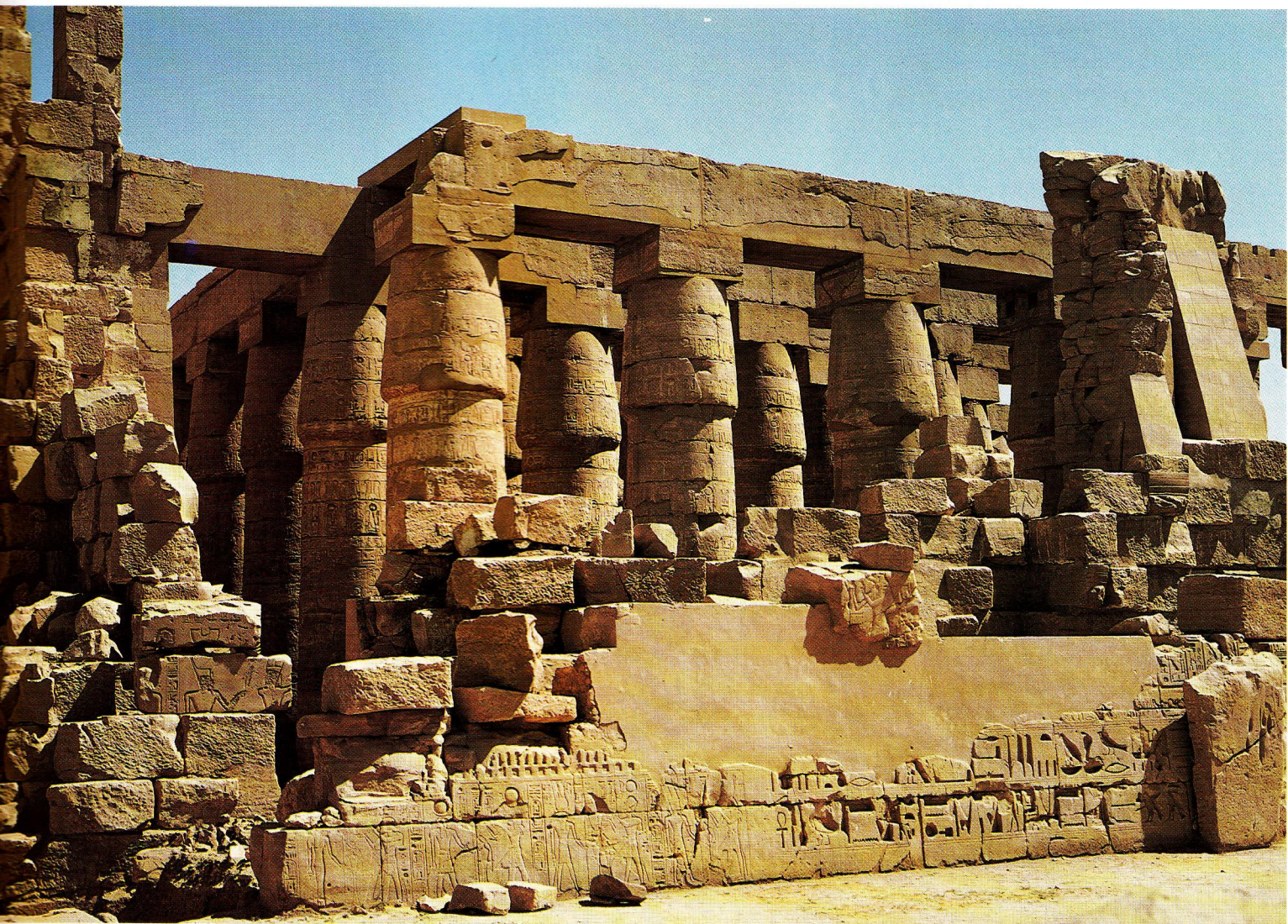
A KARNAKI TEMPLOM

amelyből faszénen égetett tömjén füstje gomolygott. A pilonokon, az udvarokon és a Hüposztülosz csarnokon át haladt a szentély felé, majd ott benn letörte az oltár agyagpecsétjét, és a réteszeket visszahúzza kinyitotta a két ajtót. Szertartásos imádkozással üdvözölte az istent, aki a hiedelem szerint a szoborban lakott, és arcra borult. Ezután himnuszokat énekelt, mézázdozatot mutatott be, és négyszer körbejárta az oltárt. A következőkben kiemelte, levetkőztette, majd tömjénnel, vízzel és kristályszódával meg-

tisztította a szobrot. Utána felöltöztette, homlokát zöld és fekete kendőzőszerekkel festette be, és ráhelyezte a királyi jelvényeket. Az oltárra állítás előtt ételt és italt kínált az istennek, majd a szertartás befejeztével ismét agyagpecséttel zárta le az oltárt. Végül hátrálva távozott a szentélyből, lábnyomait eltüntette, hogy semmiféle jele ne maradjon halandó ottlétének.

A szentély, sőt a templom nagyobb része tiltott terület volt az egyszerű emberek számára. Olyan ünnepeken láthatták csak az is-

Karnakban sok a bimbófejezetes oszlop (ALUL), amely kőben utánozza az egyiptomi teremtmismítosz eredeti szigetének növényzetét. A templomok a régi egyiptomiak számára szimbolikusan újjáteremtették a szigetet és a rajta álló szentélyt.

EGYIPTOM

A karnaki templom pilonjai és oszlopai a szent tó mögött emelkednek ki. A négyszögű vízmedence az örök óceán, Nun jelképe volt. Itt tisztálkodtak meg Amon papjai a templomi szertartások véghezvitele előtt.

tent, amikor a szobrárt körmenetben vitték. Gyakori esemény volt, hogy egy közelben lévő másik isten látogatására mentek. Ilyen volt például Thébában az Opet-ünnep, az év második havának 19. napján: kihozták templomaikból Karnakban a három thébai istent, Amont, Mutot és Amon fiát, Honszut, hogy elvigyék a közeli templomhoz délen, a mai Lukszorban. Díszbárkákban vitték őket a papok a vállukra emelt rúdon a Níluson várakozó csónakokhoz. Tömjénfüst szállt fel a csónakokból a vontatás közben, papok, katonák, táncosok, énekesek és egyszerű városlakók gyalogos vagy evezős tömege kísérték az istenek menetét. A lukszori templomnál ételt és italt adtak a látogató isteneknek – ma is vannak ott olyan domborművek, amelyek az ünnepséget ábrázolják. Végül, egy adott időben, visszavitték a folyón az isteneket Karnakba.

Az Amon-templom nem fejeződik be a szentély terével, mint a többi egyiptomi templom, hanem egy udvaron túl III. Thotmesz (Kr. e. 1479–1426) Ünnepi csarnokával folytatódik. Külföldi háborús sikerek emlékére épült, és a botanikus kertként ismert helyiségében egzotikus növényeket és állatokat ábrázoló domborművek láthatók. A fáraó által idegenből hazahozott anyag képez-

hetett talán a világ első zoológiai gyűjteményét.

A csarnok mellett a négyszögű szent tó fekszik, amelyben a papok naponta elvégezték a rituális mosakodást. A templomtávakat állítólag bizonyos ünnepi szertartásokhoz is felhasználták: az isten képmását bárkában vitték szimbolikus útra a vízen át, a partokon fák sorakoztak, és a vízen kék és fehér lótuszvirágok lebegtek.

Karnak ma is őrzi szent légkörét, a nagy méret, a kusza romok és a turistatömegek ellenére.

Különösen a nyugalmas pillanatokban érezhető ez, amikor a képzelet felidézi a szentélyben vagy a Hüposztülosz csarnok hatalmas, homályos terében végzett szertartásokat. Mindenekelőtt itt alkottak az egyiptomiak „az istenek királyához” illő épületet. Az ókori Egyiptom egyedülállóan sajátos, többnyire monumentális építészeti emlékei között is kiemelkedő.

Margaret Murray brit egyiptológus leírását idézve: „A holdfényben... amikor teljes a csend, el tudja képzelni a látogató a borotvált papokat... amint a szentély felé haladnak, hogy a világ legnagyobb templomában rajongva boruljanak az istenség lába elé.”

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. E.

1938 K.–
1600

A KÖZÉPBIRODALOM KORA:
THÉBA ÉS HELYI ISTENE, AMON,
JELENTŐSSÉ VÁLIK.

1539 K.–

1075

AZ ÚJBIRODALOM KORA:
A KARNAKI TEMPLOM EGYIPTOM
LEGNAGYOBB ÉS
LEGFONTOSABB KULTIKUS
ÉPÜLETÉVÉ LESZ.

332

NAGY SÁNDOR LEIGÁZZA
EGYIPTOMOT.

KR. U.

1798

NAPÓLEON HADJÁRATOT VEZET
EGYIPTOMBA. A KÍSÉRETÉBEN
LÉVŐ MŰVÉSZEK MÁSOLATOKAT
KÉSZÍTENEK A KARNAKI
DOMBORMŰVEKRŐL.

1842

RICHARD LEPSIUS POROSZ
TUDÓS BEVESZI KARNAKOT
JELENTŐS TANULMÁNYÁBA,
AMELY EGYIPTOM ÓKORI
EMLEKEIT TÁRGYALJA.

1895

GEORGES LEGRAIN FRANCIA
EGYPTOLÓGUS MEGKEZDI
A TEMPLOM RESTAURÁLÁSÁT.

1899

FÖLDRENGÉSTŐL RONGÁLÓDIK
MEG A HÜPOSZTÜLOSZ
CSARNOK.

1903

LEGRAIN ELTETETETT KINCSRE
BUKKAN, AMELY 17 000
BRONZFIGURÁBÓL, VALAMINT
SOK SZOBORBÓL ÉS
DOMBORMŰVES SÍRKÖBŐL ÁLL.

A NÍLUS AJÁNDÉKA

„Élelemről gondoskodó, jótékony teremtő, minden bőség alkotója...” – szól egy ősi egyiptomi himnusz a Nílusról. A sivatagi országban élő népnek régen és ma is a folyó az életadó főközlekedési útvonal. Gabonát növelt, halat adott élelemül, emberek és áruk szállítására szolgált. Hérodotosz görög történetíró szerint Egyiptom a „Nílus ajándéka” volt.

Mielőtt gátakkal, főként az 1970-ben befejezett asszuáni

nagy gáttal szabályozták, július végén megáradt a Nílus, és augusztus közepétől szeptember végéig elárasztotta a folyó-völgyet. Termékeny hordalék rakódott le az egyébként száraz talajra, megteremhettek a gabonafélék, a zöldségek, a fűvek, a főző- és világítóolajat adó növények, a len és a papi-rusz, amelyből papírt állítottak elő.

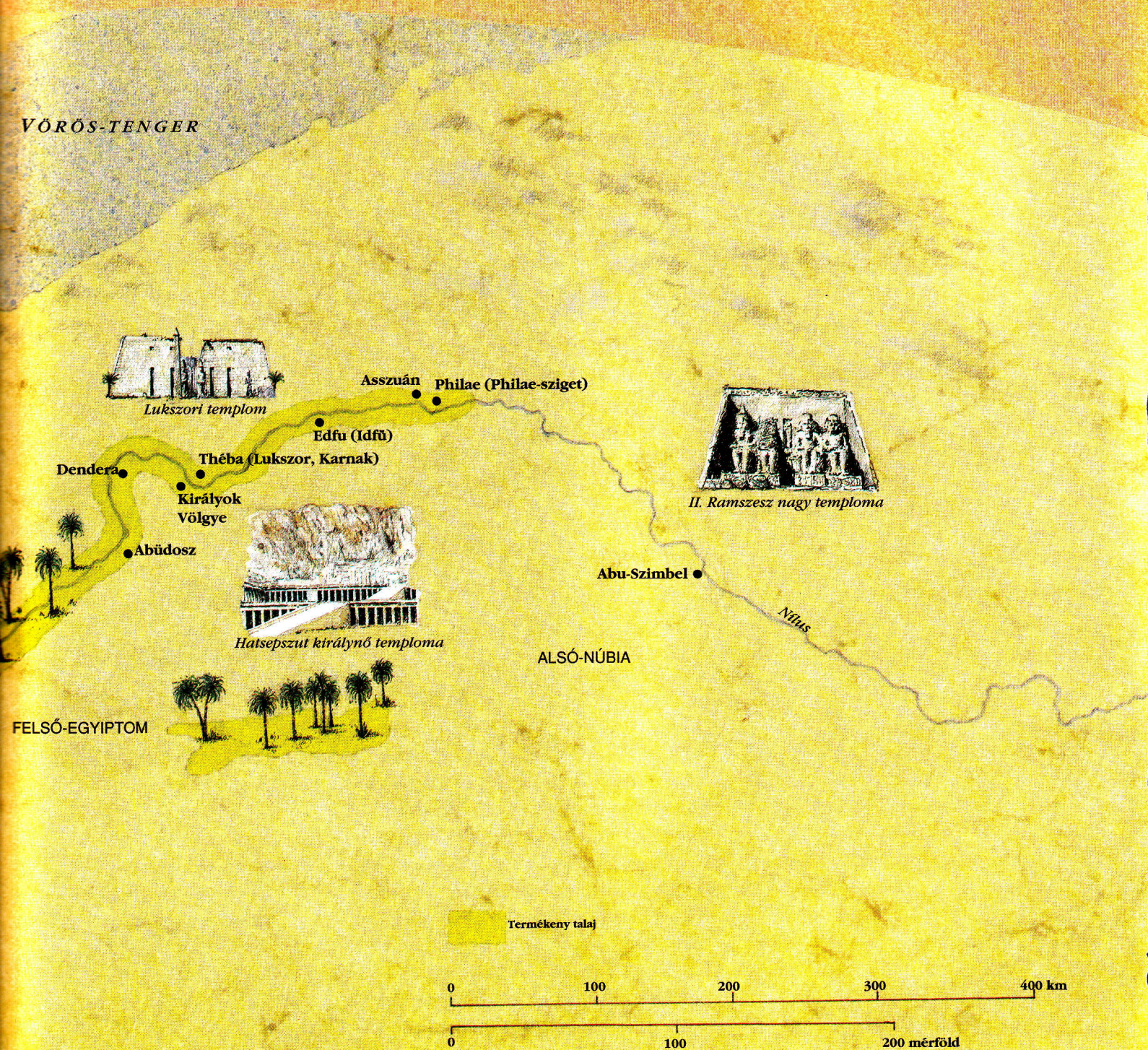
A Nílus vizétől táplálva fejlődött ki Kr. e. 3100 körül az

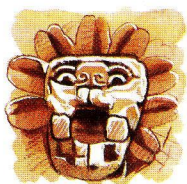

egyiptomi civilizáció, és mindaddig élt, amíg Kr. e. 332-ben Nagy Sándor el nem foglalta az országot. Az uralkodó istenkirályok, a fáraók hatalmát és gazdagságát még ma, évezredek múltán is hirdetik a piramisok, templomok és királysírok.

A térképen a sivataggal szegélyezett termékeny Nílus-völgy, valamint néhány máig fennmaradt hely és épületmaradvány látható. Ilyenek például az el-gízai piramisok

(64–71. oldal) és a nagy szfinx; a lépcsős piramis Szakkarában; Tell-Amarna, ahol Ehnaton, az eretnek fáraó felépítette fővárosát, Ahet-Atont; Théba, a karnaki és lukszori templomokkal; a Királyok Völgye és a közelében Hatsepszut királynő sírtemploma; végül Abu-Szimbel, II. Ramszesz nagy templomával. Mindezek szinte maradéktalanul felidéznek az ókori Egyiptom szellemét.

MEXIKÓ

TEOTIHUACÁN

„Éjszaka volt ugyan,... az istenek mégis összegyűltek itt, Teotihuacánban.”

FELJEGYZÉS AZ AZTÉK KRÓNIKÁBAN TEOTIHUACÁN ÉS AZ ISTENEK KAPCSOLATÁRÓL

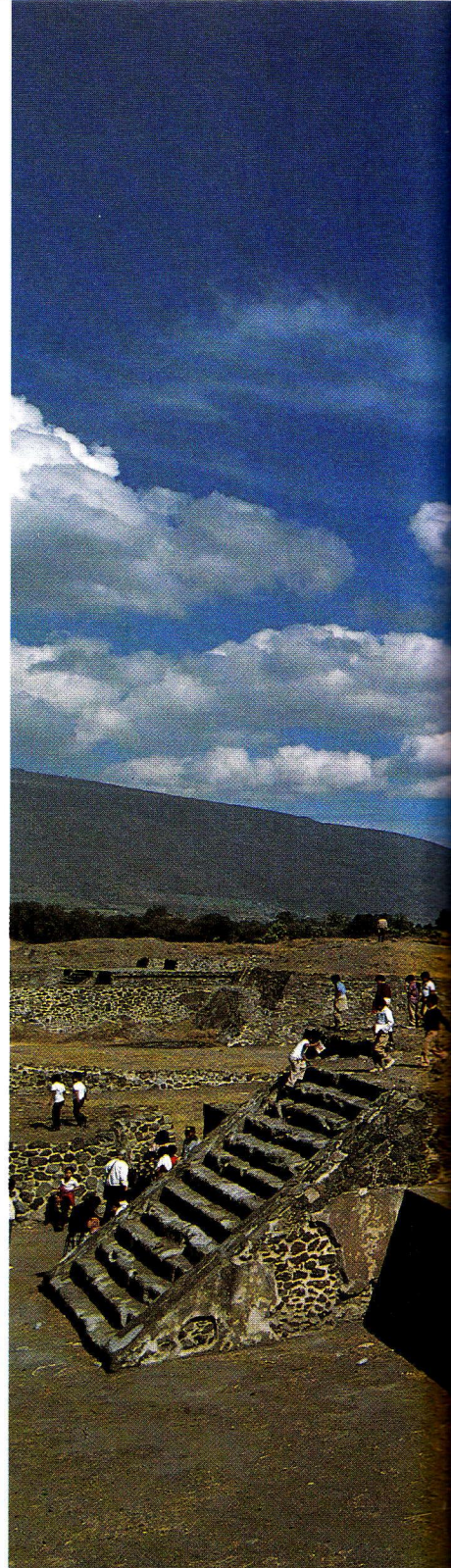
Az aztékok „az istenek helyének” nevezék, és sokakba már korábban is belevesődött Teotihuacán templomainak és óriási piramisainak hatása. A Nap és a Hold piramisának mérete vetekedett az ősi Egyiptom piramisáival. A kereszténység kezdetétől kb. 750-ig Mexikó legnagyobb vallási központja volt ez a város, amely nagyobb területen fektült, mint a császári Róma. Évszázadokkal hanyatlását követően, a 14. század elején is megszentelt helynek tekintették a Mexikóvölgy akkori leghatalmasabb lakói, az aztékok, és ott temették el uralkodóikat. Legendáikban is szerepel a város. Hitük szerint a világ négy teremtest vagy „napot” élt át, amelyeket jaguárok, tűz, szelek és áradás pusztítottak el. A negyedik „nap” vége után a sö-

tétségben Teotihuacánban gyülekeztek az istenek, hogy határozzanak: melyikük egésze el magát a rituális tűzben, hogy az ötödik nappá legyen. Végül a szerény Nanahuatzin vetette magát a lángokba, ő lett az új nap, amely ismét világosságot adott az emberiségnek.

Nemcsak szertartási központ volt a hely, hanem virágzása idején, 500 körül, egész Amerika legnagyobb városa is; lakóinak száma elérte a 200 000-et. Mivel nem hagytak hátra írásos bizonyítékokat, a tudósok a nagy építészeti alkotások maradványai, a megfakult falképek, a szobrocskák, az edények és egyéb látható bizonyítékok tanulmányozása alapján, a késői azték legendák támogatásával kénytelenek tájékozódni erről a hajdani nagy kultúráról.

A város lakosságát külön csoportok alkothatták, például a nemesek és a kereskedők, s mindegyik csoport élén az uralkodó papi kaszt tagjai álltak. A virágzó kézműipar művelői között voltak a fazekasok, valamint a különféle anyagokból – kagyló, bőr, zöld nefritkő, ónix és obszidián – dolgozó mesterek. Az obszidián, azaz vulkáni üveg olyannyira alkalmas volt szerszám- és fegyverkészítésre, hogy az ősi Mexikóban az acélnek felelt meg. A kézművesek és az állandóan ott tartózkodó idegenek a városon belül a saját negyedükben laktak.

A nagyszabású kőépületek és a rendezettség tanúsága szerint tapasztalt, egységes lá-

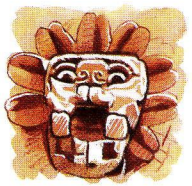

Teotihuacán látképén az erőteljes, teraszos Nap-piramis uralkodik, az ősi amerikai földrész egyik legnagyobb építménye. A város jelentős vallási központként virágzott az 1. évezred alatt, a mai Mexikóváros közelében.

tásmóddal rendelkező építésszek tervezték a várost. Geometrikus szerkezetben helyezték el az épületeket, még a folyót is a tervhez szabályozták. A rendszer gerince a Halottak sugárútja volt, ez kapcsolta össze a nagy piacteret és az úgynevezett Citadellát a város déli végén a fenséges Nap-piramissal, az északon pedig a Hold-piramissal. Az út mentén kicsi, gúla alakú emelvények sorakoztak, tetejükön eredetileg templom állt.

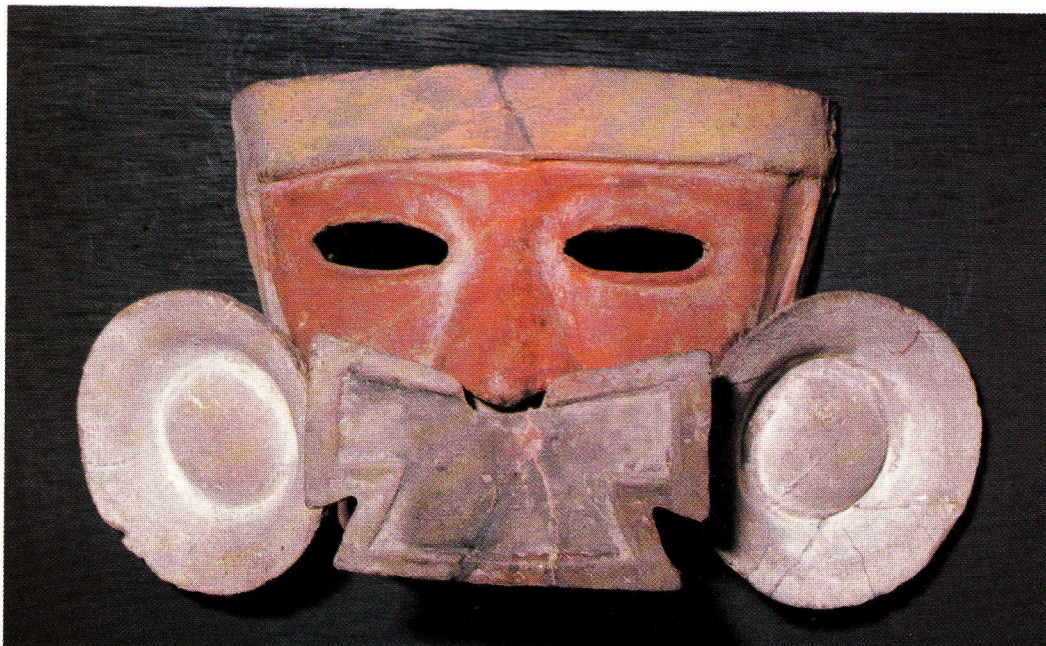
A főút mindkét oldalán paloták és egyszintes lakóházegyüttesek álltak. Az épületek udvart fogtak közre, ahol oltár állt, jól bizonyítva a vallás fontosságát. A vakolt kőfalakon sokszor alkalmaztak díszítő festést: élénk kék, zöld, vörös és sárga színekkel ábrázolták a halakat, madarakat, kígyókat, prérfarkasokat, jaguárokat meg a különféle isteneket. Egy későbbi krónikástól tudjuk, hogy a padlókat meszelt vakolat borította,

TEOTIHUACÁN

Teotihuacán ügyes kézműveseitől származik a Tlalok esőistent ábrázoló rekonstruált falkép (FENT), és az álarc (LENT), a nemesek orrfüggőjével és „fültekercseivel”.

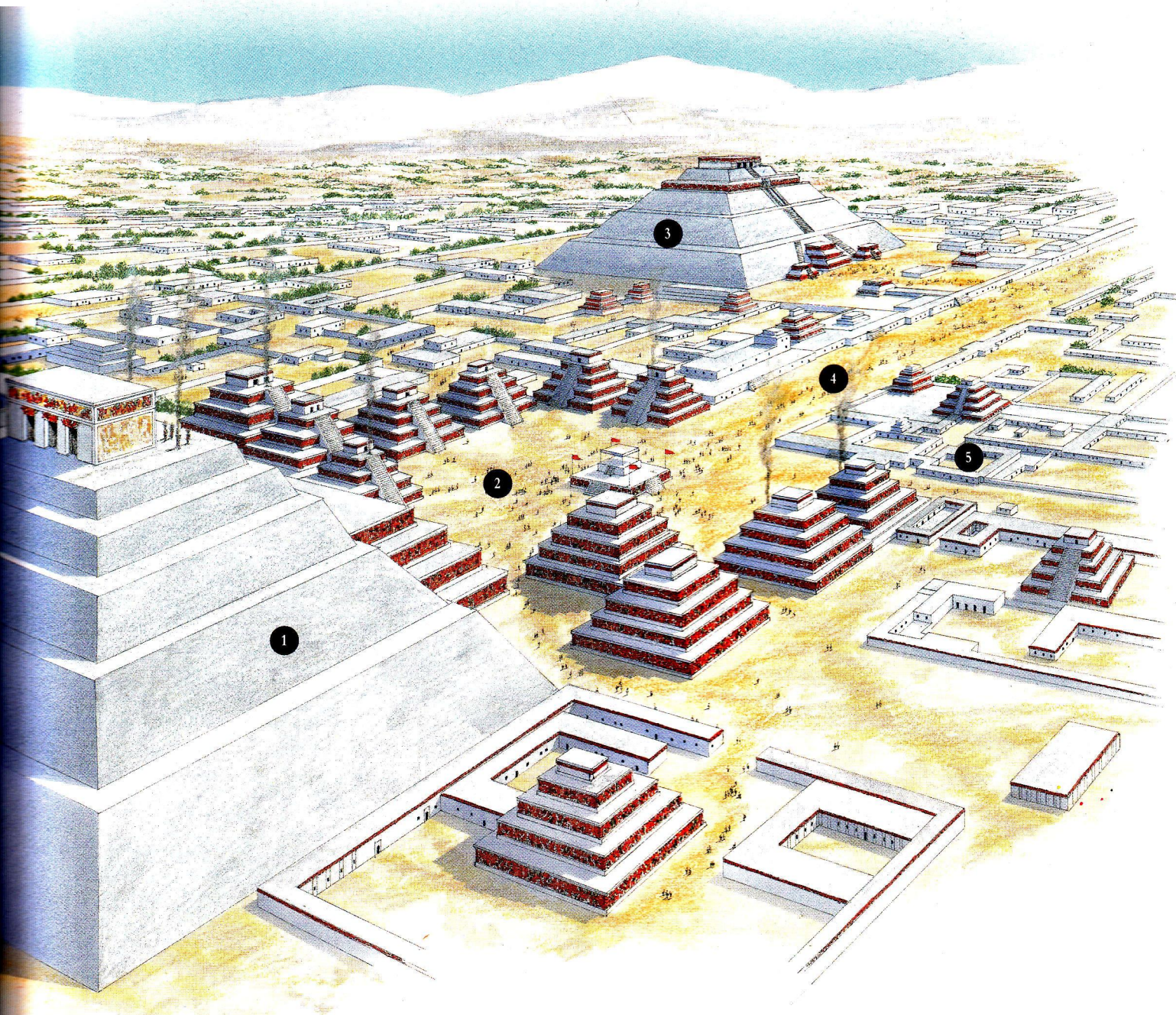
amelyet addig csiszoltak kavicsokkal, amíg „ezüsttálként” nem ragyogott.

A háztulajdonosok az esővizet a lejtős tetőről és a járdákról kanálisokba vezették, amelyeket be lehetett dugaszolni, így víztartályként szolgálhattak. Az udvarokban és szobákban mélyítették le a kör alakú sírgödröket a lepelbe burkolt halottak és a temetkezési tárgyak – például vázák, obszidiántárgyak és szövetek – elhantolására.

Különböző okok váltották ki a város első, jelentős növekedését a Kr. e. 1. évezred vége táján. Először is a város völgyben feküdt, ahol alapos öntözéssel bőséges gabonatermést lehetett elérni, és bevált kereskedelmi útvonal vezetett át rajta a keleti partvidéktől a távolabbi délre; ráadásul jelentős központja volt az obszidiánnak, amelyet a közelben fejtettek. Jócskán segített a hagyományosan megszentelt rang is, amely számos zárándokot vonzott az akkori idők Mekkájába vagy Váránaszijába.

A város távoli látványában hegyhez hasonló magaslat tűnt fel. Az amerikai földrész

Teotihuacán termékeny völgyben feküdt, és befolyása egészen a mai Guatemaláig terjedt. Főútvonala a Halottak sugárútja volt (4), mögötte egyszintes lakóbázegyüttesekkel (5). A főúthoz csatlakozott a Nap-piramis (3) és a Hold-piramis (1), eredetileg vakolt és részben festett homlokzatokkal, valamint a Hold köztér (2), körülötte kisebb piramisokkal

egyik legnagyobb építménye volt ez a 20. századig: a 70 m magas, 225 m x 222 m alapterületű Nap-piramis. (Összehasonlításképpen: az el-gízai Kheopsz-piramis oldalmérete az alapnál 230 m.)

A már korábban szentnek tekintett helyen Kr. u.-i első évszázadokban fejezték be az óriási felépítményt. A régészek 1971-ben üreget fedeztek fel a középpont alatti talajrést, hosszú szárú négylevelű lóheréhez hasonló tércsoporttal, amely egy hosszú folyosóból és a végéhez csatolt, négy bővítéssel

ellátott kamrából áll. Cserépedény-töredékek tanúsítják, hogy föld alatti szentély volt, talán századokon át, mielőtt a felépítmény elkészült.

Azték legenda is megerősíti a hely szent mivoltát; e szerint népük eredetileg a Hét Barlang néven ismert helyről jött a fővárosba, Tenochtitlánba, amelynek maradványai a mai Mexikóváros alatt rejtőznek. Lehet, hogy Teotihuacán népe a saját barlangját tekintette eredeti anyaméhének, majd a legnagyobb piramis ráépítésével szentelte meg.

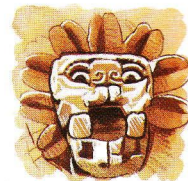

A csökkenő méretű szakaszokból emelt Nap-piramis inkább a mezopotámiai lépcsős zikkurathoz hasonlít, mint az igazi, sima oldalú piramisokhoz. Nagyszabású lépcső visz a tömör homlokzat középrészén a tetőre, ahonnan egykor kis templomból nyílt rálátás a nagy sugárútra, a terekre és az épületekre. Fent, a gyantás tömjénfüst gomolygása közepette vezették egykor a szertartásokat a színpompás toll fejdíszes papok, akik talán a napistent, vagy aszály idején Tlalokot, az esőistent akarták kiengesztelni.

A Nap-piramison túl emelkedik a kisebb, 45 m magas Hold-piramis. Tetőszintjük nagyjából azonos magasságban helyezkedik el, mivel a Hold-piramis alapsíkja emeltebb. Zömök, lépcsőzetes körvonalát és az előtte húzódó, széles térséget dél felől a kihunyó Cerro Gordo tűzhányó keretezi, mintha az építész célja a természeti őstípus felidézése lett volna.

A tudósok kimutatták Teotihuacánban különböző, az épületek gondos összehangolására utaló kompozíciókat is. A Halottak sugárútja például északról futva 15,5 fokkal tér el keletre, párhuzamos a Nap-piramis homlokzatával, képzeletbeli folytatása átmegy a Hold-piramis közepén, és a Cerro Gordo tetőjén lévő bemélyedésnél ér véget. A Hold-piramistól induló vonal átszeli a Nap-piramis közepét, majd a távoli Patlachique-hegynél fejeződik be. A Nap-piramist és barlangjának nyélszerű folyosóját látszólag a Fiastyúk csillagkép lenyugvásának pontjához igazították. Úgy tűnik tehát, hogy Teotihuacán építői csillagászok és matematikusok is voltak, akik arra törekedtek, hogy műveiket összehangba hozzák az égitestekkel meg a környező, hegyes tájjal. John B. Carlson, a modern amerikai régész-csillagász így írt erről: „Sehol sem annyira nyilvánvaló az ég és a föld köteléke, mint Teotihuacánban...”

A Halottak sugárútjának déli végénél, a Citadellán belül állnak a Kecalkoatl-templom romjai. Az épület klasszikus stílusa talud-tablero néven ismert; ez azt jelenti, hogy befelé lejtő kőlapok (talud) és függőleges kőlapok (tablero) váltakoznak.

MEXIKÓ

A két piramis mellett Kecalkoatl isten temploma volt a város legjelentősebb szent épülete, az óriási Citadella négyszögű együttesében, amely közel 2000 m² alapterületen foglalta magába a templomokat és palotákat, s talán a kormányzat székhelyeként működött.

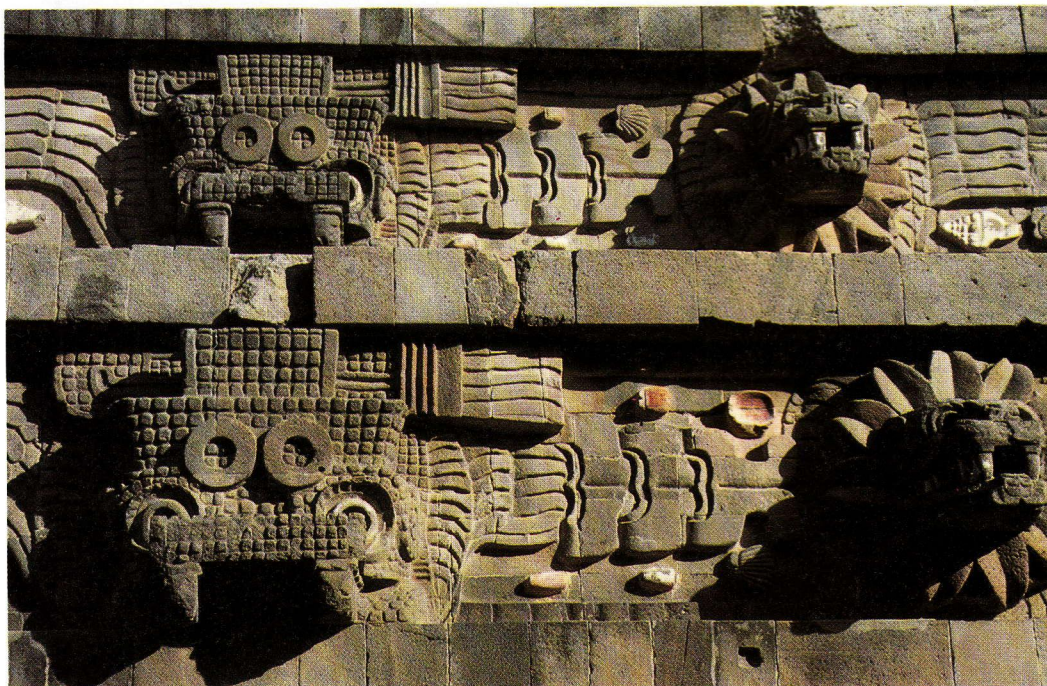
A kígyótestű, és a quetzal madár tollazatát viselő Kecalkoatl, a Tollaskígyó, az ősi Mexikó egyik legjelentősebb istene volt. Teotihuacánban a természet isteneként tisztelhatték, míg az aztékok a könyveket és naptárt feltaláló istennek tartották, és a Vénusz bolygóval azonosították.

Ám sem Kecalkoatl, sem a többi isten nem tudta megmenteni a várost a rejtelmes eredetű, végső hanyatlástól. Előjelenként vehető, hogy a 7. században egyre több lett a katona a művészi ábrázolásokban, és talán fokozódott is a hadsereg súlya, amikor a 8. század közepén a város leégett. Valamiféle támadás vagy polgárháború is történhetett végül, de a pusztulásban a természeti erőforrások kimerülése – például a kíméletlen erdőirtá-

sok – és a kedvezőtlen éghajlati viszonyok is közrejátszhattak.

Bármilyen történt, füstölgő rommá lett a város, de mégsem hagyták el az istenek. Az aztékok később a szellemi megújulás forrásának tekintették, a gondosan elhelyezett piramisokat pedig élő kapcsolatnak az istenek és az emberiség, ég és föld között. Rangját bizonyítja, hogy II. Montezuma, az utolsó azték uralkodó a 16. század eleji spanyol hódítás előtt, gyalogos zárandoklatokat tett a romokhoz Tenochtitlánból. Ám utána meghátráltak a város istenei a kereszténység szép új világa előtt, és a hatalmas istenségek élettelen, kőszemű bálványokká változtak.

A templom falait eredetileg mészkövek borította, és kinyúló kőfejek tagolták: a csészealj szemű esőisten, Tlalok, és Kecalkoatl, a Tollaskígyó csak itt mutatkozik együtt Teotihuacánban.

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. E. 200 K.– 100	TEOTIHUACÁN HELYÉT EGY CSOPORT FALU FOGLALJA EL, MINTEGY 7000 LAKOSSAL.
KR. U. 150 K.	A NÉGY KERÜLETBŐL ÁLLÓ VÁROS VALÓDI KÖZPONTTÁ VÁLIK.
300 K.	A VÁROS, AMELYNEK MINTEGY 50 000 LAKOSA VAN, NAGY HATÁSÚ VALLÁSI ÉS KERESKEDELMI SZÉKHELY; KÖZÉPPONTJÁBAN A NAP- ÉS A HOLD-PIRAMIS ÁLL.
500 K.	A VÁROS ELÉRI FEJLŐDÉSÉNEK TETŐPONTJÁT.
650 K.	MEGKEZDŐDIK A VÁROS HANYATLÁSA.
750 K.	A VÁROS LEÉG, DE TOVÁBBRA IS ZARÁNDOKHELY MARAD.
1325	AZTÉKOK TELEPEDNEK LE A MEXIKÓ-VÖLGYBEN.
1521	A SPANYOL HERNÁN CORTÉS FOGLYUL EJTI II. MONTEZUMÁT, ÉS EZ AZ UTOLSÓ HONI CIVILIZÁCIÓ VÉGÉT JELZI KÖZÉP-AMERIKÁBAN.

GÖRÖGORSZÁG

OLÜMPIA

„Görögországban sok igazán csodás dolgot lehet látni és hallani, ám egyedülállóan pompásak az eleusiszi misztériumok és az olümpiai játékok.”

PAUSZANIASZ GÖRÖG UTAZÓ (MŰK. 143–176)

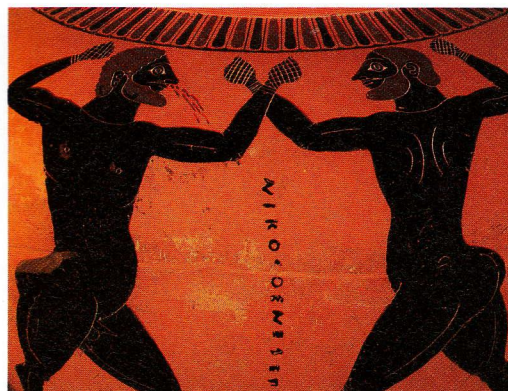
A négyévenkénti Olimpiai Játékok nézői és résztvevői közül sokan aligha tudják, hogy a versenyek a Kr. e. 776-ban zajlott görög ünnepségre vezethetők vissza. Ez volt az első alkalom, hogy feljegyezték a dél-görögországi Peloponnészosz északnyugati részén, Olümpiában tartott ünnepi eseményt, amely a későbbi századok során a legnagyobb ünnepséggé vált a görög világban. A szárazföldről, a szigetektől, a kis-ázsiai, itáliai és észak-afrikai gyarmatokról érkezett görögök itt, a „játékok anyjánál” versengtek az áhított olajfalevél koszorúért a maguk és városuk dicsőségére.

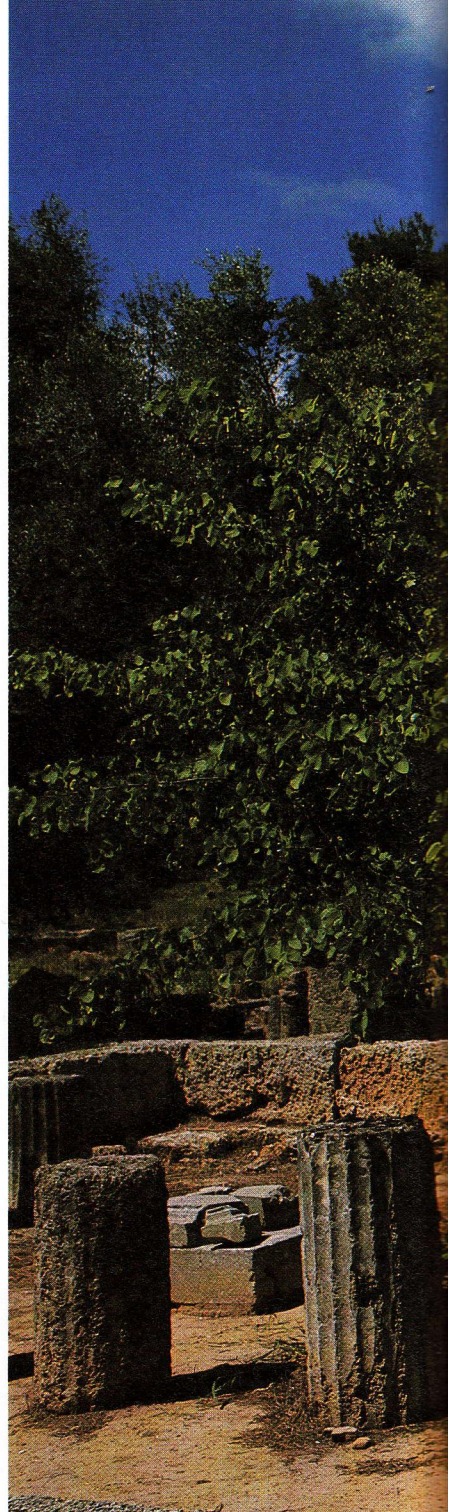
Az olümpiai ünnepség központja az Altisz vagy Szent Liget volt. A 183 m x 152 m-es területet három oldalon fal, a negyediken a Kronosz-hegy határolta. A szent helyen állt a legfőbb isten, Zeusz oltára, a legendás hős, Pelopsz szentélye, valamint a Zeusz-tempлом és Héra holdistennő temploma. Az épületek jelezték a játékok mélyen gyökerező szent jellegét. Ünnepélyes áldozatok és szent fogadalmak kísérték az eseményeket, a győztes atlétákat félistennek járó tisztelet övezte.

Olümpia területe nagyon barátságos és termékeny, tágas völgy, sötétzöld ciprusokkal. A szelíd Alpheiosz és kis mellékfolyója, a Kaldeosz öntözi, gyantaillat száll a levegőben, és tavasszal a friss fűvet pettyező virágok impresszionista festmények színeit idézik.

Nem csoda, hogy a 174-ben odalátogató Pauszániasz szerint isteni szellem érintette meg a játékokat.

6. századi görög vázakép részletén két ökölvívó küzd, az egyiknek vérzik az orra. Ez a sport Kr. e. 688-tól szerepelt a játékokon. A versenyzők ökörbőr kesztyűt viseltek; a küzdelem nem szorítóban folyt, nem voltak menetek, sem súlycsoportok.

Az egykori pompás templomok, szentélyek, szobrok és más építmények csaknem teljesen romba dőltek, földrengések és áradások pusztították el őket a századok során. Ám a német régészek vezette kiterjedt ásatások a 19. század végén és a 20. században visszaállították az Altisz alapelrendezését és sok épület alapzatát.

Az atléták tornacsarnokának és a birkózók lakó- és gyakorlóhelyének alapkörvonalát részben megmutatja az elegáns, kannelúrás

oszloptörzsek sora, kívül az Altisz mellett. Benn, gleccser jeges maradványait idéző szürke kövek között állnak az örök tüzet őrző épület, a Prütaneum maradványai, a Héra-templom romjai és 12 „kincsesház” töredékei; ez utóbbi, templomszerű kis építményeket a városok emeltették Zeusz tiszteletére, vagy hálából az olümpiai győzelmekért.

Középen, Zeusz temploma körül, összevissza hevernek a hatalmas oszlopdobok,

Az Altisz nyugati oldalához csatlakozik a birkózók gyakorló- és lakóterülete, a palaisztra. Szép oszlopsorokkal övezett központi udvarra nyíltak az öltözők. Miközben az edzők védenekikkel foglalkoztak, a körben ülő nézők csevegve figyelték az eseményeket.

OLÜMPIA

*A Héra-templom, az ókori
Görögország egyik legjobban
tisztelt szentélye volt Olümpia
legrégibbi szent helye.*

Maradványai ugyan

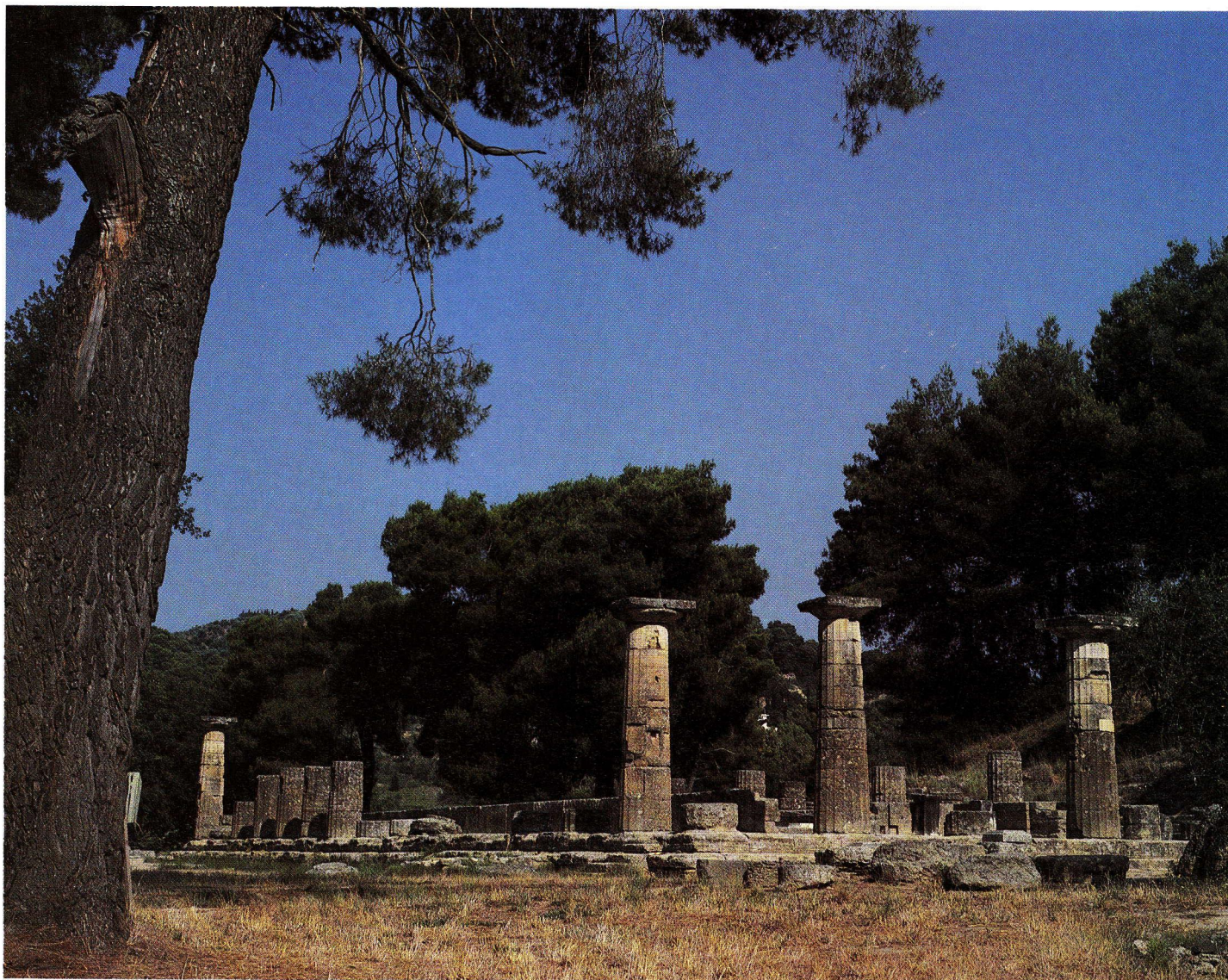
*Kr. e. 600 körüliek, a helyén
valószínűleg már két
évszázaddal korábban is állt
egy épület. Az eredeti, fából
készült dór oszlopokat később
kőoszlopokkal váltották fel.*

némelyik őskövéletként ágyazódik a földbe.

Az isten kultuszszobra az ókori világ hét csodájának egyike volt. Zeusz apjának nevét viseli a templomtól északkeletre emelkedő Kronosz-hegy. A hegy lábánál volt Gaia föld-istennő jósda-szentélye, ahová azért jöttek el az emberek, hogy meghallgassák az álmaikon alapuló jövődöléseket. A sötétzöld fenyővel borított hegy az ovális stadionra néz, ahol a környező füves lejtőkön 40 000 néző élvezte a napfényt, és éljenezve biztatta kedvenceit.

Az olümpiai ünnepség eredete mítoszok és legendák ködébe vész. Tantalosz fiához, Pelopszhoz kötik a helyet, aki a helyi Píza királyát kocsiversenyben legyőzte, elnyerve így a lánya, Hippodameia kezét. Egy hagyomány szerint a négyévenkénti játékokkal Pelopsz győzelméről emlékeztek meg.

Pauszaniász viszont úgy vélekedett, hogy már Pelopsz jövetele előtt Kronosznak szentelték a helyet. Más legendák a hős Héraklészhez kötik, aki 12 fáradságos tettel

GÖRÖGORSZÁG

szerzett hírnevet, és állítólag apja, Zeusz tiszteletére tűzte ki az Altisz területét. Ám sok modern tudós szerint olyan atlétikai versengésekből keletkeztek a játékok, amelyeket egy helyi hős gyászszertartása során tartottak. Homérosz (800 k.) az *Íliász*-ban beszámolt ilyen versenyekről a Trójánál megölt görög hős, Patroklosz tiszteletére.

Kr. e. 776-ban zajlottak az első, írásban feljegyzett játékok, majd csaknem ezer éven át, a 4. század végéig, négyévenként megrendezésre kerültek. Annyira fontos eseménynek számítottak a görög naptárban, hogy időrendi utalásként szolgáltak egyéb történelem keletkezéséhez.

Élisz helyi városból minden negyedik évben rendkívüli követ érkezett Görögország minden részébe, a szent fegyverszünet kihirdetésére. Szüneteltetni kellett a háborúskodást, hogy az emberek biztonságosan jöhessenek el az ünnepségekre, és vehessenek részt a versenyeken, majd ugyanúgy távozhassanak. A versenyzők a kezdés előtt

egy hónappal érkeztek Éliszbe, ahol tisztviselők vizsgálták felül alkalmasságukat: szabadon született, tiszta görög férfiak indulhattak, akik nem követtek el bűntényt.

Az ünnepségek kezdetére, a nyári napforduló utáni telihold elején Olümpia békés szentélye mozgalmas sátorvárossá alakult át. A környékbeli mezőket és erdőket megtöltötték a táborozók és ideiglenes szállásaik. Sok vándor árus és komédiás csatlakozott a több ezer látogatóhoz.

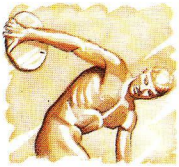
Költők, politikusok és filozófusok tárgyalták a napi eseményeket, támogatták városuk igényeit, vagy csupán felidéztek a múltbeli versengéseket, és latolgatták a várható eredményeket. Az ünnepségek idején a nemzeti egység magasabb rendű eszménye és a játékok megszentelt hagyományai léptek az ellenségeskedés helyére. Sokan úgy érezhették, visszatért a hajdani aranykor.

Öt napig tartottak a játékok, előírt sorrendben. Az első napon fehér ökröket áldoztak

A versenyzők az olümpiai stadiont a modern stadionok bejáratí alagútjaiboz hasonlító, boltíves átjárón keresztül (ALUL JOBBRA) érték el. A nézők ülőssorokon zsúfolódtak a futópálya körül, amelynek 192 m körüli hossza a „stadion” mértékegységet jelentette; a pálya szélessége 20 futó számára volt elegendő.

5. századi vázákép részlete, futókkal. A versenytávok különbözőek voltak, 183 m és 4,80 km között. Valamennyi atléta ruhátlanul futott, állítólag 720 óta, amikor verseny közben az egyik futó rövidnadrágja leesett.

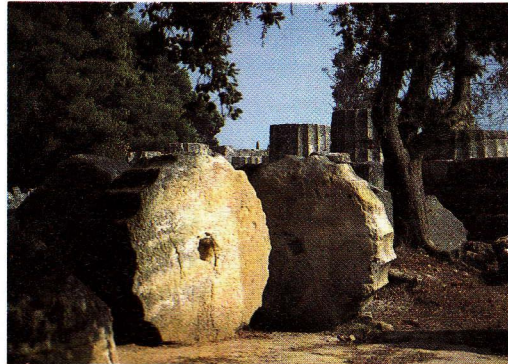
OLÜMPIA

A Zeusz-templom hatalmas oszlopdobjai alapjuk közelében hevernek.

18. századi metszeten látható (SZEMKÖZT), hogyan uralkodott a templom belsejében Pheidiasz Zeusz-szobra. A templomtól nyugatra állt Pheidiasz műhelye, amelyet később keresztény templommá alakítottak át.

Az ásatásoknál talált szobrászvéők, elefántcsont- és csontszilánkok, valamint a „Pheidiasz tulajdona vagyok” feliratú ivócsésze alapján azonosították.

A British Museum Olümpia-modelljének középrészén a Zeusz-templom áll, mögötte, a Kronosz-hegy lábánál sorakozó, templomszerű kincsesházaktól balra pedig a Héra-templom. Fent, balra a tornatér, alatta a palaisztra, jobbra, az Altiszon kívül a stadion helyezkedik el.

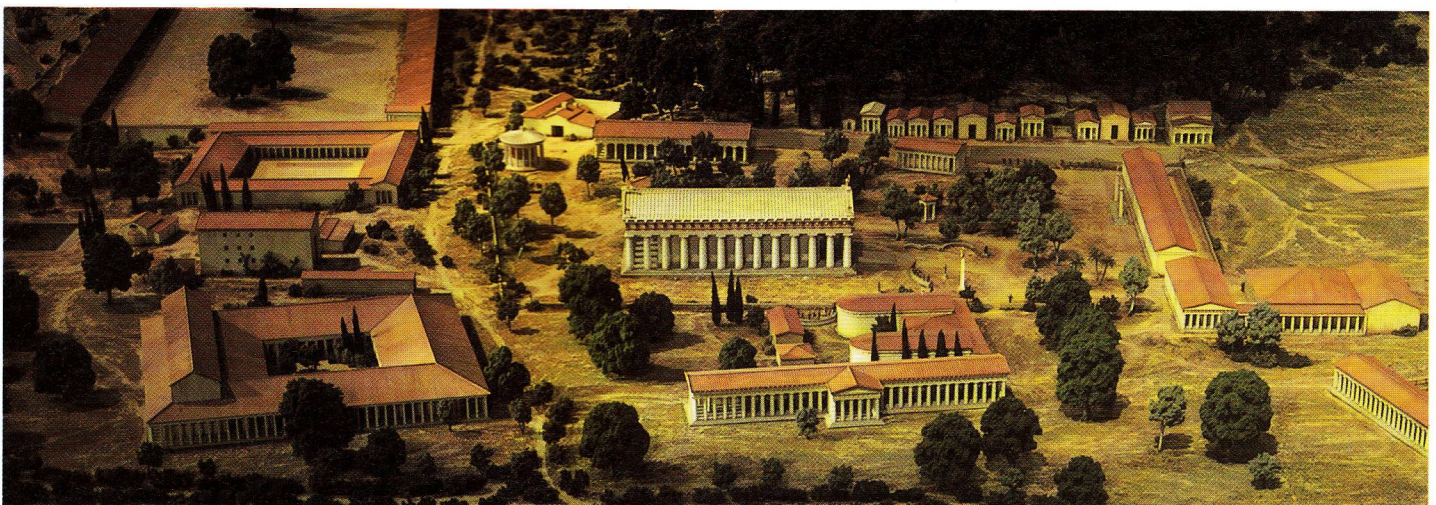
fel Zeusz oltárán: a 6,70 m magas építmény alsó részén ölték le az állatokat, a felsőn az áldozati tűz égett. Ezután feleskették az atlétákat és a bírákat. A verseny másnap indult, délelőtt kocsiversennyel a lóversenytéren, amelynek nyomai mára eltűntek, délután a pentatlon – öttusa – következett, amelyben futás, távolugrás, diszkoszvetés, gerelyhajítás és birkózás szerepelt.

A harmadik nap reggelén újabb áldozatokat mutattak be Zeusznak, a délutánt a kisfiúk versenyfutásának szentelték. Sokan a negyedik napot tartották a csúcspontnak a bátorságot és kitartást próbára tevő öklívás, birkózás és páncélruhás futóverseny miatt. Valószínűleg a szabadfogású birkózás, a pankrációnak nyújtotta a leginkább megragadó és legrémítőbb látványosságot. Csaknem

minden megengedett volt, gáncsolás, rúgás és fojtogatás is; tiltották a harapást és a szem kiszúrását, de néha meg is ölték némelyik versenyzőt. Az ötödik napon befejeződtek a játékok; ekkor osztották ki a díjakat, mutatták be az áldozatot, és költöttek el az ünnepi lakomát.

Minden győztest koszorúval tiszteltek meg, amelyhez az olajfaágakat aransarlóval vágta le egy kisfiú egy megszentelt fáról. Gyakran örökítették meg a győzteseket az Altiszon felállított szoborral, vagy a tisztelükre költött ódáival. Városuktól kézzelfoghatóbb jutalmat kaptak, például ingyenes étkezést, pénzt vagy színházjegyeket. Az athéni győztesek életük végéig lakhattak a város vendégházában, a spártaiak beléphettek a tekintélyes királyi testőrségbe.

Egyes versenyzők bekerültek a legendákba. Pauszaniász ír Timanthészről, a viszsza-vonult birkózóról, aki lángoló halotti máglyára vetette magát, amikor már nem volt ereje egy hatalmas íj megfeszítésére. Ismerjük Krotóni Milónt, a hatszoros birkózóbajnokot, akitől senki sem tudta elvenni a kezében tartott gránátalmát, de a gyümölcs mégsem sérült meg a szorításától. Ő volt az is, aki a homloka köré zsinórt kö-

OLÜMPIA

tött, és úgy pattantotta el, hogy visszafojtotta lélegzetét, és homlokán kidagadtak az erek.

A nézők éljeneztek az atlétákat, akiknek beolajozott bőre ragyogott a napfényben, kavargott a vidám tömeg, a háttérben pedig Zeusz temploma magaslott, idézve az isten jelenlétét a halandók között. A Kr. e. 468-ban megkezdett és 457-ben befejezett, 70 m hosszú, 29 m széles és 21 m magas templom Görögország egyik legnagyobb épülete volt. Helyi terméskőből emelték, vékony fehér vakolatborítással, amelyet kék, arany és vörös festéssel díszítettek.

A homlokzat dór oszlopsora mögött

bronzkapuk vezettek a belsőbe, ahol az ókori világ hét csodájának egyike, Pheidiasz Zeusz-szobra uralkodott. Elefántcsontból és aranyból készült, drágakövekkel díszített nagy trónuson ült az isten 12 m magasra emelkedő alakja. Olajágakból font koszorú volt a fején, egyik kezében sasfejű jogart, a másikkban szárnyas győzelemszobrot tartott. Testét elefántcsontból formálták, szandálját, valamint lilium- és állatmintás köntösét aranyból.

A szobor előtti medence vagy tartály olajbogyóból préselt olaja megnedvesítette a levegőt, így az elefántcsont nem repedezett meg, és az isten komor arcát visszatükrözte

Olümpia római korszakát a korinthoszi oszlopfő idézi fel. A Kr. e. 2. század második felében kezdődő időszakban indultak sorvadásnak a játékok. Nero császár volt a leghíresebb római résztvevő a 67-ben tartott kocsiversenyen. A bírák tapintatból első díjjal jutalmazták, holott leesett a kocsijáról. Győzelmét a játékok szervezőinek adott jelentős adománnyal ünnepelte meg.

az olaj. Pauszaniasztól tudjuk, hogy Pheidiasz a szobor befejeztével imádkozott Zeuszhoz tetszése jeléért. Az isten helyeslését villámmal fejezte ki, amely a közelben, a padlóba csapott.

A szobor minden nézőjére nagy hatást gyakorolt. Caligula római császárt (37–41) annyira megragadta, hogy el akarta vitetni Rómába. Ám a szétbontáshoz készülő munkások hangos hahotát hallottak, majd állványuk hirtelen összedőlt, mire rémülten megfutamodtak. A túlságosan pompás szobor azonban nem élte volna túl az örökös fosztogatást. II. Theodosius kelet-római császár 426-ban fővárosába, Konstantinápolyba vitette, ahol 475-ben tűz pusztított el.

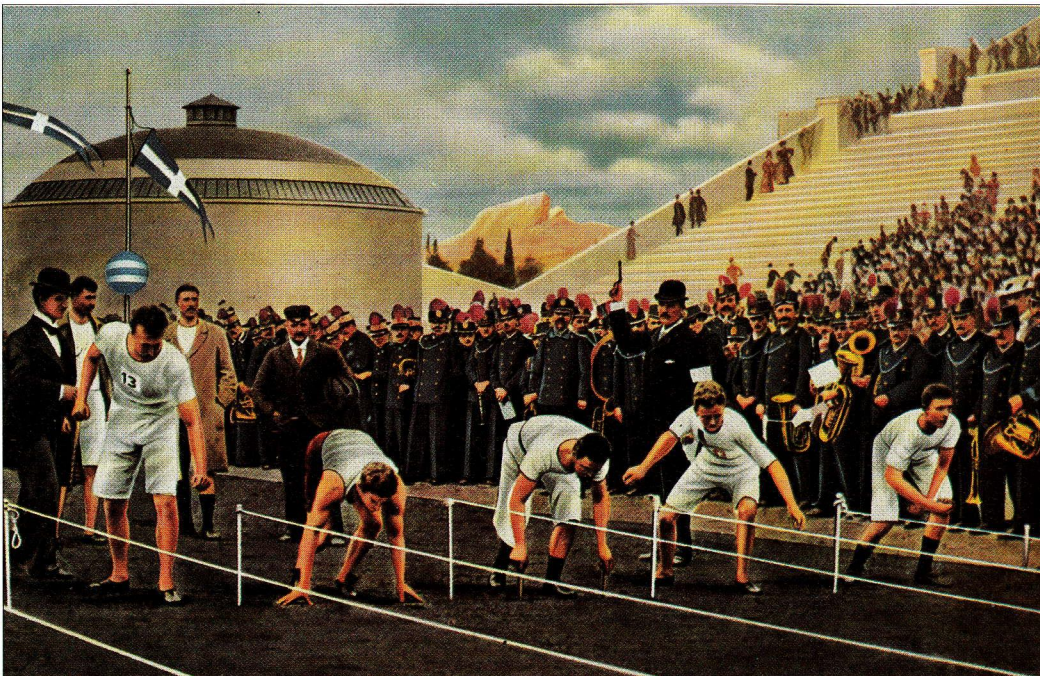
A játékoknak már közel száz évvel előbb vége szakadt, I. (Nagy) Theodosius keresztény császár 393 körül kiadott rendeletére. A következő évszázadok során földrengések és árvizek rombolták földig az épületeket; a maradványokat iszap és kavics

borította. A környék középkori pásztorai már nem is sejtették, hogy az Andilalo nevű hely a leghíresebb ókori szentélyt és stadiont rejt.

A tudósok Pauszaniasz írásaiból ismerték Olümpiát, de csak 1766-ban fedezte fel a brit Richard Chandler. Franciák kezdték meg 1829-ben az ásatásokat, ám a megszentelt romok teljes feltárása azoknak a német régészeknek köszönhető, akik 1875-től 1881-ig, 1936-tól 1941-ig, majd 1952-től folytattak ásatásokat.

A maradványok láttán elképzelhetjük, milyen volt a napfényben fehéren ragyogó Zeusz-templom, meg a bejárati alagúton át elérhető stadion, zsúfolt ülésoraival és a nézők hangos morajával. Pindaroszhoz (Kr. e. 518–438) hasonlóan – aki híres volt a győztes atlétákhoz intézett olümpiai ódái-ról – felidézhetjük a zajos esti ünnepléseket, amikor „a szép arcú hold bájos fénye világított”, és „a szent hely... énektől volt hangos”.

Az egykorú kép (ALUL BALRA) a startpisztoly jelzését váró futókat mutatja az 1896-os athéni Olimpiai Játékokon. Körülbelül ezeröttszáz év szünet után a francia Pierre de Coubertin báró fáradozása nyomán éledtek újjá a játékok. Már 1892-ben javasolta megkezdésüket, de a görög király csak négy év múlva nyitotta meg a modern kor első Olimpiai Játékait Athénban. A stadiont erre az alkalomra építették.

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. E. 776	ELŐSZÖR KÉSZÜL FELJEGYZÉS AZ OLÜMPIÁBAN TARTOTT JÁTEKOKRÓL.
468–457	FELÉPÍTIK A ZEUSZ-TEPLOMOT.
437 K.	PHEIDIASZ HOZZÁKEZD A ZEUSZ-SZOBORHOZ.
KR. U. 67	NERO CSÁSZÁR VERSENYZŐKÉNT INDUL A JÁTEKOKON.
393 K.	I. THEODOSIUS MEGSZÜNTETI A JÁTEKOKAT.
426	II. THEODOSIUS ELVITETI A ZEUSZ-SZOBROT.
1766	RICHARD CHANDLER RÁTALÁL OLÜMPIÁRA.
1875	OLÜMPIÁBAN KITERJEDT ÁSATÁSOK KEZDŐDNEK NÉMET IRÁNYÍTÁSSAL.
1896	ATHÉNBAN MEGTARTJÁK AZ ELSŐ ÚJKORI OLIMPIAI JÁTEKOKAT.
1996	ATLANTÁBAN TARTJÁK AZ ÚJKORI OLIMPIÁK CENTENÁRIUMI JÁTEKAIT.

EGYESÜLT ÁLLAMOK

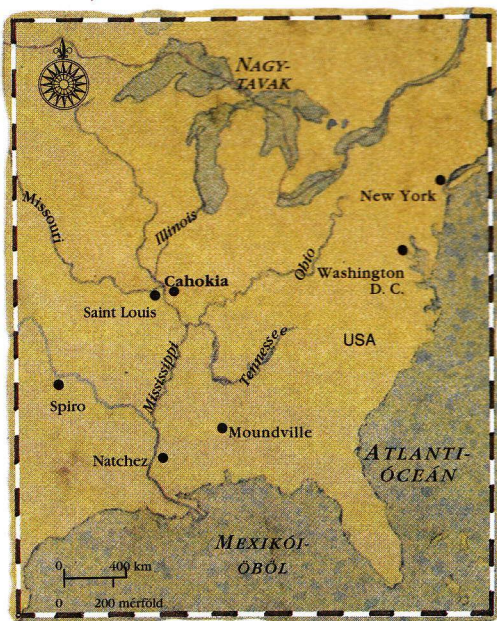
CAHOKIA

*„Megdöbbenett 1811-ben végzett vizsgálódásomkor,
hogy egyetlen utazó sem vette észre
ezt az elképesztő nagyságú, ősi alkotást...”*

HENRY BRACKENRIDGE ÍRT ÍGY A CAHOKIAI SZERZETESÉK DOMBJÁRÓL LEVÉLÉBEN
THOMAS JEFFERSONHOZ

A mikor Illinois állam déli részén 1809-ben francia trappista szerzetesek kolostort alapítottak, smaragzöld halmokat vettek észre az új településen. Bárhová néztek, különböző alakú és méretű, növényekkel benőtt vagy kopár magaslatokat láttak. A legfeltűnőbb teraszos tömegű, kis hegyhez hasonlított.

A maláriától és a nehéz élettől megviselt szerzetesek négy év múlva eltávoztak. Nem tudták, hogy településük alatt rejtett Cahokia, amely a Rio Grandétól északra a legjelentősebb őstörténeti bennszülött amerikai város volt, és mintegy 500 évvel korábban még ezrével éltek emberek a termékeny területen.

A Mississippi-vidéki népek legnagyobb városa Cahokia volt. Az egykori életéről és szokásokról a megtalált tárgyak tanúskodnak, mint például a kontyos frizurájú kagylóhéj fej és a bevéselt pókmintás csontkorong (BALRA). A stilizált síró szemek és a kereszt a pók torán olyan jelképek, amelyeket a régészek a Mississippi-vidéki népekhez társult, Déli kultusz nevű valláshoz kötnek.

A trappisták rövid tartózkodása nem ment feledésbe, tiszteletükre nevezték el később Szerzetesek dombjának a nagy földhalmot, amelynek alsó teraszain a barátok zöldséget termesztettek. Cahokia egykori szent központját helyénvalóan kapcsolták más kor és kultúra egyházi rendjéhez. Egykor nagy faépítmény volt a tetején, amely valószínűleg palota és templom volt egyben.

Cahokia a Missouri-beli Saint Louistól 13 km-re keletre fekszik. Nevét a „vadliba” bennszülött néptől kapta, amely a 17. szá-

zadban élt itt. A kb. 1050-től 1250-ig virágzó Mississippi környéki kultúra fővárosa és szertartási központja volt.

A földrész délkeleti és középső részén a 9. században vált jelentőssé a Mississippi-vidék népessége. Jellegzetes emlékeik a lapos tetejű halmok, amelyekre templomokat, halottasházakat és királyi palotákat építettek. A virágzó gabonatermesztésből fakadó jólét következményeképpen egyre több város és falu született a folyóvölgyek árterületei mentén. A legnagyobb Cahokia volt, fejlődése csúcspontján, kb. a 12. század közepén

A cahokiai Szerzetesek dombjának körvonala kirajzolódik a hajnali fényben. Az amerikai földrész legnagyobb őstörténeti földműve kb. 1000 évvel ezelőtt készült, és tömegét 623 000 m³-re becsülik. Legfelső teraszán valaha templom-palota állt, az uralkodó pap székhelye.

CAHOKIA

Észak-Amerika legnagyobb települése 15,5 km² területével és 20 000 lakosával.

Hosszú, D alakú, szilárd falalánk övezte a város fő részét, amelynek mintegy 18 hektáros, tágas központi térségén sok különféle típusú és méretű földhalom emelkedett: kúpszerű dombok, hosszú tetőgerinces építmények, és csonka gúlához hasonló templom- vagy emelvényhalmok. Ez utóbbiakból volt a legtöbb, de a tetejükre épített fatemplomokból vagy más építményekből egy sem maradt meg.

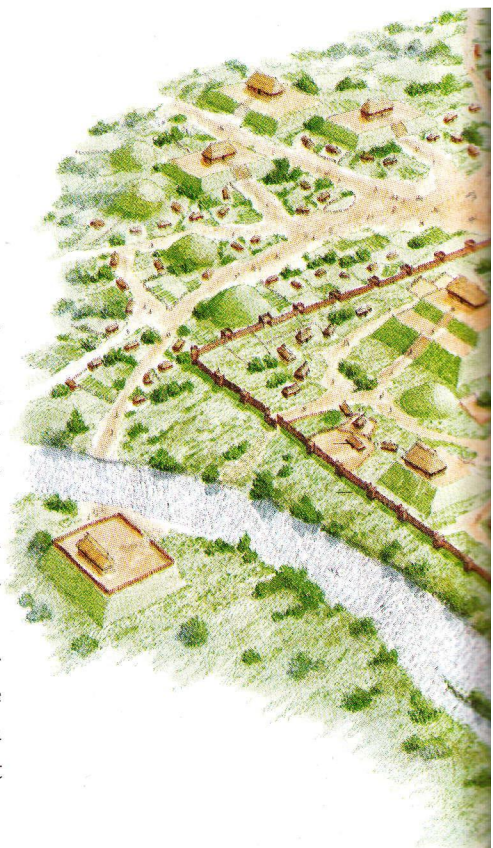
A főter északi végén álló Szerzetesek dombja uralkodott a városon. A Kolumbusz előtti idők Amerikájának e leghatalmasabb földművét a 10. században kezdték meg, majd 300 éven át folytatták és növelték. Négyteraszos tömbje mintegy 6 hektárnyi területet foglalt el, lejtős oldalainak magassága 30, 50 m volt.

30 m-nél hosszabb és 15 m-nél magasabb

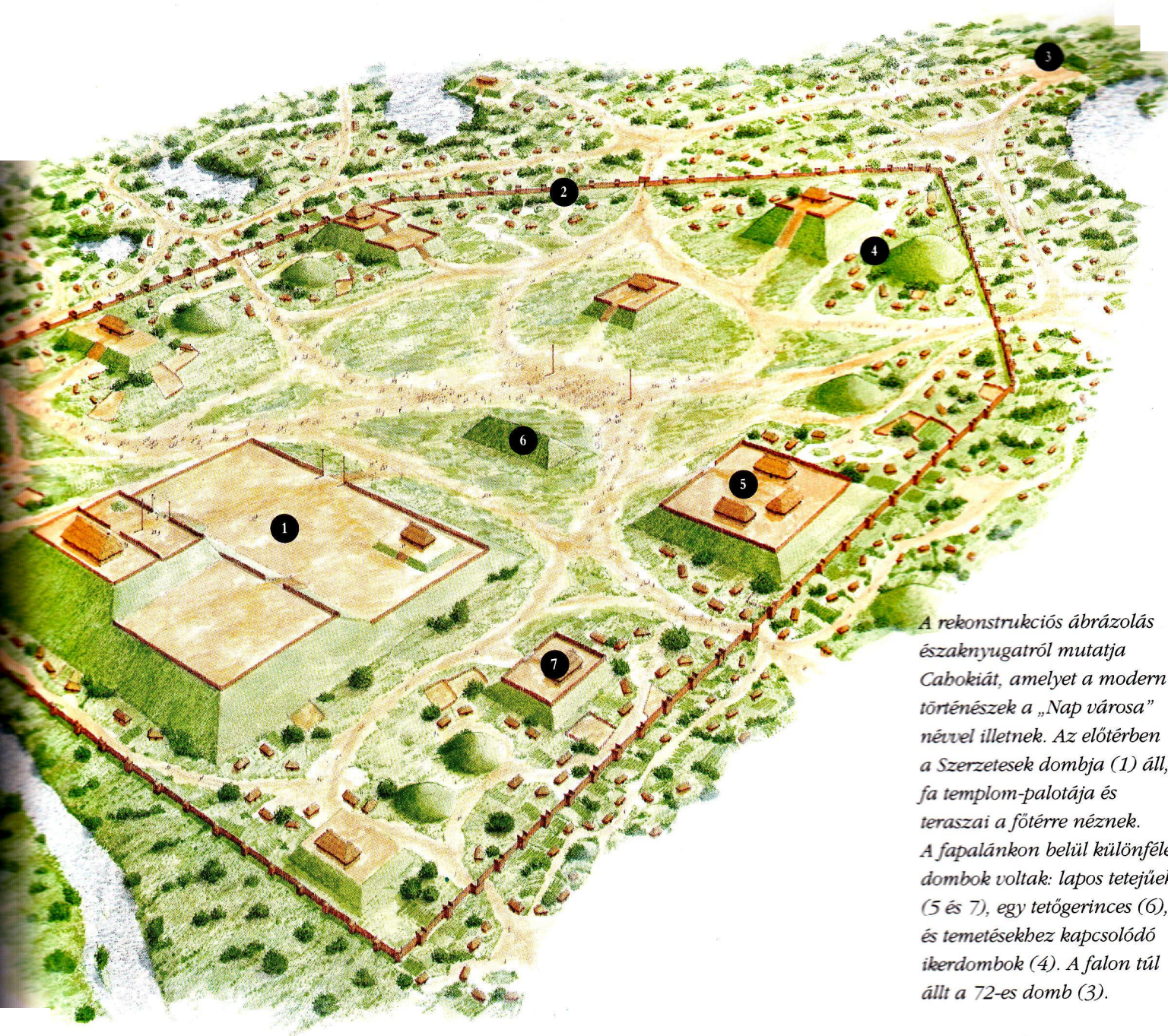
zsúpfedeles szertartási épület állt a legfelső teraszon. Valószínűleg az uralkodó palotája vagy főtemplom volt, de ha az uralkodó vallási és politikai hatalommal is rendelkezett, az épület talán mindkét rendeltetést kifejezte.

Az uralkodó és kísérete a Szerzetesek dombjának tetejéről tekinthette át a város 120 földépítményét és a távoli falvakat. A tájat óriási vakondtúrásokhoz hasonló halmok szabdalják fel, tágas térségek terültek el, és a dombokhoz kiásott föld helyét betöltő kis tavak, amelyekbe talán halat telepítettek.

A tereket cölöpszerkezetű kis házak vették körül, nádszönyeg- vagy facsemete-fonadék borításukat fűvel kevert agyag fedte. A fazekasok, a kagylót, vörösrezet és csillámpalát feldolgozó kézművesek különféle körzetekben dolgoztak. Másutt, az egyszerű ágyékkötőt viselő férfiak gabonaszemeket

Cahokia balmai Állami Történelmi Helyének központja a Szerzetesek dombja, amelynek lejtős tömege a képen északnyugat felől látható. A tetején 1831-ben bizonyos Amos Hill házat épített; őt állítólag a domb északnyugati sarkában temették el. A 20. század elejéig magántulajdonban volt a domb.

A rekonstrukciós ábrázolás északnyugatról mutatja Cabokiát, amelyet a modern történészek a „Nap városa” névvel illetnek. Az előtérben a Szerzetesek dombja (1) áll, fa templom-palotája és teraszai a főtérre néznek. A fapaláncokon belül különféle dombok voltak: lapos tetejűek (5 és 7), egy tetőgerinces (6), és temetésekhöz kapcsolódó ikerdombok (4). A falon túl állt a 72-es domb (3).

törtek nagy köveken, fából íjakat formáztak, kőpipákat vagy fa álarcokat faragtak, őzők bőrét nyúzták le.

Írásbeliségük nem lévén, feljegyzéseket nem hagytak hátra; szokásaikat és hiedelmeiket nagyrészt a kézzelfogható bizonyítékok árulják el. Az alsó Mississippi-völgyben 1698 és 1731 között francia felfedezők figyelték meg a bennszülött amerikai natchez népet, a környékbeli kultúra örökösét. A tudósok szerint életük és szokásaik értékes adalékokkal szolgálnak őseikről is.

A különféle társadalmi osztályokból álló nép fölött a Nagy Nap néven ismert kor-

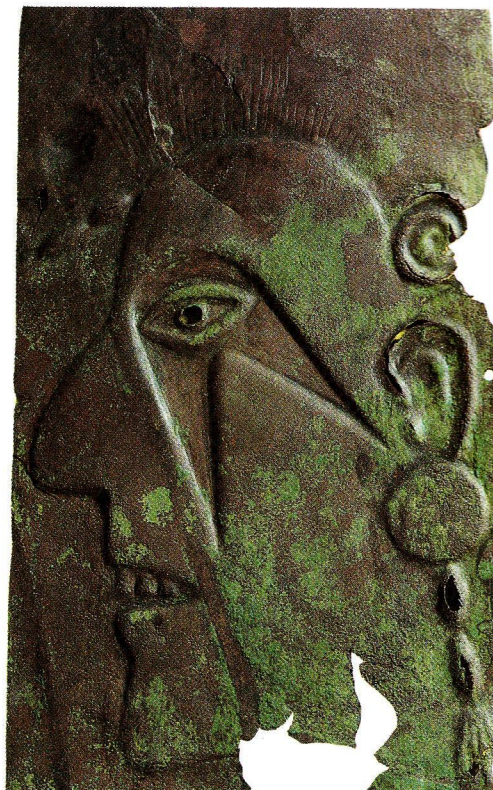
mányzó-pap uralkodott. Ő képviselte a Napot a Földön, és szinte istenként tisztelték. Hófehér hattyútoll koronát viselt, és mindig magasra emelt hordszéken vitték, nehogy a talaj beszennyezze.

A főtemplomba csak a Nagy Nap és papjai léphettek be. A központi halom tetején álló épületben égett a szent tűz, és ott voltak a korábbi uralkodók csontjai. A Nagy Nap halála után hosszadalmas temetési szertartás következett: megfojtották feleségeit és szolgáit, felégették a házát, a csontokat idővel a templomban helyezték el.

A Mississippi-vidék korábbi lakói is a

CAHOKIA

natchez népéhez hasonló, bonyolult, áldozatokkal járó temetéseket tartottak. A Szerzetesek dombjától 800 m-re délre ásatásokat végeztek az 1,8 m magas, gerinccel záródó, 72-es halomnál. Három kisebb dombot és csaknem 300 holttestet befogadó gödröket találtak benne. Különleges temetésben részesült egy – feltehetően főrangú – középkorú férfi, akinek a holttestét 20 000 kagylógyöngyből készült ágyon helyezték el.

Az előkelő ismeretlen körül temetkezési tárgyak sorakoztak, köztük sok csillámpala, vörösréz tekercsek, több száz kova nyílhegy, és 6 áldozat a kíséretéből. Az egyik gödörben 53 fiatal nő csontjai heverték, egy belső dombból pedig 4, sorba fektetett férfi levágott fejű és kezű csontváza került elő. A megcsontkítás és a keresztbe tett karok bizonyára hozzátartoztak a rituális cselekményhez.

Más Mississippi-vidéki temetéseknél is szerepeltek a gyászajándékok, például gyöngyök, melldíszként használt csonthéj korongok, stilizált fej alakú edények és kagylócsónakok. Meghatározott szertartások részei lehettek, de a tudósok egyes motívumaikat az általuk Déli kultusznak nevezett valláshoz kötik.

Ilyen motívum-jelképek például a könnyező szemek, a kereszttek, a repülő, szárnyas emberalakok, és a napkitörés, amelyek az agyag- és kagylóhéj csónakokat, a vörösréz lemezeket, a köveket és a kelméket díszítik. A nagyrészt ismeretlen vallásról feltételezik, hogy 1250 körül érte el teljes kifejlődését. Központi szerepük volt a gondos gyászszertartásoknak és a négy világtáj szerint elrendezett épületeknek.

A 72-es domb a halotti szertartások fontosságát tanúsítja, a városok elrendezése pedig az épületek tudatos sorolását. A Szerzetesek dombja például a település központi helyén, az iránytű négy pontjához igazodott, az onnan induló észak-déli ten-

*A zsírkő pipát (BALRA)
a Mississippi vidékén,
az oklahomai Spiróban
találták. Az alakokat úgy
értelmezik, hogy egy harcos
lefejezi áldozatát.*

*A történelem előtti korban
ebhez hasonló, gondos
kidolgozású pipákat
használtak Amerikában
a vallási vagy egyéb
szertartásoknál.*

*A tüskés hajú és vicsorgó fogú
vörösréz domborítás (BALRA)
talán a Mississippi-vidék egy
harcosát ábrázolja. Kevés
básonló tárgy utal az akkori
emberek megjelenésére.*

gely jelentősegteljesen elhelyezett halmok érintésével haladt a 72-es dombhoz. A kelet-nyugati tengely mentén is fontos földművek álltak.

A tájolás és elrendezés fontosságának további bizonyítékát jelentik egy cédrusfa oszlopokból formált kör maradványai, amelyeket 1961-ben fedeztek fel a Szerzetesek dombjától nyugatra. A mintegy ezeréves és öt ízben megnövelt alkotás a Woodhenge nevet kapta, a 48 cölöpből álló harmadik kört a helyszínen rekonstruálták. A kutatók szerint a cölöpöket naptári célokra használták, talán a holdfázisok, vagy inkább a nap-pálya rögzítésére. Így kívánták megállapítani az évszakok fontos dátumait, például a nyári és a téli napfordulót. Lehet, hogy a kör a halmok sorba rendezésének kitűzését is szolgálta.

A tavaszi napéjegyenlőség idején, amikor el kellett vetni a gabonát, a Woodhenge-ben álló megfigyelő látta volna hajnalban a napfelkeltét a Szerzetesek dombja fölött. A Nap szolgálja, az uralkodó pap talán e naptári kulcspillantásban lépett ki a domb templomából, hogy megjelölje a döntő eseményt –

A Szerzetesek dombja fákkal benőtt, lapos tetejű természeti magaslatnak tűnik Karl Bodmer, az ismert kortárs festő 1833-ban készült rajzán. A művész az ikerdombokról is csinált vázlatokat. A tetőn álló tanyaházat Amos Hill építette 1831-ben.

lehet, hogy a szent máglya lángra lobbanásával.

Cahokia mintegy 200 évig volt a Mississippi-vidék virágzó vallási, kulturális és kereskedelmi központja. Rejtélyes eredetű hanyatlása a 13. század végén kezdődött meg, talán kedvezőtlen éghajlati körülmények miatti éhínség és társadalmi nyugtalanság miatt. Lehet, hogy az erdőségek és más természeti erőforrások kizsákmányolása is közrejátszott. A 15. század végére mindenképpen kísértetvárossá lett, lakói eltűntek, a dombokat benőtte a növényzet. Elsötétült hát a Nap városa, de fennmaradt a nagy domb, a Great Mound, Amerika titokzatos múltjának hatásos emlékeként.

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. U. 800 K.	MEGKEZDŐDİK CAHOKIA FELEMELKEDÉSE A MISSISSIPPI-VIDÉKI KULTÚRA KÖZPONTJAKÉNT.
900 K.	HOZZÁFOGNAK A SZERZETESK DOMBJÁNAK KÉSZÍTÉSÉHEZ.
1150 K.	CAHOKIA KULTURÁLIS ÉS POLITIKAI ZENITJÉRE ÉR.
1250 K.	MEGKEZDŐDİK CAHOKIA HANYATLÁSA.
1809–13	FRANCIA TRAPPISTA SZERZETESK KÖLÖSTÖRI TELEPÜLÉST LÉTESÍTENEK CAHOKIÁBAN.
1831	AMOS HILL FELÉPÍTI HÁZÁT A SZERZETESK DOMBJÁNAK TETÉJÉN.
1925	LÉTREHOZZÁK A CAHOKIAI HALMOK ÁLLAMI PARKJÁT, MIUTÁN ILLINOIS ÁLLAM MEGSZERZI A TERÜLET 60 HEKTÁRNYI RÉSZÉT.
1961	A DR. WARREN WITTRY ÁLTAL IRÁNYÍTOTT ÁSATÁSOKNÁL FELFEDEZIK A WOODHENGE-KÖRÖKET.
1982	AZ UNESCO VILÁGÖRÖKSÉGGÉ NYILVÁNTJÁ CAHOKIÁT.
1989	ÚJ, SOK MILLIÓ DOLLÁROS TUDOMÁNYOS KÖZPONT NYÍLIK MEG CAHOKIÁBAN.

AZ ŐSI ÉSZAK-AMERIKA KÜLÖNÖS HALMAI (MOUNDOK)

Észak-Amerika mesterséges földhalmjai kb. a Kr. e. 1000-tól Kr. u. 1450-ig terjedő időszak ősi bennszülött népeitől maradtak fenn. A Mississippi és az Ohio folyó völgye körül találták a legtöbbet, méretük és alakjuk a kicsi kúpszerűtől a nagy csonka gúláig terjed. A „képmáshalmok” alacsonyok, és felülről állathoz, például kígyóhoz vagy sashoz hasonlítanak.

A 18. századi európaiak még úgy vélekedtek, hogy nem sokkal korábban betörő népektől származnak, ám ma már ismert bennszülött eredetük. A tudósok a lelőhelyekről nevezték el az adena és a hopewell nép kultúráját, a Mississippi vidékének szellemi és politikai központja pedig Cahokia volt (112–117. old.). Az adena nép az Ohio folyó környékének

SZIRTISASHALOM GEORGIÁBAN

- Az adena nép tevékenységi területe (Kr. e. 1000 k. – 300)
- A hopewell indiánok tevékenységi területe (Kr. e. 300 k. – Kr. u. 500)
- A Mississippi-kultúra legbelső területe (700 k. – 1450)
- A Mississippi-kultúra befolyási területe

0 200 400 600 800 km

0 250 500 mérföld

Arkansas

Red River

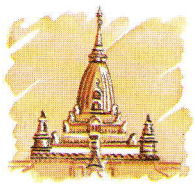
Spiro

(Szarvasagancsos maszk)

keleti erdővidéken lakott, képmáshalmokat és kör alakú, bekerített földműveket épített. A „szent körök” feltehetően szertartási helyek voltak, némelyikük temetődombokat övez. A hopewell nép sok tudós szerint az adena kultúra továbbfejlesztője volt, földhalmjai és temetési tárgyai egyaránt ismertek. Kiterjedt kereskedelmükre vall, hogy a sírokból öböl-

parti kagylóhéjak és nyugatról származó szürkemedve-fogak is előkerültek. A kultúrák központi vidékeinek helyei közül a következők szerepelnek a térképen: Moundville, Alabama, az oklahomai Spiro, ahol szárvasagancsos famaszkot találtak; Madár-halom, Wisconsin, és az ohioi Mound City, a kanalas récével díszített kerámiaedény lelőhelye.

MIANMAR (BURMA)

PAGAN

*„Oly fantasztikus és földöntúli volt az építészet,
hogy a folyóról nézve más bolygó színterének felelhetne meg
az egész látkép...”*

HENRY YULE KAPITÁNY, BRIT MÉRNÖK PAGAN MEGPILLANTÁSOKOR, 1855-BEN

Délkelet-Ázsia egyik legkülönlegesebb látványa tárul fel Burma (1990 óta Mianmar) középső részének forró, poros lapályán: 2000-nél több buddhista pagoda emelkedik az ősi Pagan városban. A nagy szám kifejezésére némelyik nyelv az „annyi, mint égen a csillag” szólást használja, a burmaiak viszont az „annyi, mint Paganban a pagoda” hasonlattal élnek.

Amikor a hajnal elválasztja az eget a földtől, és Burma legnagyobb folyója, az Irrawaddy fényben fodrozódó ezüsfonatként kanyarog, óriási kőaktuszok és kőtuskék módjára, szúrós erdőséggént hasítják az eget

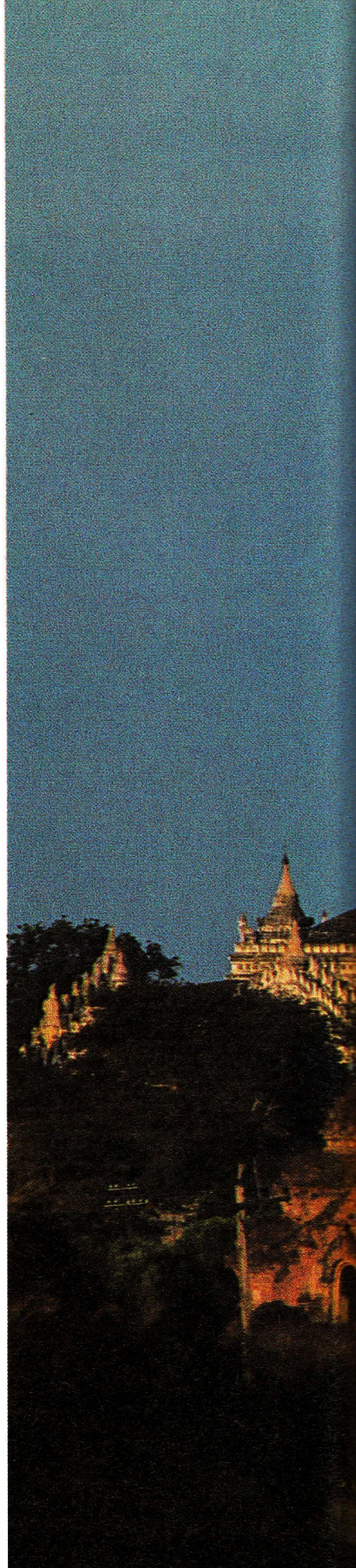
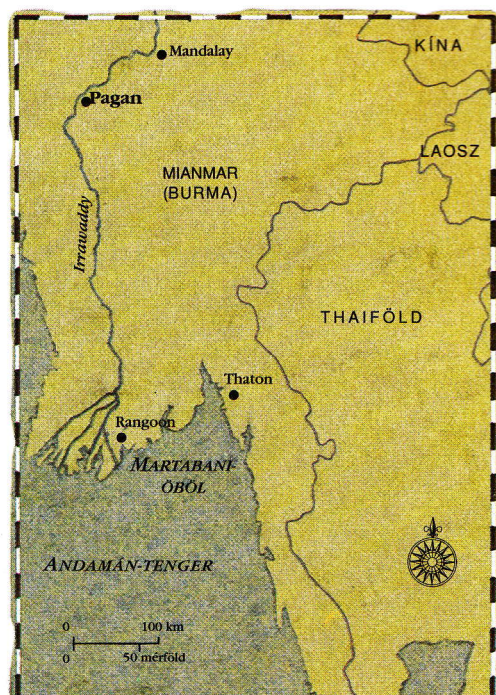
a csúcsok, tornyok és kúp alakú kupolák. Ameddig a szem ellát, megszentelt templomok – némelyik csaknem 1000 éves – sorakoznak a folyó keleti partján, 13 km hosszúságban és kb. 3 km mélységben. Helyenként annyira sűrűn, hogy minden lépésnél valamilyen megszentelt építménybe botlik az ember.

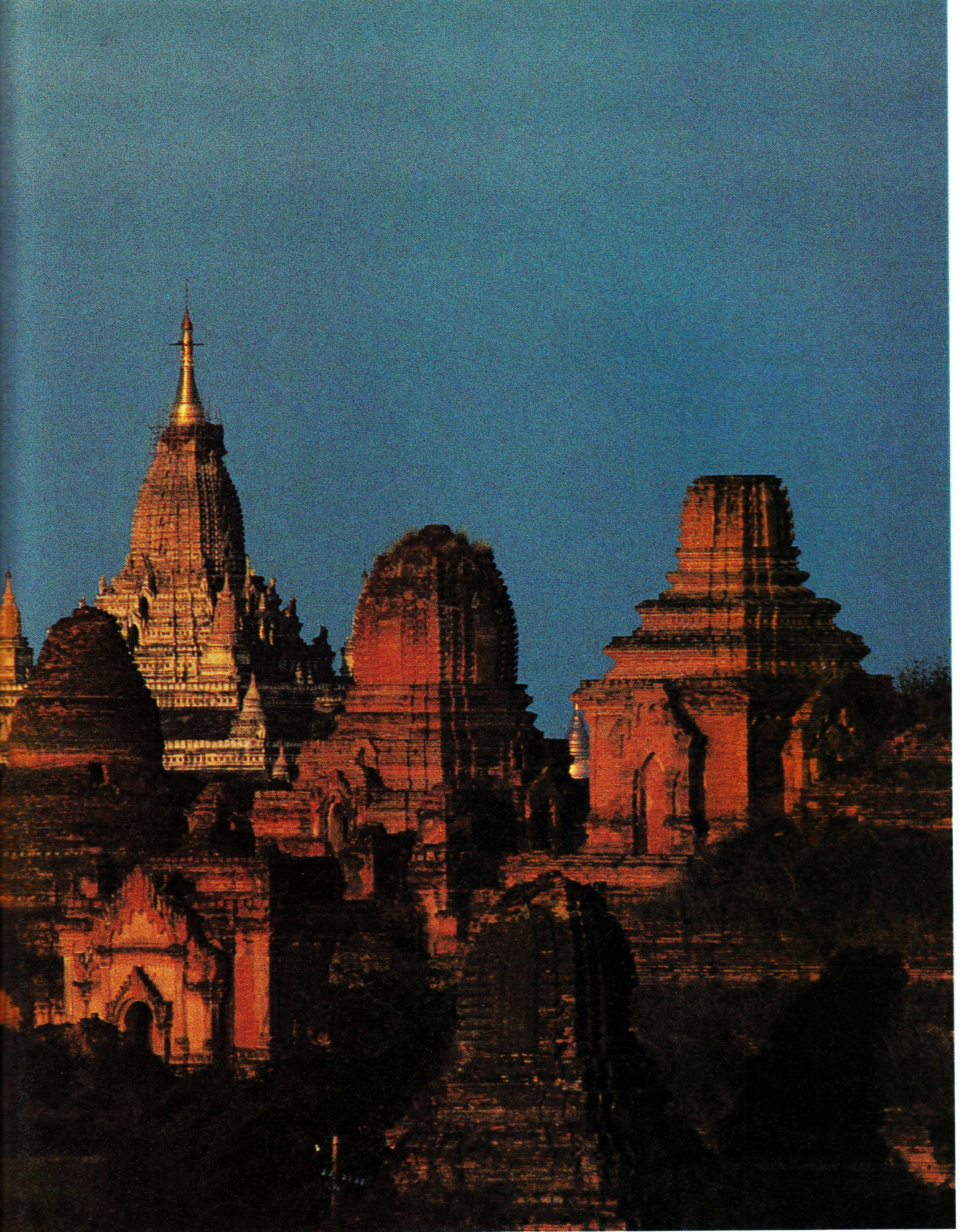
Vannak romba dőlt szentélyek, téglatoronnyal és ledőlt toronycsúcsokkal, ám a nagy Dammajangji, Ánanda és Thatpjinnu-templom hegyként magasodik a lapos területen. Néhány szentély havas csúcsra hasonlít, álló cseppköveket idéznek fehérre vakolt tornyai, jeges felületüket nem olvasztja meg a nap heve.

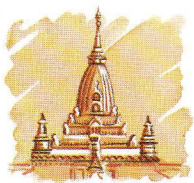
Pagan a hagyomány szerint 849-ben alapította Pjinnbia király. A burmai nép uralkodója volt, amely a korábbi évszázadok alatt a tibeti vidékről vándorolt ide. Hatalmuk akkor az ország északi részén összpontosult, délen pedig a mon nép volt az úr.

Anavrahtá 1044-es trónra lépése Paganban megváltoztatta a hatalmi viszonyokat. A merész harcos párviadalban nyerte el a koronát, elsőként vívta ki Burma egyesítését, és valójában ezzel kezdődött az ország történelme. Az erőskezű uralkodó mélyen vallásos volt. Amikor trónra lépett, Pagan népe

Pagan templomait és pagodáit a 11. és a 13. század között építették, és a világ legnagyobb buddhista épületegyüttese lett.

PAGAN

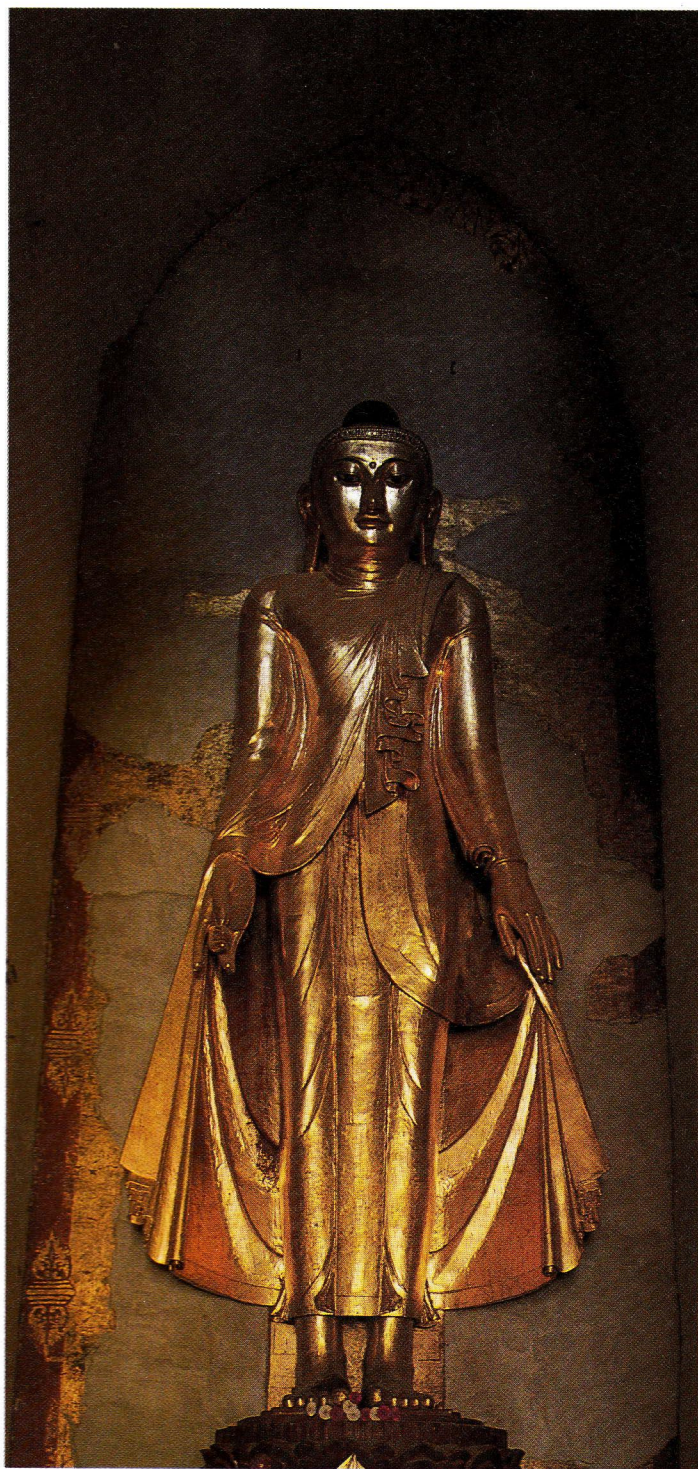
főleg a *nat* szellemekben hitt, és a mahajána buddhizmus Kínában, Tibetben, Japánban és Koreában uralkodó vonalát, valamint a hinduizmust követte.

A királyt koronázása után hamarosan meglátogatta bizonyos Sin Arahan buddhista tanító, aki a Délkelet-Ázsiában és Srí Lankában elterjedt Thera-vádin-iskola-hoz tartozott. Az uralkodó a megtértek buzgalmával fogadta el ezt a vallást. Tanítója sürgette, hogy szerezzen meg egyet a buddhista *Tripitaka* szent könyv 30 példányából a hit megszilárdítása érdekében. A könyveket a déli Thaton terület mon királya birtokolta.

Anavrahtá kérése durva visszautasításban részesült, így erővel bevette Thatont, és 30 000 lakosát Paganba vitette. Szerzetesek, tudósok, kőművesek, aranyművesek, ácsok és festők kerültek ily módon az országba, de velük együtt aranybilincsbe verve a mon király, valamint udvara is.

Harminckét fehér elefánt szállította a szent könyveket, elhelyezésükre külön könyvtár épült.

A mon beözönlés fordulópont Pagan történetében. Kézműveik megtanították fortélyaikra a burmaiakat, tudásaik terjesztették a szent könyvek nyelvét, a palit, és a mon ábécét, hogy a burmaiak elsajátítsák az írás képességét. Sin Arahan megszervezte a mon thera-vádin szerzeteseket, és szétküldte őket a tanok terjesztésére.

A görög kereszt alakú Ánanda-templom mindegyik oldalán folyosó vezet egy térhez. Az egyikben áll az aranyozástól ragyogó, tégfából készült, 10 m magas Buddha-szobor. Természetes fény világítja meg egy láthatatlan felső nyíláson át.

Pagan a következő 200 évben a mai Burma vagy Mianmar méretéhez hasonló királyság központja volt, és kiterjedt úthálózat kapcsolta az ország többi részéhez. Öntözőcsatornákkal emelték a rizshozamot; virágzott a kereskedelem Srí Lankával, Indiával és más közeli országokkal. Különösen értékes árucikk volt a pagani lakozott munka.

A szellemimádás ugyan nem pusztult ki teljesen, a nép főleg a thera-vádin buddhizmust fogadta be. Ma is ez az országban az uralkodó vallási-társadalmi erő. Sin Arahan jobbnak látta a szellemek beolvasztását a buddhizmusba gyökeres kiirtásuk megkísérlése helyett. A Pagan északi részén álló, nagy Svezigon pagoda teraszain Anavrahtá király elhelyeztette 37 hagyományos szellem fa képmását csalátekül újoncok toborzására az új hithez.

A Svezigon lényegében ereklyetartó, akárcsak a többi pagoda vagy sztúpa. Úgy

mondják, Buddha sok csontját, a Srí Lanka-i Kandyban lévő Szent Fogának másolatát és a kínai Jünanból származó, smaragd Buddha-képmást őrzi. Háromteraszos tömbjének sarkain kis pagodák emelkednek. A négy világtáj szerint elhelyezett négy lépcsősor az épület oldalain fokozza a függőleges lendület érzését. A szép toronycúccsal koronázott harangkupola kiemeli a középrészt, és elméledő csendet áraszt.

Anavrahtá 1077-ben halt meg, mostohafia,

MIANMAR (BURMA)

Az Ánanda-templom elsősorban a meditáció helye, és nem gyülekezeti istentiszteletekre szolgál. Jellegzetes templomépítészeti elemekből komponált, mint a teraszos, gúla alakú tömeg, a kis pagodák, a csúcsos toronnyal koronázott kupola. Az épület jelképesen a mítikus indiai hegycsúcs, a Meru ábrázolása.

Kjanzittha követte a trónon 1084-ben. Pagan történetében páratlan jólétet és békét teremtet az igazságos és könyörületes király, megjavította Kínával a diplomáciai kapcsolatokat, ösztökölte a kereskedelmi és vallási kötelékek erősítését Srí Lankával. Kincsekkel megrakott hajót küldött Indiába, a Mahabodhi-templom javítási költségeire Bodh-Gajába (18–21. old), ahol Gautama Buddha elérte a megvilágosodást.

Paganban Kjanzittha egy sereg szentélyt építtetett; a legpompásabb az Ánanda-temp-

lom. A hagyomány szerint a Himalája egyik barlangtemplomának utánzatául szánta. Az eredetit nyolc, látogatóba érkezett indiai szerzetes szemléletes leírásából ismerte meg. Az Ánanda-templom emeletes lakodalmi tortára hasonlít, 'hófehér vakolattal borított téglafalaival. Középen négyszögletes alapépítményről emelkedik fel hat terasza, és a csúcsos toronnyal koronázott, méhkas- vagy püspöksüvegszerűen duzzadó felépítmény tökéletesíti az átmenetet a szilárdságtól a légiességhez.

A négy oldal közepéről kinyúló előcsarnok egyenlő szárú görög kereszt formát eredményez. Az előcsarnokok homályos folyosón át kapcsolódnak a 10 m magas, aranyozott tükfa Buddha-szobrot őrző térhez.

Kjanzitthát 1112-ben unokája, a gyakorlott íjász és lovas Alaungszithu követte a trónon, akit maga Sin Arahan nevelt jámbor buddhistává. Malayába, Srí Lankába és Bengálba tett utazásain kívül a Paganban emelt sok templomnak köszönheti hírnevét. Legjelentősebb teljesítménye az 1144-ben befejezett Thatpjinnu-templom volt.

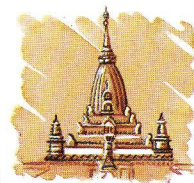
A város legmagasabb épülete több mint 60 m magas, 500 m-re délnyugatra az Ánanda-templomtól. Tömör alapról és négyszögletes felépítményről nyúlik az ég felé csúcsos toronnyal koronázott harangkupolája. A legszebb városkép a tetejéről látszik, délre, Rangoon felé folyik az Irrawaddy, és áttekinthető a pagani lapály, ahol úgy bújnak elő a

szentélyek, mint holdbéli tájon a kicsi, kialudt tűzhányók.

Alaungszithu megölte a fia, Narathu, akinek rövid uralkodását (1167–70) zavargások jellemzik. Pagan legnagyobb szentélyét, a Dammajangji-templomot, az Ánanda-templomtól mintegy 1,5 km távolságban délkeletre, vezeklésül építtette. A templom téglafalazata miatt híres, a tökély talán abból fakad, hogy a király kivégzéssel fenyegette a kőműveseket, amennyiben két téglaközé be tud dugni egy tűt. Ám az épület nem hozott szerencsét számára: papnak álcázott bérgyilkosok ölték meg egy indiai herceg megbízásából. A herceg lányát ugyanis Narathu feleségül vette, majd kivégeztette.

A 13. sz. elején véget ért a templomépítés aranykora Paganban. A sok megszentelt műalkotásra fordított erő és anyagi befektetés áldozatot követelt. A fanyar burmai mondás szerint: „A pagodát befejezték, a nagy orszá-

Az Irrawaddy folyóval a háttérben emelkedik a Narapatiszithu uralma alatt (1173–1210) alapított Gaudaupalin-templom. Henry Yule kapitány, brit mérnök 1855-ben látta, és úgy írta le, mint ami „fehér vakolattal csillog, számos hegyes csúcsa és magas középső csúcsos tornya van... a milánói székesegyház homályos látomásaként emelkedik fel.”

MIANMAR (BURMA)

got tönkretették.” Ez esetben végül külső erő végzett Pagannal.

Az Anavrahtá-dinasztia utolsó királya, a hírhedt zsarnok Narathihapate uralma alatt következett el a végső csapás. Pagan sorsát végül azzal pecsételte meg, hogy 1271-ben megtagadta a sarc fizetését a kínai császárrá lett nagy mongol vezér, Kubiláj kán számára. Háború kezdődött, és a kán tatár serege 1283-ban betört Burmába. Narathihapate megfutamodott Paganból, és ezzel kiérdemelte a Tarokpjemin gúnynevet, azaz ő volt „a király, aki elfutott a kínaiak elől”.

A gyáva uralkodót saját fia ölte meg 1287-ben. Kubiláj kán unokája, Je-szu Timur herceg elfoglalta Pagant még abban az évben, és később bábkormányt állított fel Narathihapate egyik fiának uralma alatt. A királyság gyorsan megsemmisült, és Pagan sohasem nyerte vissza régi tekintélyét. Faépületei a következő században szétestek, a kőtemplomok és pagodák dinoszauruszok temetőjéhez hasonlóan hintették tele a terepet.

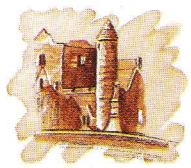
A világtörténelemben talán nem volt még egy város, ahol annyi alkotóerőt és fáradságot fordítottak templomok építésére, mint Paganban. A szent főváros, az üdvösség helye volt talán a látomás, a kanyargós Irrawaddy mentén álló, emberkéz alkotta hegyekkel, amelyet Alaungszithu imája rejt egyik pagodája feliratán: „Hiszen utat építenék én a Szamszara folyó fölött [amely a születés-halál-újászületés ciklusa], és átvon-szolnám rajta a fuldoklókat az Örök Béke városához...”

A burmai fiú Paganból, Gautamát követve a lemondásban, fejedelmi öltözékben és lovon ülve vesz részt a buddhista beavatási szertartáson.

A Pagani dombormű (BALRA) a palotájából kilovagoló Sziddhártha Gautama herceget ábrázolja. Családját és az e világi javakat feladva indult el, hogy megtalálja az élet végső értelmét. Végül elérte a megvilágosodást vagy nirvánát, és Buddha, a „megvilágosodott” lett belőle.

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. U. 849	PJINBIA BURMAI KIRÁLY MEGALAPÍJTÁ PAGANT.
1044	BURMA ELSŐ NAGY URALKODÓJA, ANAVRAHTÁ LÉP A TRÓNRA.
1084–1112	PAGAN NÉPE A BÉKE ÉS A JÓLÉT LEGHOSSZABB KORSZAKÁT ÉLVEZI.
1144	BEFEJEZIK A VÁROS LEGMAGASABB ÉPÜLETÉT, A THATPJINNU-TEMPLOMOT, AMELYET ALAUNG SZITHU KIRÁLY EMELTETETT.
1283	KUBILÁJ KÁN HADSEREGE BETÖR BURMÁBA.
1287	MEGHAL AZ ANAVRAHTÁ- DINASZTIA UTOLSÓ KIRÁLYA, NARATHIHAPATE. MEGFUTAMODÁSA MIATT KAPTA GÚNYNEVÉT, AMELYNEK JELENTÉSE: „A KIRÁLY, AKI ELFUTOTT A KÍNAIK ELŐL.”

ÍRORSZÁG

A CASHELI-SZIKLA

*„Fenséges, szent Cashel! Ha nézlek én, / Maradványait
hajdanvolt erődnek, / Nem gyöngyházfényében hajnali ködnek, /
Sem a tomboló nyár pompás delén, / Csakis az ősz borongós
estelén...”* AUBREY DE VERE ÍR KÖLTŐ (1814–1902) [KISS ZSUZSA FORDÍTÁSA]

A dél-írországi Tipperary Arany-völgyének smaragdzöld lapályán meredeken emelkedik fel a Casheli-szikla. Csipkés körvonalú középkori romjai oly mértékben felpezsdítik az írek szívét, mint a Parthenon a görögökét vagy Stonehenge a britekét. A 61 m-re emelkedő füves magaslat csúcsán Írország kőbe faragott szellemét jelenítik meg a nagy gótikus székesegyház, az erődített püspöki palota, a román kápolna, egy sajátosan ír kerek torony, és a kelta keresztrel megjelölt sírok középkori maradványai.

A kis Cashel város fölött operai háttér-függönyként kiemelkedő szikla azért jelentős, mert az Írország déli felében 370-től

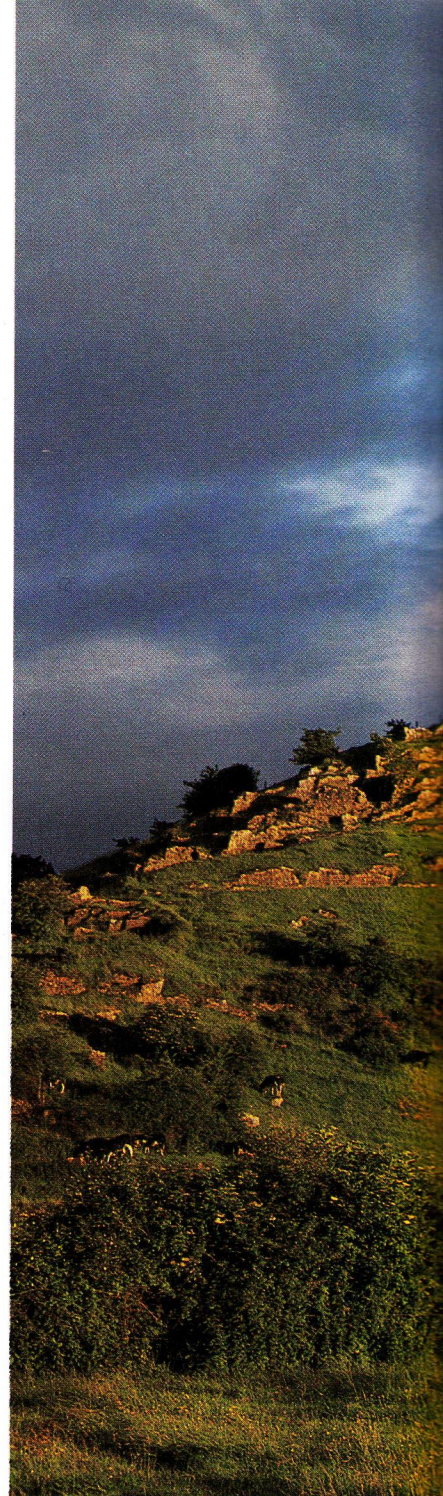
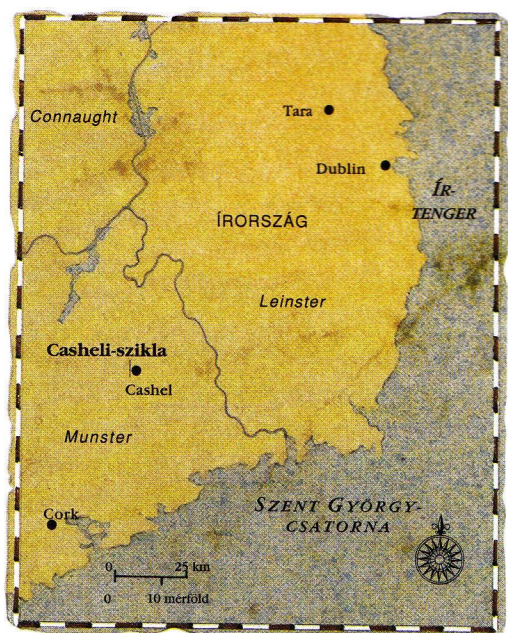
1100-ig uralkodó munsteri királyok székhelye volt. Nemcsak azért számít szent helynek, mert kapcsolatban állt az ország védőszentjével, Patrikkal (390 k.–460), hanem mert nagy egyházi központtá lett, miután Murtagh O'Brien király 1101-ben az egyháznak adományozta.

A néprajz szerint a szikla akkor jött létre, mikor az ördög kiharapott egy nagy darab mészkövet a közeli hegyből, és a lapályra köpte. Ám az ördöggel való kapcsolatot jócskán ellensúlyozza Patrik szent alakja, aki állítólag 450 táján látogatott el a sziklához, amikor megkeresztelte az Eoghanacht nép ifjú királyát, Aenghust.

Az egyik hagyomány szerint amikor a szent Cashelbe ért, az emberek arcra borulva egy pogány bálványt imádtak, de Patrik jelenlététől hirtelen leomlott a bálvány és a hasonló jelképek. Később, Aenghus megkeresztelésekor, Patrik akaratlanul keresztüldöfte a lábát püspökbotja hegyével. A szertartás után megkérdezte Aenghustól, miért nem kiáltott fel kínjában, mire a király azt felelte: azt hitte, hogy a dőfés a kereszteléshez tartozik.

Az odaadó keresztény Aenghus mint „aranyosztó fa”, és mint a kolostorok és zárda támasza él a hagyományban. A keresztelésekre kivetett adóból minden kolostornak évente ötszáz-ötszáz birkát, tehenet, köpönyeget és vasrudat juttatott.

Cashel a következő 650 évben Munster királyi székhelye volt, bár nem mindegyik

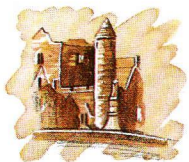

*Írország legszentebb
magaslata a Casheli-szikla,
amelyen a romos
székesegyház, a kerek torony
és a püspöki palota áll.
A középkorig Munster királyi
székhelye volt, 1101-ben
az egyház tulajdona lett.*

uralkodó lakott ott. A későbbi korszak egyik legnevesebb királya a 10. század elején megkoronázott Cormac MacCullinan volt.

A kolostori iskolában nevelt uralkodó középkori reneszánsz ember volt, jól tudott latinul és írül, költő, krónikás, nyelvtudós és püspök volt egy személyben. Uralkodása idején szüneteltek a 8. század végén megindult viking támadások, és a nyugalom lehetővé tette a kolostorok újjáépítését, valamint a tudomány felvirágzását.

Ám Cormac számára csak 906-ig tartott a nyugodt időszak, mert akkor Flann Sinna, az északkeleti Tara királya megtámadta Munstert. Lehet, hogy egy állítólagos sértést akart megbosszulni, mely lányát, Gormflaitht érte, akit Cormac trónra lépése előtt vett feleségül. A mélyen vallásos férfi ugyanis, aki jeges vízbe merülve morzsolta a rózsafüzért, a házasságkötést követően azonnal elhagyta ifjú feleségét, és egyházi közösségbe lépett. A királyok és szövetségeseik Casheltől 80 km-re északkeletre, Ballaghmoonnál csaptak ösz-

A CASHELI-SZIKLA

Szent Patrik egy újabb kori illusztráción; neki tulajdonítják Írország megszabadítását a kígyóktól. Módszeresen térítette a pogány íreket. Cashelbe 450 táján látogatott el, és megkeresztelte Aenghus királyt.

sze, és a harc Cormac halálával végződött. Lova elcsúszott a sáros és véres ösvényen, Cormac leesett, és nyakát szegte. Flann emberei levágták a fejét, és királyukhoz vitték, aki az ellensége iránti tiszteletből megcsókolta az élettelen arcot, majd elrendelte, hogy a fejet szent helyen temessék el.

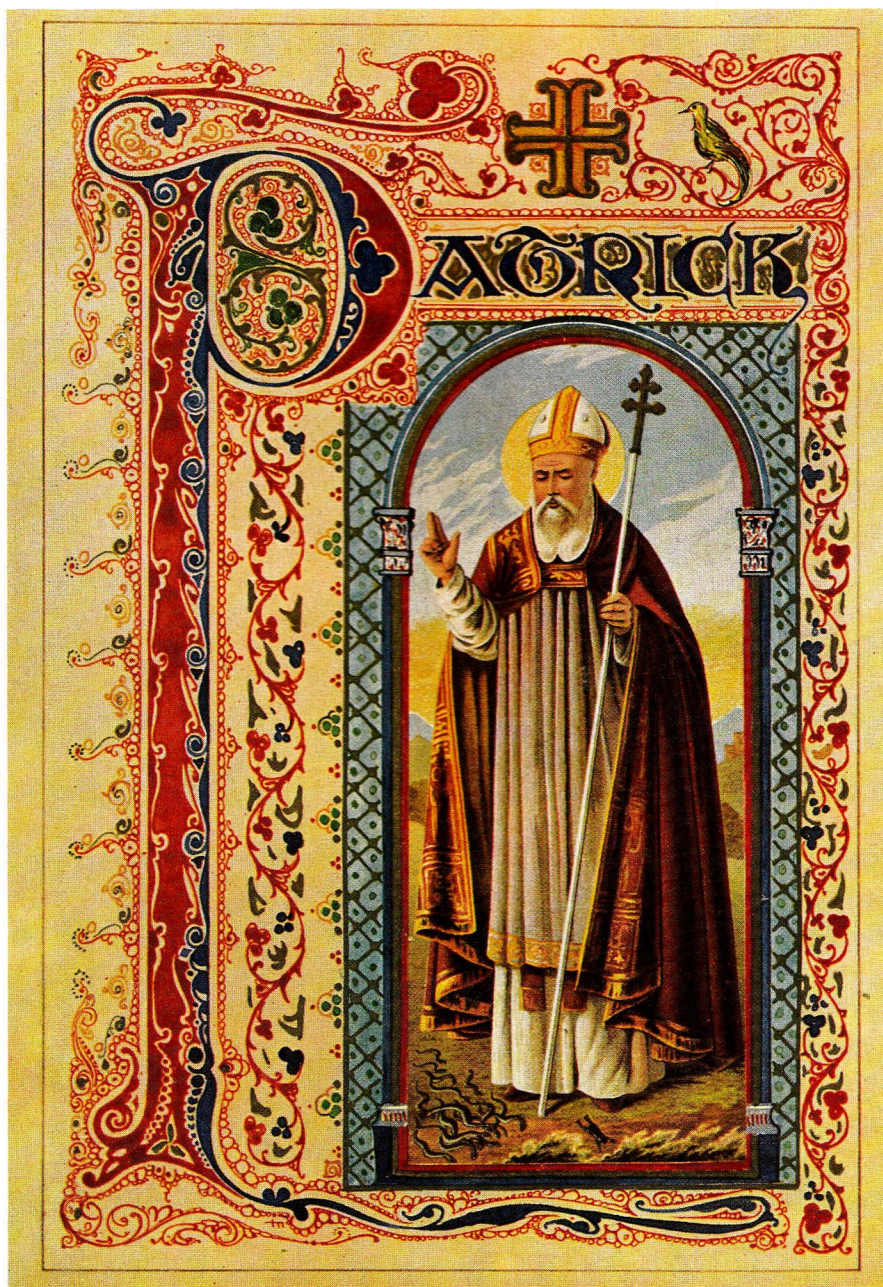
976-ban Cashelben koronázták meg Munster és Írország leghíresebb korai uralkodóját, Brian Borut. Erről a támaszpontról kiindulva harcolt Brian ír és viking ellenségeivel, majd fokozatosan akkora hatalomra tett szert, hogy a 11. század kezdetére egész Írország királya lett. A viking háborúban erősen megrongálódott iskolák, templomok, kolostorok, erődök, utak és hidak kijavíttatásához is hozzáfogott.

Az ír történelem döntő eseménye volt 1014-ben Brian győzelme a vikingeken és Leinster ír királyán a clontarfi csatában, Dublintól északra. Briant ugyan megölték, de végképp megszűnt a viking fenyegetés Írország ellen.

Cashel számára új korszak kezdődött a 12. századdal. Murtagh O'Brien király 1101-ben az egyháznak adta a sziklát, amelyet „Isten, Szent Patrik és Szent Ailbe” tiszteletére ajánlott. Ettől kezdve alakult ki a hely ma is élő, szigorúan vallási jellege. Talán már akkor állt a 28 m magas, rakétaszerű kerek torony, amely harangláb, rablók elleni menedék és zarándokokat irányító jel volt. A fennmaradt legkorábbi imahely, Cormac kápolnája 1127 és 1134 között épült, és az akkori király és casheli püspök, Cormac McCarthy nevét viseli.

A meredek tetejű kis épület Írország legszebb román építészeti emlékei közé tartozik. Hosszúsága mindössze 14 m, két négyszögű oldaltornya német hatásra utal. Ez utóbbi nem meglepő, mivel tudjuk, hogy a németországi Regensburg kolostorában ír szerzetesek is laktak, és az apát négy mesterembert küldött a kápolna építéséhez. A falakat és a bolthajtásokat kívül-belül gazdag faragások díszítik, köztük emberfejek, állatok, fantasztikus lények és geometrikus alakzatok.

A romok nagy része a 13. századi Szent Patrik-székesegyházhoz tartozik. Korábbi épület helyén emelkedik, amelyet Donal Mor

O'Brien király 1169-től építtetett, nem sokkal azután, hogy a pápa a négy írországi érsek-ség egyikévé Cashelt tette meg. Szokatlan arányainak oka az, hogy a korábbi kerek torony és Cormac kápolnája közé kellett beilleszteni. Így épülhetett fel a szentélyhez képest feleakkora hosszúságú hajó, amely általában a székesegyházak legnagyobb tere.

A gótikus csúcsívek ma a szabad ég alatt álló szürke kőfalakat keretezik. A szentély keleti zárófalát három keskeny lándzsaablak töri át. Mellettük két-két kisebb ablak nyílik egymás fölött, és a nyílások együtt jól megvilágították a belsejét. Nyugaton a hajó végfalát a 15. századi, erődített püspöki palota támasztja meg 24 m magas, szilárd falazatával.

A székesegyház a 18. századig nagyjából átvészelte a pusztító időt. Korábban legalább kétszer tűz rongálta meg. Az angol fennhatóság alatt 1494-ben Kildare grófja, a durva, kegyetlen Gerald FitzGerald felgyújtotta. VII. Henrik előtt vonták felelősségre a szentségtörésért. FitzGerald beismerte bűnét, és azzal indokolta, hogy ellensége, David Creagh érsek a templomban volt.

A vádlók a felháborító mentség hallatán felkiáltottak: „Egész Írország sem tudna úrrá lenni a grófon.” Mire Henrik, elámulva a gróf merészségén, állítólag így felelt: „Nos, akkor a gróf lesz úrrá egész Írországon.” Azon nyomban megtette írországi alkirálynak.

A második és nagyobb csapás 1647-ben történt, miután Oliver Cromwell a polgárháborúban legyőzte I. Károlyt. A király előzőleg megtagadta Lord Inchiquin, Murrough O'Brien kinevezését Munster főkormányzó-

Cashel kerek tornya valószínűleg 1100 körül épült, és 28 m magasra emelkedve öröködi a székesegyház fedetlen romjain.

A CASHLI-SZIKLA

A 19. századi metszeten Cashel legszebb épülete, Cormac kápolnája látható. Az 1127-ben megkezdett és 1134-ben felszentelt román stílusú alkotás német és talán angol–normann hatásról tanúskodik. Az előtérben lévő hajót bélétes boltív választotta el a szentélytől. Balra alul a falpilaszterek cikcakkdíszű íveket tartanak.

jává, így az Cromwellhez szegődött, és a parlamenttől megkapta a főkormányzói ki nevezést. Rangját biztosítandó, Inchiquin se regével feldúlta Munstert, majd megostromolta Cashelt. A városfalak lerombolásakor sokan kerestek menedéket a székesegyházban.

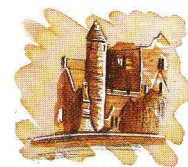
Folytatódott a roham és az öldöklés, de mivel az ágyútűz sem tudott utat nyitni a templomba, körülrakták tőzeggel, és felgyújtották. Cashel legsötétebb napja lett ez, a füst és a forráság 3000 áldozatot követelt. A gyermekeket sem kímélték, és egy katona állítólag a következő gonosz megjegyzést tette: „A serkéből tetű lesz.”

A város és népe csak 40 év múlva, II. Jakab korában (1685–88) kezdett felocsúdni a katasztrófából. A 17. század végéig szörványos helyreállítás folyt a székesegyházon, de 1749-ben bekövetkezett a végső csapás: a protestáns Price érsek a városi Szent János-plébániatemplomra ruházta át a székesegyház rangját.

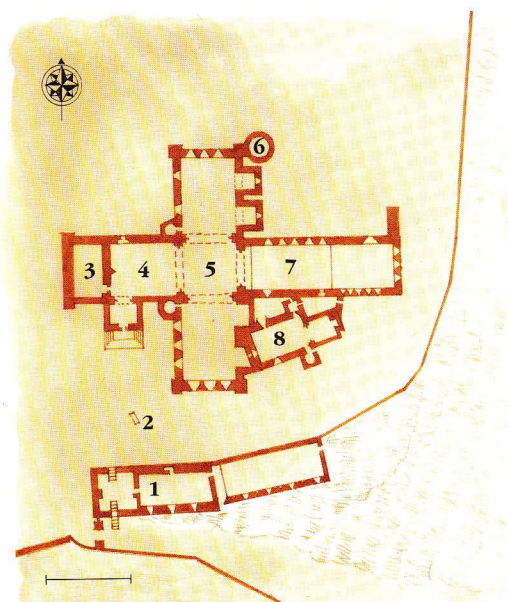
Nyilvánvalóan túlságosan „kényelmetlennek” találta, hogy vasárnaponként szertartásosan fellátogasson a sziklára.

Az alacsonyabb egyházi státus bizonyára csökkentette a hívek számát, de az épület sorsát illetően jóval nagyobb baj is történt: az érsek állítólag leszedette a templom tetőze-

ÍRORSZÁG

Hatásos együttessé formálódnak a Cashel-sziklán összezsúfolt épületek: a kereszt alakú székesegyház (5), ahol a hajó (4) feleakkora, mint a szentély (7), a kerek torony (6), a püspöki palota (3), Cormac kápolnája (8), Szent Patrik keresztjének helye (2) – ma a kereszt másolatával – és a lelkészkoros csarnoka (1) –, ma múzeum és a látogatók bejárata.

tét, hogy az így nyert anyagot felhasználják az új székesegyház szerkezetének megerősítésére.

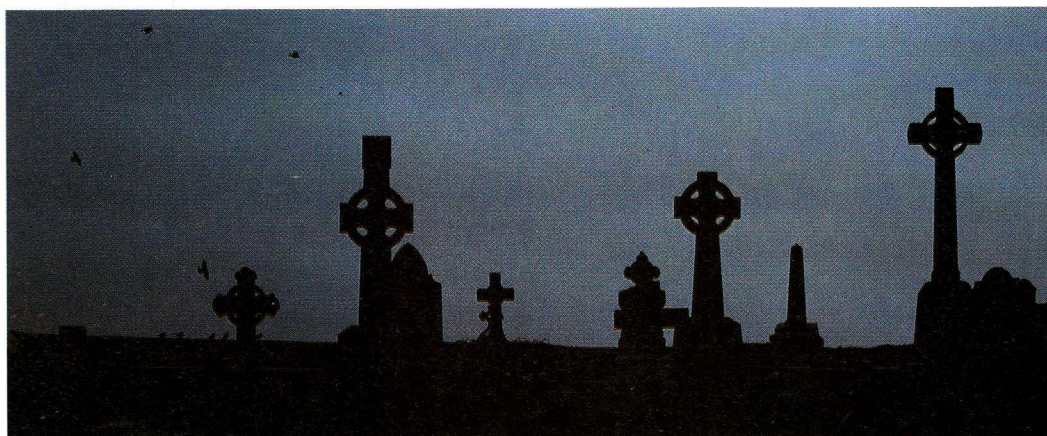
Lord Inchiquin 1647-ben hadművelet közben gyújtatta fel a székesegyházat.

Price érsek 1749-es döntése és az azt követő csonkítás békeidőben indította el az épület pusztulását.

A tető nélkül tátongó, egykor monumentális műalkotást szelek, viharok és esőzések rombolták, falazata egyre jobban omladozott.

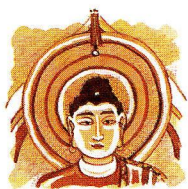
A 19. és 20. században sok munkát fordítottak a maradványok szakszerű megóvására. Az épületekkel koronázott szikla látványa elbűvöl nyáron a smaragdzöld dombra vetett éles árnyékokkal, és télen is, amikor ködkoszorú fonja be a varjak látogatta kőveket, a kelta keresztet. Nincsen másik műalkotás az országban, amely így megőrökíti az ír történelem és legenda egyházi és világi folyamatait.

Hatszáz éves sírok is akadnak a sziklán, némelyik sír fölött ír kereszt áll, amelynek ismertetőjele a kör a száraz keresztelésénél.

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. U. 450. K.	SZENT PATRIK CASHELBEN MEGKERESZTELT MUNSTER KIRÁLYÁT, AENGHUST.
976	BRIAN BORUT CASHELBEN KORONÁZZÁK MEG MUNSTER KIRÁLYÁVÁ.
1014	CSATA CLONTARFBAN, AMELYBEN MEGÖLIK UGYAN BRIAN BORUT, DE VÉGKÉPP MEGSZÚNIK A VIKING FENYEGETÉS ÍRORSZÁG ELLEN.
1101	MURTAGH O'BRIEN KIRÁLY AZ EGYHÁZNAK ADOMÁNYOZZA A SZIKLÁT.
1134	FELSZENTELIK CORMAC KÁPOLNÁJÁT.
1647	LORD INCHQUIN MEGOSTROMOLJA CASHELT, ÉS FELÉGETI A SZÉKESEGYHÁZAT.
1749	PRICE ÉRSEK A CASHELI SZENT JÁNOS-PLÉBÁNIATEMPLOMRA RUHÁZZA A SZÉKESEGYHÁZI RANGOT.
1847	A PÜSPÖKI PALOTA SÚLYOSAN MEGROMGÁLÓDIK EGY NAGY VIHARBAN.
1874–76	A KÖZÉPÜLETEK KORMÁNYBIZTOSA ELRENDELI A SZIKLA ÉPÜLETEINEK KIJAVÍTÁSÁT.
1975	MEGKEZDŐDIK A LEKÉSZKÓRUS CSARNOKÁNAK HELYREÁLLÍTÁSA.

KÍNA

AZ EZER BUDDHA-BARLANGOK

*„Elámultam a pap kis olajlámpásának
halvány fényénél feltáruló látványtól.”*

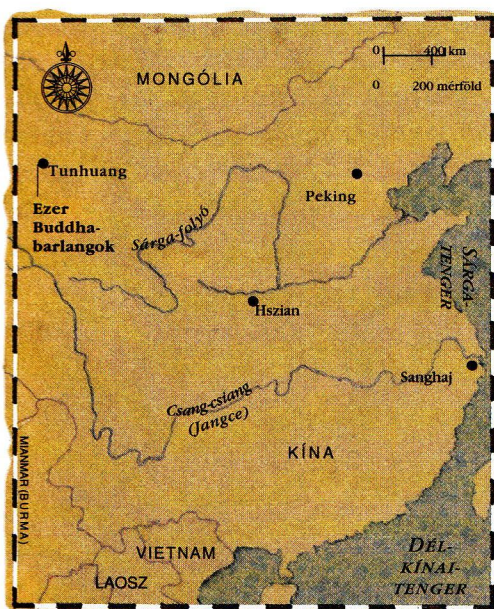
STEIN AURÉL MEGJEGYZÉSE 1907-BEN, A BARLANGBAN TALÁLT ÓSI KÉZIRATOK TÖMEGE LÁTTÁN

Az északnyugat-kínai Tunhuangtól délkeletre elterülő, homokfűtta pusztaságban sziklasáv húzódik. Emberkéz alkotta barlangjaiban szent tárgyakból álló, különleges gyűjtemény található, benne 2000 szoborral és 45 000 színes falképpel. A barlangok mérete a kicsitől a tágasig terjed, együttesen alkotják az Ezer Buddha-barlangokat. A 4. századtól a 10. századig kínai buddhisták mélyítették a sziklába az üregeket, amelyek művészetük világszerte legnagyobb gyűjteményét őrzik.

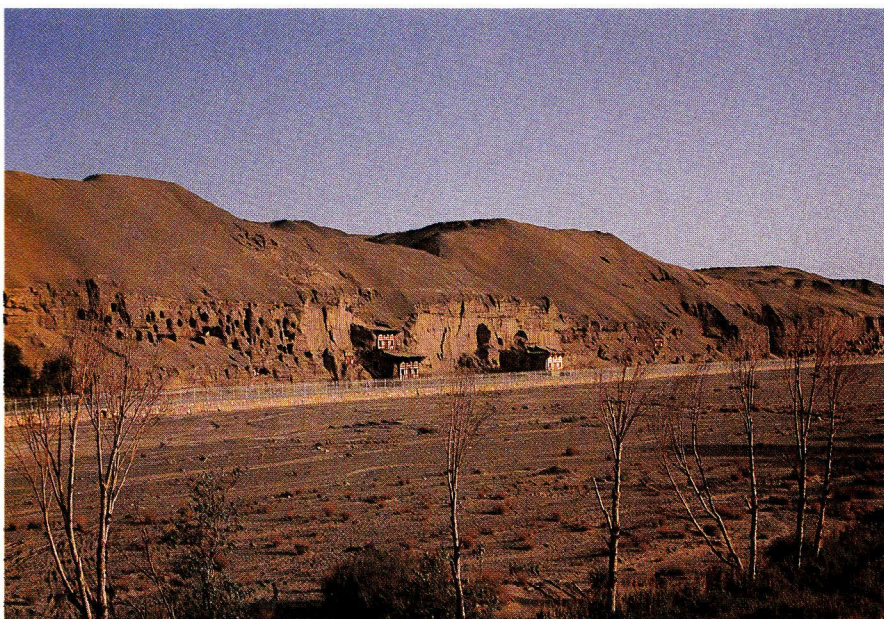
Tunhuang oázisváros Kanszu tartományban, az ókori Selyemút mentén fekszik. Utolsó megálló volt az országból kilépő kínai kereskedők, szerzetesek és zarándokok számára, és első a hazatérőknek. A buddhisták 366-tól kezdve vájták ki szállás és meditálás céljára a szentélyeket és templomokat. A homályos belsőkben imádkoztak azért, hogy szerencsés útjuk legyen a kegyetlen, száraz területen, vagy megköszönték, hogy épségben hazatértek.

A barlangokat körülbelül ezer éven át, a Jüan-dinasztia koráig használták és díszítették, attól kezdve elhanyagolták. A 19. század végén és a 20. század elején nyugati felfedezők és tudósok keltették hírüket, főleg a magyar-brit Stein Aurél, és Paul Pelliot francia sinológus. Ők ketten, fortély és pénzadományok révén, ezrével vitték nyugatra a kéziratokat és a selyemfestményeket.

Stein Aurél, aki az indiai brit alkirálynak dolgozott, 1907-ben ért Tunhuangba hűsé-

A 20. század elején Stein Aurél rengeteg, szép színekkel festett selyemzászlót vitt el az Ezer Buddha-barlangokból. A kínaiak Mao-kao – díszes barlang – néven ismerik ezeket a sziklamélyedéseket, amelyek buddhisták művei (ALUL), és zömmel a Kr. u. 1. évezred során készültek. A zászló egy bodhiszattvát – „megvilágosodott lényt” – ábrázol, akit Guanjinként ismernek, és az irodalommal társítják.

衆生處代如電光 須臾華盡即无常
慈悲觀音濟群品 愛何甚痛作福報
捨施淨財成真像 光明曜晚終繪在
惟願亡者生淨土 三余乞茲上天堂
時大德合藏庚午歲七月十五日畢切記

國界清平法輪常轉二為同師師
人非救世音菩薩永乞供養

供養
亡弟城故中監張有茂心

AZ EZER BUDDHA-BARLANGOK

ges kínai segédje és fordítója társaságában. A barlangokra egy jámbor buddhista szerzetes, Vang Jüan-lu felügyelt, aki hét évvel azelőtt érkezett oda azzal az életcéllal, hogy visszaállítsa a barlangok egykori pompáját.

Stein hamarosan hírt vette, hogy az egyik barlang titkos kamrájában értékes kézirat-tekerceket találtak. Segédjével hozzáfogott a „bizalmatlan és ideges” Vang véleményének kipuhatólásához, és szelíden rábeszélte: engedje megtekinteni a kéziratokat. Steint két tényező segítette: adományokat ígért a helyreállításhoz, és Vanghoz hasonlóan lelkesedett a 7. századi kínai buddha szerzetes-zarándok Hszüan-cangért. Vang addigra már meg is rendelt egy falképet Hszüan-cangról, amint lóháton egy zsák kéziratot visz. A barlangbeli lelet Indiából származó buddhista szövegeket is tartalmazott, Hszüan-cang fordításában.

Stein végül bejutott a titkos kamrába, és Vang kis olajlámpásának pislákoló lángjánál elámult „a padlótól a mennyezetiig tíz láb [= 3 m] magasra rakott, tömör kéziratkegyetek láttán, amelyek... csaknem 500 köbláb [14 m³] teret töltöttek meg.” Hasonló érzése volt, mint majd 15 év múlva Howard Carternek, Tutanhamon sírjának megpillantásakor.

Stein hozzáfogott, hogy „ügyesen adagolt ezüst” segítségével learassa a gondosan ápolt kapcsolat termését. Segédje éjjel titokban a sátrába hozta a kínai, tibeti, szanszkrit, szogd és más nyelvű buddhista tekerceket, vala-

Háromdimenziós festményekhez hasonlítanak a barlangterek falairól kiemelkedő szent buddhista szobrok. Terrakottából készültek, vakolatfelülettel, és a belsők legfontosabb részét képezik. A barlangokat vagy jól ismert vendégművészek, vagy helyi festők készítették. A festékek között zöld malachit és vörös okker is szerepelt, mindkettőt vízzel keverték.

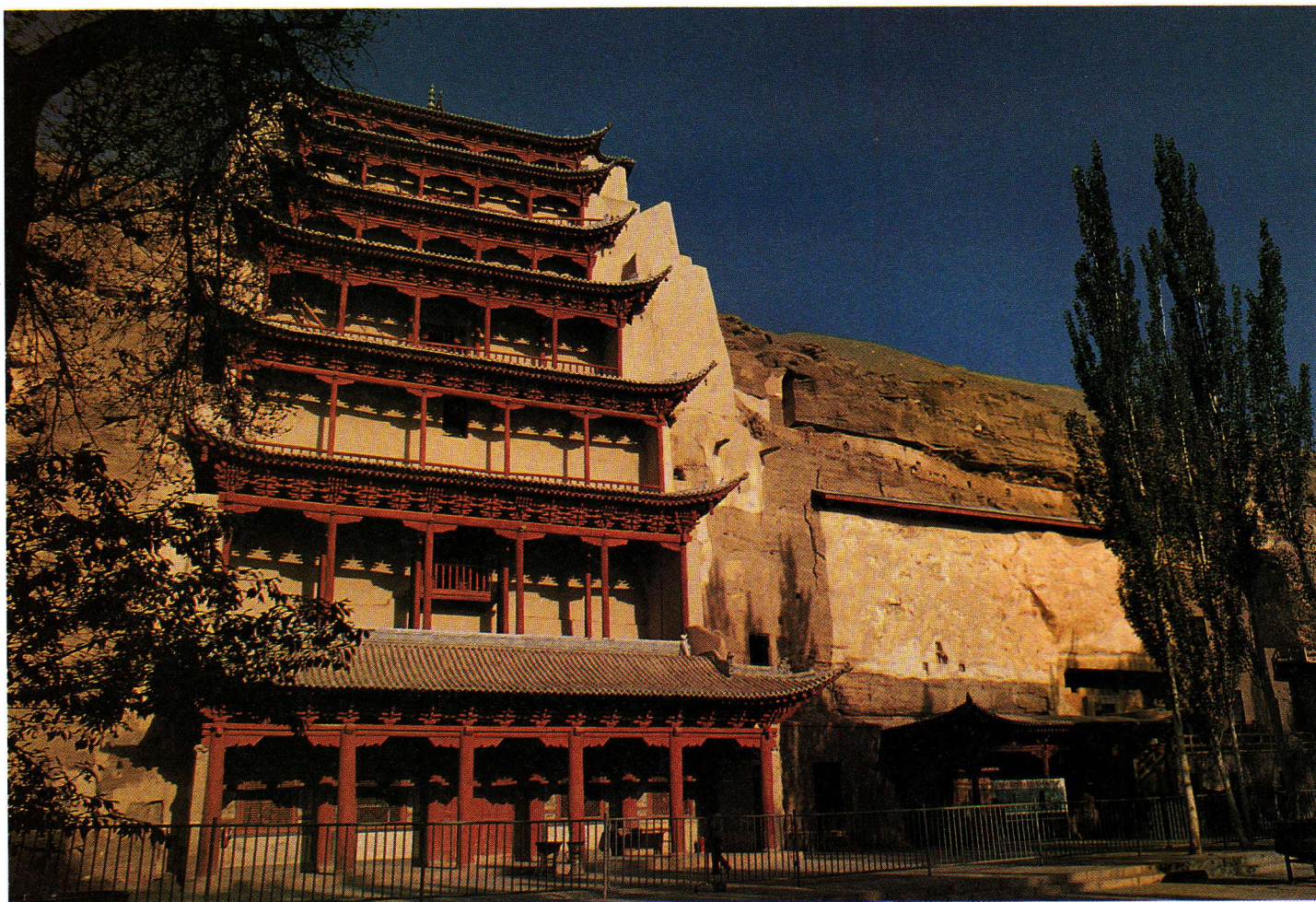

mint a papírra vagy selyemzászlókra festett képeket. Mindegyik Újdelhibe és a londoni British Museumba került. Stein egyik legértékesebb fogása a *Gyémánt-szutra* 868-ban készült nyomtatott szövege volt, a világ legkorábbi ismert nyomtatott könyve.

Paul Pelliot francia sinológus 1908-ban ment el Tunhuangba. Ő is összebarátkozott Vanggal, és 6000 kézirat lett a jutalma. Ám a kínai hatóságokhoz eljutott a hír, és elrendelték a maradék kéziratok Pekingbe szállítását.

A fennmaradt 500 barlangból ma mintegy 40 látogatható. A legtöbb négyzet alakú, kazettás mennyezettel és sok falfülkével. A falakat díszítő ősi festmények főleg kék, fekete, vörös, zöld és fehér színekkel készültek. A művészek a kőfalakra sárborítást, majd vakolatból, trágyából, szalmából vagy állatszőrőből kevert rétegeket tapasztottak. A teljes száradás után vékony porcelánagyaggal tették tökéletesen simává a felületet. Több mint 10 festékanyagot alkalmaztak, köztük arany- és ezüsfüstöt. A színek eredeti frissessége megmaradt, kivéve a testhez használt cinóber-vöröset, amely csokoládébaránára oxidálódott.

A falképeken változatos buddhista, világi és természeti képek és motívumok jelennek meg, Buddha életéből, a korábbi életeiről szóló *dzsá-taka* mesékből, repülő buddhista angyalokról vagy *apszarákról*. Gyakori téma Amítábhá Buddha nyugati Paradicsoma a palotákkal, pavilonokkal, udvarokkal és

Többszintes, pagodaszerű építmény nyújt hatásos homlokzatot a szikla teljes magasságában az egyik szentélynek, amely a barlangművészet csúcspontján, a Tang-dinasztia korában készült.

kaputornyokkal. A magasztos tájképeken felhők fölé emelkedő hegyek, és agyagot formázó, halászó vagy fát aprító emberek láthatók. Némelyik barlangban korai és késői falképek is vannak, mivel a 10. század elejétől már nem volt hely több szentély kialakítására.

A barlangművészet csúcspontját a 7. század elejétől uralkodó Tang-dinasztia korában érte el. Az örvénylő ruházatú, természetes alakok perzsa és indiai hatásról tanúskodnak. Pártfogók portréi is feltűnnek, és az egészből árad a valóság iránti újszerű, friss érzék. A jelenetek közötti falmezőket dinamikus növényi arabeszkok töltik ki a régebben kedvelt geometrikus minták helyett.

A barlangművészet ma elsősorban esztétikai élményt jelent. Ám a régi buddhista zárándokoknak és utazóknak áhítatra ösztönző, szellemi erőt adott. Fárasztó utazásaikról visszatérve bizonyára elfeledték nehézségeiket, és felderült szívük, amikor megpillantották a barlangokkal átszőtt sziklákat, majd a barátságos belsőket.

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. U.

1. SZÁZAD A BUDDHIZMUS ELJUT KÍNÁBA, TALÁN KÖZÉP-ÁZSIAI KERESKEDŐK ÚTJÁN.

366 KÍNAI BUDDHISTÁK KIALAKÍTJÁK AZ ELSŐ BARLANGOKAT TUNHUANGBAN.

618–619 A BARLANGMŰVÉSZET ELÉRI TELJES FEJLETTSÉGÉT A TANG-KORSZAKBAN.

868 KINYOMTATJÁK A GYÉMÁNT-SZUTRÁT, AMELYET KÉSŐBB STEIN AURÉL MEGTALÁL TUNHUANGBAN. EZ A VILÁGON AZ ELSŐ ISMERT NYOMTATOTT KÖNYV.

1900 VANG JÜAN-LU MEGÉRKEZIK TUNHUANGBA, HOGY ÉLETÉT A BARLANGOK HELYSZERÉKÉNEK SZENTELJE.

1907 STEIN AURÉL TUNHUANGBA JÖN, MAJD IGEN SOK TEKERCCSEL ÉS FESTMÉNNYEL TÁVOZIK.

1908 PAUL PELLIOU A BARLANGOKHOZ ÉRKEZIK, ÉS EZREVEL VISZI EL A KÉZIRATOKAT.

1961 A KÍNAI KORMÁNY HIVATALOSAN NEMZETI MŰEMLÉKNEK NYILVÁNJÁTJA A BARLANGOKAT.

A BUDDHIZMUS ELTERJEDÉSE

A Buddha Kr. e. 486 körül bekövetkezett halálát követő évszázadokban tanításai a térképen jelzett módon terjedtek el a Gangesz-völgyből. Srí Lankába Kr. e. a 3. század közepén ért el a buddhizmus, és a Kr. u. 5. században állítólag már 60 000 szerzetes volt a szigeten. Élvezték a király támogatá-

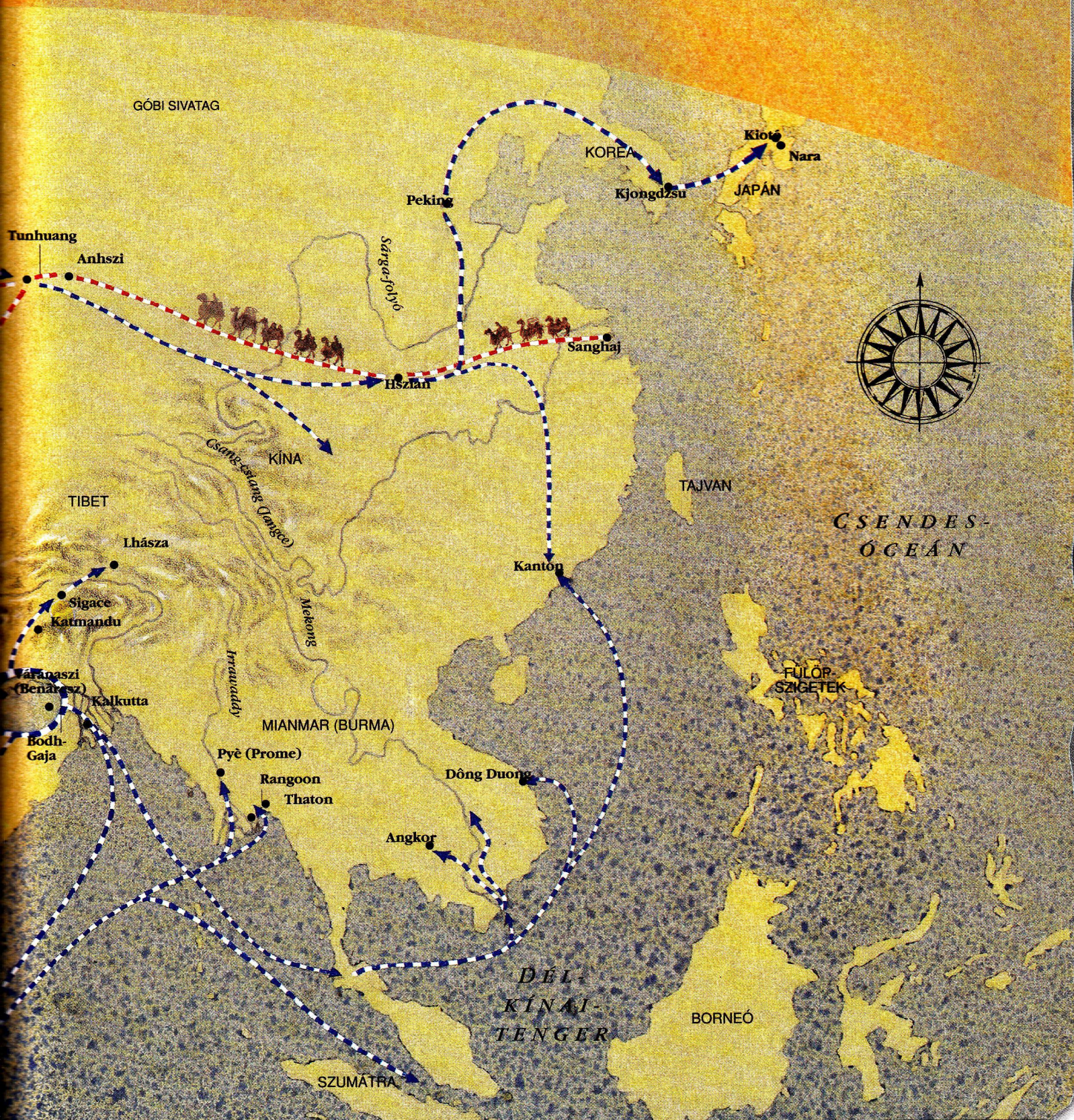
sát, aki palotájában egyszerre 5000 szerzetest tudott ebédhez ültetni. A tanok Srí Lankából jutottak el Burmába és Thaiföldre; északnyugati irányban, Közép-Ázsia felé haladva a Kr. u. 1. századra érték el Pesavart (a mai Pakisztánban).

Ugyanebben az időszakban érkeztek Kínába a Selyemúton

az első buddhisták, akik talán megtért kereskedők voltak. A Selyemút valójában több ősi útra vonatkozott, Kína és a Földközi-tenger vidéke között. Tevekaravánok – amelyeket a lenti, bal oldali kép tanúsága szerint ma is használnak Közép-Ázsiában – vonultak selyemrakományokkal nyugat felé Tun-

huangon át (132–135. old.), majd Kasgár és Szamarkand érintésével. A Kr. u. 1–2. században buddhista szerzetesek követték a kereskedőket Kínába, de tanításuk eleinte nem keltett nagy hatást. Ám végül, az 5. században gyökeret vert, és innen terjedt át, Koreán keresztül, Japánba.

ISTEN DICSŐSÉGÉRE

A világvallások tanai és alapítóinak példája századokon át milliókra hatottak. A nacionalizmussal társulva gyakran járultak hozzá a történelem legvéresebb háborúhoz is. Ám még a megrögzött ateisták is elismerik, hogy a világ legkiválóbb épületeinek némelyike az Istenben vagy a transzcendens létezésben való hit ihletésére született. Vannak közöttük lélegzetelállító méretűek, mint a látványos KÖLNI SZÉKESEGYHÁZ Németországban; de akár nagyok, akár kicsik, mindet a kor legjobb kézművesei és művészei díszítették, majd hagyományos szertartásokkal szentelték meg. A mohamedán istentisztelet helye a mecset, amely lehet egyetlen hatalmas tér, mint a SZULEJMÁN-MECSET Isztambulban, vagy boltívekkel teli belső,

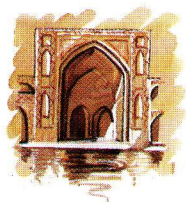
*Látványos
templomok,
az isteni
látomás
megtestesítői*

mint a CÓRDOBAI NAGY MECSET. Az építészet mindig bonyolult díszítéssel társul, a motívumok zöme növényi és geometrikus; a legjobb példák talán az iráni ISZFAHÁNBAN látható szafavida mecsetek.

Más vallások templomai talán kisebbek, de díszítésük ugyanolyan fényűző, és tele vannak megszentelt műalkotásokkal. A WAT PHRA KEO buddhista templom Bangkokban és a szikh ARANYTEMPLOM Amritsárban például kívül aranytól csillog, míg Ravennában, a bizánci

SAN VITALE-templom belül ragyog a mozaikoktól. ISZE sintó szentélye kevésbé fénylik ugyan, de kiváló mesterségbeli tudással készült. Húszévenként lebontják és újjáépítik az egyszerű kis alkotást, hagyományal ötvözt, tiszta szertartás keretében.

*A kölni székesegyház ég felé törő két gótikus ikertornya
az európai keresztény építészet egyik dicsősége.*

IRÁN

ISZFAHÁN

„Iszfahán szépsége észrevétlenül fogja meg szellemünket... még nem tudjuk, hogyan, de már kitörölhetetlenné vált, bekerült emlékezetünk kincsei közé.”

ROBERT BYRON BRIT UTAZÓ, AKI 1934-BEN JÁRT ISZFAHÁNBAN

Teherántól mintegy 320 km-re délre, kopár síkságon, a Zajandeh folyó mellett fekszik Iszfahán. Kupolái és minaretjei a párák levegőtől el-elmosódva, mégis csillogóan emelkednek a látóhatár fölé a lapos, sziklás talajról, és mohamedán szellemű színpompás templomépítéssel páratlan együttesét képviselik Iránban.

I. vagy Nagy Abbász sah (1588–1629), a perzsa Szafavida-dinasztia tagja, a világ egyik legragyogóbb városává tette Iszfahánt. A központban létesített hatalmas tér, a Maidan körül építették fel a híres Királyi és Lutfallah-mecsetet. A túlradó szafavida művé-

szet elemei – a kupolák pávakék és elefántcsont arabeszkos burkolata, a dekoratív feliratok – szinte anyagtalanná teszik az épületeket.

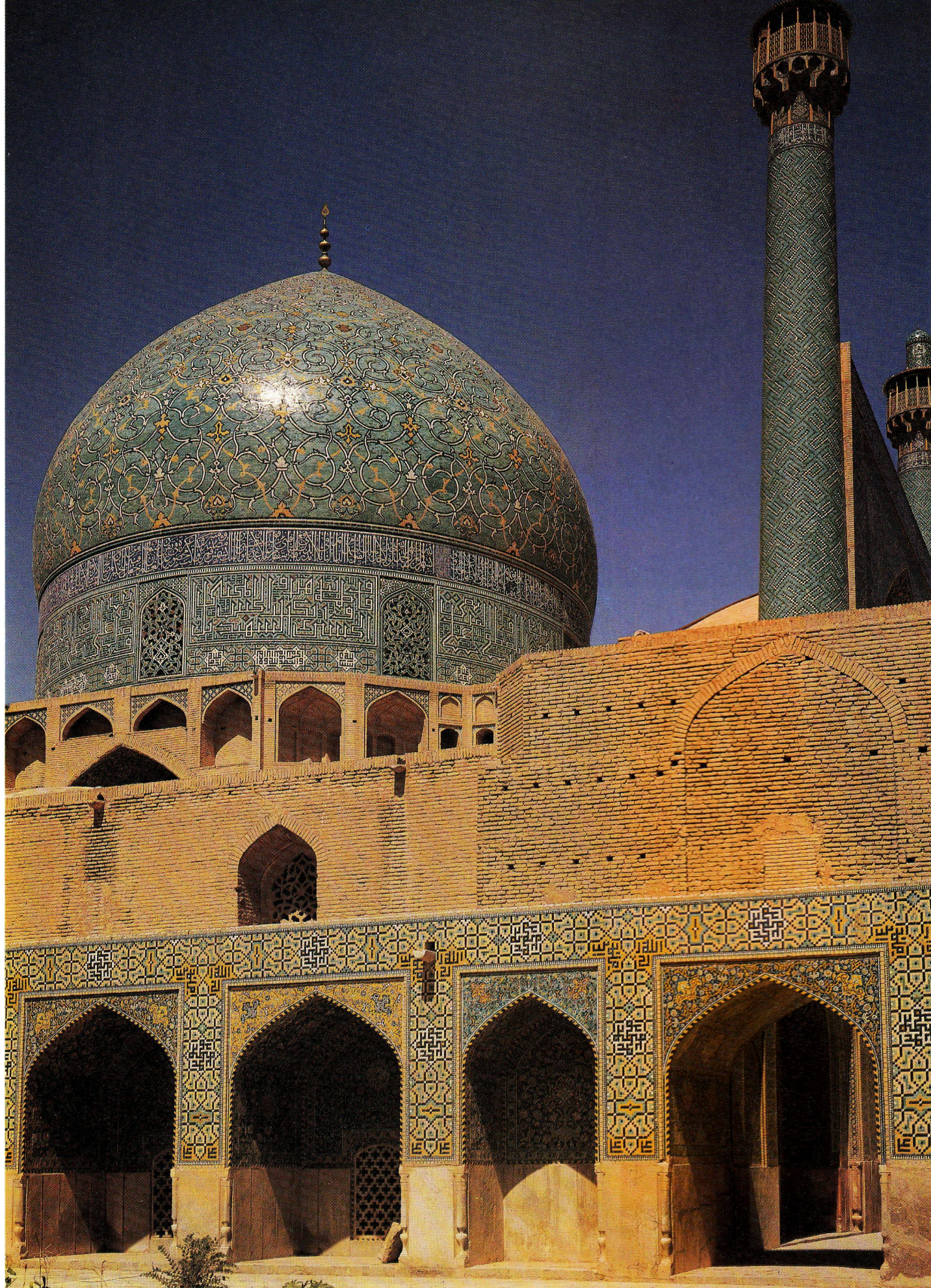
Perzsiában (a mai Iránban) Ismail alapította meg a Szafavida-dinasztiát 1501-ben, belső ellenfeleinek legyőzése és az ország újraegyesítése után. Tebrízt 1499-ben foglalta el, Iszfahánt és Sirázt 1500-ban; 1501-től I. Iszmáil néven lett sah, és dinasztiája több mint 200 éven át uralkodott.

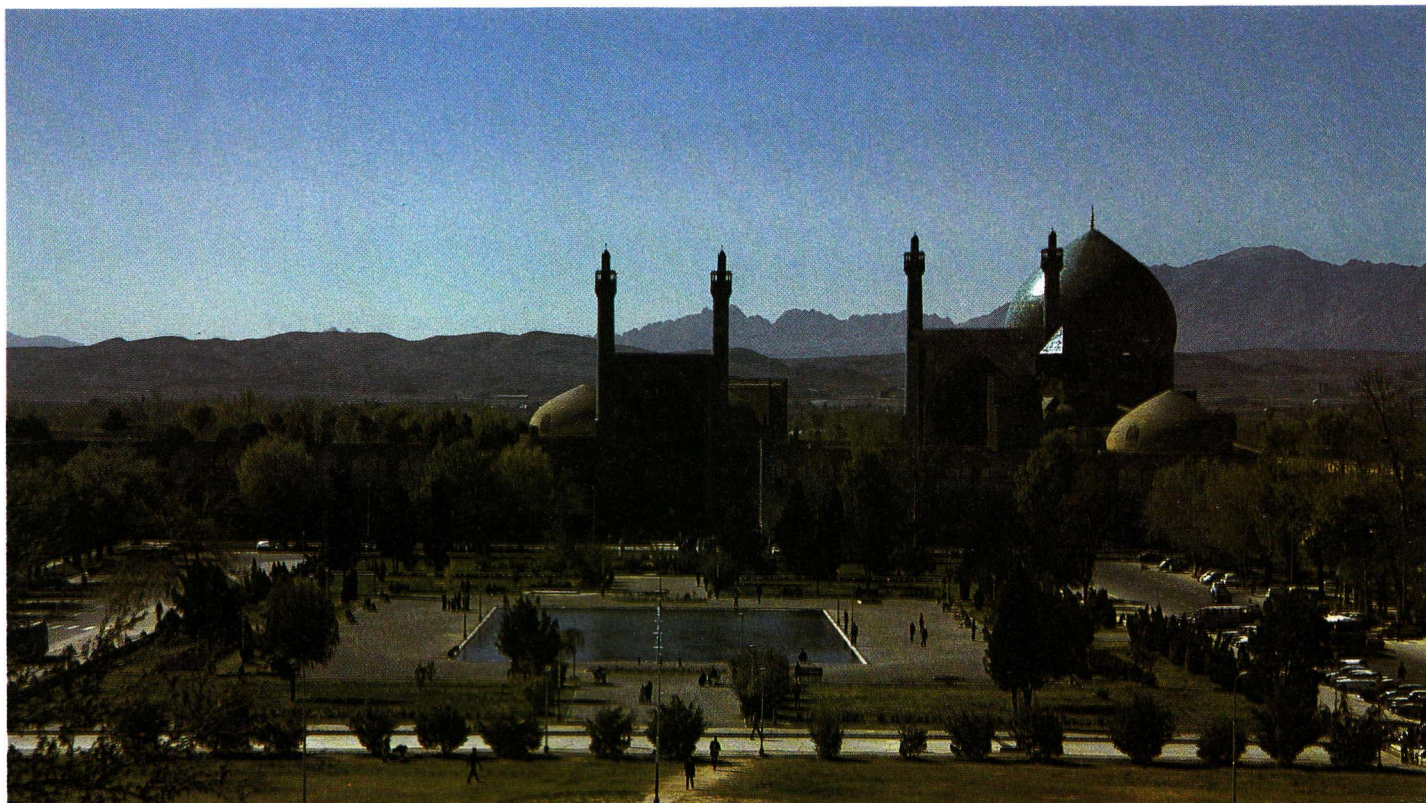
Fia, Tahmásp (1524–1576) Tebríz helyett a délkeletre fekvő Kazvint tette meg fővárosnak, a nyugatról állandóan fenyegető tö-

A Királyi mecset Iszfahánban (JOBBRA és LENT) I. Abbász sah uralkodása alatt, a 17. század elején készült, és a színpompás szafavida építészet jellegzetes példája. Felületeit fénylő mozaikok, valamint geometrikus és növényi mintás csempék borítják.

Iszfahán a hegyekkel övezett közép-iráni fennsíkon helyezkedik el. A Szafavidák korában (1501–1732) a mecsetek, valamint a lakatosmunkák, szövetek, agyagáruk és szőnyegek tették híressé.

*Iszfahán szívében alakíttatta
ki I. Abbász sah a nagy
Maidan teret. Túloldalán
batalmas kapuzat vezet
a Királyi mecsethez,
amelynek kupolája kék
bimbóhoz hasonlít.
A Szafavidák idején
platánfákkal szegélyezett
csatorna határolta a teret,
körül pedig a kétszintes
árkádok kávé- és
teaházaknak, csapszékeknek
és vendéglőknek adtak helyet.
A nyitott részt általában kis
sátrak foglalták el,
amelyekben ételmezt, bőr- és
pamutárut, fűszereket,
selymeket, vas- és
faszerszámokat árultak.
Alkalomadtán kiűritették
a lovaspólójátékokhoz,
amelyeken a sah kiválóan
szerepelt.*

rökök miatt. Amikor Abbász sah lépett trónra, a fokozott biztonság érdekében délre, Iszfahánba helyezte át székhelyét. Megerősítette a határokat, elfojtotta a zendüléseket, és nagy építkezésekbe fogott. Mecsetek, paloták, burkolt úthálózat, karavánszerájok vagy pihenőhelyek és csatornázási tervek készültek. Sok örömenyt, valamint itáliai, kínai és indiai kézművesmestert hívott be a hazai munkaerő növelésére.

Abbász idején nemzetközi hírvé vált az udvar, csapatostól érkeztek az európai utazók és diplomaták, akik kíváncsiak voltak a mesés perzsa különlegességekre, és a kereskedelmi kapcsolatokat is fejleszteni kívánták. Az angol Sir Robert Sherley a sah személyes követe lett, és segítette a hadsereg újjászervezésében. Rómából Pietro della Valle, egy gazdag arisztokrata jött el, nem sokkal a sah halála után pedig Jean-Baptiste Tavernier, francia ékszerész. Portugálok, spanyolok, hollandok is voltak az udvarnál, sőt oroszok is érkeztek, szörme-, agyar- és vodkaajándékokkal elősegítve a diplomáciai kapcsolatokat.

Abbász sah udvariasan és nagy érdeklődéssel bánt a külföldiekkel. Kora kiemelke-

dő személyisége volt ez az alacsony, de erőteljes alkatú, égő szemű, fekete bajuszos férfi, könnyörtelen, erélyes és türelmetlen természetével. Fürge észjárással bírt, élvezte az éles, csípős vitákat. Szeretett vadászni, gyakran használta ügyességét posztószövése, kard- vagy nyeregkészítésre.

A szépség iránti érzéke hamarosan megmutatkozott a fővárosban. Az érkezőket 50 m széles sugárút fogadta, közepén teraszos vízcsatorna húzódott; ónixszegélyű medencék kísérték, amelyeket a nyári hónapokban rózsával raktak tele.

A csatorna mindkét oldalán párhuzamosan alakították ki a platánfasort, a sétányt, a virágágyakat és még egy fasort. Éjszaka az enyhe, virágillatú levegő sokakat csábított járkálásra a csatornát szegélyező sétányokon, ahonnan bolthajtásos átjárók vezettek a szórakozást nyújtó kertekhez és pavilonokhoz.

A Maidan tér déli végén ma is kiemelkedik a legpompásabb épület, a Királyi mecset. Paradicsommadár tollazatát idézi enyhén duzzadó, csúcsos kupolájának acélkék színe. Az ég felé nyúló, aranyozott csúcscsúze türkiz alapon örvénylő, fekete szegélyű, fe-

IRÁN

A perzsa miniatúrán lovaspóló látható, amely Perzsiában eredetileg lovassági gyakorlat volt, és a Maidan téren zajlott. A játék áterjedt Arábiába, Tibetbe, Kínába és Indiába, ez utóbbiból vitték a britek nyugatra.

Abbász sab, akit a fekete bajuszlól lehet felismerni, II. Rudolf német-római császár követét fogadja. A festmény lakkdobozt díszít, amely 1609-ben készült Iszfahánban. A sab a legnagyobb Szafavida uralkodó volt, uralkodása alatt (1588–1629) kiűzték a törököket Azerbajdzsánból, és Perzsia hatóköre megnőtt a keleti Kaukázus és a Perzsa-öböl területén. A sab pártolta a művészeteket, ösztökölte az ipart, és diplomatákat fogadott egész Európából és Ázsiából.

hér és aranybarna indás arabeszk mintájú felületet koronáz. A tamburon szép arab írású szent szöveg fut körbe, lendületes betűi és jelei fehéren emelkednek ki a sötétkék alapból.

A mecset bejáratához 28 m magas, hatalmas kapuzat vezet. Négyszög keretű csúcsív mélyül félkupolává, amelyet jellegzetes iszlám sztalaktitdíszítés, *mukarna* borít be. A geometrikus sejtekre osztott motívumok egymást részben átfedő rétegei simábbá teszik az átmenetet a csúcsívtól a vízszintes alapsíkhoz. Szejjed Hoszejn Naszr modern iráni tudós magyarázata szerint jelképesen ábrázolják a „leereszkedést a mennyei lakóhelytől a föld felé”.

Az északra néző kapuzat csaknem mindig árnyékos, a kék csempétől és a sztalaktitok gyenge fénytől mégis színes, kristályos üreggé válik. Kapuit egykor ezüstlemezek fedték; kilépve nyugatra fordul az ösvény, hogy a mecset udvara és imacsarnoka a

szauúd-arábiai Mekkára (202–207. old.) irányuljon. A mohamedánok legszentebb városa ez, Mohamed próféta szülőhelye is.

A vakítóan napfényes udvarban árnyékos felületeket képeznek a kétszintes árkádok boltíves fülkéi és a négy *íván*. Az utóbbi nagy, boltozatos fülke vagy nyitott előcsarnok, a négy világtáj irányában, és boltozata „égbetörő lángként emelkedik a magasba”. Az udvar közepén mosdásra szolgáló négyzetes vízmedencében tükröződnek a kék csempék, és a víz a hívőknek az imádkozáshoz kötelező, szertartásos tisztaságát is jelképezi.

A mecset belseje hűs menedékhely, leveles-virágos mintájú csempéiről árad a perzsák növények iránti szeretete, és felébred a Koránban idézett Paradicsom látomása. Fő része az arany napkoronggal díszes, szárnyaló kupola, és a márvány *mibráb*, a dél-nyugati oldal falfülkéje; Mekka irányába néz, egyúttal felerősíti az előimádkozó szavait.

ISZFAHÁN

A Lutfullab-mecset és a Királyi mecset a szafavida államvallás jegyében épült. Az iszlám főáramától a 7. század elején elszakadt irányzat síita néven ismert. Hívei csak a Próféta veje, Ali leszármazottait ismerik el igazi imámnak vagy mohamedán egyházi vezetőként.

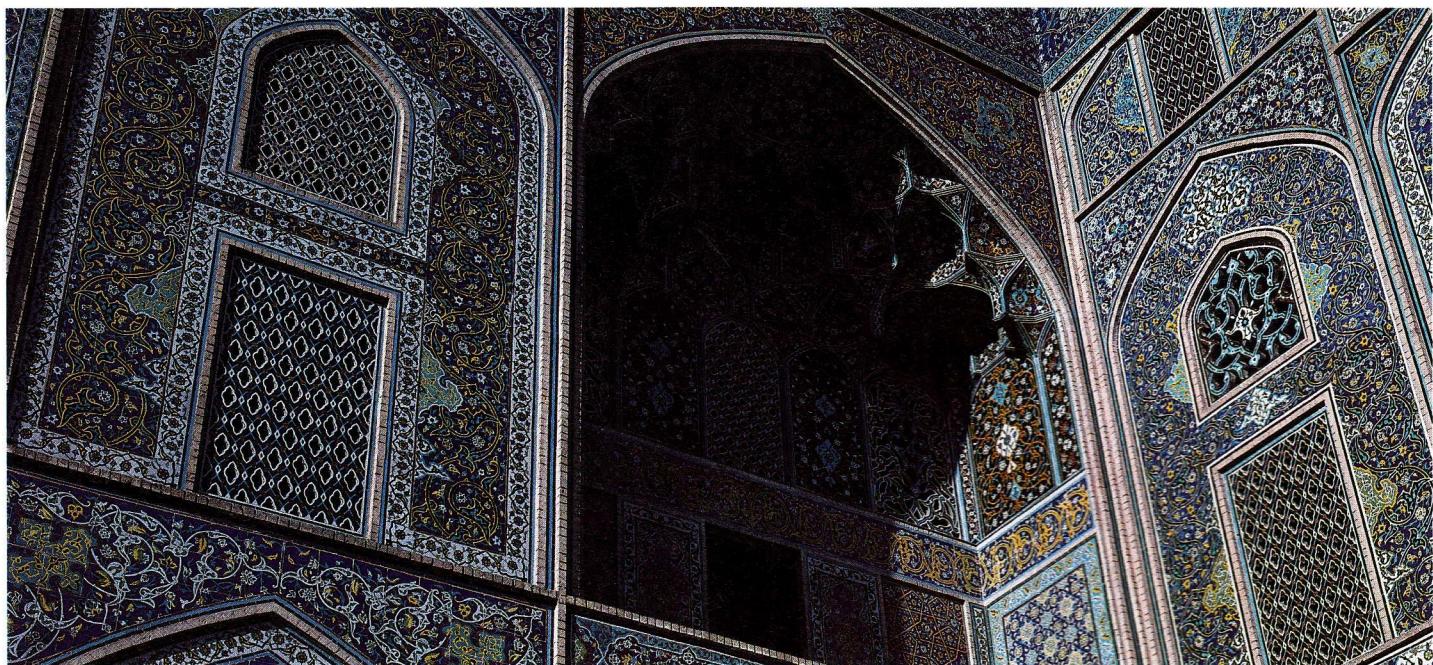
A mecset építését 1611-ben kezdték meg, a munka sebesen haladt Abbász parancsára. Attól félt talán, hogy nem éri meg a befejezést, és valóban, csak 9 évvel halála után, 1638-ban készült el az épület. Több modern kritikus a sietségnek tulajdonítja a kidolgozás néhány hiányosságát.

A *haft-rangi*, azaz „hét színű” csempék alkalmazásával időt és munkát takarítottak meg. Az egyszínű és fáradtságos kialakítást igénylő mozaikcsempével szemben olcsóbb

és gyorsabb volt a burkolómunka, igaz, az eredmény a felületek tompább fénye és csökkenő színerőssége lett. Ám a Királyi mecset lenyűgöző hatású kék színe miatt ma is a világ elbűvölő látványai közé tartozik.

Abbász korának másik nagy mecsete a Maidan keleti oldalán található. Lutfullah sejk nevét viseli, aki a sah szent életű apósa és híres hitszónok volt. Abbász imádkozásra használta az 1603-ban megkezdett, a Királyi mecsetnél kisebb, udvar nélküli épületet.

*Sztalaktitok – mukarnák –
töltik ki a Lutfullah-mecset
fülkéjének boltozatát.
A jellegzetes iszlám építészeti
díszítmény Szejjed Hoszein
Naszir iráni tudós szerint
„az égi anyag vagy éter
kikristályosodása földi
alakban”.*

A bejárati kapuzaton a kék mozaikcsempe dominál, a kupolán a világosbarna alapot fehér és kék arabeszkminta díszíti.

A 19 m²-es imatér 8 oldalsó árkádívének szegélyén fehér betűs írás húzódik a kobaltkék alapszínen.

A hengeres tamburon rácsos ablakok nyílnak, a kupola tetőpontját díszítő aranycsillogtól barnássárga téglákkal szegélyezett citromformákból álló, felülről növekedő hullámok indulnak ki.

A látvány az egytől a sokakhoz terjedő isteni leereszkedésre vagy talán a kozmikus teremtés pillanatára utal. A sejtekből álló kompozíció egyúttal mintha lecsupaszítaná a mikrokozmosz szerkezetét, hangsúlyozva a természet molekuláris mintázatait. Ily módon a kupola összegezi az iszlám művészetet, amelyben a szimmetria, az absztrakció és a geometria közös látóteret alkotva hatásosan szimbolizálja az Isten egyedülvalóságát.

Jean Chardin francia hugenotta, aki a 17. század közepén járt Iszfahánban, azt írta, hogy: „Nagy Abbász sah halálával Perzsia virágkora is véget ért.” A sah uralmának végén valóban százéves hanyatlás indult meg a Szafavidák végső bukása előtt. Ám tovább él Iránban kulturális és vallási örökségük, Iszfahán pompás mecsetei pedig az ország szellemének ma is fenséges bizonyítékai.

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. U.	
1501	ISZMÁIL SAH MEGALAPÍJTJA A SZAFAVIDA DINASZTIÁT PERZSIÁBAN.
1588	I. ABBÁSZ SAH LESZ PERZSIA URALKODÓJA.
1603	MEGKEZDIK A LUTFULLAH-MECSET ÉPÍTÉSÉT.
1611–1638	FELÉPÍTIK A KIRÁLYI MECSETET.
1629	I. ABBÁSZ SAH HALÁLA.
1666	II. ABBÁSZ SAH HALÁLA; ETTŐL KEZDVE FOKOZÓDIK A SZAFAVIDÁK HANYATLÁSA.
1732	VÉGET ÉR A SZAFAVIDÁK URALMA.

THAIFÖLD

WAT PHRA KEO

*„Birodalomszerte velünk dicsérik és ünneplik az angyalok,
hogy óhajunk szerint megtörtént e kiváló és érdemes mű
befejezése!”*

V. RÁMA KIRÁLY A WAT PHRA KEO VÉGLEGES BEFEJEZÉSE UTÁN 1882-BEN, AZ ÉPÜLET FELSZENTELÉSÉNEK SZÁZADIK ÉVFORDULÓJÁN

Bangkokban, a Királyi palota fallal övezett együttesében állnak az ország szellemi-vallási központját alkotó, megszentelt épületek. Imahelyek, tornyok és kerengők az 1786-ban felszentelt Wat Phra Keo, vagyis Smaragd Buddha-templom összetevői. Díszítésük mélyvörös, zöld, kék csempe és tükörűveg; pavilonok és tornyok mesevilágaként jellemezték, amely hasonlít a modern spanyol építész, Antonio Gaudí fantasztikus műveire.

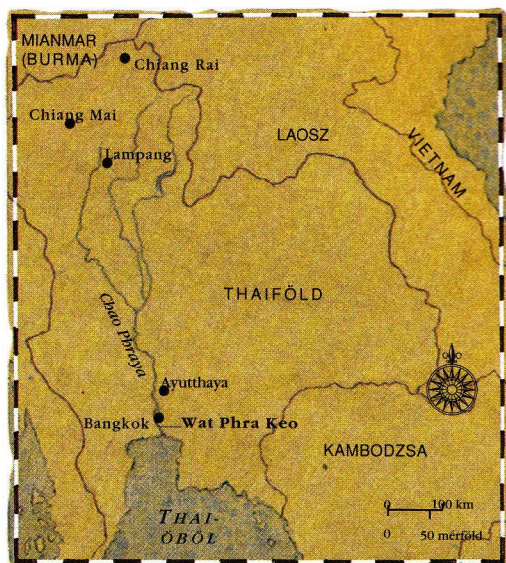
A templomkörzetbe lépve elvarázsolt erdő képzete támad, ahol a fák, bokrok, cserjék és gerendakunyhók tömör, fénylő felületű műalkotásokká változtak át. Az ereszekről lelógó csengettyűk csilingelése közben mintha szoborrá alakult, mitikus lények tűnének elő.

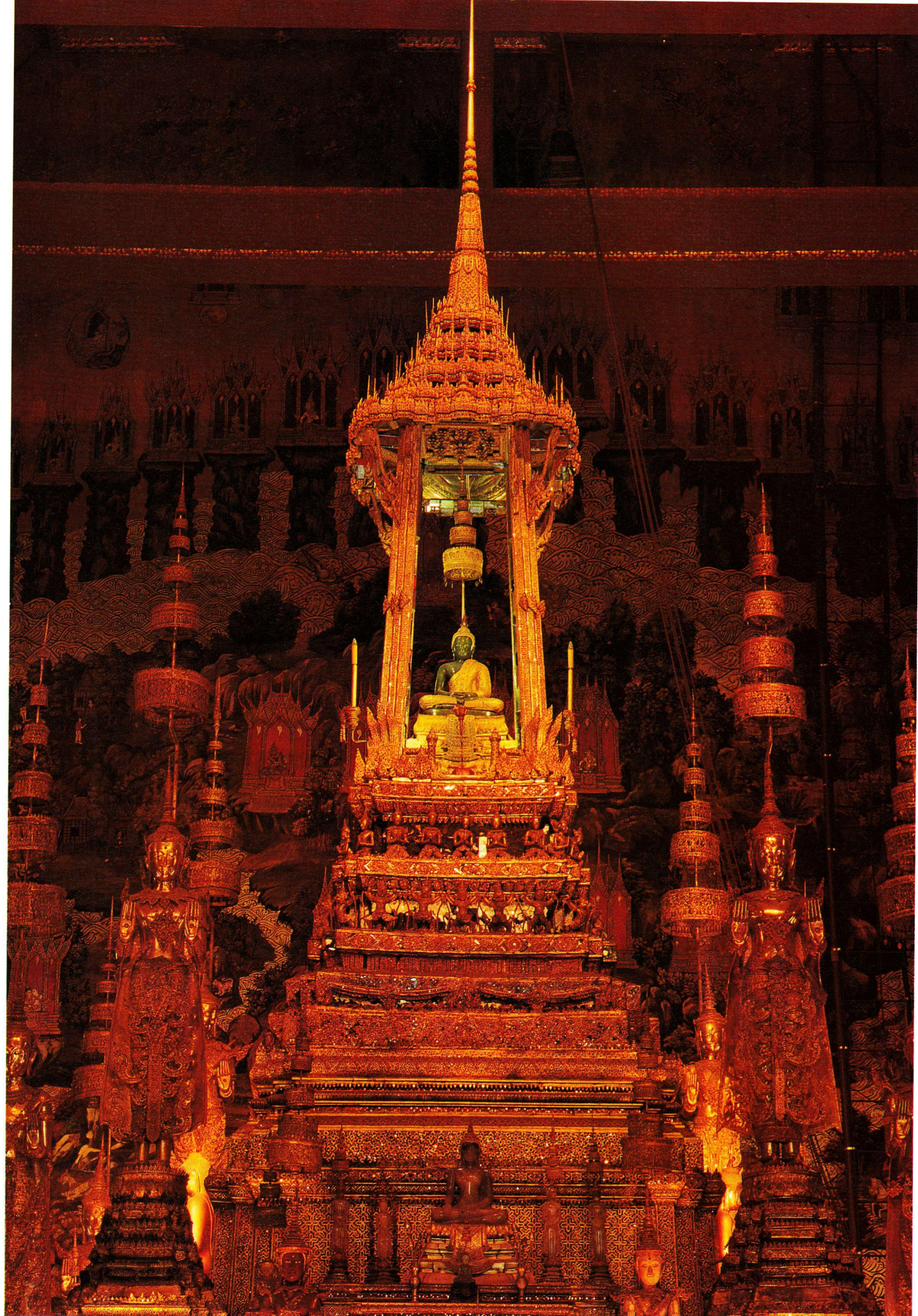
A bejáratoknál kidülledt szemű, tömpe orrú óriások, a *jaksák* állnak őrt, vicsorgó agyarakkal fordulva az esetleg támadó, gonosz szellemek felé. Másutt előtűnnek a félig nő, félig madár teremtmények, a *kinnarík* és a mitológiai kígyók, a *nágák* s látható a *garuda* is, Thaiföld nemzeti emblémája, amelynek szárnyas, emberi felsőtestéhez madárfej és madárlábszárak tartoznak.

A felemás, különös lények a néphagyomány származékai, de a templom és az ország legszentebb darabja egy kis zöld nefritkő szobor, a híres Smaragd Buddha. Az épületegyüttes déli részén, a főszentély vagy *bot* egyik oltárán ül meditáló pózban, keresztbe vetett lábbal. Övé a 90%-ban a theravádin irányzatú buddhizmust követő thai nép hódolata, és a szobor az ország talizmánja is.

A Smaragd Buddha díszes oltár tetején trónol a thaiföldi főváros, Bangkok Wat Phra Keo templomegyüttesének központi szentélyében. A zöld nefritkő szobor alig 76 cm magas, de megőrzését mindennél fontosabbnak vélik az ország védelme és boldogulása szempontjából.

Nappfénytől sugárzik a szent Wat Phra Keo együttes épületeinek felülete. Középen az Arany Csedí sisakja, balra a könyvtár és a Királyi Pantheon látható.

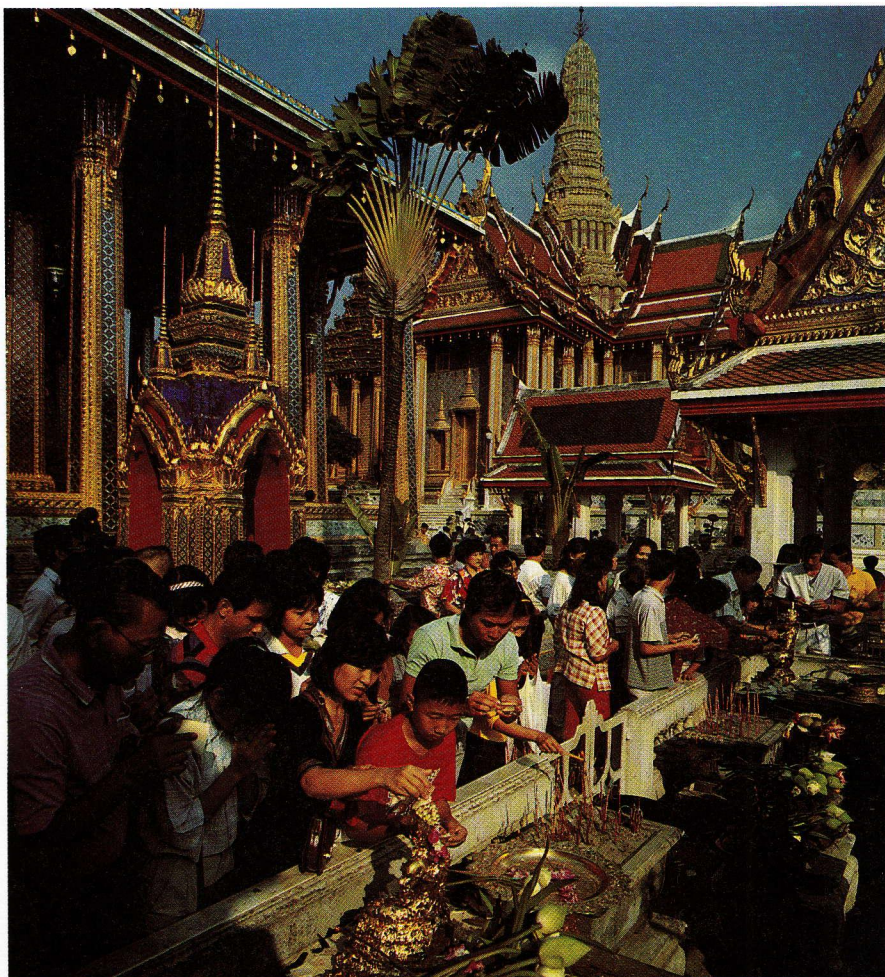
WAT PHRA KEO

Úgy tűnik, 1436-ban került először napvilágra Chiang Rai városban, ahol az ereklyét őrző kupolás *csedi* villámcsapástól megrepedt. A szobrot aranyozott vakolat borította, aztán előtűnt a tömör smaragd. A közeli Chiang Mai királya felfigyelt rá, és fővárosába kívánta vitetni.

A szent ereklyét szállító elefánt azonban nem akart visszamenni Chiang Maiba, és a délebbre fekvő Muang Lampangban kötött ki. A király ezt előjeltként értelmezte, és ott emeltetett templomot a szobornak. Később átvitték Chiang Maiba, ahonnan ellopták a keleti határon támadó laosziak. Kétszáz éven át volt Laoszban; 1778-ban, Takszin király idején szerezték vissza, Csakri tábornok vezetésével.

A tábornok I. Ráma néven lépett trónra Takszin után, és megalapította a Thaiföldön ma is uralkodó Csakri-dinasztiát. Elkezdték Bangkok építését, közepén a Királyi palotával és a Wat Phra Keóval. A kis szobrot 1784-ben, pompás felvonulás keretében hozták a szentélybe, és a 12 m magas, csillogó oltár tetején, mennyezetes trónusra helyezték.

A nagy tiszteletnek örvendő, kék csempe *bot* márványemelvényen áll, amelynek lábazatán a *nága* kígyókat aranygarudák ragadják meg. Az őrszobrok között nyíló, gyöngyház berakásos bejárati ajtónál a buddhista zarándokok virágokkal, tömjénnel és aranyfüsttel lépnek be, miután ci-

pőjüket levetették. (Az aranyfüstöt az aranyozott szobrokra tapasztják hódolatuk jelekül.)

A 18 m magas térben, a redőnyökön át beeső természetes fénytől felizzik a mélyvörös és órarany színű mennyezet. A zarándokok a márványpadlón ülnek és meditálnak, füstölőrudacsákat gyűjtanak, virágcsokrokat helyeznek el, vagy arca borulnak az oltárok előtt.

Mámorító szantálfa- és jázminillat, valamint az imádkozók mormolása fokozza az áhítatos légkört.

A látogatók zöme a kicsi Buddha titokzatos, zöld alakját szemléli. Három aranyöltözékéből az évszaknak megfelelő hordja, felül csökkenő méretű ernyők sora védi. Bőven sorakoznak az arany Buddha-szobrok és gyertyatartók, a lakkozott asztalokra helyezett serlegek, tömjénégetők, lámpások és esernyők, ám a zöld alak mindegyiknél jóval nagyobb figyelemben részesül.

A zarándokok füstölőrudacsákat gyűjtanak és virágokat ajándékoznak a Wat Phra Keo körzetében. Legtöbben a főtemplomhoz mennek, ahol a tömjénfüstös fényben kiragynak az élénk színű falfestmények. Témáik között a dzsátaka mesék jelenetei is szerepelnek, a Buddha előző életeiből vett eseményekkel.

A Wat épületeit övező kerengők falán óriási képek láthatók (BALRA). A Ramakien eposz jelenetei, Ráma király és felesége, Szita kalandjairól. Srí Lanka királya, Rávana elrabolta Szitát, de Ráma kiszabadította Hanumán majomisten segítségével.

A templomkörzeten belül ijesztő arcú örökre bámul az ördögök elriasztása. A buddhizmus fokozatosan átvette ezeket a jaksákat és a kinnari nevű teremtményeket is. Thaiföldön a középkori Ráma Khameng király idején ismerték el hivatalosan a buddhizmus thera-vádin irányzatát. Később Khameng unokája szerzeteseket hívott be Srí Lankából a buddhista közösség vagy sangha megerősítésére.

A templomon kívül a márványemelvényen sorakozó Arany Csedí, a Mondop vagy könyvtár és a Királyi Pantheon vonzza a tekintetet. Kiemelkedik az aranyfényű Csedí gyűrűs lábazatú és kúpos sisakkal koronázott, nagy harangkupolája. IV. Ráma idején (1851–68) emelték, és állítólag Buddha mellcsontjának egy darabját őrzi. Mellette, a Mondopban ezüstpadlón állnak a Buddha-szobrok és a pici, fehér elefántok. Gyöngyház berakásos szekrényben tartják a buddhista szentírást, a Tripitakát.

A márványemelvény következő épülete a görög kereszt alakú, vörös és kék csempékkel burkolt Királyi Pantheon. Gazdag faragású, szivar alakú torony, a *prang* koronázza. Kialakítására erősen hatott a khmer építészeti stílus, amelynek csúcsteljesítménye a páratlan szépségű középkori palotaszentély együttes, Angkorvat Kambodzsában.

A vallási áhítatot és elmélyülést szolgáló fenti épületeken kívül a kerengők 178

részből összetett falképsorozata is vonzza a buddhista zarándokokat. Az I. Ráma korából való és később restaurált ábrázolások tárgya a *Ramakien*, a 2000 éves, 48 000 sorból álló indiai hindu eposz, a *Rámájana* thaiföldi változata.

A Wat Phra Keo kielégíti a thai nép vallási és hazafias vágyait, a meditálást segítő Arany Csedí, a megszentelt iratok és falképek, valamint a Királyi Pantheon révén.

A magasba törő, gazdagon csillogó tornyok már a távolból is lelkesítenek.

A szent körzetben azután egymást érik a gazdagabbnál gazdagabb látnivalók; ám a kerengők terjedelmes falképsorozata, a belsőben rejtőző valóságos és eszmei kincsek nemcsak a szemet gyönyörködtetik, hanem a lélek mélyére is hatolnak.

A teljes együttes alapját a térhatású képhez hasonlóan varázsos, üvegbe foglalt, furcsán megvilágított Smaragd Buddha képezi. A belőle sugárzó tűnődő nyugalom egységbe szervezi a formák zavaros keverékét.

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. U. 1275 K– 1317	RÁMA KHAMENG THAI KIRÁLY URALKODÁSA, AMELYNEK SORÁN A THERA-VÁDIN BUDDHIZMUS AZ ORSZÁG HIVATALOS VALLÁSA LESZ.
1436	FELFEDEZIK A SMARAGD BUDDHÁT EGY CSEDI BELSEJÉBEN CHIANG RAIBAN.
1778	CSAKRI TÁBORNOK VISSZASZERZI A LAOSZIÁKTÓL A SMARAGD BUDDHÁT.
1782	CSAKRI I. RÁMA NÉVEN THAIFÖLD URALKODÓJA LESZ; FELSZENTELIK A WAT PHRA KEÓT.
1784	A SMARAGD BUDDHÁT A WAT PHRA KEO FŐTEMLOMÁBAN HELYEZIK EL.
1882	FELSZENTELÉSE UTÁN 100 ÉVVEL TELJESEN BEFEJEZIK A WAT PHRA KEÓT.

SPANYOLORSZÁG

A CÓRDOBAI NAGY MECSET

*„Córdobában, régi házak között áll a mecset,
ahol a szem elmerül a csodákban.”*

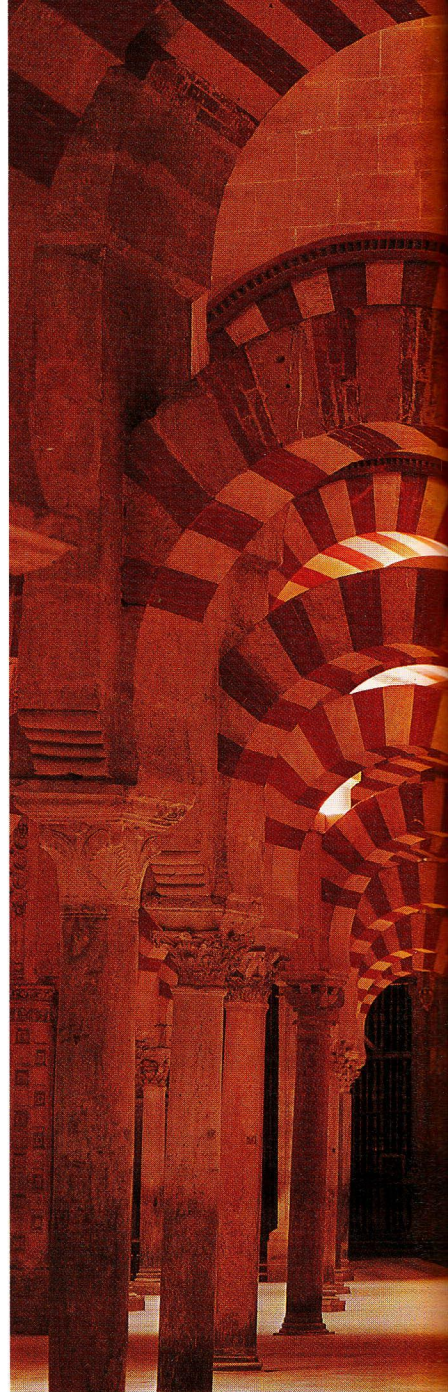
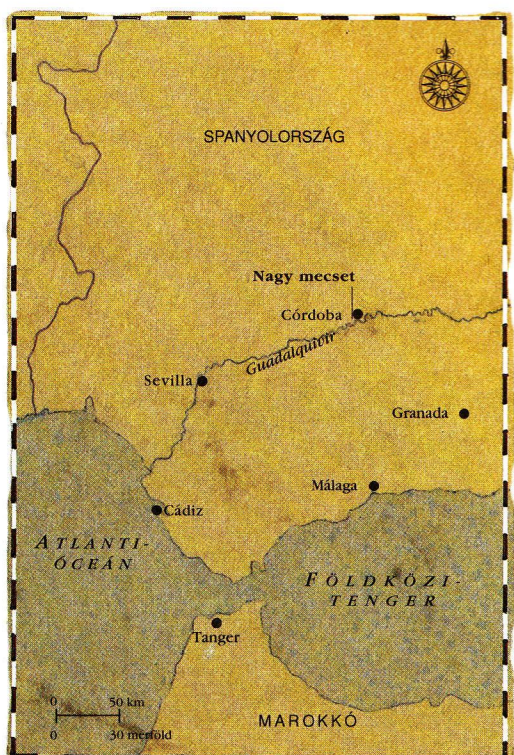
VICTOR HUGO (1802–1885)

A dél-spanyolországi Andalúziában a 10. században Córdoba volt a nyugati világ legcivilizáltabb városa. Európa többi részére még a Sötét Korszak volt jellemző, amikor a Spanyolország nagy részén uralkodó Omajjád-dinasztia (756–1031) Córdobát birodalmi fővárossá tette. A ragyogó paloták, mecsetek, kastélyok és kertek között a Nagy mecset, a Mezquita volt a legjelentősebb. A nyugati mohamedán építészet e 8. század végi remek alkotása az iszlám világ harmadik legnagyobb vallási emléke lett.

A Guadalquivir folyó és a zsúfolt óváros közé ékelődő épület kívülről széles, négyszögű erődre hasonlít. Támpilléres és fűrészfogas pártázatú, mézszínű falai néhol 20 m magasak. Ám a félelmes külső mögött fákkal és szökőkutakkal ékes, szépséges kert rejtőzik, majd az imatér tárul fel a sok száz, sávos patkóívet tartó oszloppal, a mozaikdíszes és feliratos falakkal.

Három különböző vallás tekintette szentnek a Nagy mecset helyét. Elsőként a rómaiak emeltek szentélyt az akkori tartomá-

16. századi székesegyház tör a magasba a Nagy mecset imacsarnokának közepéről. Sokak véleménye, hogy elrontották vele a mór épületet.

nyi fővárosban, a kapuk és ajtók kétarcú istene, Janus tiszteletére. Birodalmuk széthullása után, a Kr. u. 1. évezred közepén, a kereszténységet elfogadó, barbár vizigótok Szent Vince templomává alakították át a Janus-szentélyt.

Az Észak-Afrikából betörő berberék és az arabok 711-ben csaknem egész Spanyolor-

szágot elfoglalták. A mór néven ismert hódítók mecsetté változtatták a córdobai Szent Vince-templom felét, a másik felét pedig meghagyták a keresztényeknek. A Damaszkuszról Spanyolországba menekült I. Abdar-Rahmán Omajjád uralkodó (756–788) idején szűnt meg a két vallás közössége.

A Nagy mecset építése 784-ben indult, és

A Nagy mecset terét csíkozott patkóíveket tartó oszlopok sokasága tölti meg.

Az épületet a 8. században alapították, bővítése 200 éven át folyt, és végül az iszlám világ egyik legnagyobb imahelye lett.

A CÓRDOBAI NAGY MECSET

belefoglalták a régi templom részeit is. További 200 évig tartott az épület bővítése és díszítése, majd 1236-ban ismét a keresztényeké lett, miután Kasztília spanyol királya, III. Ferdinánd elfoglalta Córdobát.

Ezután közel 300 éven át kevés változtatás történt, 1523-ban viszont, a városi tanács kívánsága ellenére, a helyi papság, V. Károly császár támogatásával, úgy intézkedett, hogy a mecset közepén kereszt alakú székesegyház épüljön. Pillérek, boltíveket és a famennyezet részeit bontották le az új, szabálytalan épület miatt, amely a mór tengeren felmagasodó spanyol hadihajóként emelkedik a mecset tetője fölé.

A császár később így vélekedett: „Ha tudtam volna ezt, sohasem engedélyezem, hogy hozzányúljanak a régi épülethez: ami külön-

leges volt, annak olyasmit raktatok a helyébe, ami bárhol látható.” Théophile Gautier, a 19. századi befolyásos francia író erős szavakkal ítélte el „az élősditemplomot... [amely] építészeti szemölcs az arab mecset hátán”.

Bár az eredeti szépségét szétrombolták, valamely szellemi harmónia érződik a különféle vallási hagyományok szoros közelsége miatt. Mór íveket tartanak az antik római és vizigót oszlopok; a mohamedán imatér üressége elűt a faragott mahagóni kórusülésektől; a fészületeket és a többi figurális keresztény ábrázolást kiemelik az iszlám művészet absztrakt, geometrikus és növényi motívumai.

Az északi oldalon nyílik a főbejárat, a keresztények által emelt Megbocsátás kapu, és itt áll a mecset minaretjének alapfalára emelt

I. Abdar-Rahmánt és udvarát ábrázolja a 19. századi romantikus spanyol festmény. Az uralkodó alapította az Omajjád-dinasztiát, amely 756-tól 1031-ig állt az ország élén. Kihalásuk után külön királyságok alakultak. Abdar-Rahmán idején kezdték meg a Nagy mecset építését. Córdoba a dinasztia 10. századi uralkodója, III. Abdar-Rahmán korában vált híressé, virágzó művészeti és tudományos életével.

SPANYOLORSZÁG

többszintes harangtorony. A főkapu a Narancsudvarba visz, amely nyugalmas hangulatával jól készít elő bennünket a mecset belsőjével való találkozásra.

A szabályos sorban húzódó narancsfák, a mórok hazájának sivatagi városait idéző pálmák és vízmedencék felfrissítik a lelket.

A hatalmas imatérbe a Pálmák kapuja vezet. A nyílását keretező római oszlopok emlékeztetnek az egykor itt álló pogány szentélyre.

A Narancsudvar vakító fénye és perzselő melege után fokozottan üdítő hatású a nyugalmasan hűvös és árnyékos belső.

A márványpadlóból szinte „kisarjadzó” oszloperdő szabályosan ültetett, majd kőbe foglalt pálmaligetre emlékeztet. Tizenegy hajót képeznek a párhuzamos oszlopsorok. Az oszlopfők között sok olyan található, amelyet az antik Janus-szentélyből, illetve a vizigótok Szent Vince-templomából vettek át. Az oszlopokra két egymás fölötti szinten támaszkodnak a patkóívek. Ez az elrendezés a római vízvezetékek emeletes árkádjait idézi. Feltehetően bizánci előképek nyomán kerültek az ék alakúra faragott fehér mészkőből és az ugyancsak ék alakú vörös téglából váltakozva rakott boltövek. A tetőabla-

kokon át beeső fény élesen megvilágítja a felső ívsorokat, míg az alattuk húzódók homályban maradnak.

Az oszlopos csarnok volt a szertartásos, pénteki imádkozás helye. Az álló, térdelő vagy arcra borult hívek fölött csillagos éghez hasonlóan ragyogtak az ezüstláncokra függesztett ezüst-, arany- és sárgaréz csillárok fényei. Az északi, nyitott árkádokon át virágillat áramlott be a Narancsudvarból, és összevegyült a lámpások olajának fűszeres illatával.

A párhuzamos térsorok a Mekka (202–207. oldal) felé néző, déli *kibla* falhoz és ott az imafülkéhez, a *mihráb*hoz irányítanak.

A mecset mihrábjára Mekka irányába forduló kis tér. Patkóívének arabeszk- és növényi mintás mozaikját állítólag egy konstantinápolyi keresztény kézműves készítette. Előterének kupoláján (LENT BALRA) jellegzetesen iszlám, absztrakt és geometrikus formaképzés látható.

A középkori mór kézirat
részlete Bajad és Rijad
szerelmi történetét ábrázolja.
Kevés hasonló illusztrált
kézirat maradt fenn a mór
korszakból. A termékeny fák
és a gazdag öltözékek
felidéznek a kor kifinomult és
érzéki életformáját, amelyben
fontos szerepe volt
a költészetnek, a bornak,
a zenének és a szerelemnek.

A szokásos falmélyedés helyett kis nyolcszögű térként alakították ki a *mihrábot*, a kulcslyukra emlékeztető, patkóíves bejáratát alul két-két színes márványoszlop keretezi, az ív formáját követő, csillogó, csipkeszerű mozaikdísz felkelő napra emlékeztet.

A mecsetet 200 év folyamán többször bővítették. Az első mecset 11 hajós, egyszerű tere szűknek bizonyult, ezért II. Abdar-Rahmán (822–852) 8 boltszakasszal meghosszabbította a déli oldalon. A 10. században a jámbor II. al-Hakam kalifa ismét a déli fal elbontásával nyert területen alakította ki az újabb, tizen-

két boltszakaszos megnyújtást. Ezzel csaknem megkétszerezte az eredeti méretet. (Ő semmisítette meg Spanyolországban a legtöbb szőlőültetvényt, mivel a Korán tiltotta a borivást.)

Fia, II. Hisám helyett al-Manszúr nagyvezír uralkodott, és 987-ben 8 hajót építtetett a mecset keleti oldalához a hozzá tartozó előudvarral együtt. A szükséges területet egy kertes ház foglalta el, és özvegyasszony tulajdonosa a saját szép pálmafájának mását kívánta a cserébe kapott helyen. A környéken nagyvezír ezúttal nagylelkű volt:

*A Nagy mecset és
a székesegyház tömbje
uralkodik Córdoba látképén.
A 13. századi spanyol
bódítás után sohasem nyerte
vissza a város a mór
korszakbeli jelentőségét.
Hírnevét akkor a selyem-,
brokát- és bőrárúknak,
valamint
az ötvösművészetnek
köszönhette, ma főleg
idegenforgalmáról,
textiliparáról és
sörgyártásáról ismert.*

Córdobában megkerestette a kívánt kertet, sőt ki is fizette érte a magas árat.

Az épület a 10. század végén elérte maximális terjedelmét és pompáját.

A nagyon hosszan tartó építési idő ellenére a tér rendszere és hatása lényegében változatlan maradt. A megnövelt méret nem módosította a csarnoktér jellegét.

Bő 200 éven át a mohamedán hit szentélye volt, a keresztény seregek 1236-os győzelméig. A megszentelt hely ugyan változtatható, de nem könnyű lerombolni. Az imacsarnok megőrizte a római korból eredő identitását, a keresztény székesegyház gótikus boltívei és barokk mahagóni szószéke ellenére is. Igaza lesz talán Théophile Gautier-nak, hogy „az ősi mecset... elég sokáig fennmaradhat ahhoz, hogy árnyékos boltívei alatt negyedik vallás jöjjön létre, más formában és más zsoltárokkal dicsérik az új istent, vagy inkább az új prófétát, hiszen Isten mindenkor ugyanaz”.

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. U.	
711	ARAB HADSereg TÁMAD SPANYOLORSZÁGRA.
756–788	I. ABDŰL-RAHMÁN URALMA: Ő ALAPÍTOTTA MEG A SPANYOL OMAYYAD-DINASTIÁT.
784	MEGKEZDI A NAGY MECSET ÉPÍTÉSE.
987	ELVÉGZI AZ UTOLSÓ VÁLTOZTATÁSOKAT A NAGY MECSETEN AL-MANSZUR NAGYVEZÍR RENDELETÉRE.
1236	III. FERDINÁND ELFOGLALJA CORDOBÁT.
1492	SPANYOL KERESZTÉNY HADSereg SZÁLLJA MEG AZ UTOLSÓ MÓR ERŐDÖT GRANADÁBAN.
1523	A MECSET KÖZEPÉN SZÉKESEGYHÁZAT ÉPÍTENEK V. KÁROLY CSÁSZÁR URALKODÁSA ALATT.

TÖRÖKORSZÁG

A SZULEJMÁN-MECSET

*„Ó, Padisab, olyan mecsetet építettem neked,
amely az utolsó ítélet napjáig állni fog
a föld színén...”*

I. SZULEJMÁN ÉPÍTÉSZE, SZINÁN MONDTA EZT ÁLLÍTÓLAG URÁNAK

Nagy Szulejmán török szultán idején (1520–1566) építették az egyik legpompásabb mecsetet, amelynek kupolái és minaretjei uralkodnak Isztambul városképén. Lenyűgöző tömegét és belső terét több mint 400 éve tisztelő csodálattal bámulják a hívek és a látogatók.

Evlija Cselebi, 17. századi török utazó írta, hogy egyszer 10 „hitetlen franciát” figyelt a mecset belsejében, akik a bámulattól elképedve és „kalapjukat feldobva kiáltottak... »Jézus Mária!«

A legkiválóbb szultán, Nagy Szulejmán hosszú uralkodása a török civilizáció tetőfoka volt. Új területekkel, például a mai Magyarország, Irak és Líbia részeivel gyarapodott a birodalom, hajóhada uralkodott a Földközi-tengeren, különösen a görög születésű Barbarossa admirális vezette alatt, és csak a lepantói vereség vetett véget 1571-ben a török flotta vezető szerepének.

Szulejmán folytatta az 1453-ban elfoglalt bizánci főváros, Konstantinápoly nagyszabású átalakítását. Szökőkutak, paloták, fürdőházak, iskolák, hittudományi főiskolák – medreszék –, kórházak és mecsetek épültek Isztambulban és másutt is a hatalmas birodalom területén.

*Mohamedánok gyülekezete
tölti meg a Szulejmán-mecset
batalmas terét. A világ egyik
legnagyobb mecsetét Szinán
török építész alkotta meg
a 16. században, közel
az Aranyzarv-öbölhöz
(LENT), amely elválasztja
Isztambul régi és új részét.*

A SZULEJMÁN-MECSET

A szultán legkiválóbb építésze, Szinán, 1550-ben kezdte meg a Szulejmán-mecset építését Isztambul egyik magaslatán. A Márvány-tenger part menti szigetein fejtették a mészkövet és a márványt, a munka zömét görögök és örmények végezték az épületen. A minta a több mint 1000 éves keresztény Hagia Sophia-templom volt, középrészén négyzetbe foglalt, kör alaprajzú kupolával. A szultán kívánta, hogy Szinán művének szépsége szárnyalja túl a nagy Justinianus császár (527–565) templomáét.

A zseniális tervező az iszlám követelményeinek megfelelő változatban alakította ki művét. A központi, 53 méter magas kupolateret a főtengely irányában egy-egy félkupolás térszakasszal bővítette. Az összefüggő térsor két oldalához „mellékhajóként” csatlakoznak az alacsonyabb, 5-5 kupolával fedett keskeny terek. Ez utóbbiaknál felváltva sorakoznak a nagyobb és kisebb kupolák.

A tagoltság ellenére a téregyüttes tökéletes egyensúlyban marad, minden pontjáról tökéletes áttekintést nyújt.

A maga nemében páratlanul tökéletes alkotás befejezésekor a tervező csaknem hetvenéves volt. Önéletrajzából kiderül, hogy

*Nagy Szulejmán turbános
díszsíremléke középen látható
a kis mauzóleum vagy türbe
belsejében. Mellette lánya és
két későbbi szultán síremléke
áll.*

*Szulejmán (BALRA) eszes
államférfi és zseniális
hadvezér volt, uralkodása
idején emelkedett
a legmagasabbra a Török
Birodalom. Hüen
ragaszkodott csábító és erős
akaratú feleségéhez,
Roxelanához (A BAL
SZÉLEN), aki a kortársak
szerint túlságosan nagy
hatással volt férjére.*

még csaknem nyolcvanéves korában is törekedett a fejlődésre, és változatlanul versenyre kelt a Hagia Sophia-templommal.

Evlija Cselebitől tudjuk, hogy az építés mindenre ügyelt, a szerkezet legapróbb részlete sem került el a figyelmét. A szultán egyszer váratlanul betoppant az építkezés színhelyére, ahol nehezen találta meg Szinánt; az ugyanis nem a tervekkel és utasításokkal foglalkozott, hanem az állványzat tetején dörgedelmesen lehordta a hibásan dolgozó kőművest.

Az 1557-ben befejezett épület a Török Birodalom legnagyobb mecsete volt. Északkeletről vezet hozzá egy kanyargó, szűk, gyalogosokkal és járművekkel zsúfolt utca, ahonnan hirtelen tűnik elő az Aranyszarvöböl fölé magasodó épület hatalmas tömbje. Galambszürke főkupoláját kisebb kupolák

övezik. Súlyos tömegének hatását négy karcsú, tűhegyű, égbe szökő minaret egyenlíti ki. Kívül-belül sokban hasonlít a bizánci előképhez, de lényegében mégis teljesen eltérő: a Hagia Sophia-templom anyagtalan, lebegő térhatású, a Szulejmán-mecset minden részlete a kiegyensúlyozottság jegyében készült.

Vasrácsos ablakokkal áttört kőfal veszi körül a mecsetet, előudvarát és a királyi temetőket. A mecset főbejáratához külön út, majd lépcsők vezetnek, a megszentelt belsőt a világi külsőtől két sötétzöld márványoszlop közé függesztett, súlyos, zöld függöny választja el, amelyet négy szögű mezőre rótt aranyfelirat díszít. A bejáratától jobbra lépcsők és ülések illeszkednek a falba, a szent térbe lépés előtt itt végezhetik el az igazhívók a rituális tisztál-

A mecset kupolái szép árkádsor fölé magasodnak az udvar felől, ahol mind a négy oldalon árkádok húzódnak. Az íveket alátámasztó 24 oszlopot Isztambul és környékének romos épületeiről hozták el.

kodást lábuk, kezük és arcuk megmosásával.

A nem mohamedán látogatók a nyugati homlokzat előtti udvaron át léphetnek be. A szép, tágas négyszögű udvar minden oldalát kupolás árkádok sora szegélyezi. Az íveket gránit-, márvány- és porfiroszlopok tartják, fölöttük kis kupolák sorakoznak. Az udvar közepén négyszögű márványkút helyezkedik el mosdás, kézöblítés céljára.

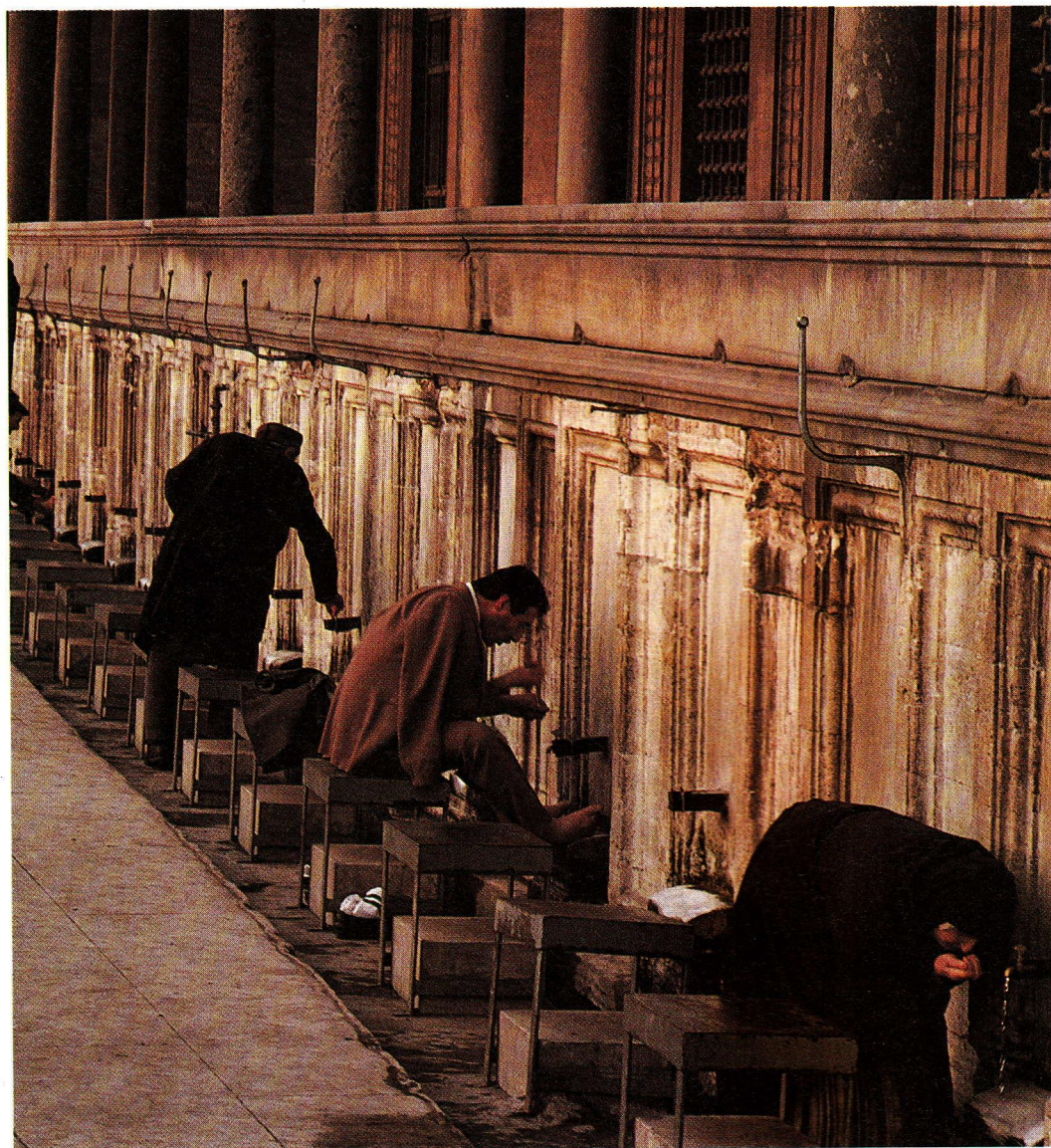
A nyugalmas, árnyékot nyújtó udvarnak a

mecsethez kapcsolódó falában két *mibráb* nyújt imádkozási lehetőséget, amikor a belső túlságosan tele van; az imádkozók kötelezően Mekka felé néznek (202–207. old.).

A nyugati ajtó felől hatalmas barlangként tárul fel a mecset belseje, padlóján vöröszőnyegekkel. Jóval egységesebb benyomást kelt, mint a főhajóval, keresztházakkal, szentéllyel és kápolnákkal megosztott székesegyházterek. Felülről százával függenek a csillárokat tartó fekete fémláncok. A fény

Mohamedánok tisztálkodnak, mielőtt belépnek a mecsetbe. A megkívánt rituális tisztasághoz lábat, kezet és arcot kell mosni.

A Szulejmán-mecset körzetének alaprajzán (LENT JOBBRA) látható a mecset (10), az udvar (9) és a temető (4) között. A többi épület a jogi főiskoláké (1, 2, 5, 6), a fürdőé (3), a kórházé (7) és a népkonyháé (8).

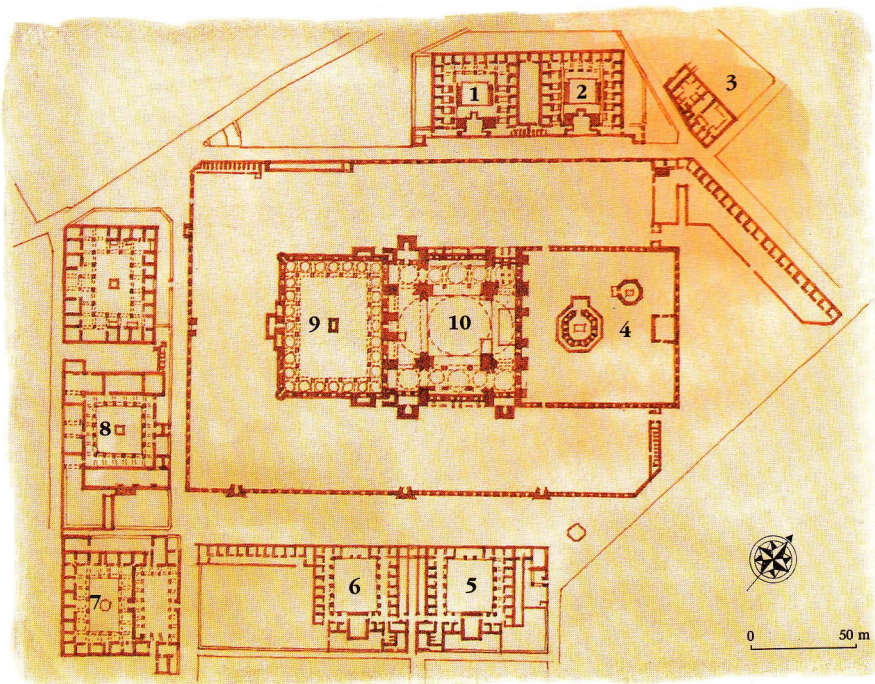

úgy terjed szét az emberek feje fölött, mint megvilágított liliomok özöne a szőnyegek tengerén.

Körös-körül lendületes, szürke-vörösbar-na sávós márvány boltívek, erős oszlopok és pillérek tartják a kupolákat és félkupolákat. A főként szürke, puritán, szinte rideg dí-szítést a Mekkára néző *kibla* fal kör- és lán-dzsaablakainak színes üvegei teszik gazda-gabbá.

A főkupolát 32 ablak töri át. Közepén, sűrű aranyarabeszkek köréből, forgó tűzijáték-hoz hasonlóan, szikrázó hajtásokként árad-nak ki az örvénylő arab betűs írások: olyan az egész, mint a napkitörés, amelyet harmo-nikusan övez a tér.

A Hagia Sophia ma múzeum, a Szulejmán-mecset működő templom. Müezzín hívja imára az igazhívőket alkonyatkor, amidőn

TÖRÖKORSZÁG

be. Szinán Isztambulban iskolába került, és áttértették a mohamedán hitre. Szigorú kiképzés után hadmérnökként szolgált a katonaságnál, végül a tüzérség parancsnoka lett.

A hadsereg számára hidakat és erődítéseket tervezett, 1538-ban pedig a birodalmi építészek fejeként építette fel első mecsetét. A következő 50 évben ontotta a terveket, 79 mecset, 34 palota, 33 közfürdő, 19 síremlék, 55 iskola, 16 szegényház, 7 *medresze* és 12 karavánszeráj épült fel irányításával.

Szinán 1588-ban, 99 évesen halt meg. Emlékét nemcsak a modern török bankjegyeken látható arcképe őrzi, hanem – főleg Isztambul népének – a Szulejmán-mecset is. A nagyszabású épület kupolái és minaretei, valamint megszentelt belső tere láttán visszapereg az idő, és a képzelet könnyen elővarázsolhatja Szulejmán birodalmának aranykorát.

A Szulejmán-mecset sziluettje az Aranyzarv-öböl felől Isztambul egyik leghíresebb látványossága. A város egyik magaslatán emelkedő épület méltó a legnagyobb török uralkodóhoz.

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. U. 1489	MEGSZÜLETIK SZINÁN, AKI MAJD FELÉPÍTI A SZULEJMÁN-MECSETET.
1520–66	NAGY SZULEJMÁN URALKODÁSA; A TÖRÖK BIRODALOM HATALMÁNAK TETŐFOKÁN.
1538	SZINÁN FELÉPÍTI ELSŐ MECSETJÉT.
1550	MEGKEZDIK A SZULEJMÁN-MECSET ÉPÍTÉSÉT.
1557	ELKÉSZÜL A SZULEJMÁN-MECSET.
1566	NAGY SZULEJMÁN HALÁLA.
1571	A TÖRÖKÖK VERESÉGET SZENVEDNEK A LEPANTÓI CSATÁBAN EGY KERESZTÉNY HAJÓHADTÓL.

NAGY SZULEJMÁN BIRODALMA

Több mint 450 éven át a törököknek volt a világ egyik legnagyobb birodalma. Az 1453-ban megkezdődött fejlődés Nagy Szulejmán uralkodása idején (1520–1566) érte el tetőpontját. A birodalom része volt a Közép-Kelet zöme, Észak-Afrika, Nyugat-Ázsia, a Balkán és Magyarország. Szulejmán szultán szellemi és politikai vezetőként uralkodott, és felügyeletet gyakorolt birodalma szent helyei fölött. Közéjük tartozott a

kairouani Nagy mecset, a kairói Ibn Tulún-mecset, a damaszkuszi Nagy mecset, az isztambuli Sejhzáde-mecset. Mindegyik látható a lenti térképen.

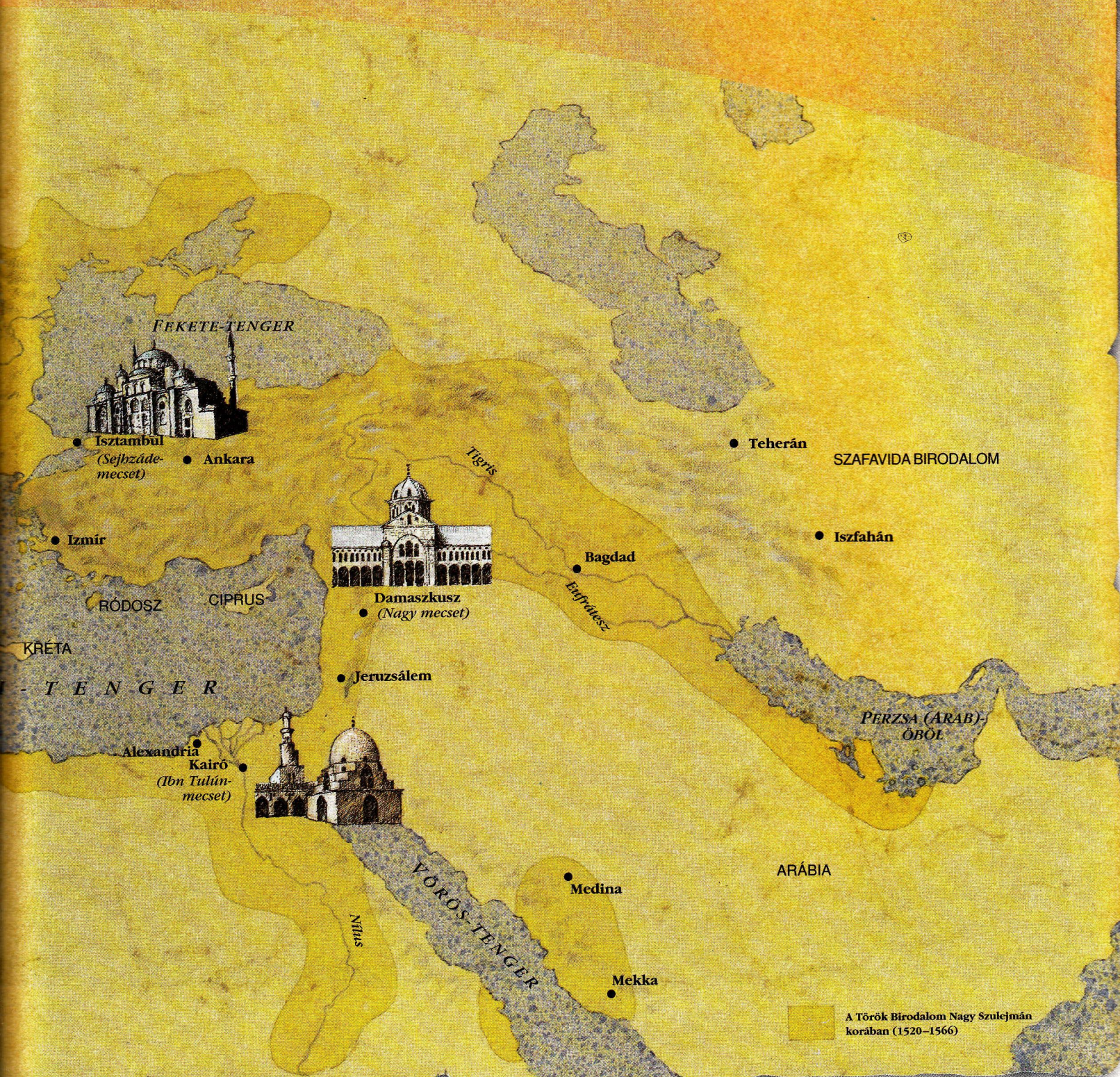
Szulejmán, az iszlám törvény bajnokaként a Koránt tette meg az oktatás alapjának. Bátorította az arab írás használatát Törökországban, támogatta a betűvető művészeket és a takácsokat. A kor átlagához képest többnyire türelmes uralkodó

volt; a birodalom lakosságának több mint felét kitevő nem mohamedánokat mentesítették a katonai szolgálat alól, és közvetett irányítással maguk intézhették vallási, oktatási és bírósági ügyeiket.

Szulejmán Szigetvár ostrománál halt meg 1566-ban, és ezután megkezdődött a Török Birodalom lassú hanyatlása.

A kormányzati munkát súlyosan gátolta a nepotizmus, a korrupció és a korszerűsítés lehetetlensége. Nem lehetett felvenni a versenyt európai államokkal, mint például Spanyolország, Portugália és Anglia. A 19. században Európa Beteg Emberének nevezték el a birodalmat, amelyet végül 1924-ben hivatalosan feloszlattak.

INDIA

AZ ARANYTEPLOM

*„Az egyetlen Isten áthat minden helyet.
Egyedül Ő lakozik valamennyi lélekben.”*

AZ ÁDI GRANTH RÉSZLETE

Északnyugat-India Amritszár nevű városában aranylótuszként emelkedik ki egy mesterséges tóból a szikh vallás legszentebb helye, az Aranytemplom, vagy Harimandir. 1589-ben alapították; jelenlegi alakját a 18. század végén és a 19. század elején kapta. Az ötvösremekekre emlékeztető aranyfényű épület az Istent szolgáló művészet zsenialitásáról tanúskodik.

A kétszintes templomot márványmóló kapcsolja a tóparthoz. Az alsó szint halvány színű márványburkolatát gyöngyház és drágakő berakásos virágminták díszítik. Négy oldalán egy-egy ajtó nyílik a világtájak felé. A felső szint falait aranyozott vörösréz lemezek borítják, rajtuk brokátszerűen ható – pandzsábi nyelvű – szikh szentírásszövegekkel.

A tető közepén nagyobb kupola fedi a meditációra használt szentélyt, a Tükörszobát, a Sís Mahalt. Körülötte kisebb, kupolás kioszkok sorakoznak. Aranyozott felületükről visszaverődik a napfény.

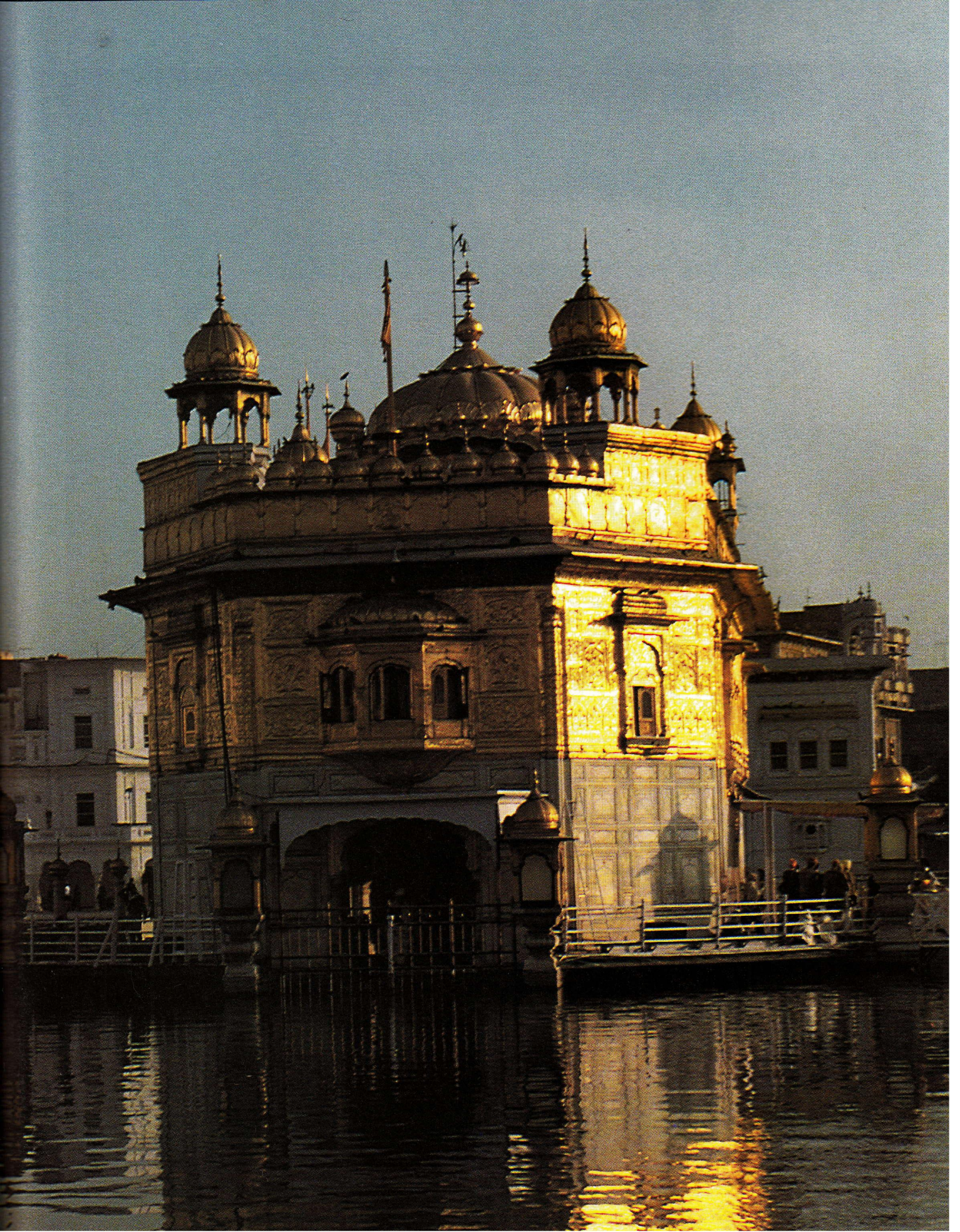
A belsőben nem istenképmás nyújt spirituális középpontot, hanem a szikh szent könyv, az *Ádi Granth* vagy *Guru Granth Szaháb*, amely aranyozott és drágakövekkel ékesített mennyezet alatt, egy díványon látható. A könyvet éjszaka a móló végén álló, kupolás épületben, az Akal Takhtban őrzik, és kora reggel hozzák át a templomba. Kiválasztott szikhek szavalják egy-

folytában a könyv szent verseit egész napon át.

A szikh vallást egy Pandzsábben élő felekezeti vezető, Guru Nának (1469–1539) alapította. Tanítása szerint egyetlen isten és egyetlen emberiség létezik, és azok, akik komolyan keresik Istent, ömagukban fedezik majd fel az istenséget.

A szikh közösség vallási központjában áll az Aranytemplom, amely fénylően tükröződik az Amrita Szarovár, a Nektár-tó vizében.

AZ ARANYTEPLOM

Márványburkolatú, lámpásokkal szegélyezett, 60 m hosszú út húzódik az Aranytemplom és a szárazföld között; az út végén a legfőbb szikh vallási testület székhelye, az Akal Takht áll.

Guru Nának halála után 9 egymás után következő guru vitte tovább tanait, és a szikhek mindegyiket tisztelik. A 10. és utolsó, Guru Gobind Szingh, aki 1708-ban halt meg, kijelentette, hogy többé nem lesznek emberi vezetők, és ráruházta a guru szerepet a *Guru Granth Szabáb* nevű szent

könyvekre, valamint a szikh közösségre, a *Panthra*.

Amritszárban az első templomot az 5. guru, Ardzsan építtette a szikhek által adományozott pénzből. A területet a vallási türelméről ismert, mogul mohamedán Akbar császár (1556–1605) adta a közösségnek. Az új szikh vallást példázó épület szerkezetileg és szimbolikusan is különbözött a hindu templomoktól.

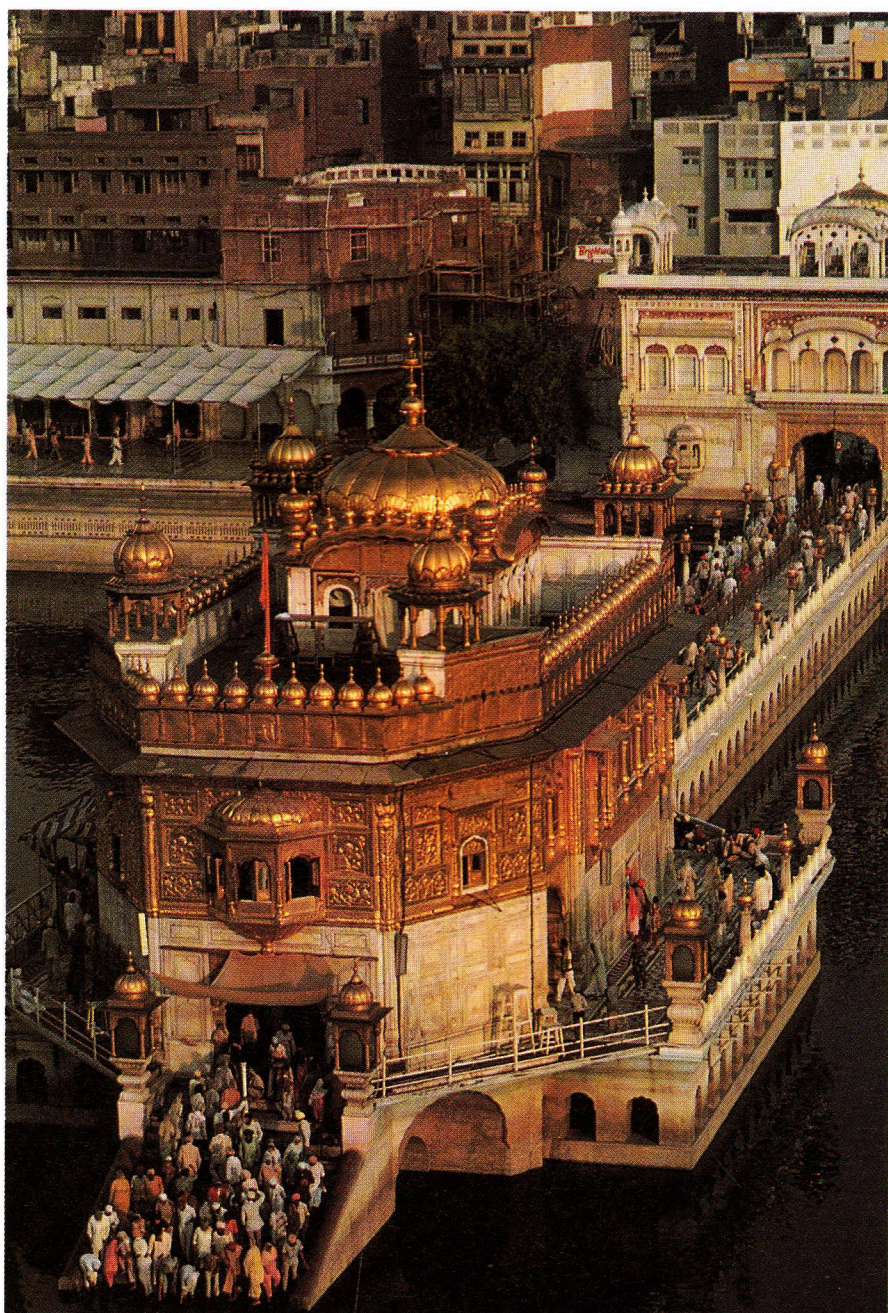
A szellemi nyitottság jeleként Mian Mírlahori mohamedán vallási vezető helyezte el az alapkövet.

A hindu templomokat lábazatra emelik, ezt a szikh szentélyt azonban enyhe mélyedésben építették fel, hogy a hívők alázatos lélekkel közelítsék meg. Egy helyett négy ajtaja van, így mutatva nyitottságát a négy hindu kaszt számára. A hindu templomok központját Visnu, Siva vagy más isten képmása jelképezi, itt a szent könyvek voltak kiemelt helyen.

A templom a szikh vallás legfőbb helye volt a következő 150 éven át. A 18. században hanyatlásnak indult a mogul birodalom, Ahmad Sah Durráni afgán seregei egyre gyakrabban törtek be Északnyugat-Indiába. Egy szikh gerillatámadásra válaszul, 1757-ben a sah rajtaütött Amritszáron, leromboltatta a templomot, és a szent tavat leölt barokkal rakatta tele.

Még hét évig folytatódtek a támadások, de 1765-ben újjáépítették a templomot, lényegében a ma látható formában.

A 19. század elején az egyik híres szikh uralkodó, Randzsit Szingh felújította az épületet. A drágaköveket és szép nőket kedvelő, félvak, írástudatlan uralkodó különleges vezetői képességekkel rendelkezett, és a birodalom határait kiterjesztette Pesavartól és a Himalája hegységtől délre az Indus egyik mellékfolyójáig, a Sutlejig. Virágzó kereskedelmi központtá fejlesztette Amritszárt, félmillió rúpiát adott azért, hogy az akkori leg-

A szikh festmény a vallásalapító Guru Nánakot és a kilenc utána következő gurut ábrázolja. Nának mellett pávatoll legyezős hindu ül, szemben pedig egy mohamedán zenész.

jobb kézművesek márvánnyal és aranyfüsttel ékesítsék a templomot. A csillogó szentély attól fogva viseli az Aranytemplom nevet.

A ragyogó épülethez vendégházak, hivatalok, konyha és ebédlő, valamint őrtornyok tartoznak.

A szent tavat övező, oszlopsorok előtt húzódó, márványberakásos gyalogjárón tudják a zárándokok megkerülni a szentélyt. A közelében délre, a Guru kertjében, 40 m magas, kupolás torony emelkedik a vízmedence, a gyümölcsfák és pavilonok fölé.

Har Gobind Szingh guru hétéves fiának nevét viseli az 1798-ban épített torony.

Baba Atal ugyanis a szikh hagyomány szerint életre keltette kígyómarástól meghalt barátját. Ám apja megdorgálta, mivel a tanítás és a becsületes élet helyett csodátételben adott kifejezést lelkierejének. A bűnbánó fiú saját életével akart fizetni a megmentett barátért, lefeküdt a vízmedence mellett, és meghalt.

A szikh lélekben az aranyló templom ragyog a legfényesebben. Évente ezrével jönnek látogatói, nemcsak Pandzsábból, hanem külföldről is.

Az ékszerdobozra emlékeztető, csillogó Harimandir méltán vált jelképes értékűvé a szikh vallás hívei számára.

Az Úr udvarának, Darbar Szahábnak tekintik már távolról, majd átmennek a szép gyalogúton, és egyre fokozódó áhítattal érik el a csodálatos épületet. Végül úgy hallgatják a varázsos isteni szavakat a szikh közösség legfőbb szentélyében, mintha a mennyei birodalomban volnának.

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. U.	
1539	MEGHAL GURU NÁNAK, A SZIKH VALLÁS ALAPÍTÓJA.
1589 K.	ARDZSAN GURU FELÉPÍTTETI AZ ELSŐ TEMPLOMOT AMRITSZÁRBAN, GURU NÁNAK MEDITÁCIÓNAK FELTÉTELEZETT HELYÉN.
1757	AHMAD SAH DURRÁNI MEGTÁMADJA AMRITSZÁRT, LEROMBOLTATJA A TEMPLOMOT, ÉS MEGSZENTSÉGTELENÍTETI A SZENT TAVAT.
1765	AZ AFGÁN TÁMADÁS UTÁN ÚJJÁÉPÍTIK A TEMPLOMOT.
1801–39	RANDZSIT SZINGH URALMA; NEKI KÖSZÖNHETŐ A TEMPLOM FELÉKESÍTÉSE MÁRVÁNNYAL ÉS ARANYFÜSTTEL.
1984	AZ INDAI HADSEREG KATONÁI MEGTÁMADJÁK AZ ARANYTEMPLOMBAN TARTÓZKODÓ SZIKH SZEPARATISTÁKAT.

OLASZORSZÁG

A RAVENNAI SAN VITALE

*„Nincs másik templom Itáliában,
amely felérne vele...”*

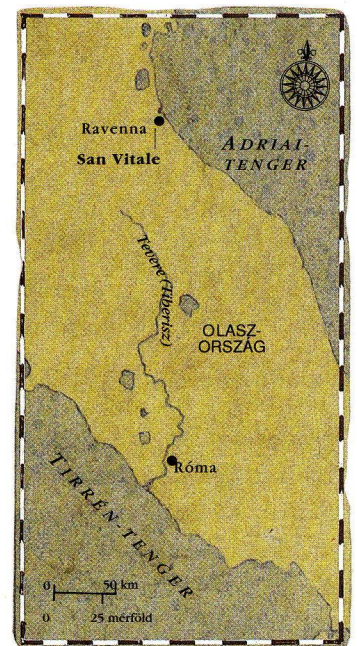
ANDREA AGNELLO 9. SZÁZADI RAVENNAI KRÓNIKÁS A SAN VITALÉRŐL

Észak-Európa tornyos és színes üvegablakoktól ragyogó nagy székesegyházaihoz képest kicsi és szerény épületnek tűnik a ravennai San Vitale-templom. Ám az egyszerű téglafalak mögött olyan belső tér rejtőzik, amelynek felületeit a nyugati vallási művészet egyik csúcsát jelentő, izzó fényű mozaikok fedik.

Apró, színes üvegekockákból rakták ki a bibliai jeleneteket a falakon és a boltozaton. Jézus Krisztus, Ábrahám, Mózes, a

szentek és az angyalok arany és szivárványszínű alakja kiragyo-
g a gyertyafényben csillogó, kristályos falikárpitszerű felületekről.

Ravenna az 5. század kezdetétől jelentős nyugati város volt. Itáliát ekkor az előretörő barbárok fenyegették, és Honorius császár a mocsár és tenger által védett Ravennát tette meg a Nyugatrómai Birodalom fővárosának. Később, 540-től mintegy 150 éven át Bizánc fennhatósága alá került, és az uralkodók he-

Az 1500 éve alapított San Vitale-templom az itáliai bizánci uralom aranykorának emlékeként őrzi Európa legfontosabb vallásos tárgyú mozaikjait. A kép a központi kupolatér felől mutatja az apszist, ahol a fenséges Krisztus-mozaik látható (JOBBA FENT).

A San Vitale-templom
apszisának fő értéke a trónon
ülő Krisztust ábrázoló
mozaik. Két oldalon
szárnyas angyalok állnak,
a jobb szélen Ecclesius
püspök tartja az 526 körül
megkezdett templom
modelljét, balra a templom
névadója, a 3. századi Szent
Vitalis vértanú áll.

lyett kormányzók vagy helytartók álltak az élén.

A bizánci uralom a város aranykorát jelentette. Templomok, keresztelőkápolnák és sírkápolnák épültek, belső díszítésük a nyugati világ csodái közé emelte őket. Az egyik kiváló bizánci császár, I. Justinianus idején, 547-ben szentelték fel Ravenna leg-szebb műalkotását, a San Vitale-templomot.

A szigorúan egyszerű külső után váratlanul hat a pazar belső tér látványa. Félköríves záródású ablakokon keresztül árad be a természetes fény, megvilágítja a karzatokat,

ahol az istentisztelet alatt a nők ültek, vissza-verődik a márványoszlopokról, amelyek között részsütosan tűnnek elő az árnyékos körüljáró szakaszai. A középső kupolás térből, a diadalíven át a szentély és az apszis tárul fel. Itt vannak a legszebb mozaikok, Krisztus, a négy evangélista – Máté, Márk, Lukács és János – és más szent alakok fénylőn világítanak az oldalfalokról és a boltozatokról.

A mozaikfelületek távolról egységesen sima hatásúak, csak közelebből vehető észre, hogy apró üvegkockákból – tesseraék – áll-

nak. Nedves vakolatba helyezték a darabokat, enyhén eltérő illesztéssel, hogy a kék, lila, szürke, zöld, vörös és barna színek árnyalatai megtörjék a fényt. A gazdagon ragyogó összképben főleg az arany hátterek és dicsfények tűnnek fel. Elkészítésükhöz az üvegkockákra aranyfüstöt préseltek, majd vékony üvegréteget nyomtak rá.

A leggazdagabb kompozíció talán a szentély mennyezetén látszik: csillagos kék ég előtt áll Isten báránya egy kör alakú koszorúban, amelyet négy, kék földgömbön álló angyal vesz körül.

Alább, a bal oldali falon János és Lukács apostol ül sziklás táj előtt, köztük hárommíves nyílással, felettük jelképükkel, a sassal, illetve az ökörrel. Az apostolok nyitott könyvet tartva néznek felfelé, isteni sugalmazás reményében. A jelenetek közötti felületet zöld levélzet, vázákából kinövő, fehér és piros fürtökkel megrakott szőlővesszők, pávák és

galambok tobzódó színű kompozíciója borítja.

A szemközti falon Máté és Márk alakjával ismétlődik meg a jelenet. Az alattuk lévő lunettán Ádám második fia, Ábel látható az áldozati báránnyal, és a kenyeret ajándékozó pap-király, Melkisédek. A két ószövetségi szereplő az apszis Krisztusának előkészítését jelenti, mivel Krisztus is feláldozta magát az emberiségért, a kenyér pedig az oltáriszentségre vagy a misére utal.

A legpompásabb látványt a szentély apszisa nyújtja. Félköríves zárófalának felső részén, az eget jelző, kék gömbön ül a méltóságteljes Krisztus-alak, két oldalán angyalokkal. A bíborköpenyes, rövid hajú, borotvált arcú Krisztus úgy fest, mint egy római császár, de kozmikus méreteken. A hívők számára Ő a legszentebb, de a legpazarabb mozaikok Justinianust és fele-

A San Vitale kicsi téglából épített külseje nagyon eltér a belső tér színes, fénylő falfelületeitől. A kúp alakú kupola szerkezete farétegekkel és cseréppel fedett, egymásba csúsztatott égetett agyagcsövekből készült. A kupola így olyan könnyű volt, hogy nem igényelt támpilléreket.

ségét, Theodorát jelenítik meg az apszis oldalfalain.

A parasztszaládból származó Justinianus az egyik legkiválóbb bizánci uralkodó volt. A széles látókörű, energikus férfit a *Codex Justinianus* tette híressé. A római jogra alapozott törvénygyűjtemény óriási befolyást gyakorolt Nyugaton. Fehér ruhás kísérői között tiszteletet parancsolóan emelkedik ki a mozaikon sötét bíborszínű köpenyében. Koronája alatt kibújik néhány hajfürt, nagy, ovális szempárja méltóságot és szigort áraszt. Arany dicsfénye vizuális kapcsolatban áll Krisztusével, akit ő képvisel a Földön, kísérői pedig az angyalok és szentek földi megfelelői.

A szemközti falról felesége, Theodora színpompás képe néz le. Apja cirkuszi medveápoló volt, ő közönséges táncos- és színésznőként vált hírhedtté. A mozaikon gyöngyök és ékkövek díszítik, bíborköntösén arannyal rakták ki a Háromkirályok alakját, kezében aranykelyhet tart. Egy kortárs történész szerint „pillantása mindig zord

és feszült” volt, de itt inkább szomorú elmélyülés látszik rajta; lehet, hogy a mozaik készítője megsejtette a császárné 548-ban bekövetkező halálát.

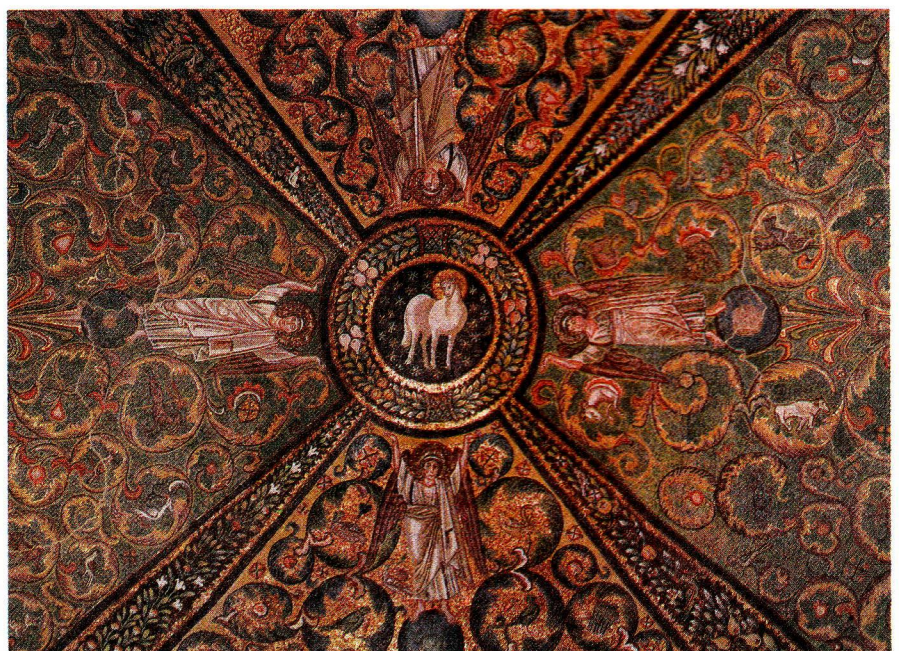
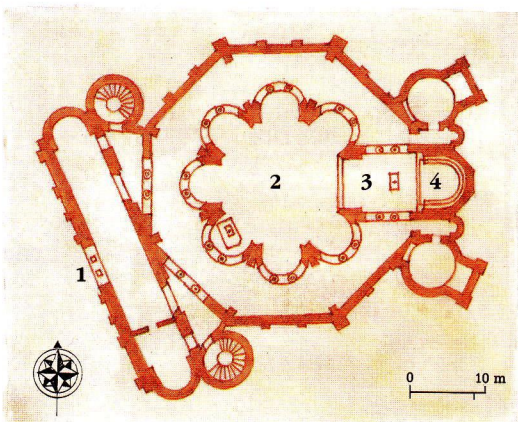
A San Vitale a 8. századig Ravenna legszebb műalkotása volt. Ám akkor előbb a lombardok, majd a frankok szállták meg a várost, amely hanyatlásnak indult, és végül elvesztette jelentőségét.

Ravenna sohasem emelkedett fel többé, nem nyerte vissza hatalmát, de változatlan fénnel őrzik régi dicsőségét a vallási művészet mozaikokkal ékes templomaiban.

A mozaikokkal ékes templomok, főleg a San Vitale, a vallási művészet egyik csúcspontját jelentik. Ahogyan egy kortárs felirat kifejezte: „Vagy itt született a fény, vagy ide zárták, hogy uralkodjék.”

Isten Báránya, Agnus Dei a szentély mozaikjának fő alakja. Körülötte négy, földgömbön álló angyal.

A San Vitale két koncentrikus nyolcszögből kialakított, központos épület. Fő részei: a bejárat (1), a kupolatér (2), a szentély (3) és az apszis (4); az utóbbiban vannak a Krisztust, Justinianust és Theodorát ábrázoló mozaikok.

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. U.	
404	HONORIUS CSÁSZÁR RAVENNÁT TESZI MEG A NYUGATRÓMAI BIRODALOM FŐVÁROSÁNAK.
493	THEODORIK, AZ OSZTROGÓTOK KIRÁLYA ELFOGLALJA RAVENNÁT.
521–532	ECCLESIVS PÜSPÖK ÁLL RAVENNA ÉLÉN; EZALATT ALAPÍTJÁK MEG A SAN VITALET.
527	I. JUSTINIANUS AZ ÚJ BIZÁNCI CSÁSZÁR KONSTANTINÁPOLYBAN.
540	A BIZÁNCI HADSEREG BELIZÁR VEZETÉSÉVEL ELHŐDÍTJA RAVENNÁT A GÓTOKTÓL.
547	A SAN VITALE FELSZENTELÉSE.
548	THEODORA CSÁSZÁRNÉ HALÁLA.
751	RAVENNÁT MEGSZÁLLJÁK A LOMBARDOK.

JAPÁN

ISZE

*„Nem tudom, mi van belül,
de hálakönnyeket bullatok.”*

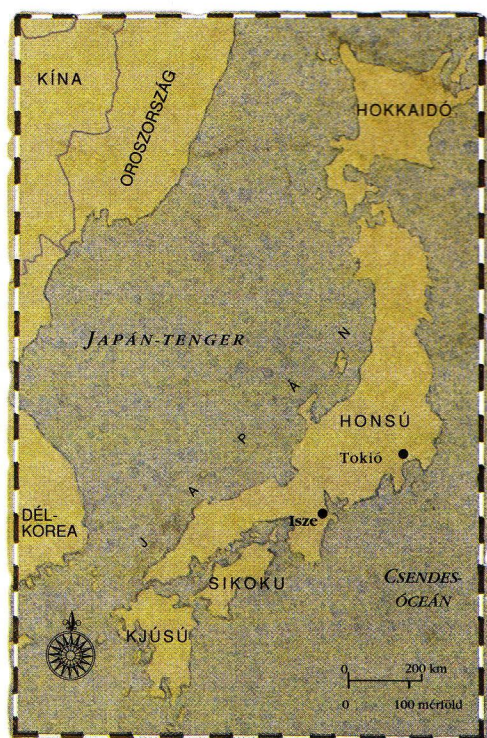
SZAIJÓ JAPÁN PAP LEÍRÁSA ISZÉRŐL A 12. SZÁZADBAN

Honsú tartomány déli részén, az Isze-öböl délnyugati oldalán, erdőben rejtőzik Japán egyik legősibb sintó kultuszhelye, az Isze-szentély. Ám zsúptetős faépületei tulajdonképpen nagyon is újak, mivel 20 évenként széntbontják, és a szomszédos telken ugyanúgy felépítik őket.

Az újjászületési folyamat kezdete a 7. századra nyúlik vissza, így a szentély lenyűgözően érzékelteti a hagyománnyal társult újdonságot. Misztikus jellegét az is fokozza, hogy csak a papok és a császári udvartartás

tagjai léphetnek be a szentélykörzetbe. A közönséges látogató, nagy fájdalomra, csak a kapu fehérselyem függönyén át pillanthat be az örökzöld sövénnel kerített, titokzatos épületekre.

Az épületek rendkívül egyszerűek, nagyon távol állnak a magasba törő és színes üvegablakok fényében ragyogó európai székesegyházaktól, az aranyozott buddhista templomoktól és a csempeburkolatos mecsetektől. Kunyhószerűek, anyaguk festetlen és fényezetlen, halvány színű japán cip-

Amaterasu napistennő Isze belső szentélyének pártfogó istene (kami). Fényözönben lép ki a barlangból Kunisada 19. századi fametszetén. A japán hitrege szerint bátyja féktelen viselkedése miatt rejtőzött el, ám amikor a többi isten előcsalta, újra fénnnyel árasztotta el a Földet.

*Isze belső szentélyének
mobával és zuzmóval fedett
fakapuja jelzi a küszöböt,
amelyet közönséges látogató
nem léphet át. Az épületeket
20 évenként megújítják,
az ezzel járó szertartás
1500 éve született.*

rusfa (*honiki*), barna zsúptetővel. Két négyszögű térséget foglalnak el, körülöttük hatalmas fák emelkednek, szabadon éri őket a szél és a napfény, a japán hithez illő isteni érzést keltenek gondosan megmunkált természetes anyagaik a természeti környezetben.

A sintó hívőknek „az istenek útja” a természetben lakozó, számtalan istenség – *kami* – iránti hódolaton alapul. A termé-

zetvallás rejtekei fák, sziklák, vízesések, vagy bármely rendkívüli jelenség, például visszhang, mennydörgés, sőt különösen tehetséges személyek is lehetnek. Ezrével születtek így a szentélyek, főleg a szép természeti tájakon. Az Isze-szentélyt már keletkezésétől jellemezte az a titokzatos természeti érzet, amely az istentiszteleten részt vevő lelkét az e világi szintről szellemi magasságba emeli.

Az együttes leghszentebb része a belső szentély, a *naiku*; Amateraszu-ómikami napistennőnek ajánlották, akitől a császári család származtatja magát. Tojouke-no-ómikami, a gazdálkodás, az élelem és az aratás ősi istennője számára készült a 6,5 km-rel távolabbi külső szentély, a *geku*, amelynek elrendezése és épületeinek kialakítása a belső szentélyéhez hasonló.

Az Iszuzu folyón átívelő gyaloghíd, majd a *torii* (kapuzat) vezet a belső szentélyhez. A jellegzetes sinto kapunál, amely átmenetet jelent a világi és a megszentelt térség között, a két függőleges oszlopot felül két vízszintes elem fogja össze. A kapun túl aztán a hívő a folyásirány ellenében halad egy olyan partszakaszhoz, ahol megtisztulás céljából kezdet mos és kiöblíti a száját.

Nagy fák között kanyargó út vezet tovább a szentély zsúptető kaputeréhez. Innen csak a papok és a császári udvartartás tagjai mehetnek a külön fapalánkkal övezett főszentélyhez, amely *sinmei* („isteni ragyogás”) stílusban épült. Erős, 2 m-es oszlopon emelkedik a kavicsos talaj fölé, mint az ősi magtárak, amelyeket így védtek a patkányok és egyéb kártevők ellen. Más vélemények szerint a vízre épült cölöpházakhoz hasonló, régi lakóházak adták a mintát.

A főszentélyben őrzik a megszentelt tükört, amely a máshol tartott karddal és drágakövel együtt törvényesíti a császári uralmat. A hagyomány szerint ez a tükör csalta elő rejtékéből a napistennőt.

A japán mondában az istennőt kihozta a sodrából viharisten testvérének, Szuszanoo-

Isze épületei fényezetlen ciprusfából, a japán építészet hagyományos elemeinek felhasználásával készültek. Az oromzat szarufái (csigi) X alakban jelennek meg, felül V formájú túlnyúlással, a gerincszarufát szivar alakú fagerendák (kacuogi) sora szorítja le.

JAPÁN

nak az engedetlensége, ezért egy barlangba húzódott, és így sötétségbe borult a világ. Végül kicsalta őt az Uzume istennő csábos táncát figyelő, mulatozó istenek és istennők zajongása, és előlépve meglátta magát a barlanggal szemközti fán lógó tükörben. Miközben tükörképére meredt, az egyik isten gyorsan megfogta, így Amaterasu ismét megvilágította a Földet.

Az istennő ezután odaadta a tükröt unokájának, Ninigi-no-mikotónak, aki lehozta az égből a Földre, a hagyomány szerint az 1. századi Szudzsín császár palotájába. Később Iszében vitték a tükröt.

Az Isze-szentélyt eredetileg csak az uralkodónak tartották fenn, de a középkorban elapadtak a császári pénzforrások, ezért a papok az egész országban hírül adták a zarándoklatok lehetőségét. A zarándokokat nemcsak a vallási szempontok vonzották, hanem a vendégfogadók, kocsmák és bordélyok nyújtotta öröme is.

Ma jóval higgadtabb a szentély légköre, de

megmaradt a titokzatos, alig látható épület és a természeti környezet együttesének varázsos hatása. Az őrt álló fákból árad a nyugalom gyógyító balzsama, és mindez állandóan ezrével csábítja a látogatókat, akiket éppúgy megragad a *nem látható*, mint maga a látvány.

A 19. századi metszet Iszében tartó zarándokokat ábrázol, akik közül sokan egy életre szóló utat tettek meg.

A szentélynél zsonglőrök és muzsikások tolonganak a vendéglők és fogadók előtt, felpeszditve az ünnepi hangulatot.

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. U.

7. SZ. K.

AZ ISZE-SZENTÉLY ELSŐ ÚJJÁÉPÍTÉSE.

1600–

1868

AZ EDO-KORSZAK, AMELYNEK FOLYAMÁN HÁROMSZOR JÖTTEK EL ISZÉBE A ZÁRÁNDOKOK MILLIÓI.

1868

A CSÁSZÁRSÁG VISSZAÁLLÍTÁSA JAPÁNBAN; NACIONALISTA ELEMEL KERÜLNEK A SINTÓ VALLÁSBA.

1945

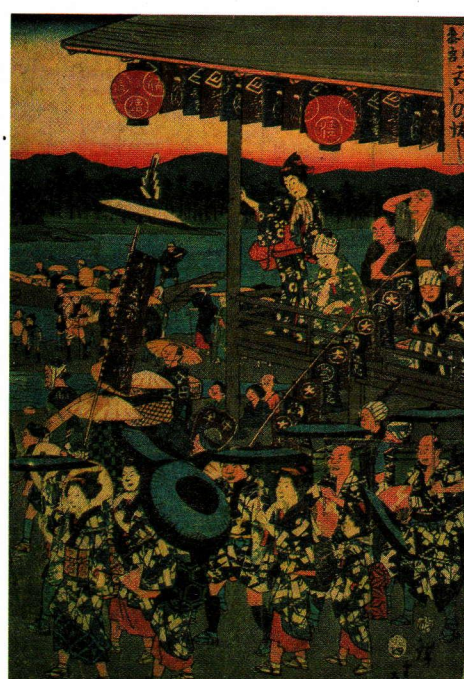
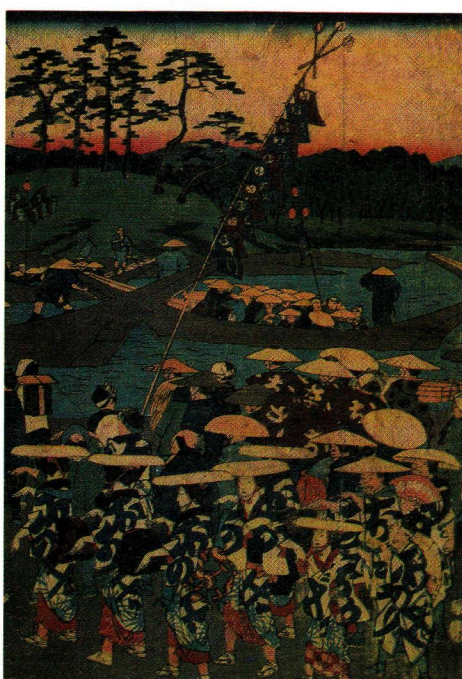
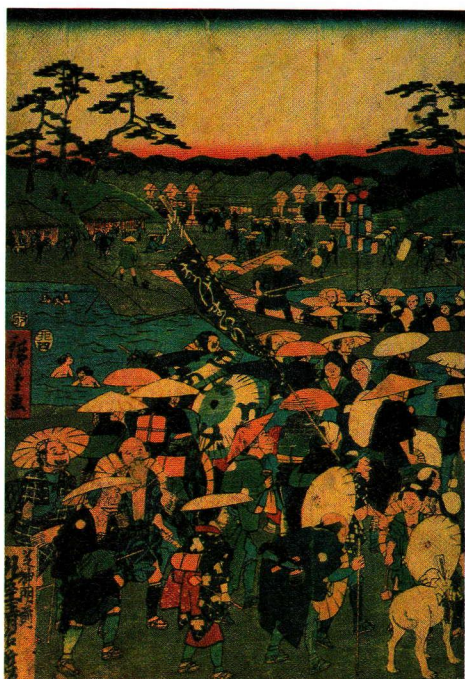
A JAPÁN CSÁSZÁR ISTENNEK NYILVÁNÍTTA MAGÁT.

1947

A JAPÁN ALKOTMÁNY SZAVATOLJA AZ ÁLLAM ÉS A VALLÁS SZÉTVALASZTÁSÁT.

1993

OKTÓBERBEN ÚJJÁÉPÍTIK AZ ISZE-SZENTÉLY ÉPÜLETEIT.

SINTÓ SZENTÉLYEK JAPÁNBAN

A japánok honi vallása, a sintó, az ősidőkben kezdődött a *kami* kultusszal; olyan istenek sokaságát jelentette ez, akik a természetben laknak, de megszemélyesítésük is lehetséges. Inari *kami* például eredetileg a földművelés védőistene volt, de ma az üzletemberek folyamodnak hozzá boldogulásért. Ja-

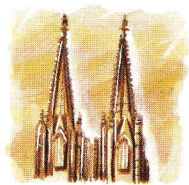
pánban kb. 80 000 sintó szentély található; némelyik nagy, némelyek bensőségesebbek. Csaknem mindegyikhez *torii*, vagyis kapu vezet, amelynek két oszlop közötti nyílását felül két keresztgerenda fogja át. A jellegzetes szentélyek közé tartozik a *haiden*, tetővel fedett emelvény, az istennek szóló adomá-

nyok és imák számára; a *bonden* központos épülete, amelyben az isten lakóhelyének tartott, szent tárgy található. A legtöbb szentély Honsú tartomány szépséges természeti helyein emelkedik. A térkép a fontosabbakat mutatja, köztük Idzumót, a Nagy Szentélyt Iszében (174–177. old.), az Aszo-hegy szen-

télyét, Icukusimát a tengerben álló kapuzatával, és a Szumijosit Oszakában. Japán legszentebb hegye a Fudzsi, mely alul Katszusika Hokusai festményén látható. A sintóisták és a buddhisták egyaránt szentként tisztelik a 3800 m magas csúcsot, és évente több mint 300 000 zarándok kapaszkodik fel rá.

NÉMETORSZÁG

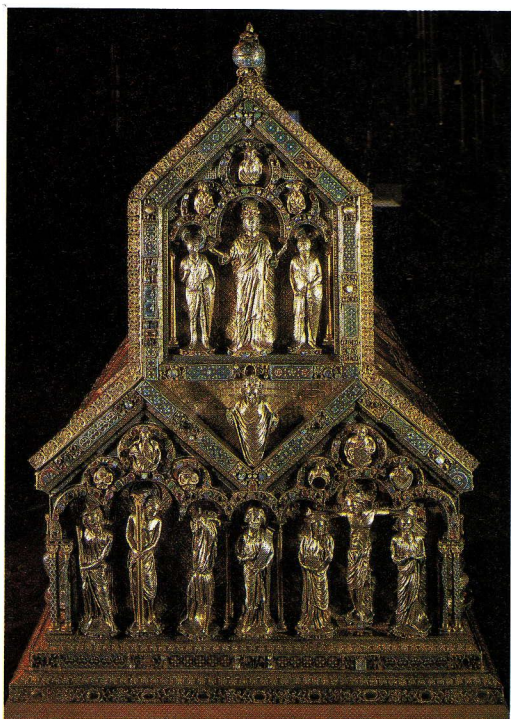
A KÖLNI SZÉKESEGYHÁZ

*„Láttam a székesegyházat a város közepén...
Nem ok nélkül nevezik a legszebbnek a világon.”*

PETRARCA, 1331-ES KÖLNI LÁTOGATÁSÁKOR

A kölni székesegyház két nagy tornya 150 m-nél is magasabbra emelkedik, kúp alakú, csipkés sisakjuk tükröződik a Rajna vizében. Jacob Burckhardt, 19. századi svájci történész „páratlan és isteni lángelme kinyilatkoztatásának” jellemzi Észak-Európa e legnagyobb gótikus templomát, a világ egyik leghatásosabb műemlékét.

Ellenállhatatlan függőleges lendület árad az egész épületből. A rengeteg támív és a sztalagmitok képzetét keltő hegyes tornyok tömege ellenszegül a nehézségi erőnek, a

szerkezetben testet ölt a középkori építész látomása olyan templomról, amely az ég felé emeli a szívet és az értelmet.

Belül fokozottan érzékelhető a székesegyház vagy Dóm roppant magassága. Belépve a nyugati főkapun ellenállhatatlanul magához vonzza a tekintetet a 45 m magasban feszülő boltozat, amely mintha lebegne az 56 szép alátámasztó pilléreköteg fölött. A pillantás ezután a keleti oldalra esik, ahol színes üvegablakokon át szűrődik be a fény a hét sugárkapolnába, a hozzájuk vezető félköríves körüljáróba és a szentélybe. Ez utóbiban van a 104 üléses tölgyfa padsor; groteszk figurák, növényzet és állatok díszítik, a maga nemében a legnagyobb Németországban.

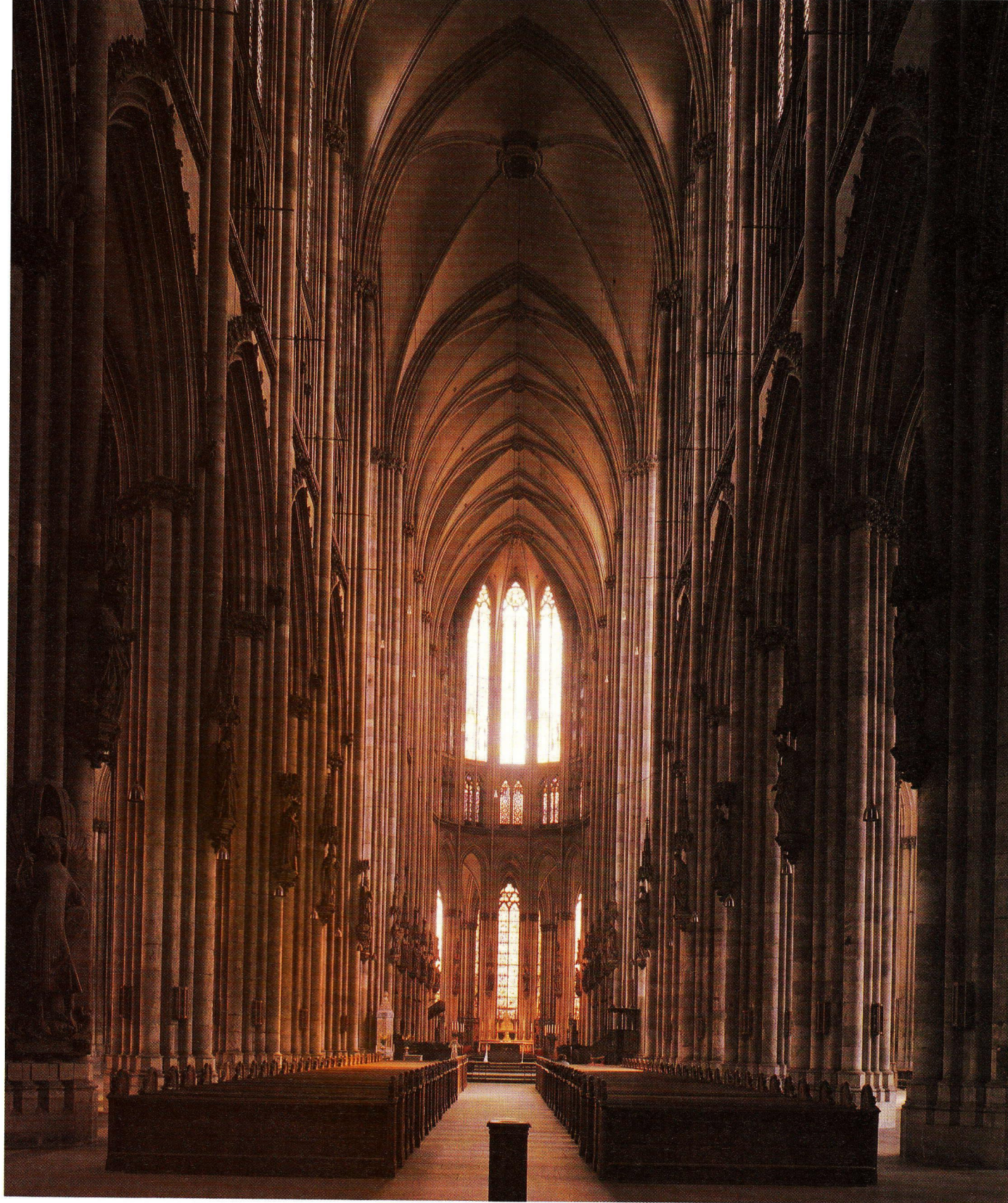
A székesegyházat a 13. században kezdték el építeni, és 600 év múlva lett készen. Közben 300 évig szünetelt az építés. Az óriási alkotás uralkodik Köln városán, amelynek eredete 2000 évre nyúlik vissza. Heljén Kr. e. 38 táján telepedtek le a rómaiak; 88 év múlva Claudius császár a *colonia* rangjára emelte; innen ered a város elnevezése.

A kölni székesegyház legértékesebb kincse a Háromkirályok ereklyetartó koporsója, amelynek készítését 1182-ben kezdte meg Nicolaus de Verdun, és 1220 körül fejezték be.

Szárnyalóan emelkedik a háztetők fölé a kölni Dóm, a leghíresebb német székesegyház. A középkorban kezdték építeni, de a 16. században leállt a munka, mert elfogyott a pénz. Csak 1880-ban sikerült befejezni az épületet.

Amikor Nagy Constantinus, az első keresztény római császár 310-ben hidat és várat építtetett, már volt a városban keresztény közösség. Az első érseket Nagy Károly, a Német-római Birodalom későbbi császára nevezi ki a 8. században.

Hildebold érsek a 800-ban császárrá ko-

ronázott Nagy Károly barátja és szellemi vezetője volt. Az ő irányításával, a 9. században épül fel az első székesegyház, bár a mai helyén már a római kor óta állt keresztény imahely. Hildebold 870-ben felszentelt székesegyháza „Németország minden templomának anyja és mestere” néven vált ismertté,

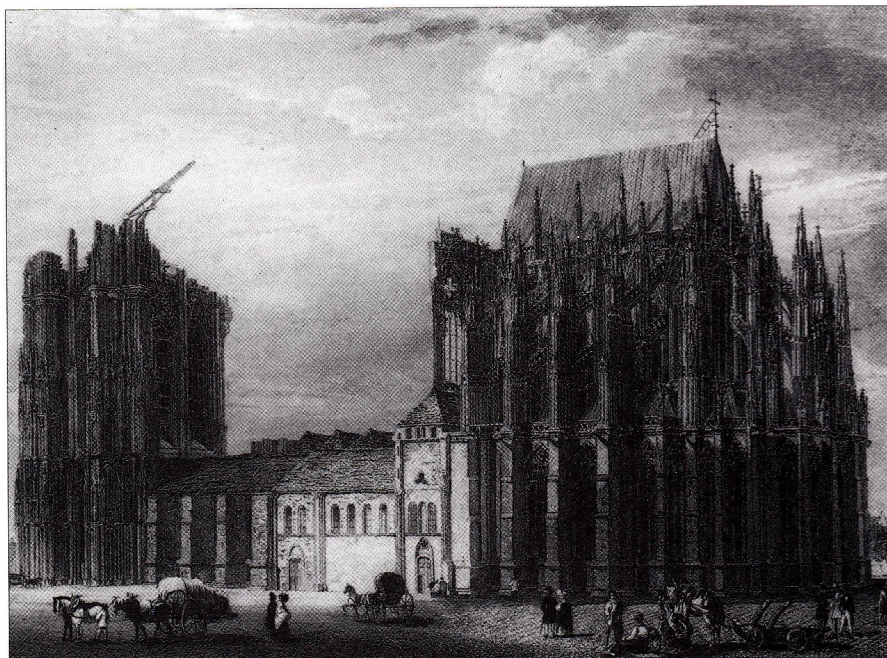
A 45 m magasban húzódó boltozat lélekemelő hatású. A főhajóból az épület legrégebbi része, a szentély látható, benne a főoltárral.

NÉMETORSZÁG

A 10. század végi, tölgyfából készült Gero-feszület, 1,83 m-es magasságával a legnagyobbak közé számít a nyugati művészetben (ALUL JOBBRA). Ma a Keresztkápolnában található. A Jézus feje fölötti INRI latin rövidítés, jelentése: Názáreti Jézus, a Zsidók Királya.

Foghíjas állapotban ábrázolja a székesegyházat a 18. századi metszet. A délkeleti nézetén jobbra a szentély látható, körülötte sok hegyes tornyocskával. Balra emelődaru nyúlik ki a déli torony csonkjából. A befejezetlen épület a város megszokott látványa lett, helyi közmondás is született róla: „Vége lesz a világnak, mire befejezik a székesegyházat.”

ám végül még ezt a nagy művet is túlszárnyalták.

A nagyobb épülethez 300 év múlva a Milánóból hozott szent ereklyék adtak ösztönzést. Eredetileg a 4. században kerültek a Szentföldről Konstantinápolyba, és Máté evangéliuma szerint a Háromkirályoktól származtak, akik keletről jöttek el Jeruzsálembe, majd onnan mentek Betlehembe, hogy „tisztességet tegyenek” a kis Jézusnak.

A pazar aranytartóban elhelyezett ereklyék miatt a város rákerült a zarándoktérképre. Ebben az időben ugyanis sok-sok jámbor utazó kereste fel egész Európában a hasonló, szent ereklyéket.

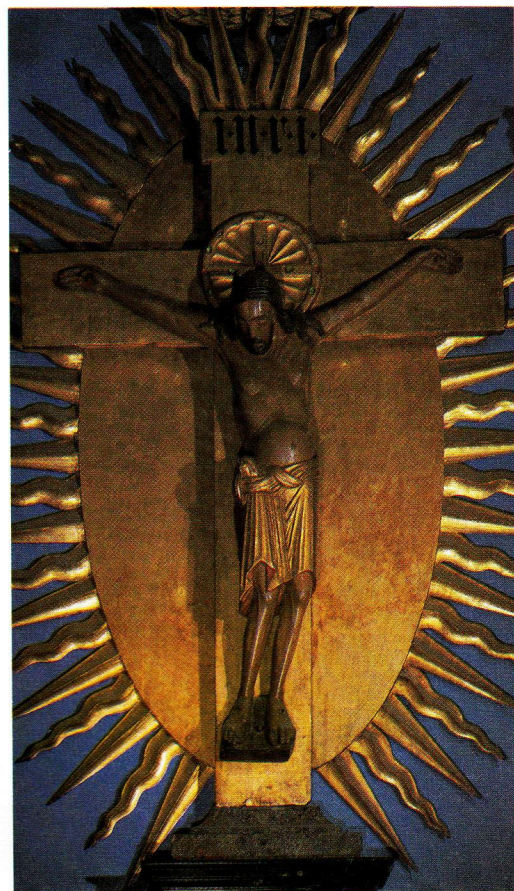
Köln ekkor Németország legnagyobb városa volt, 40 000 lakossal és 150 templommal, ráadásul jelentős kulturális és kereskedelmi központnak is számított. A vallási életben betöltött tekintélyes szerepe és a látogatók növekvő száma kellő lendületet adott az ereklyékhez méltó épület létrehozásához.

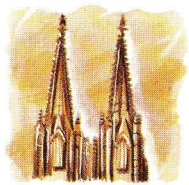
Az 1248-ban megkezdett székesegyházat

építészé, Gerhard mester gótikus stílusban építette, a nagy francia katedrálisok mintájára. Különösen az amiens-i hatott rá, amelyet látott, és talán dolgozott is rajta. Közele hegyekben fejtették a követ az épület zöméhez. A nyersen megfaragott darabokat a Rajnához vontatták, és vízen szállították Kölnbe, ahol egy műhelyben 25 kőfaragó fogott hozzá végleges kimunkálásukhoz.

Nagy koronához hasonlóan magasodott fel a Rajna mellett az épület keleti része, a szentély, és 1322-ben fel is szentelték. A továbbiakban lelassult a munka, és 1560-ban pénzühiány miatt elakadt. Egy későbbi látogató „Istennek tett megszegett ígéretként” írta le a befejezetlen alkotást.

Elveszett a város középkorban élvezett jóléte, és csak a 19. században került pénz és

A KÖLN SZÉKESEGYHÁZ

*A nyugati homlokzat előtt
járkáló emberekről
következtetni lehet az épület
arányaira. A jobb oldali
Péter-kapu az egyetlen
a kilenc közül, amelyet
befejeztek a középkorban,
a bronzajtót azonban
1889-ben kapta.*

akarát a székesegyház folytatásához. A félkész, üres váz Európa egyik furcsa látványossága volt, a déli toronyhoz erősített, mozdulatlan emelődaru szinte az épület részének tűnt, és tájékozódási pontként szolgált Köln lakosainak.

J. W. von Goethe, a kiváló német író 1774-ben látta a székesegyházat, és így foglalta össze a látogatók által érzett büszkeséget és bénító tehetetlenséget: „Mások társaságában magam is megbámultam a csodás kápolnákat és oszlopokat, de egyedül mindig egyetlen elmélkedtem a hatalmas épület befeje-

zetlenségén. Ismét egy példa rá, midőn valamely nagy eszme nem válik valóra!” William Wordsworth 19. századi romantikus angol költőből a következőket váltotta ki a látvány: „Ó, anygalkéz, segíts / Megépíteni e szentélyt...”

Goethe látogatása után húsz évvel mélypontra jutott a székesegyház sorsa. Köln 1794-től 1815-ig francia megszállók kezén volt, a székesegyházat szalmaraktárként használták, tetejéről leszedték az ólomborítást, a faberendezéseket eltűzték.

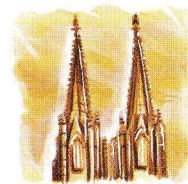
Ám Goethe lelkesedése a gótikus építészet iránt ösztönzést adott a gótika első német felélesztőinek, például Friedrich von Schlegelnek, Joseph Görresnek és Sulpiz Boisserée-nek, akik kampányt indítottak az építés újrakezdésére. Végül 1842-ben, IV. Frigyes Vilmos porosz király rendeletére, ismét megindult a munka, és 1880-ban – több mint 600 évvel az építkezés megkezdése után – befejezték a székesegyházat.

A német gótika szellemének igazi megtestesítője volt az épület a következő 60 éven át. A szövetségesek második világháborús bombázásai elpusztították a városközpont 90 százalékát. A székesegyház is súlyos károkat szenvedett, mivel tizennégy alkalommal találták el gyújtóbombák. Ám a háború után hamarosan megkezdődött a restaurálás, és 1956-ban ismét használható volt a pompás épület.

Ma naponta ezrével jönnek a látogatók, hogy megcsodálják a hatalmas műalkotást és a benne őrzött szent kincseket; ez utóbbiak közül kiemelkedik a Gero-feszület, a *Háromkirályok imádása* szárnyas oltár és a *Háromkirályok* ereklyéit tartalmazó aranykoporsó.

A 975 körül készült, és egy helyi érsekről elnevezett, tölgyfa Gero-feszület az északi kereszthajón túl, a Kereszt-kápolnában látható. Magassága 1,83 m, és a sok újrafestés

NÉMET-ORSZÁG

Stefan Lochner festménye, a Háromkirályok imádása, a belső egyik legfontosabb látnivalója. Hivatalos neve A városvédnökök oltárképe; a 15. század közepén a Tanácstestület-kápolna számára rendelték meg. A francia megszállás alatt előbb pincében rejtették el, majd 1809-ben átvitték a székesegyházba. A középső táblán (BALRA) a gyermekét tartó Szűzanya fogadja a Háromkirályok ajándékait.

ellenére jól mutatja Krisztus erőteljes realizmussal megfestett alakját: fekete haja szikár vállára omlik, mellén a ráncok a holttest petyhüdt élettelenységét idézik fel.

A feszülettel szemben nyíló Miasszonyunk-kápolnában van a *Háromkirályok imádása*, Stefan Lochner helyi festő 1450 körül készült műve. Középső tábláján trónon ül az aranykoronás Szűzanya, ölében a Kiszézussal, akinek a feje mögött nagy aranyéremként ragyog a dicsfény. Két oldalon a gazdag vörös és zöld brokátruhás királyok mutatják be ajándékaikat.

A legfontosabb kincs, a Háromkirályok

ereklyetartója üvegtróntban, a főoltár mögött látható. Az ezüstbe és aranyba foglalt, drágakövekkel kivert, bazilika alakú tölgyfa koporsót bibliai jelenetek díszítik, többek közt Jézus megkeresztelése és a Háromkirályok imádása. A hatalmas épület sorsa hosszú évszázadok történelmi viharait tükrözi. Ám az 1220 körül befejezett ereklyetartó a vallás töretlen hatalmának jelképe.

Bármennyire is lenyűgöző az óriási tér, a kis emlék jelenti az igazi, megszentelt középpontot, amelynek áhítatos szemlélése visszavarázsolja a hit és a csodák korát.

TÖRTÉNELMI ADATOK

KR. E. 38 K.	RÓMAIAK HOZZÁK LÉTRE AZ ELSŐ TELEPÜLÉST KÖLN HELYÉN.
KR. U. 50	CLAUDIUS CSÁSZÁR COLONIA RANGRA EMELI A TELEPÜLÉST.
310	NAGY CONSTANTINUS ERŐDÍTÉSEL LÁTJA EL KÖLNT.
800	NAGY KÁROLYT A NÉMET-RÓMAI BÍRODALOM CSÁSZÁRÁVÁ KORONÁZZÁK.
870	FELSZENTELIK A RÉGI SZÉKESEGYHÁZAT.
1164	BARBAROSSA FRIGYES ELHOZZA MILÁNÓBÓL A HÁROMKIRÁLYOK EREKLYÉIT, AMELYEK KÉSŐBB A KÖLNI SZÉKESEGYHÁZBA KERÜLNEK.
1248	MEGKEZDIK A GÓTIKUS SZÉKESEGYHÁZ ÉPÍTÉSÉT.
1322	FELSZENTELIK A SZENTÉLYT.
1560	LEÁLL AZ ÉPÍTÉS PÉNZHIÁNY MIATT.
1842	IV. FRIGYES VILMOS ELRENDELI AZ ÉPÍTÉS ÚJRAKEZDÉSÉT.
1880	ELKÉSZÜL A SZÉKESEGYHÁZ.

AZ ÚT VÉGÉN

A zarándoklat minden vallásban nagyon jelentős, gyakorlati és szimbolikus értelemben egyaránt. Utazással jár, templom, város, szentély vagy ereklye végcéllal – ez gyakorlati cselekedet; lélekben pedig a végső igazság, a fokozott tudat vagy Isten megtalálására irányul. A tényleges és gyakran fáradságos utazás alatt van idő elmélkedésre, általa pedig a vallási buzgalom és önismeret fokozására. Az út végén sok zarándok mindenekfölött igazi jótéteményt remél: a hinduk VÁRÁNASZIBAN a Gangesz partján bekövetkezett halálukkal megmenekülnek az elmúlás és újjászületés állandó körforgásától; az ókori zarándokok a DELPHOI jósda-szentélyben mindennapi életükkel kapcsolatos kérdéseket tettek fel Apollón isten papnőjének, például az üzleti vállalkozásokról és há-

*Az egyházak
mágnesként
vonzák
megszentelt
körzetükbe
a zarándokokat*

zassági tervekről. A középkori keresztény Európát keresztül-kasul átszótték a szent helyekhez vezető zarándokútvonalak, köztük az egyik legfontosabb a dél-angliai CANTERBURY SZÉKESEGYHÁZÁHOZ,

Thomas Becket kegyhelyéhez vitt. Ma is elevenen folytatódnak a keresztény zarándoklatok, főleg a franciaországi LOURDES-ba, amely a világ legkeresettebb gyógyítószentélye. Az iszlám világ legszentebb helye MEKKA Szaúd-Arábiában. Évente ezrével látogatják a mohamedánok, hogy elzarándokoljanak a városban és környé-

kén található megszentelt emlékekhez. Az út végcélja nem mindig templom vagy szentély: a tibeti KAILÁSZA még ma is erős vonzást gyakorol a hívekre, hogy végigjárják a havas csúcsát övező, 52 km-es ösvényt.

*Tibeti zarándokok járják körbe a Kailászt,
amelyet a buddhisták és a hinduk is szentnek tartanak.*

INDIA

VÁRÁNASZI

„Benáresz [Váránaszi] idősebb a történelemnél, a hagyománynál, sőt a legendánál is, és kétszer öregebbnek tűnik, mint valamennyi együttvéve!”

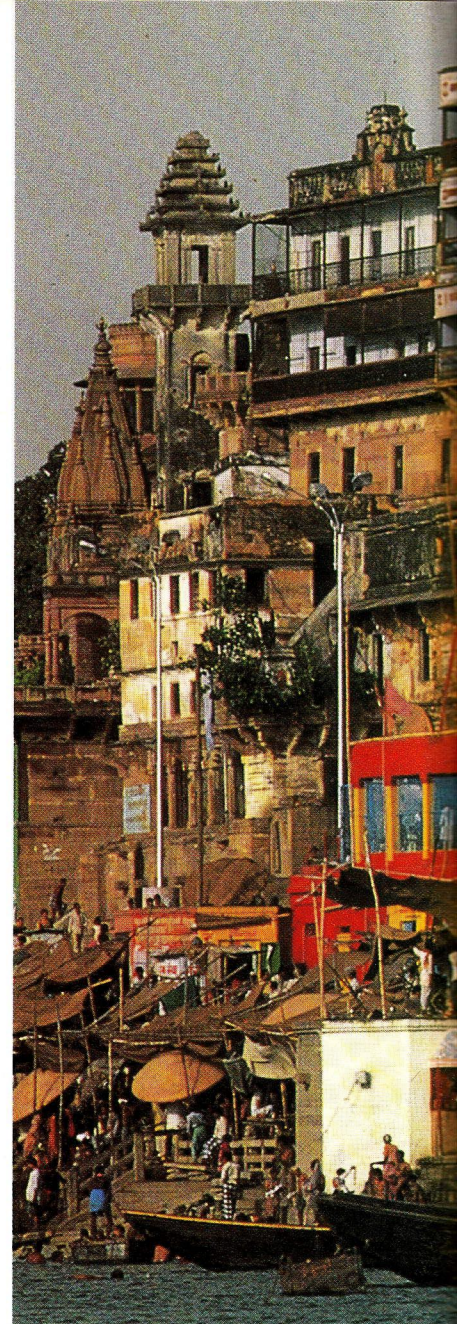
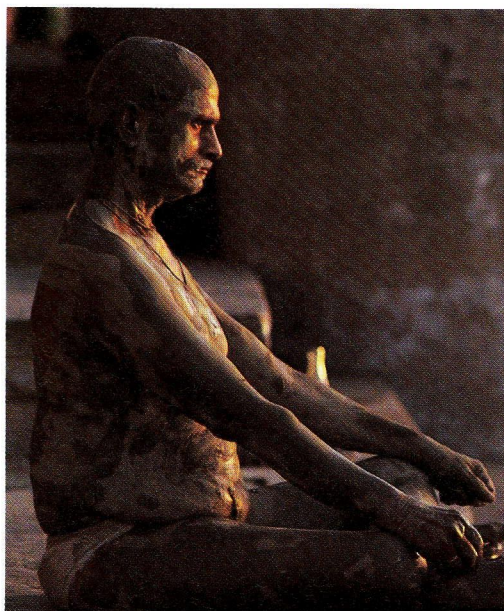
MARK TWAIN

A Gangesz egyik kanyarulata fölött operai díszletként emelkednek a legszentebb hindu város, Váránaszi épületei. Minden évben sok ezer zarándok jön ide, hogy lássa a templomokat, és megtisztuljon a Gangesz vizében. Számosan közülük sohasem távoznak el, mivel, ha Váránaszi megszentelt körzetében fejezik be életüket, kiszabadulnak a születés, halál és újjászületés könyörtelen körforgásából, amelyet a hinduk a *szamszara* elnevezéssel illetnek.

Váránaszi többi neve Benáresz, Banárasz és Kasi – a Fény Városa –, a folyó felől nézve különleges látványt nyújt közel 5 km hosszú épületsorával; csúcsok, köteges tornyok, kicsi szentélyek, többszintes épületek, pavilo-

nok és templomok törnek fel a meredek partokról, ahonnan széles lépcsők – *ghá-
tok* – vezetnek le a vízhez. Virradatkor, amint Szúrja napisten eltünteti a sűrű ködöt a folyóról, aranylón ragyognak fel a homokkő homlokzatok, hasonlóan egy olyan függőleges sziklafelülethez, amelybe íves fülkéket, hegyes kúpokat, íveket és oszlopokat faragtak.

Az embertömegek a folyóparton a vízbe vetik magukat, megöntözik fejüket, vagy ernyőt tartva a lépcsőn a jógát vagy elmélkedést gyakorolják. A hinduk legszentebb folyója a Gangesz, amely a hagyomány szerint az égből hullott alá. Az élet minden bűnétől megtisztít vizének lenyelt cseppje.

A város szakadatlan nyüzsgésétől saját belső terébe húzódva, keresztbe tett lábbal meditál a hindu szádhu vagy szent ember. A szent város egyszerű zarándokai között sok ilyen látható. akárcsak szannjaszin – azok, akik lemondtak a világi életéről.

*Az összezsúfolt épületektől
levezető lépcsők, a ghátok
állandóan tele vannak
azokkal, akik meg akarnak
fürödni a Gangesz vizében.
Évente sok zarándok jön
Váránasziba, nem kevesen itt
szándékoznak meghalni,
hogy kiszabaduljanak
a születés, halál és
újjaszületés körforgásából.*

Rituális tisztaságának ragyogását nem homályosította el, hogy naponta több ezer tonna szennyvíz kerül bele, a holtak hamvain, sőt holttesteken kívül. Nagyra becsült vagyont jelentenek a Gangesz vizével teli palackok, és néhány cseppet adnak belőlük a haldoklók ajkára.

Amikor a fiatal és öreg férfiak és nők zsúfolásig megtöltik a lépcsőket, sokasodnak a parton a pompás színű selyemszárak; szinte úgy tűnik, kristálytisztává lett a víz, és szivárványszínűvé töri meg a fényt. Több mint 70 ghát van a parton, és mindegyikhez saját történet meg legenda fűződik. A legszentebb a Manikarnika, a két hamvasztólépcső egyike; a halottakat égetik el ezeken, és hamvaikat a vízbe dobják.

A Manikarnikát az „érinthatetlenek” kasztja működteti. Létraszerű bambusz hordágyra kötve, éjjel-nappal hozzák ide a fehér vagy vörös ruhás holttesteket. Nappal, a reggeli köd eloszlása után, füstfelhőket ontanak a temetési tüzek, éjjel az izzó faszén és a sercegő lángok kísérteties árnyékokat vetnek a szomszédos kőhomlokzatokra.

Váránaszai sok-sok templomát és szentélyét különböző hindu isteneknek ajánlották, ám a legnagyobb tisztelet Sivát övezi. Brahma és Visnu mellett a hindu hármas istenség tagja, és megjelenési formája sokféle: bika hátán ülve pusztító szigonyt forgat, de hordja a teremtés dobját is. Önsanyargató jógiaként gyakran ábrázolják testén hamufoltokkal. Némelykor ruhátlan, máskor tigris- vagy

VÁRÁNASZI

elefántbőr öltözetet visel, vagy kígyók tekerednek a nyaka köré. Ám ő a selyemköntösű, nyájas ifjú férj is, felesége, Párvati társaságában.

Siva jelvénye a *lingam*, a phallikus szimbólum, amely köralapra helyezett zömök, kúpos nyélre hasonlít, és teremtő, valamint erotikus vonatkozású. Egy Váránaszihoz kapcsolódó hindu hitregében lobogó tűoszlopként is megjelenik, Brahma és Visnu vitája során. A vetélkedés tárgya a legfőbb isten rangja volt, és eközben nagy, tüzes fénysugár tört fel közöttük a talajból az ég felé.

A két isten meglepődve hozzálátott a jelenség megvizsgálásához. Visnu vaddisznó alakban a föld mélyére ásta le magát, Brahma pedig egy liba hátán felszállt az égbe, de egyikük sem találta meg a fénysugár végét. Visszatérve, ámulattal látták meg a tűoszlopból kilépő Sívát. Visnu tisztelettel viseltetett az isteni alak iránt, de Brahma pökhendien bánt vele, mire Siva büntetésül levágott egyet az öt feje közül. A koponya azonban Siva kezéhez tapadt, és sehogyan sem tudta lerázni. Miután körbevándorolta Indiát, Váránasziba érkezett, ahol megszabadult a koponyától és bűnös cselekedetétől is.

A hitregei vonatkozásokon kívül Váránaszi egyike India történetileg fontos városainak is. Eredete legalább 3000 évre nyúlik vissza, arra az időre, mikor a Gangesz völgyében megtelepedtek a Kr. e. 1500 körül

Siva istennek szentelték a Visvanátha-templomot, amelynek tornya aranyozott lángnyelvekhez hasonló. A belső szentélyben a hívek tömör ezüstoltárba foglalt, fekete kőlingam alakjában láthatják meg az istent.

Északnyugat-Indiába betörő árja nép leszármazottai. Kr. e. a 6. században már a Kasi királyság fővárosa volt, és Gautama Buddha is felkereste. A nagy vallásalapító az egyik mai külvárosban, Szárnáthban mondta el első szentbeszédét.

A következő évszázadokban Váránaszi különféle észak-indiai királyságok politikai hatókörébe került. Hszüan-cang kínai utazó a 7. században árnyékos fák, csillogó folyók, templomok és szentélyek oázisaként írta le. Szavai fellelevenítik az „Üdvösség erdeje” kifejezést, amelyet a hindu szentírások gyakran alkalmaztak a várossal kapcsolatban.

A középkorban a Gahadavala királyok uralma alatt az anyagi jólét magával hozta a hindu vallás és tudomány felvirágzását is. A 12. század végén drámai változást hozott a Muhammad Gor által vezetett iszlám hadsereg betörése Észak-Indiába: kirabolták a várost, lerombolták templomait. Állítólag 1500 tevé kellett a zsákmány elszállításához.

Ezután századokig tartott a mohamedán uralom, a mogul császárok alatt (1526–1857),

és a város sorsa hol rosszabbra, hol jobbra fordult. A 18. század végétől megkezdődött a brit uralom Indiában. Váránaszi megtartotta szent jellegét, és az indiai tudományos élet fontos központja is lett, főleg 1916-tól, amikor Hindu Egyeteme létesült. Zarándokutak legfontosabb végcélja volt, és máig is az maradt.

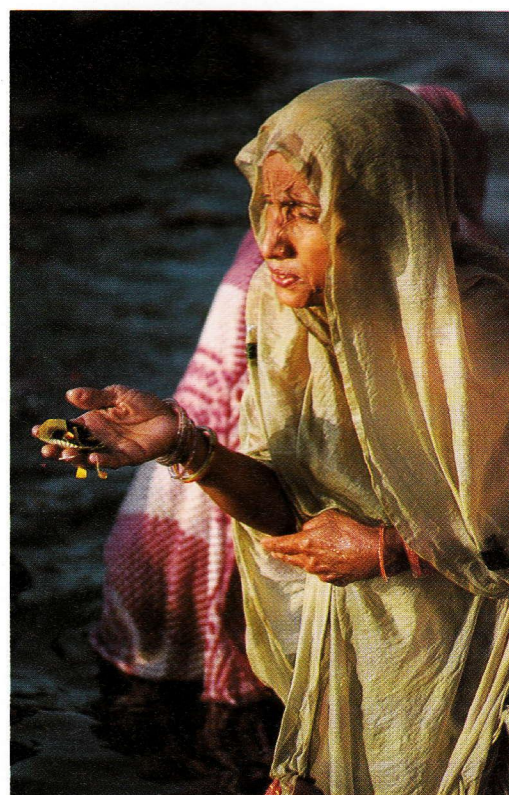
Az egyik legnépszerűbb zarándokmenet, a Pancsakrosi, a város körül vezet. A résztvevők virradat előtt indulnak, a Manikarnikánál megfürdenek a folyóban, majd az óramutató járásának irányában kerülnek meg a külvárosokat. Öt napig tart a 80 km-es út, négy fogadóban lehet megszállni, és összesen 108 szentély tartozik a zarándoklat teljesítéséhez.

A Gangesz menti zarándoklat, a Pancsatirth: még kedveltebb. Délen kezdődik az Ászi *ghát*nál, és öt fürdőzéssel jár kijelölt gázlóknál (*tirtha*). Nemcsak tényleges átkelőhelyek ezek, hanem lelkiek is, ahol az emberek „átkelnek” a születés-halál-újászületés körforgásából a szellemi felszabadulás transzcendens birodalmába.

A zarándok minden megállásnál köteles elmondani a *szamkalpát*, az imádkozási fogadalmat, vagy meghallgatni, ahogyan egy pap elmondja. Az út egyik fénypontja a negyedik megálló a Pancsaganga *ghát*nál, ahol

Színes forgatagban zsúfolódnak az emberek a folyópartot mintegy 5 km hosszúságban szegélyező lépcsők egyikén. A papok szalmaernyő alatt, a napfénytől védve osztanak áldást, tiszteletdíj ellenében.

A folyóba merészkedők fürdenek, isznak a vízből vagy a fejükre öntik. Néhányan, például ez a nő (JOBBRA), kis mécseszt ajánlanak áldozatul.

VÁRÁNASZI

Csillagszórókat gyűjtanak a gyerekek Váránasziban, a karttikai (október–novemberi) Divali-, vagyis fényünnepen. Az életigenlő esemény ellensúlyozza a hamvasztólépcsők komor hangulatát. A Holi alkalmából pedig az emberek vidáman fröcskölnek egymást színes vízzel.

a lépcső a kis vízparti szentélyektől a mogul korszak méltóságteljes, kupolás mecsetjéhez vezet fel.

Kabír, India egyik nagy középkori szentje ennél a lépcsőnél nyerte el Rámánand guru áldását. Alacsony kasztbeli mohamedán takács lévén, ravaszsághoz kellett folyamodnia: keresztbe feküdt a lépcsőn, hogy a gurut elgáncsolja a tompa hajnali fényben. A fortély bevált, Rámánand megbotlott a folyóhoz menet Kabírban, és a „Rám! Rám!” szavakat hallatta, vagyis akaratlanul megáldotta Kabírt az isten nevével.

A megszentelt utakon kívül még sok templomban lehet imádkozni a hindu istenekhez. A Siva egyik nevét viselő Visvanátha- (Mindenek istene) templom a leglátványosabb, aranylemezekkel bevont, csillogó toronycsúcsaival. Az 1776-ban épített mű a folyótól távolabb áll, és csak hinduk látogathatják.

Durga temploma a várostól délre található. Megszentelt vízmedencéje van; sokszintes aranytornya, a *szikbara* a környező falak fölé emelkedik. A bejárat mellett falkép mutatja a védelmező istennőt, amint vörös szári-

INDIA

ban, tigrisen ülve kardot, szigonyt és buzogányt forgat. A látogatónak bent el kell viselnie az ott lakó, szökdécselő, morgó és vicsorgó majmok jelenlétét. A hívek kókuszt, édességet vagy virágfüzereket ajándékoznak az istennő csillogó vörös szövettel szegélyezett, ezüst álarcos képmásának.

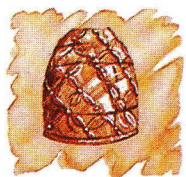
Bár Váránaszi valamennyi része mindenkor megszentelt, bizonyos ünnepek fokozzák a szentség érzetét. Különösen vonzó a fények ünnepe, a Divali, Karttika (október–november) idején. Előkészületként kis izzókkal, gyertyákkal és olajlámpásokkal díszítik fel a házakat és utcákat.

Éjszaka mesterséges világítástól ragyognak az utcák, vízen lebegő mécsesek apró lángjai izzanak fel a Gangeszen. Váránaszi ilyenkor mennyei várossá lesz, elhomályosulnak a halottégető lépcsők tüzei, és győz Kasi, a Fény városa.

Váránaszi egyik hamvasztólépcsőjén füst száll fel a tűzből és parázsból. Éjjel-nappal égetik itt a halottakat, s a hamvakat a Gangeszbe szórják. A hinduk szerint csak a test hal meg, a szellem vagy lélek (atman) sokszor él még különféle testekben, míg el nem jön a mokhsa, vagyis a kiszabadulás a születés-halál-újjaszületés körforgásából.

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. E. 1500 K.	ÁRJA NÉP TÖR BE INDIÁBA ÉSZAKNYUGATRÓL, ÉS A KÖVETKEZŐ ÉVSZÁZADOK ALATT A GANGESZ VÖLGYÉBE KÖLTÖZIK.
531 K.	GAUTAMA BUDDHA VÁRÁNASZI EGYIK KÜLVÁROSÁBAN, SZÁRNÁTHBAN MONDJA EL ELSŐ SZENTBESZÉDÉT.
KR. U. 635 K.	HSZÜAN-CANG KÍNAI ZARÁNDOK VÁRÁNASZIBA LÁTOGAT.
1194	MOHAMEDÁN SEREG TÁMADJA MEG ÉS ROMBOJLA LE A VÁROST.
1440	KABÍR SZÜLETÉSE; AZ ISZLÁM ÉS A HINDUIZMUS HATÁSÁRA Ő LESZ VÁRÁNASZI EGYIK LEGHÍRESEBB SZENT EMBERE.
1526	MEGKEZDŐDIK INDIÁBAN A MOGUL CSÁSZÁROK URALMA.
1707	MEGHAL AURANGZEB MOGUL CSÁSZÁR, AKI TÖBB HINDU TEMPLOM HELYETT MECSETET ÉPÍTTETETT VÁRÁNASZIBAN.
1916	FELÉPÜL VÁRÁNASZIBAN A HINDU EGYETEM, AMELY AZ 1990-ES ÉVEKBEN AZ EGYIK LEGNAGYOBB ÁZSIAI EGYETEMMÉ LESZ.
1948	INDIA FÜGGETLENNÉ VÁLIK NAGY-BRITANNIÁTÓL.

GÖRÖGORSZÁG

DELPHOI

*„Számon tartom a homoknak szemcséit, a tenger mélyeit;
értem a némát, és meghallom a szótlant.”*

A DELPHOI JÓS VÁLASZA KROISZOSZ LÜD KIRÁLY KÜLDÖTTEINEK
[KISS ZSUZSA FORDÍTÁSA]

A Korinthoszi-öböl kék vize mélyen belehasít a görög szárazföldre. Északi partjához közel található Delphoi, az antik világ leghíresebb jósdája és Görögország legszentebb helye. A központi fekvés és a szellemi kiválóság miatt úgy hitték, hogy ez a világ köldöke, az *omphalos*, és a hiedelem a mítoszban is megerősítést nyert: Zeusz két sást röpített el a világ ellenkező végeiről, találkozásuk alatt feküdt Delphoi, amelyet középponttá nyilvánítottak, és kúp alakú kővel jelölték meg.

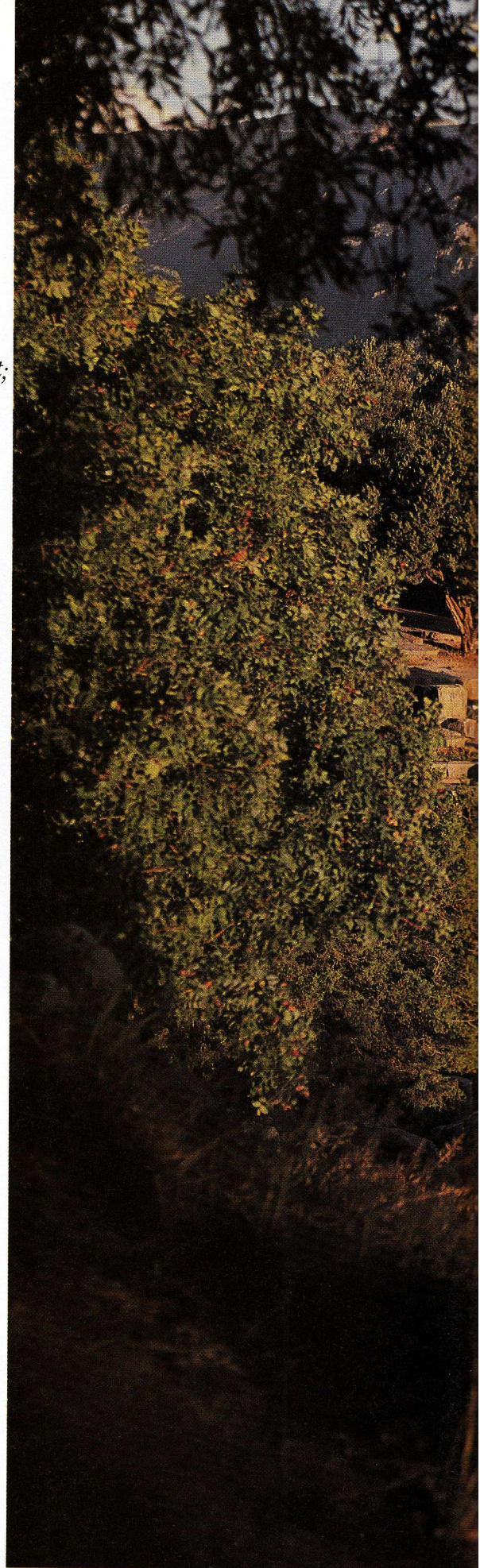
Gyalogosan, hajóval vagy kocsin jöttek az emberek egész Görögországból és távolabbról is, hogy tanácsot kérjenek Apollón jósától, üzleti, házassági, gazdálkodási, gyarmati vagy egyéb ügyeik kapcsán. Mintegy 1000 éven át működött a jóshely, a Kr. u. 4. század végéig. Apollón papnője, a Püthia válaszolt a kérdezőknek; a szerepet mindig egy ötven évnél idősebb, feddhetetlen életű, helyi parasztasszony töltötte be. Az isten templomában, révületbe esve, összefüggéstelenül beszélt. Mondatait pap értelmezte, és vers formájában adta át a feleletet a kérdezőnek.

Az antik Görögországban más jósdák is működtek, például az északnyugati Dodónában, amely Zeuszhoz kötődött. Ő állítólag egy szent tölgyfa leveleinek susogása által válaszolta meg a kérdéseket. Delphoi hírneve azonban fennen ragyogott, uralkodók folyamodtak tanácsért a jósnőhöz, köztük például Lüdia királya, Kroiszosz, Nagy Sán-

Delphoi az ókor leghíresebb jóshelye volt; a világ közepének tartották.

A szent kerülettől, a temenosztól elkülönül Athéné Pronaia szentélye (JOBBRA). Három szép dór oszlop maradt meg csupán a kör alaprajzú tholoszból; a Kr. e. 4. században emelt épület rendeltetése ismeretlen.

DELPHOI

*Jón oszlopfő áll a szentélyig
kanyargósan emelkedő szent
út mellett. A háttérben
az Athéniak Kincsháza
látható, amelyet nem sokkal
azután ajándékoztak
Apollónnak, hogy
Kr. e. 490-ben, a marathóni
csatában legyőzték
a perzsákat.*

dor, a makedón hóditó, és Nero, a hírhedt római császár.

A hely varázsához hozzájárult a fenséges természeti környezet is, amelyhez hasonló nincs másutt Görögországban.

Apollón szent kerülete, a *temenosz*, ahol a jósa is működött, lejtőre épült. 275 m magas sziklacsoport magasodik fölé, a Phaidriadész, vagyis „ragyogó sziklák”, mivel hajnalban és alkonyatkor tűzhányókéreg áttetsző izzásával lobognak fel. Mély hasa-

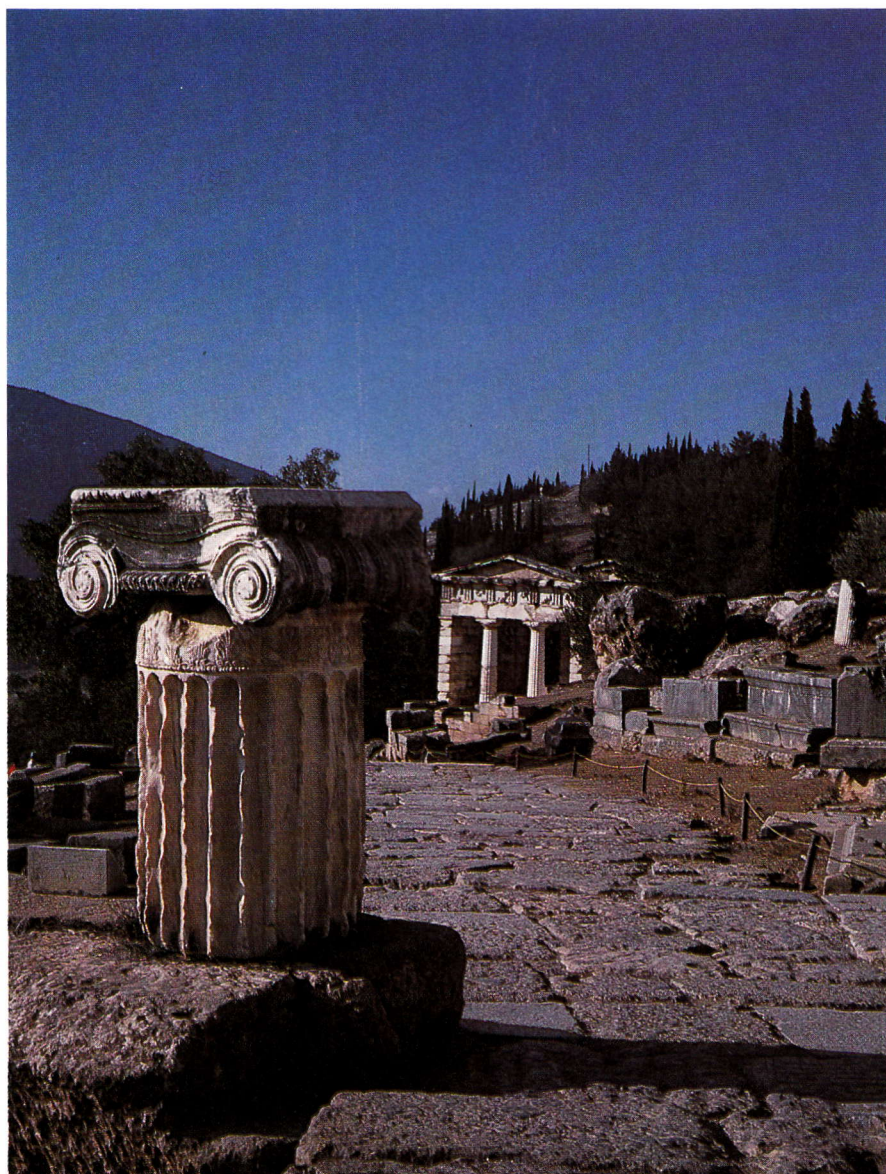
dékukból árad ki a Kasztália-forrás kristálytisztá vize, ősidők óta a költők ihletője. A szentély alatt mély, széles szurdokot töltenek meg az ezüstöszöld olajfák ezrei, egészen az öbölig.

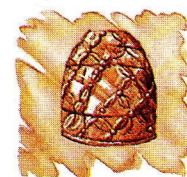
A Parnasszosz hegyvonulat sziklacsúcsai uralkodnak az egész területen, ahol gyakori a hirtelen vihar, amikor Zeusz szikrázó kézzel dobja el mennyköveit, és nem ritka a földrengés, valamint a földcsuszamlás sem. A csúcsok fölött héják és keselyűk szállnak, rengeteg méh és tücsök zümmögése tölti be a tájat.

Delphoi szavahihetővé teszi a modern Gaia-elméletet, amely szerint a föld élő szervezet. Apollón előtt valóban Gaia földistenőnek szentelték a helyet, ahol a monda szerint jósa is volt, amelyet a természet földi hatalmához társított, óriási kígyó, Püthón őrzött. A fény, értelem és a kifinomult művészetek – a zene, az orvoslás és az íjászat – istene, Apollón megölte Püthónt, és a szentélyben elhelyezte papnőjét, a Püthiát.

A jósa tekintélye egyre növekedett, és Kr. e. a 7. század végén már meg-

A poligonális – sokszögű kövekből rakott – fal részlete; az Apollón-templom alatt húzóódó falat feliratok borítják, sok szól felszabadított rabszolgákról.

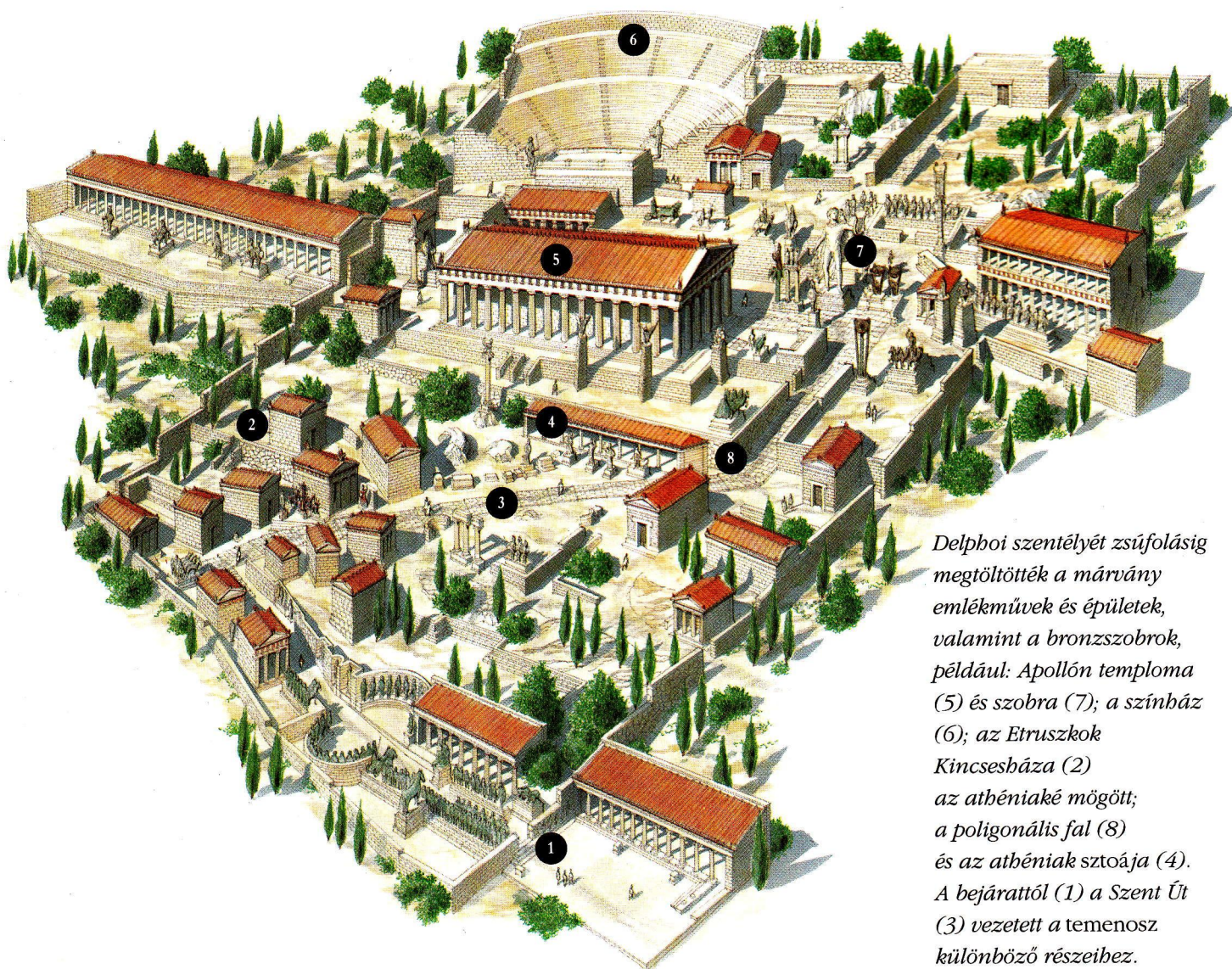

GÖRÖGORSZÁG

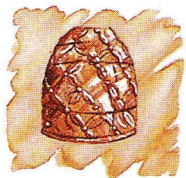
mutatkozott a fejlődés, a maradványokban ma is látható, sok pompás épülettel. Királyok és városállamok emeltettek szobrokat, emlékműveket, és értékes ajándékokat őrző, templomszerű „kincsházakat”, Apollón iránti tiszteletük vagy hálájuk jeleként, valamint gazdagságuk fitogtatására. Kroiszosz király például egy negyed tonna súlyú aranyoroszlánt küldött, amely 117 fehérarany téglából rakott gúlán állt.

A szobrok és kincsházak a szent út mentén álltak, amely kanyarogva emelkedett a jóslások helyéhez, Apollón méltóságos dór templomához. Ma csak néhány kopott oszlopa áll, a többi a feltárt alap, de nagysága és a Pleisztosz-szurdokra néző elhelyezése így is lenyűgöző.

Pauszaniasz görög író a 2. század végén látogatott el Delphoiba; ő jegyezte fel, hogy több templom épült a szentélyben egymás után: babérágakból, méhviaszból és tollból,

Delphoi szentélyét zsúfolásig megtöltötték a márvány emlékművek és épületek, valamint a bronzszobrok, például: Apollón temploma (5) és szobra (7); a színház (6); az Etruszkok Kincsháza (2) az athéniaké mögött; a poligonális fal (8) és az athéniak sztoája (4). A bejárattól (1) a Szent Út (3) vezetett a temenos különböző részeihez.

DELPHOI

A Püthia Apollón papnője volt; az isten általa felelt a feltett kérdésekre.

Az 5. századi görög váza díszítményén (ALUL) szenttelenül ül a báromlábú állványon, egyik kezében babérágat tart, a másikban tálat, amelyben talán szenteltvíz van. Aigeusz athéni király intéz hozzá kérdést.

bronzból, majd végül kőből. Ez utóbbi Kr. e. 548-ban leégett, hamarosan újjépítették, de Kr. e. 373-ban egy földrengéstől összedőlt. Ezután épült a romjaiban ma látható templom.

Jó állapotban megmaradt színház helyezkedik el a templom fölött, a legmagasabb helyet pedig a stadion foglalja el. Itt tartották Kr. e. 582-től négyévenként a Püthiai ünnepi játékokat. Az egész szent kerület kb. 180 m x 130 m területet foglalt el, és bizonyára csillogott a márványtól és bronztól. Feljegyezték, hogy Nero több mint 500 bronzszobrot tulajdonított el, de így is maradt legalább 3000.

A városok gazdagságát tanúsító építmények ellenére a szentélynek a jósda volt az éltető eleme, mivel befolyásolta az emberek sorsát és a városállamok jövőjét. A magasz-

tos természeti környezettől és a sok pompás épülettől meg szobortól elkápráztatott zarándokokra bizonyára fokozottan hatott találkozásuk a Püthiával. Szavai ugyanis Apollón isten üzenetét közvetítették.

A drámai találkozás gondos előkészületeket igényelt. A fennmaradt írásokból csak következtetni, részleges kép alakul ki, ám valószínű, hogy a Püthia, a papok és a kérdezők számára egyaránt kötelező volt a tisztálkodás a Kasztália-forrás vizében. Utána áldozati kecskére locsolt hideg vízzel vizsgálták meg, vajon kedvez-e az istennek a behatolás a Püthiához tanácsadás céljából. Ha a kecske didergett, jó volt az előjel a jóslásra, mivel talán a Püthia révült állapotát jelképezte.

A kérdezőknek megszentelt kalácsot kellett vásárolni és felajánlani a templom előtti

A 19. századi metszeten a révületbe esett Püthia látható. Nincs bizonyíték kígyók jelenlétére, de ismeretes, hogy ez az állat a természet földi hatalmát és az Apollón által megölt Püthónt jelképezi.

Az Apollón-templom még ma is uralkodik Delphoi szentélyében, holott csak néhány dór oszlopa áll. Belül a fő rész vagy cella vezetett a belső szentélyhez, az adütonhoz; ott ült, a kérdezőktől és a papoktól elrejtve, a Püthia.

oltáron, majd egyenként a templom fő részébe, a *cellába* vezették őket, ahol kecskét vagy juhot áldoztak a tűzhelyen. Ezután a belső szentélybe, az *adütonba* mentek, és csendben, reménykedve várakoztak a papok társaságában.

A Püthia háromlábú állványra helyezett bronztálon ült, de nem lehetett látni, mert valószínűleg függöny rejtette el. Már révületben volt; állapotát talán elősegítette, hogy babérleveleket rágott és megszentelt vizet ivott. Egy forrásmű szerint az állvány szikla-hasadék fölött állt, ahonnan mámorító pára szállt fel, de a régészek nem találtak semmilyen rést.

A kérdést az egyik pap közvetítette, majd a Püthia titokzatos válaszát vers formájában tolmácsolta.

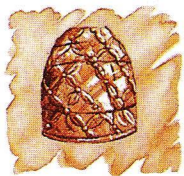
Sok jóslat rejtélyesen vagy kétértelműen hangzott. Kroiszosz például azt a választ kapta, hogy ha a perzsák ellen támad, nagy birodalmat fog megdönteni. Így is történt, de a pusztulás a saját birodalmára vonatkozott. Nerót óva intették a „hetvenhárom évtől”, de

nem ébredt rá, hogy ez nem a saját öreg korára vonatkozik, hanem utódjára, Galbára. A félreérthető nyilatkozatokon kívül a papoknak az is módjában állt, hogy politikai célokra fordítsák a Püthia válaszait. A jósdá mégis megőrizte tekintélyét Kr. e. az 1. századig, amikor Görögország Róma uralma alá került.

Nagy hanyatlás történt a Kr. u. 1. században. Delphoi papja volt egykor Plutarkhosz görög író (46–120 k.), aki a jóshelyek kudarcáról írt tanulmányában a jelenséget a népesség csökkenésének tulajdonítja. Pauszaniász pedig, 2. századi látogatásakor, elhanyagolt, néptelen Delphoit talált.

Julianus Apostata római császárnak szólt Kr. u. 362 körül az utolsó feljegyzett jóslat: „Mondd meg a királynak: romba dőlt a dicső templom; nincs tető Apollón feje fölött; hallgatnak a babérlevelek, meghaltak a prófétai források és szökőkutak.”

Theodosius keresztény császár 393-ban hivatalosan bezárta a jóshelyet. Apollón, a fény istene, aki legyőzte Gaiát, a földistennőt,

DELPHOI

Delphoi 1990-es nemzetközi görög drámafesztiválját a helyszínen kiásott bronz Kocsihajtó reklámozza.

A színházi hagyomány kezdeményezője Ángelosz és Eva Szikelianosz volt.

Németország, Dánia, Olaszország, Anglia, Hollandia, Spanyolország és Franciaország szerepelt a résztvevők között.

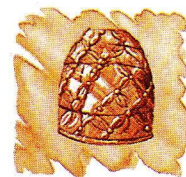
Az 1990-es években Delphoi stadionjában adták elő Tony Harrison brit író Nyomkeresők c. komédiáját. A szatírok kórusát (ALUL) szerepeltető mű alapja Szophoklész egy drámatörredéke.

behódolt egy új, ragyogóbb szellemű istennek.

Az elkövetkező évszázadokban romba dőlt a szentély; a középkorban Kasztri falu állt a helyén. A 17. században két tudós, a francia Jacques Spon és a brit George Wheler ugyan felismerte, hogy ott volt Delphoi, de a görög hatóságok csak 1892-ben adták meg az ásatási engedélyt egy francia régészcsoporthoz. A munka megkezdése előtt közel 1 km-re nyugatra kellett költöztetni a falut, a lakosok akarata ellenére.

Delphoi hírnevét ismét meghozták az ásatások, és megmaradt a szentség légköre is. A szentély a Püthia nélkül sem vesztett vonzóerejéből, látogatók érkeztek mindenfelől. Ángelosz Szikelianosz (1884–1951) görög költő, Apollón ihletésére, amerikai születésű feleségével, Evával együtt, különösen hitt abban, hogy Delphoi ismét kiemelkedően

GÖRÖGORSZÁG

jelentős nemzetközi szellemi központtá válhat.

Céljuk elérésére ünnepséget szerveztek Delphoiban, és előadatták Aiszkhülosz *A leláncolt Prométheusz* c. tragédiáját. Eva egy milliomos lánya volt, így elég pénz állt rendelkezésére ahhoz, hogy az elképzelése szerint a legapróbb részletekig hiteles színpadi megjelenítés létrejöhessen.

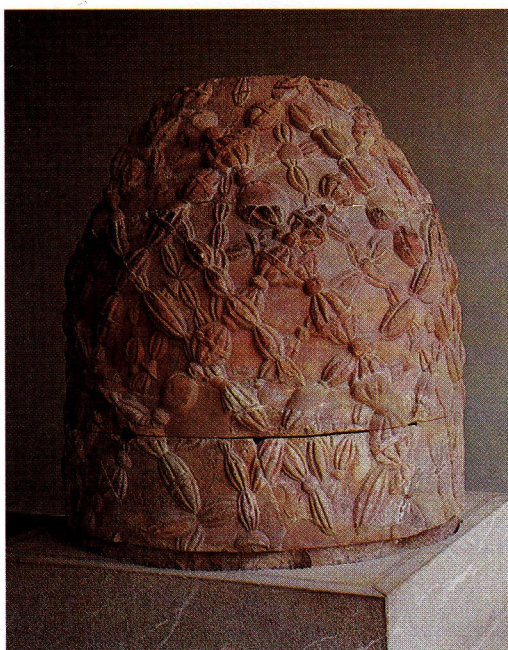
1927. május 9-én és 10-én zajlott le az ünnepség. A görög turistahivatal, attól félve, hogy Delphoi nem alkalmas a nagy tömeg befogadására, és sokan egyszer s mindenkorra eltávoznának, nem propagálta az eseményt, elriasztva sok előkelő látogatót is. Az előadás mégis szenzációt keltett, a szereplők szavait drámai hatásúvá erősítette fel a Phaidriadész-sziklák visszhangja.

1930-ban ismét megtartották az ünnepséget, de kisebb sikerrel; akadozott az új Delphoi álma. A feleségétől elvált Ángelosz 1951-ben meghalt. Eva visszatért a temetésre Görögországba, ahol nemsokára elhunyt.

Delphoiban temették el, és a helyi nők, akik 1927-ben felléptek a *Prométheusz* előadásán, elénekelték szerepük egy részét, amelyet Eva tanított be nekik.

Ám Ángelosz és Eva nem hiába dolgozott. Az 1960-as évek végén a görög kormányzat megvitatta a nemzetközi drámafesztivál ötletét, amely később megvalósult. A rendszeressé vált nyári klasszikus drámafesztiválra Európából és távolabbról is jönnek színtársulatok.

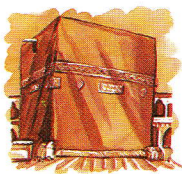
Télen is ezrével érkeznek a látogatók, holott Apollón állítólag olyankor elhagyta a szentélyt, és három hónapig valahol északon, „a hüperboreoszok földjén” tartózkodott. A mai zarándokok nem gyalogosan vagy kocsin jönnek, hanem autóbusszal; céljuk nem a kérdés, hanem az, hogy megcsodálják a hegyeket és a völgyet, az ősi templomot, a stadiont és a színházat, a pompás leleteket őrző múzeumot, sőt a helyi keresztény kolostorokat is, és elámuljanak Gaia, Apollón és Krisztus szellemének összhangján.

Delphoiban az omphalos vagy köldök jelölte a világ közepét. A római márványmásolat, amely az eredeti kőről készült, Delphoi múzeumában van.

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. E.	
600 K.	DELPHOI FONTOS JÓSHELY LESZ.
582	FELÚJÍTJÁK A PÜTHIAI JÁTEKOKAT.
548	LEÉG AZ APOLLÓN-TEPLOT, DE HAMAROSAN ÚJJÁÉPÍTIK.
373	FÖLDRENGÉS PUSZTÍTJA EL A MÁSODIK KÓTEPLOT, DE ISMÉT FELÉPÜL.
KR. U.	
362	ELHANGZIK AZ UTOLSÓ FELJEGYZETT JÓSLAT, VÁLASZUL JULIANUS APOSTATA CSÁSZÁR KÉRDÉSÉRE.
393	THEODOSIUS CSÁSZÁR BEZÁRATJA A JÓSDÁT.
1892	A FRANCIA RÉGÉSZEK MEGKEZDIK AZ ÁSATÁST.
1927	DELPHOIBAN ELŐADJÁK ÁNGELOSZ ÉS EVA SZIKELIANÓSZ KEZDEMÉNYEZÉSÉRE AISZKHÜLOSZ A LELÁNCOLT PROMÉTHEUSZ C. TRAGÉDIÁJÁT.

SZAÚD-ARÁBIA

MEKKA

*„Az első [szent] Ház, amelyet emeltek az embereknek,
Bakkában volt – áldott [ez a Ház] és útmutatás
minden értelmes teremtménynek.”*

KORÁN 3:96 [SIMON RÓBERT FORDÍTÁSA]

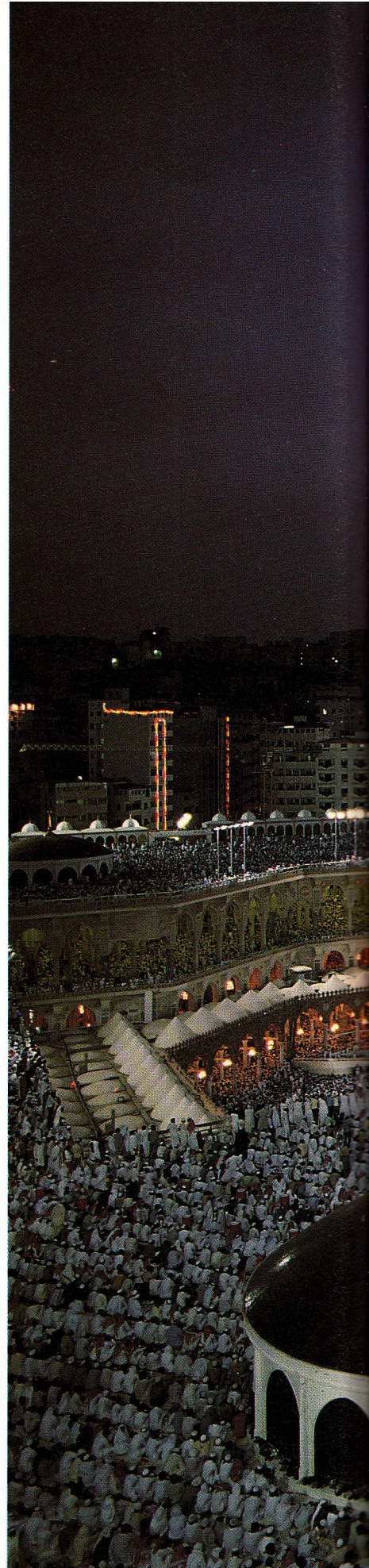
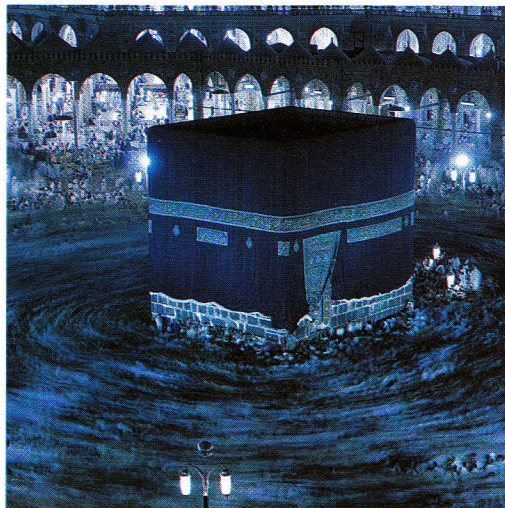
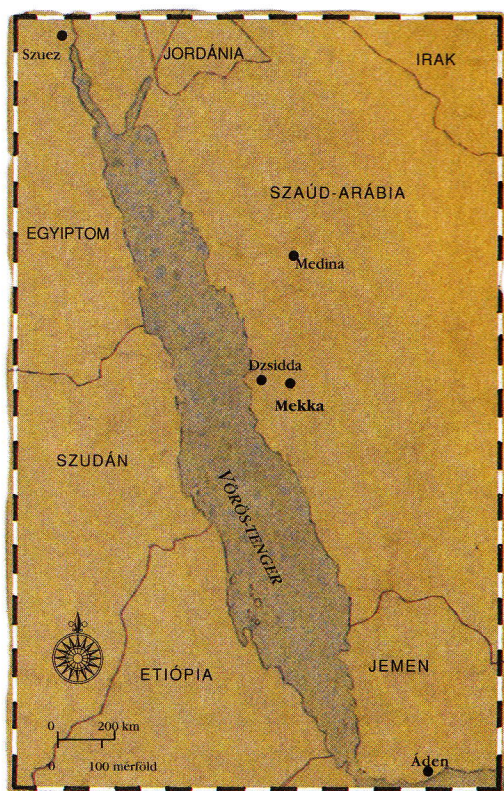
A mikor a sivatag közepén imához készülnek a mohamedán tuaregek, tevéikről leszállva mecsetszerű épület körvonalat rajzolják a homokba. Ezek a szaharai nomád berberék azután belépnek a vonalakkal körbezárt területre, és a nap segítségével Szaúd-Arábia kis városa, Mekka felé néznek. A hívek a világ minden mecsetében, az Egyesült Államoktól Kínáig, Nagy-Britanniától Szudánig naponta ötször borulnak le imádkozni a Mekka

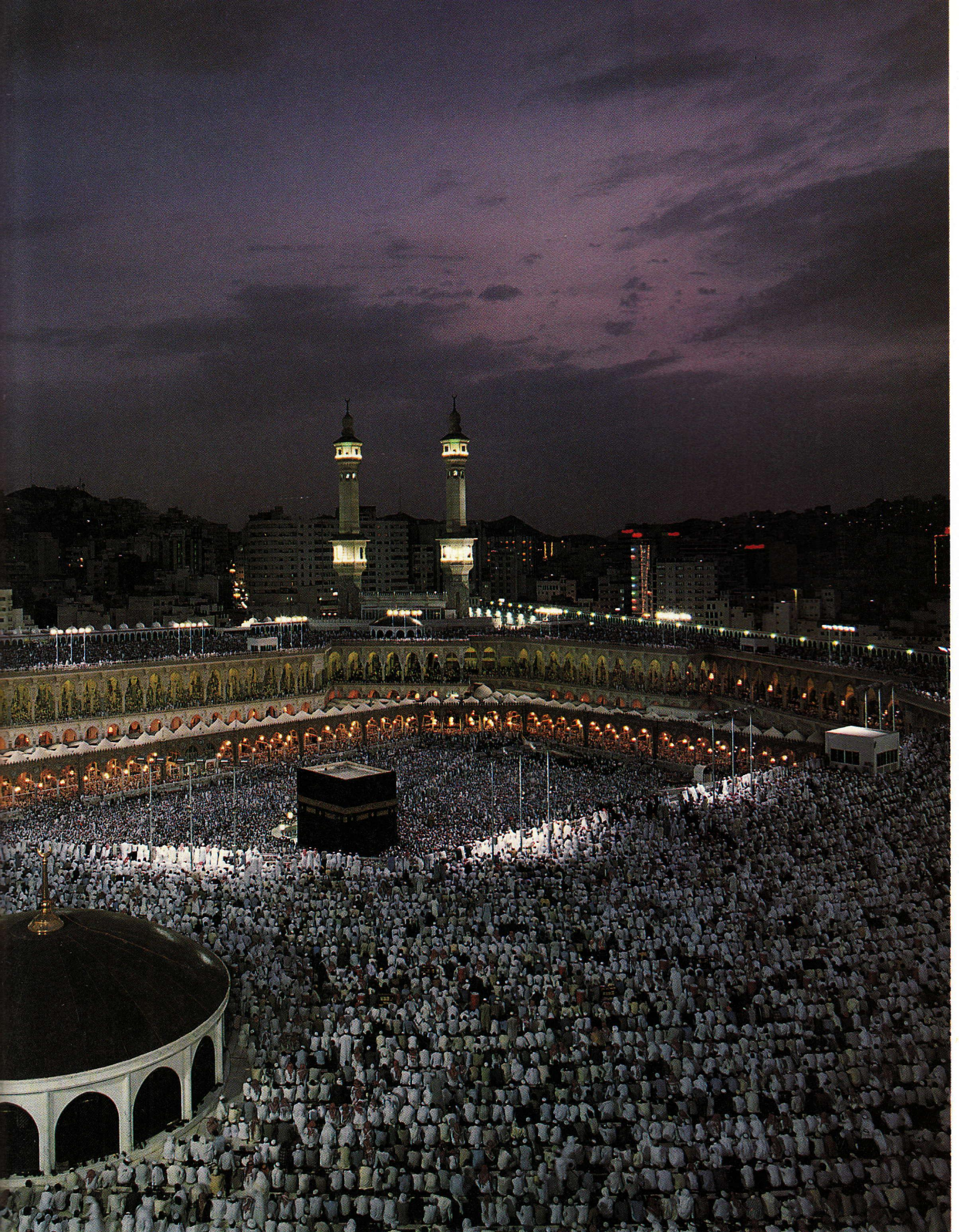
irányába mutató fülke, a *mibráb* felé fordulva.

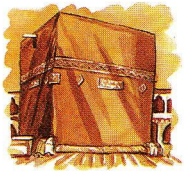
A hívő mohamedánok számára Mekka a Városok Anyja, az iszlám világ legszentebb helye. Itt született Mohamed próféta (Kr. u. 570–632 k.), Isten hírnöke, a vallásalapító, és a város Nagy mecsetének udvarán őrzik a legszentebb mohamedán emléket, a Kábát.

A kocka alakú építmény fekete szövet bevonatát szent feliratokat ábrázoló, arany- és

Mohamedán hívők töltik meg a mekkai Nagy mecset udvarát, ahol vallásuk legszentebb emléke, a Kába áll; állítólag maga Ádám alapította. A zarándokoknak hétszer körbe kell járniuk a szentélyt, amely minden évben új bímzett szövetburkolatot (kiszva) kap.

MEKKA

ezüsthímzés díszíti. A mecset a hagyomány szerint mennyei minta alapján épült, és a mekkaiak már a Próféta előtti időben is szentként tisztelték. A 7. század óta pedig központja egy évenkénti zarándoklatnak, a *bádzs*nak, amely ma a legnépesebb a világon. A *bádzs*, az iszlám „öt pillérének” egyike, több napig tart, kötelező szertartásokkal Mekkában és néhány közeli szent helyen.

A napégette, száraz területen fekvő Mekka 75 km-re keletre van a Vörös-tenger kikötővárosától, Dzsiddától. Toronyházai, szállodái és kozmopolita lakossága révén jellegzetes közép-keleti nagyvárosnak látszik. Ám a nagy zarándoklat idején közel egymillióan özönlenek ide a világ minden részéről. Zsúfoltak az utcák, élénk kereskedelem zajlik, minden kapható: datolyától imafüzéreken át a szőnyegig. A különböző színű és társadalmi rangú mohamedánok eltérő beszéde és nyelvjárása zajosan elegyedik.

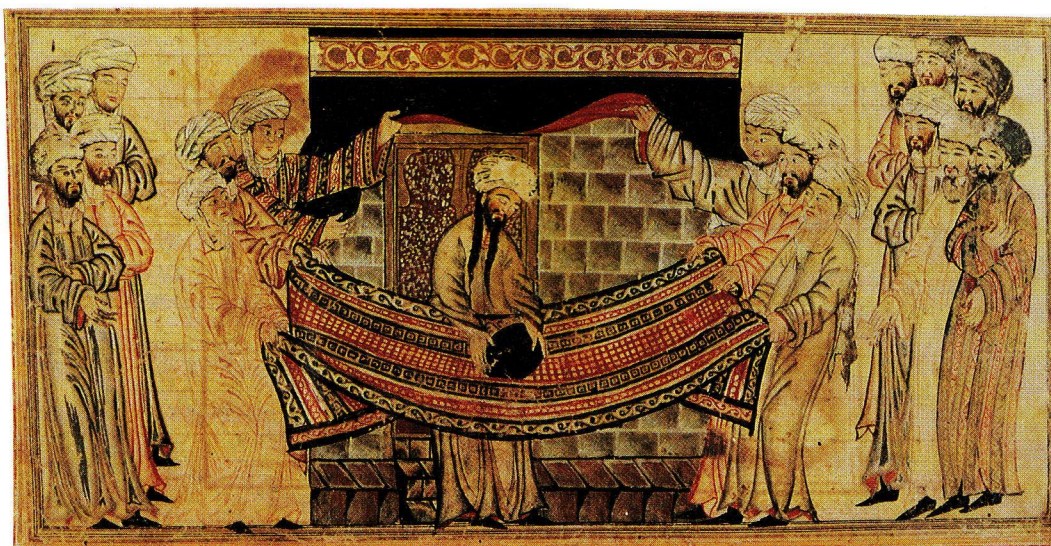
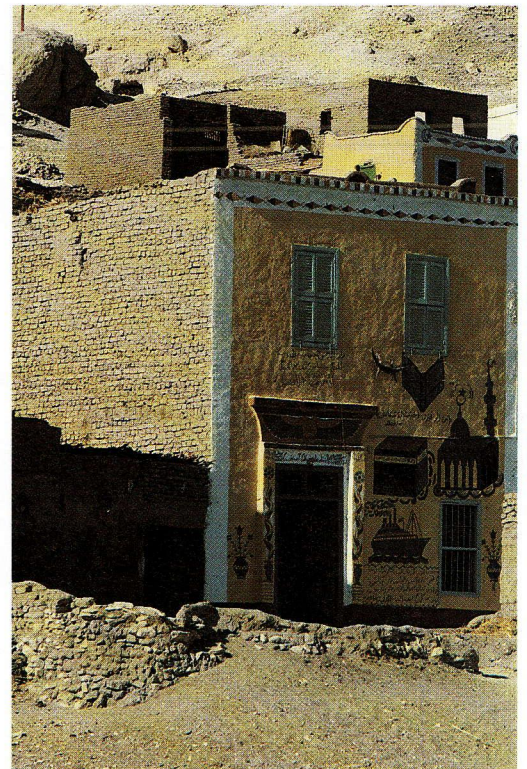
Valamennyi zarándoknak – *bádzs*inak – a mozgó világ nyugalmas pontját jelenti a Nagy mecset és kétszintes árkádsorokkal övezett, hatalmas udvara, négy sarkán minaretpárokkal. S az udvar közepén álló

Kába a tengely; nemcsak Mekka forog körülötte, hanem az egész mohamedán világ.

A Próféta eljövetele előtt, a „tudatlanság korában”, Mekka oázisváros volt azon a kereskedelmi karavánúton, amely összekötötte a földközi-tengeri országokat Dél-Arábiával, Kelet-Afrikával és Dél-Ázsiával. A helyi arab törzsek imádatának tárgyai a fák, a sziklák és más természeti jelenségek, valamint különféle istenek, köztük al-Uzza („Mindenható”) és Allát („az istenek anyja”) voltak. A Kábában és körülötte pogány bálványok álltak, ezekhez zarándokolt a térség lakossága.

A város sorsa megváltozott, amikor 570 körül megszületett Mohamed. A jómódú család fia nem részesült rendszeres oktatásban, 25 éves korában megnősült, és felesége, Khadídza karavánjait vezette. 40 éves volt, amikor bekövetkezett életének for-

Sok mohamedán a háza falán örökíti meg a mekkai zarándokútját, ahogyan az egyiptomi Lukszorban álló ház faldíszei mutatják.

Mohamed próféta fogja a megszentelt Fekete Kővet a 14. század elején készült képen, amely Rasidaddín Egyetemes Történet c. művéből való. A 28 cm széles és 38 cm magas, ezüstbe foglalt kő a Kába délkeleti sarkában található.

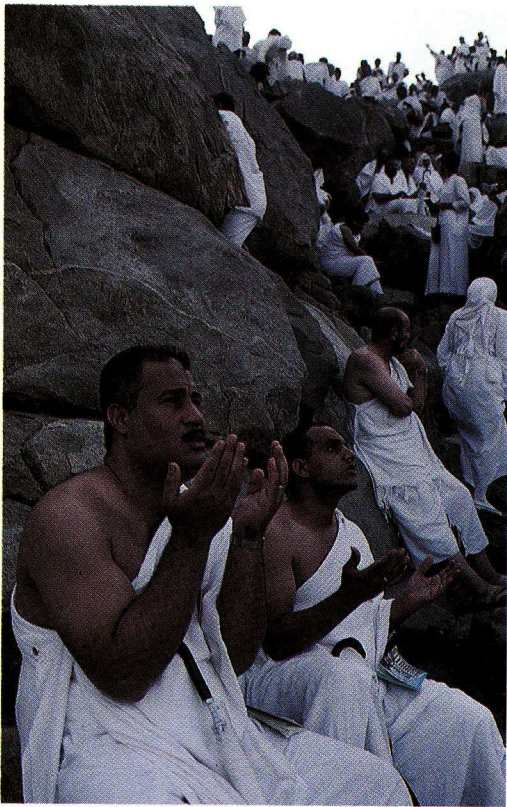
Fedett gyalogúton mennek ide-oda a zarándokok (hádzi) az esz-Szafa- és az al-Marva-domb között. A szertartás Ábrahámra utal, akit a mohamedánok prófétaként tisztelnek. Isten rendeletére Ábrahám a pusztaságban hagyta feleségét, Hágárt, és fiát, Ismáélt. Hágár víz után kutatott a két domb között, mígnem felfedezte a Zamzam-forrást. (Ez ma a Nagy mecset körzetében van.)

dulópontja: egy közeli barlangban elmélkedett, amikor megjelent előtte Gábrriel arkangyal, és így szólt hozzá: „Mondd: Istened nevében, aki egy vérrögből teremtette az embert.”

Az első kinyilatkoztatást még sok követte Mohamed 632-ben bekövetkezett haláláig. Később mindet összegyűjtötték a Korán szent könyvében, amely az iszlám alapja. Ám a mekkaiak ellenségesen fogadták Mohamed közléseit az egyetlen Istenről, valamint a büszkeség és kapzsiság bűnének ostromozásáról. 662-ben elhagyta Mekkát, és Jaszreb városába költözött; ez lett később Medina, a Próféta Városa.

Állandó háborúskodás folyt ezután Mekka lakosai, valamint Mohamed és követői között. 630-ban a Próféta hadsereggel vonult be a városba, ahol csekély ellenállás fogadta. Eltávolította a bálványokat a Kábából, és az Egyedülvaló Istennek, Allahnak szentelte. Mekka ettől kezdve mohamedán zarándokközpont lett.

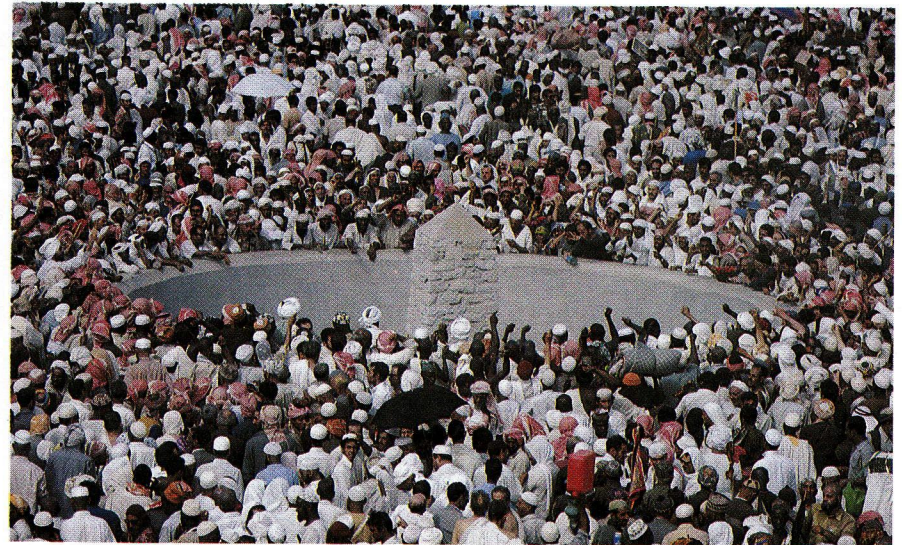
Két év múlva Mohamed ismét elment Medinából Mekkába, és ez volt az utolsó zarándokútja. Mekka közelében mintegy 30 000 hívének mondott szentbeszédet, majd az égre nézve így kiáltott: „Uram! Jól adtam át a rám bízott üzenetet, és betöltöttem hivatásomat?” Elbűvölt tömeg ki-

áltotta a választ: „Igen, Istenemre, így tettél!”

Két hónap múlva meghalt a Próféta Medinában, de a mohamedán hit futótűzként terjedt, hódítás és egyezkedés útján, a kalifák vagy „örökösök” idején. Száz év sem telt el, és Spanyolországtól Indiáig terjedt a mohamedán uralom.

Az iszlám ma világvallás, és központja Mekka, amelyet tágabb környékével együtt szentnek (*baram*) tartanak a mohamedánok. A más hitűek számára tilos terület, így kevesen kockáztatták az életüket a zarándoklattal. A svájci Johann Burckhardtnak 1814-ben, a brit Sir Richard Burtonnak pedig 1853-ban sikerült a kalandos tett; mindketten folyékonyan beszéltek az arab vagy perzsa nyelvet, alaposan is-

merték az iszlám kultúrát, és álruhát viseltek.

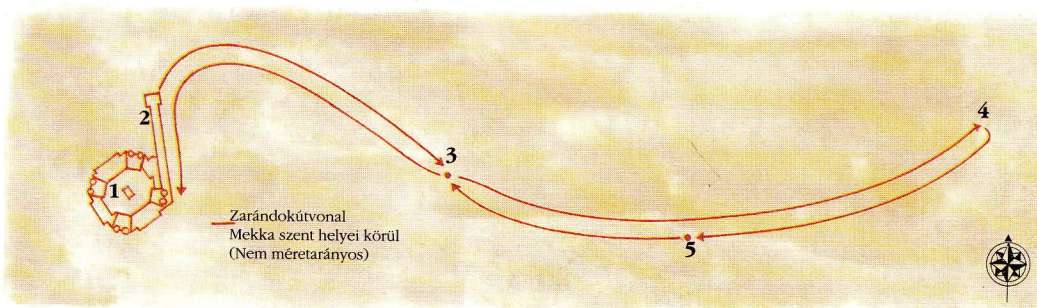
Minden elegendő anyagi eszközzel rendelkező, épelméjű mohamedán köteles életében egyszer elzarándokolni Mekkába a böjt hava, a *ramadán* idején. A szent körzetbe lépés előtt el kell érnie a szertartásos megtisztulás vagy *ibrám* állapotát; a férfiak öltözéke két, egy darabban szőtt, fehér lepedőből áll.

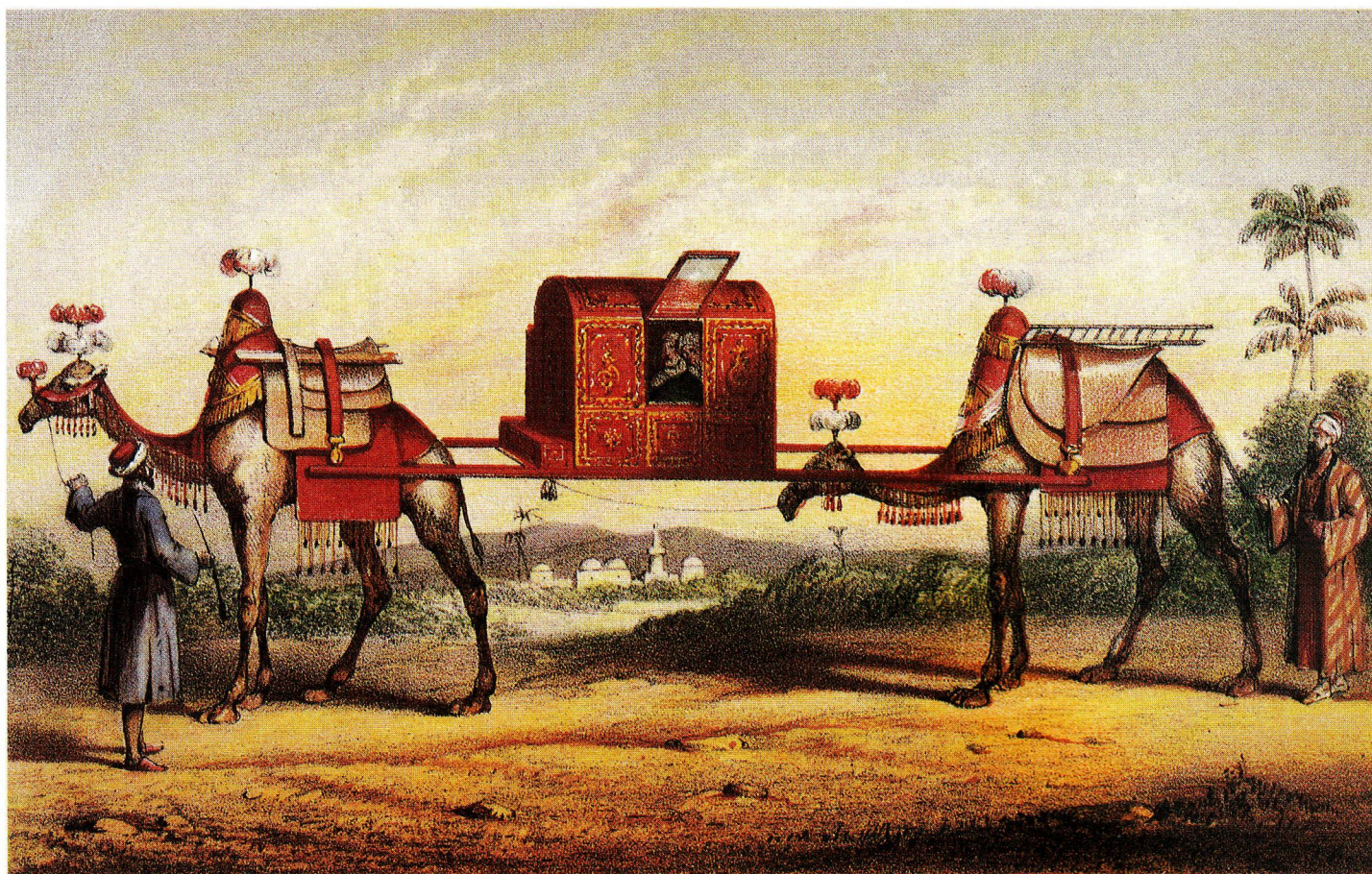
Némelyik zarándok a megszentelt körzet határán lévő mecsetben ölti fel a kötelező viseletet, mások Dzsiddában, a leggyakoribb érkezési helyen, vagy még otthon, elindulás előtt öltöznék át. A szertartásos ruha viselői nem vághatnak haját és körmöt, nem élhetnek nemi életet, tilos számukra az állatok megölése, kivéve a mérgeskígyókat és

Zarándokok (FENT BALRA) pihenője az Arafát-síkságon. Itt imádkoznak és elmélkednek déltől napnyugta utánig, ismételve a fő könyörgést (tálbija), amelynek kezdete: „Itt vagyok Uram! itt vagyok!” Másnap Minában követ dobnak három pillérre, amelyek egyike a képen látható.

Mohamedán nemesember utazik Mekkába. Az illusztráció (SZEMKÖZT) Sir Richard Burton Zarándokok Mekkába és Medinába (1855) c. könyvéből való.

A zarándoklat a Kába (1) bétseri körüljárásával (taváf) kezdődik, utána bétser kell oda-vissza futni a gyalogúton (2) esz-Szafa és al-Marva között. Mína (3), majd Arafát (4) következik, ezután a zarándok visszatér el-Muzdalifába (5), és onnan gyalogol még 8 km-t Mekkáig.

skorpiókat vagy hasonló kártékony állatokat.

A zarándoklat első napján hétszer körül kell járni (*taváf*) a Kábát, és lehetőleg a Fekete Kő délkeleti sarkát kell megcsókolni. Ám a kavargó tömegben sokan nem tudnak a kőhöz férkőzni, így elegendő, ha intenek feléje.

Ezután hétszer ide-oda kell futni a mecset udvara melletti két kis magaslatot összekötő gyalogúton. Utána a 8 km-re fekvő Mína várost kell felkeresni, majd onnan 16 km-re keletre az Arafát-síkságot. Az imádsággal és elmélkedéssel töltött nap után térnek vissza a zarándokok Mekkába, el-Muzdalifa és Mína érintésével. Mínában kővel dobálnak meg három kőpillért, így idézve fel a három esetet, amikor Ábrahám köveket vetett az ördögre, aki arra csábította, hogy Isten parancsa ellenére ne áldozza fel fiát, Ismáélt.

Utoljára az „áldozati ünnepség” következik: juh, kecske, tehén vagy teve feláldozásával emlékeznek meg a fia helyett kost áldozó Ábrahámról. Végül ismét körüljárják hétszer a Kábát, a zarándoklat befejezéséként.

A Mekkában és környékén töltött napok szellemi csúcspontot jelentenek a mohamedánok életében. A modern közlekedést megelőzően sok zarándok érkezett gyalogosan a messzi Nyugat-Afrikából és Indiából; némelykor két évig tartott az út. Népes karavánok is útra keltek, 1324-ben például, Mansza Músza afrikai király 60 000 kísérelével állt meg Kairóban, Mekka felé menet.

Ma repülőgép, hajó és autóbusz hozza a zarándokokat; a szegényebbek néha minden megtakarított pénzüket ráköltik az utazásra. A szent város megpillantása mindannyiuknak félelmetes, borzongató percert jelent. Sir Richard Burton beszámolója jól érzékelteti az eseményt. Éjszaka közeledtek Mekkához, és mohamedán utitársai hirtelen felkiáltottak: „Mekka! Mekka! »A Szentély! Ó, a Szentély!« – kiáltották mások; és mindegyikből hangosan feltört a »Labbajk«, gyakorta zokogás közepette. Kinéztem a hordszékből, és a csillagfényben megláttam egy nagy város homályos körvonalaait, amely egy árnyalattal sötétebb volt, mint a környező síkság.”

TÖRTÉNETI ADATOK

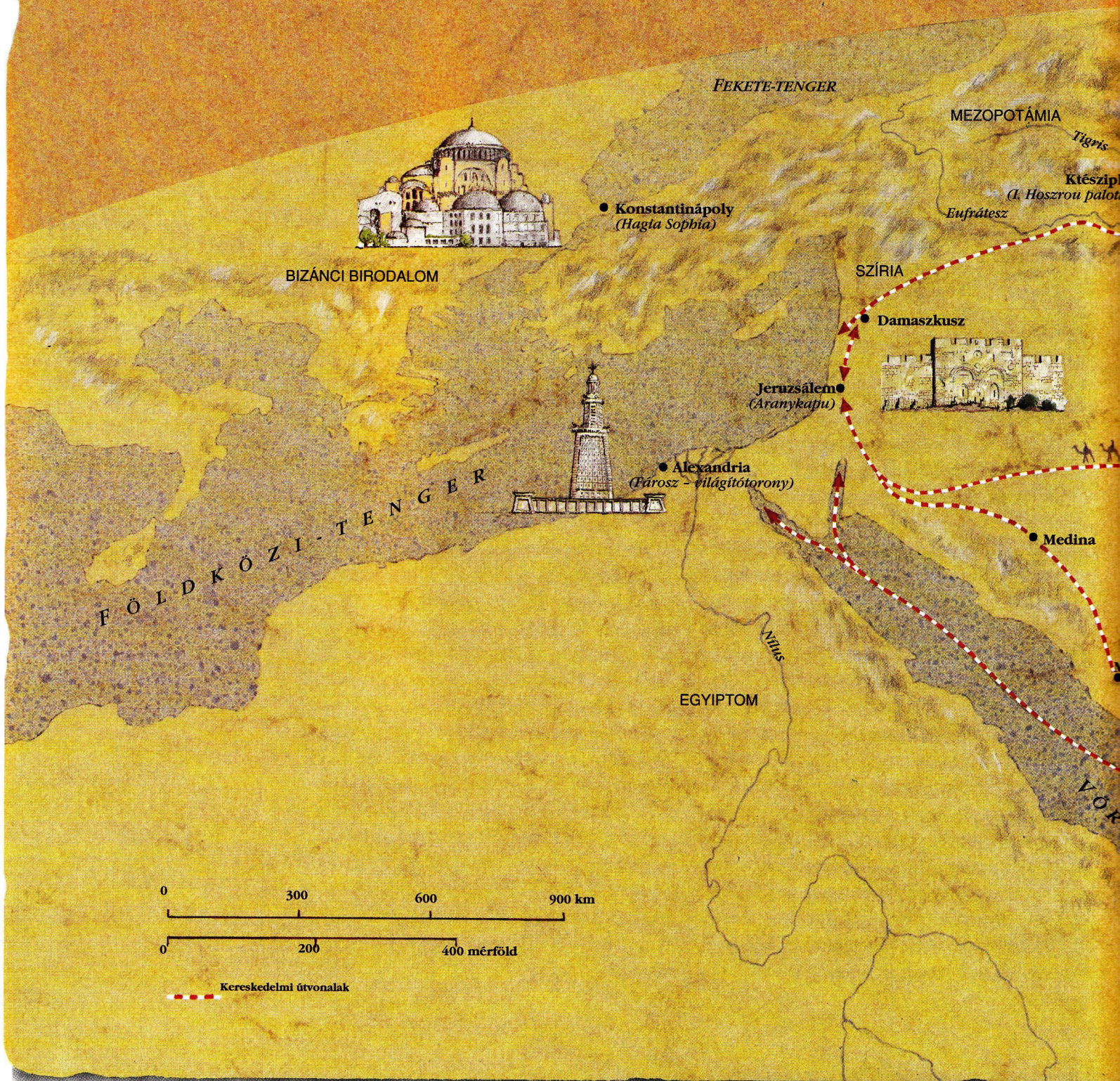
KR. U. 570 K.	MEGSZÜLETIK MOHAMED, AZ ISZLÁM PROFÉTÁJA.
622	MOHAMED ELHAGYJA MEKKÁT, ÉS JASZREB (MEDINA) VÁROSÁBA MEGY. AZ ESEMÉNY „KIVÁNDORLÁS” NEVEN ISMERT.
630	MEKKÁT ELFOGLALJÁK A MOHAMEDÁNOK, ÉS MEGTISZTÍTJÁK A KÁBÁT A BÁLVÁNYOKTÓL.
632	MOHAMED UTOLJÁRA ZARÁNDOKOL MEKKÁBA, ÉS UGYANEZEN ÉVBEN MEGHAL.
1324	MANSZA MÚSZA AFRIKAI URALKODÓ 60 000 KÍSÉRŐVEL ZARÁNDOKOL MEKKÁBA.
1814	JOHANN BURCKHARDT ÁLRUHÁBAN MEKKÁBA MEGY.
1853	SIR RICHARD BURTON PERZSA DOKTOR SZEREPÉBEN TELJESÍTI A ZARÁNDOKLATOT.
1987	IRÁNI SÍITA ZARÁNDOKOK TÚNTETNEK MEKKÁBAN, MIRE LÁZADÁS TÖR KI. A SZAÚDI RENDŐRÖK LELŐNEK NÉHÁNY IRÁNIT.
1991	KB. KÉT MILLIÓ ZARÁNDOK GYÜLIK ÖSSZE MEKKÁBAN, KÖZÜLÜK 720 000 KÜLFÖLDRŐL ÉRKEZIK. A 130 000 IRÁNI ELŐSZÖR JÖTT EL 1987 ÓTA.

A PRÓFÉTA KORÁBAN

Amikor 570-ben Mohamed próféta a világra jött, két nagyhatalom uralkodott az Arab-félsziget szomszédságában. Északon és nyugaton kerültek el a Bizánci Birodalom keresztény országai, keleten pedig a perzsa Szászánida királyok birodalma, ahol az államvallás az egyistenhívő zoroasztrizmus volt.

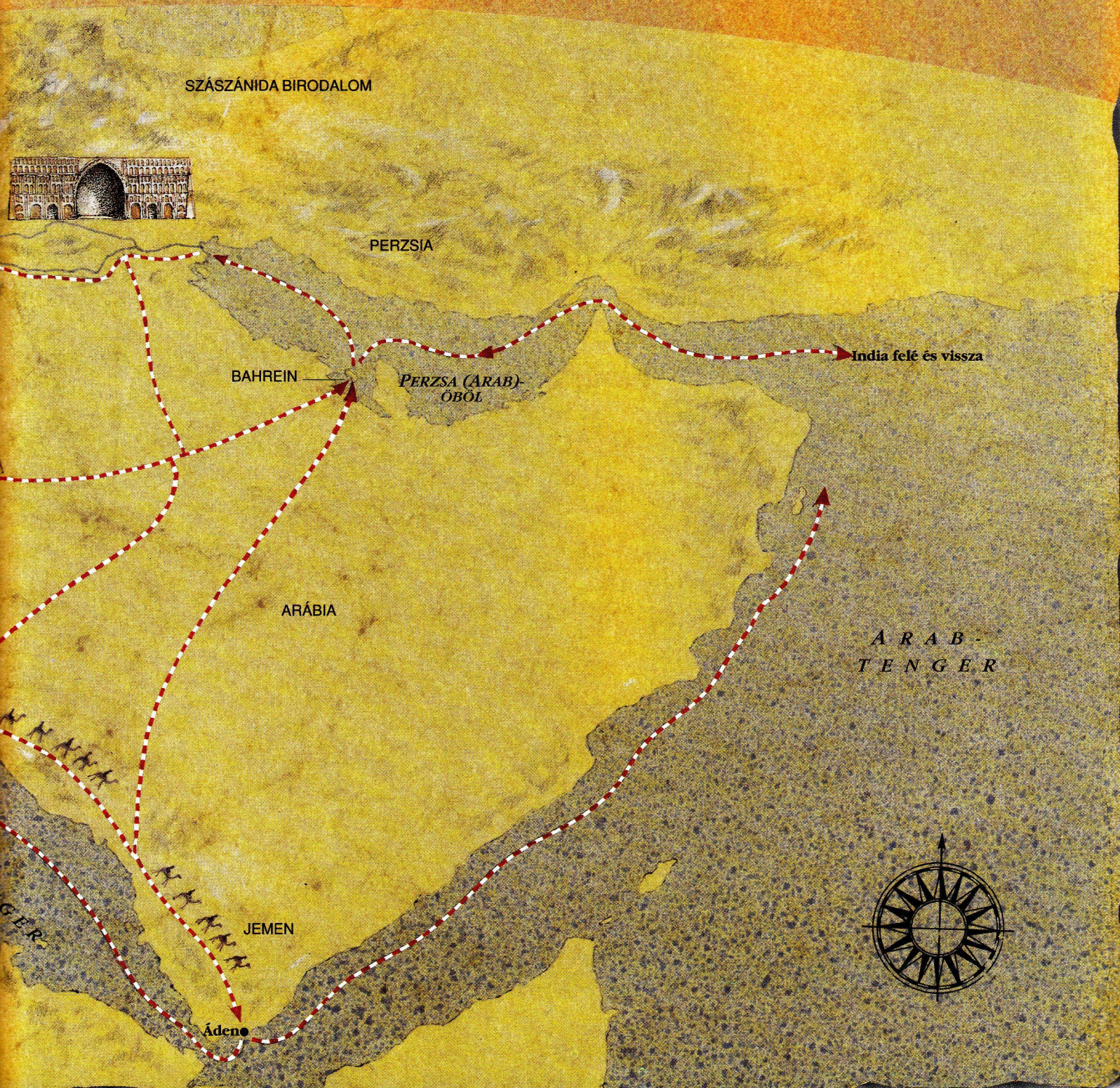
Az Arab-félszigetet behálózták a kereskedelmi útvonalak, így fontos láncszemként kapcsolta össze Európát és a Föld-

közi-tenger országait Indiával és a Távol-Kelettel. Selyemmel, fűszerekkel, illatszerekkel, nemesfémekkel és egyéb áruval megrakott tevékaravánok vonultak a forró és barátságtalan terület csapásain, oázisoknál jutottak pihenőhöz, élelemhez és vízhez. Mohamed szülővárosa, Mekka (202–207. old.) fontos megállóhely volt azokon az útvonalakon, amelyek Dél-Arábiát a Földközi-tengerrel és Kelet-Afrikával, a Vörös-tengert pedig a Perzsa-(Arab)öböllel kapcsolták össze.

A térkép megmutatja Mohamed idejének fő kereskedelmi útjait és fontos városait. Ez utóbbiak között volt Bizánc fővárosa, Konstantinápoly (a mai Isztambul) a pompás Hagia Sophia-templommal; Ktésziphón, a szászánida főváros, kiemelkedő épületével, I. Hozrou király palotájával; Alexandria, az ókori világ egyik csodájának számító világítótornyával; Jeruzsálem, ahol az Aranykapu a bizánci korszak elején épült; valamint Damaszkusz és Áden.

A Próféta egyik legjelentősebb teljesítménye az volt, hogy fegyelmezett, keményen harcoló hadsereggé egyesítette az egymással szemben álló, nomád arabiai törzseket. 632-ben bekövetkező halála után mindenütt hanyatlásnak indultak a régi birodalmak. A mohamedán seregek 634 és 650 között kiverték a bizánci és a perzsa hadakat, és hatalmukba került Líbia, Egyiptom, Palesztina, Szíria, Irak, valamint Perzsia (a mai Irán) nagy része.

TIBET

A KAILÁSZ

„Nincsen a Himalcsálhoz hasonló hegység, hiszen ott van a Kailásza és a Manaszarovár. Ahogy a nap felszárítja a hajnali harmatot, úgy tűnnek el az emberiség bűnei Himalcsál láttán.”

RÉSZLET A RÁMÁJANÁ-BÓL

Délnyugat-Tibet egyik kopár, jeges szelk söpörte síkságán teliholdként emelkedik ki a sziklás csúcsok között a Kailásza. Jeges kúpjának kristályos vásznát lilára vagy aranylóra festi a felkelő vagy lenyugvó nap. A tengerszint fölött 4600 m magasan, háttérben a kobaltkék éggel, ezer nap fényénél is ragyogóbb a ritka levegőtől.

A hegy megszentelt légköre részben a látványnak köszönhető. Csiszolt gyémántlapokat idéző oldalai a négy világtáj felé fordulnak. Déli oldalán a vízszintes barázdát keresztező, mély, függőleges bevágás olyan mintázatot hoz létre, amely egy ősi indiai hatalmi jelképre, a napkeresztre hasonlít. A

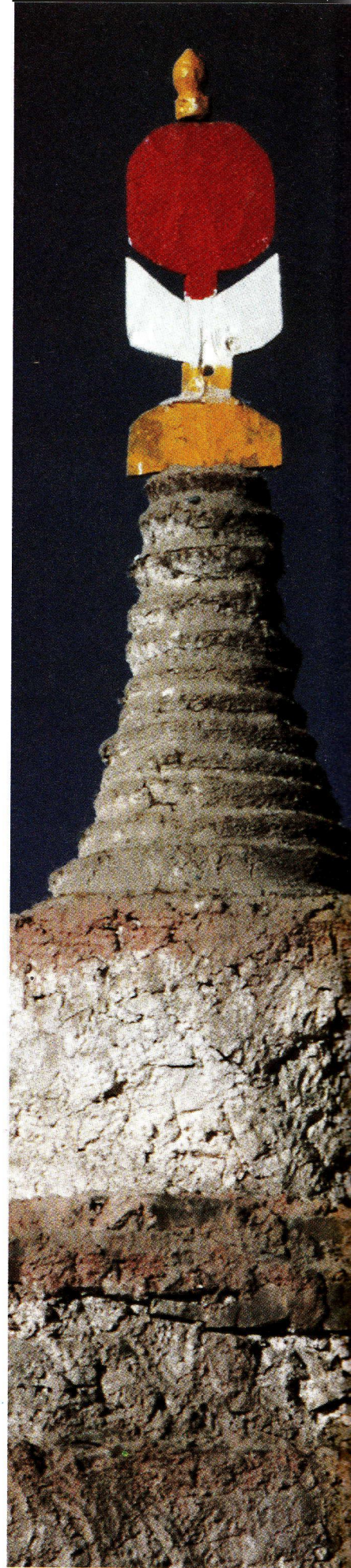
tiszta fehér kupolás, szimmetrikus északi oldal méltó a Havak Ékszere (Kang rinpocse) elnevezésre.

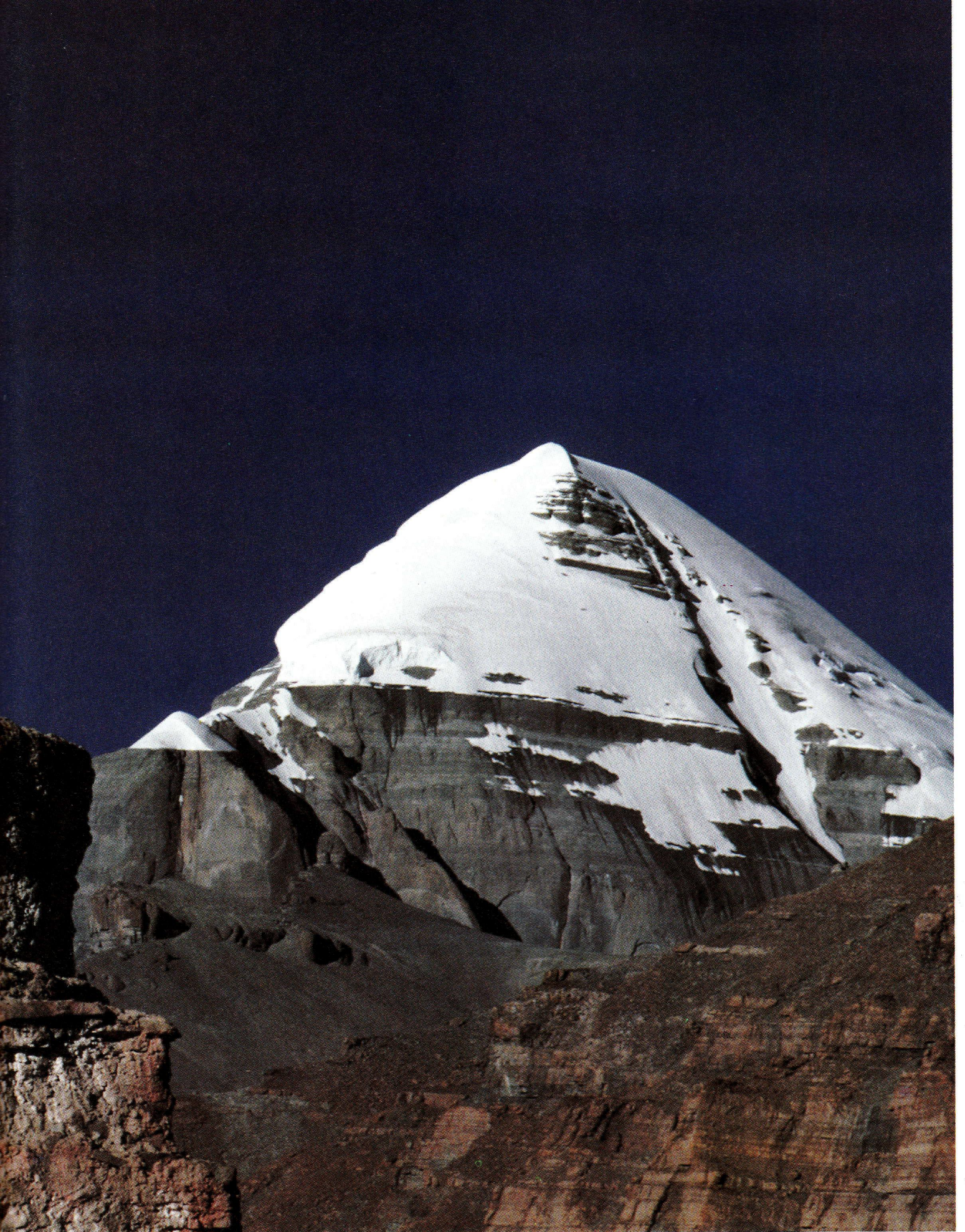
A buddhisták, a hinduk, a dzsainizmus, valamint a korábbi tibeti vallás, a bon-po hívei egyformán szentként tisztelik a Kailászt. Zarándokaik azért keresik fel, hogy szertartásosan körüljárják. Ez a művelet, a *parikrama* 51 km hosszú utat jelent, amelyet kő sírhalmok, a szélben lobogó imazászlók, kicsi, kupolás, négyszögű kegyhelyek (*csorten*) és menedéket nyújtó kolostorok szegélyeznek.

Az egyetlen terep lejtőin és meredélyein általában 1–4 napig tart a fárasztó gyaloglás. Ám néhány odaadó zarándok arcra borulva teszi meg az utat: hason fekve, előrenyújtott karral ér el egy pontot, ott feláll, és ily módon folytatja; a bonyolult eljárással egy hónapig is eltarthat az út.

Egyszeri körüljárással életük minden bűnét levezeklik a buddhisták, ha pedig 108-szor járják meg az utat, elérhetik a nirvánát vagy megvilágosodást. A zarándokok a szent Manaszarovár tavat is megkerülik, néhány kilométerrel délre a Kailásztól. A 24 km széles, mélykék vizű tó körül egykor 8 buddhista kolostor állt. A hindu hiedelem szerint

A négy vallás hívei által tisztelt Kailásza hegy körül sok megszentelt kegyhely, például ilyen kupolás csorten áll a zarándokúton.

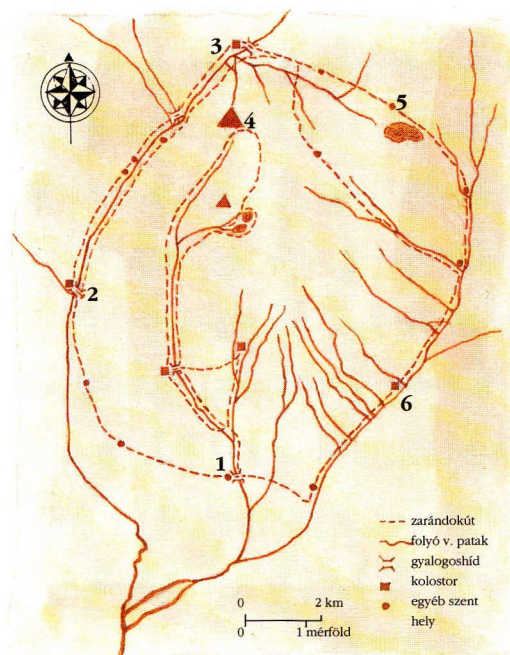

A hinduk és a buddhisták szerint a Kailásza Siva isten lakóhelye. A fenti képen az isten felesége, Párvati, és gyermekei társaságában látható. A hinduk a csúcsot a mondabeli Meru heggyel is azonosítják, amely a Világegyetem közepén emelkedik; a Nap, a Hold és a csillagok körülötte forognak. Hét földrész, illetve hét óceán koncentrikus körei övezik, a négy világtájra néző négy arca arany, kristály, lazúrkő, illetve rubint.

Brahma isten agyából termett a tó, és Siva isten hatyú alakban siklik át a vizén. 1948-ban Mahátma Gandhi, a kiváló szellemi vezető és politikai reformer hamvainak egy részét a tóba hintették.

A Kailászához érkező zarándokok zömmel tibeti buddhisták. Szerintük a hegyen lakik Demcsog istenség (*jidam*), akinek négy arca vörös, kék, zöld, illetve fehér színű, ruházata tigrisbőrből van, koronája emberi koponyákból. Hitvese, a vörös bőrű Pagmodordzse, egy kis csúcson lakik a Kailászától nyugatra. Általában ölelkezve ábrázolják őket.

A hinduk a hegyet Siva isten otthonaként tisztelik. Ő a pusztító és a megújító, akit gyakran ábrázolnak nagy, aszkéta jógiként,

mély elmélkedésben a Kailásza csúcsán. Vele van felesége, Párvati, a Himalája lánya és megszemélyesítője.

A dzsainizmus hívei nagy fontosságot tulajdonítanak az aszkézisnek és az erőszakellenességnek. Vallásuk Kr. e. a 6. században született meg Indiában. A Kailásza számukra Asztapada néven ismert, és hagyományos első szentjük, Risabha ott nyerte el a megvilágosodást.

Már jóval a buddhizmus megjelenése előtt szent helynek számított a Kailásza a bennszülött tibeti bon-po vallásúak számára. Híres legenda örökíti meg a hegyre is vonatkozó varázslóversenyt Milarepa, a 11. századi aszkéta költő és Naro-Boncsung bon pap között. A történet a két vallás hatalmi harcának szimbóluma.

A vetélkedés tetőfokán a Kailásza csúcsának elérése volt a tét. Milarepa követői döbenten nézték, amint Naro-Boncsung a dobján ülve szárnyal a csúcs felé, miközben mesterük közönyösnek tűnik. Ám Milarepa hirtelen felpeszdukt, és repülve megelőzte ellenfelét. A buddhizmus győzött tehát, de

TIBET

Az ábrán (BALRA) a Kailászát övező, 51 km hosszú zarándokútvonal látható, amelyet szentélyek és kolostorok (gompák) szegélyeznek. A zarándokok szokásos kiindulópontja Tarczen város (1), onnan mennek a Csukku- (2), majd a Dirapuk- (3) kolostorhoz, közvetlenül a Kailásza (4) északi oldalán. Az út legmagasabb pontja, az 5700 m magasban húzódó Dolma-la-bágó (5) jelzi a fordulópontot; visszafelé az út a Zutulpuk-kolostort (6) is érinti.

egy közeli csúcsot átengedtek Naro-Boncsungnak, a két vallás kibékülésének jeleként.

Tibet történetében csaknem mindig gyanakvás, sőt ellenséges érzés kísérte a külföldiek jelenlétét. A Kailásza körüljárását így kevés nyugati ember látta vagy teljesítette. A mégis odamerészkedők többnyire álruhát öltöttek, ezenkívül dacolniuk kellett a rendkívül hideg vagy meleg időjárással, a kimerültséggel, a betegséggel és azzal, hogy esetleg elfogják őket a tibeti katonák vagy banditák, akik megkínózzák, sőt megölik foglyaikat.

Az első két nyugati látogató 1715-ben az olasz Ippolito Desideri és a portugál Emanuel Freyre jezsuita hittérítő volt. A szent

hegy csak nagy magasságával és terjedelmével fogta meg őket. Desideri szerint „mindig felhőbe burkolózott, hó és jég fedte, rettentően kopár és meredek volt, és zord hideget árasztott”.

A 19. században több brit felfedező, földrajztudós és utazó merészkedett Tibetbe Észak-Indiából. Köztük volt William Moorcroft felfedező és vállalkozó, valamint társa, az angol-indiai Hyder Jung Hearsey. Hindu zarándokoknak öltözve léptek 1812-ben Tibet

Lehajolva imádkoznak a zarándokok a Dolma-la-bágó egyik sziklájánál, amelyet imázászlók és mantrák, szent feliratok borítanak.

A KAILÁSZ

területére, így Moorcroft lett az első brit, aki távolról meglátta a hóval borított Kailászt. Mielőtt visszafordult volna Nepálba, elérte a Manaszarovár tavat is.

A britek általában kevésbé értékelték a Kailásza szentségét, Ekai Kavagucsi japán buddhista szerzetesre viszont a hegy megpillantása nagy hatást gyakorolt. Zarándokútja a Kailásza körül 1900-ban történt, és az elszenvedett éhezés, szomjúság, jeges hóvihár, kimerültség és gyötrelem olyan volt számára, „mint a por, amelyet elmosott és megtisztított a tó áhítatot árasztó vize”.

Sven Hedin, a bátor, céltudatos svéd felfedező, aki több ezer kilométernyi területet térképezett fel Tibetben, szintén meghatódott a hegy megszentelt légkörétől. 1907-

ben, 42 évesen, ő volt az első nyugati, aki körüljárta a Kailászt. A kolostorokat „a karperec drágaköveinek” nevezte, a hegyet pedig „ujjnak, amely a hatalmas istenekre mutat fel, akik úgy ülnek trónusukon, mint csillagok a kifürkészhetetlen úrben”.

A 20. században emlékezetes beszámolók készültek a Kailászárról, például Giuseppe Tucci olasz Tibet-tudós és az osztrák Herbert Tichy tollából. Mindkettőjük zarándokútja izgalommal járt; Tucci 1935-ben viharba került, majd útonállók támadták meg, akiket csak a rájuk irányított, háromlábú állványon lévő filmfelvevő riasztott el.

A hindunak álcázott Tichy 1936-ban úgy került bajba, hogy meglátták, amint lopva fényképezett az egyik kolostornál. Nyugat-

Tibeti asszony imádkozik felemelt kézzel a csillogó vizű Manaszarovár tó mellett.

A Becses Tóként ismert víznek gyógyító erőt tulajdonítanak a tibetiek. A nő kannát hozott, hogy baza is vihessen a szent vízből.

TIBET

Tibet kormányzója a kolostorban tartózkodott, a kihallgatásra hurcolt Tichyvel levétette szemüvegét és turbánját, így kitűnt, hogy kék szemű, feketére festett hajú férfi áll előtte. A hajszín valamelyest meggyőző volt, és Tichy, tolmács útján – némi család segítségével – sikeresen kiszabadult.

A „rangidős” zarándok a Kailászáznál az 1928-ban odalátogató Svámi Pranavananda volt. A következő húsz év alatt a hegyet 23-szor, a Manaszarovár tavat 25-ször kerülte meg. A *Zarándokok kézikönyve* c., 1938-ban kiadott művében a szellemiséggel átitatott prózát gyakorlati tanácsokkal elegyíti: milyen gyógyszereket ajánlatos magunkkal vinni, és hogyan kerüljük el az útonállókat.

A német-bolíviai Anagirika Govinda láma is eleven beszámolót írt zarándokútjáról. 1928-ban, Burmában lett a buddhizmus híve, és húsz év múlva kereste fel először a Kailászat. A *fehér fellegek útja* c. írása felidézti a tibeti tájat, valamint a zarándok fogékony szellemi és érzelmi állapotát, amely a fáradságos út eredménye.

Amikor 1950-ben a kínaiak elfoglalták Tibetet, drámai fordulatot vett az ország és a

A kailászai zarándokutat járó két tibeti férfi áldozati ajándékot helyez el az útvonal egyik megszentelt sziklájánál. A korábbi zarándokok különféle tárgyakat erősítettek a sziklára, például saját fényképüket és pénzt, így remélve boldogulást.

Kailásza-zarándoklat sorsa. A megszállók elnyomó intézkedései miatt a dalai láma, az ország szellemi és politikai vezetője, 1959-ben Indiába menekült. Lezárták a hindu zarándokutat a Himaláján keresztül, majd a kínai kulturális forradalom éveiben (1966–76) Kínában és Tibetben egyaránt vallásellenes támadások folytak.

Kína az 1980-as évek óta enyhébb politikát gyakorol Tibet iránt, bizonyos számú zarándok is beléphet ismét, ám a helyzet még most is bizonytalan. „Roppant nagy békére” számíthatnak azok, akiknek mégis sikerül elérni a nagy, megszentelt hegyet; olyan békességre, amely Anagirika Govinda láma szerint „betölti a zarándok szívét, mentesíti gondjaitól, mert, mintha álmodna, egynek érzi magát látomásával”.

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. U.	
1040	MEGSZÜLETIK MILAREPA, AKI A LEGENDA SZERINT MEGELŐZTE NARO-BONCSUNG BON PAPOT A KAILÁSZA CSÚCSÁNAK ELÉRÉSÉBEN.
1715	IPPOLITO DESIDERI ÉS EMANUEL FREYRE JEZSUITA HITTERÍTŐK, A KAILÁSZA ELSŐ NYUGATI LÁTOGATÓI.
1812	WILLIAM MOORCROFT AZ ELSŐ BRIT, AKI MESSZIRŐL MEGFIGYELI A KAILÁSZAT.
1900	EKAI KAVAGUCSI JAPÁN SZERZETES ZARÁNDOKÚTJA, KINAI LÁMA VAGY SZELLEMI VEZETŐ ÁLRUHÁJÁBAN.
1907	SVEN HEDIN SVÉD FELFEDEZŐ AZ ELSŐ NYUGATI, AKI TELJESÍTI A KAILÁSZAT ÖVEZŐ PARIKRAMÁT.
1938	MEGJELENIK SZVÁMI PRANAVANANDA ZARÁNDOKOK KÉZIKÖNYVE C. MŰVE.
1950	KINA MEGSZÁLLJA TIBETET.
1959	A DALAI LÁMA INDIÁBA MENEKÜL.
1966–76	KULTURÁLIS FORRADALOM KÍNÁBAN; EZT TIBETBEN MEGSÍNÝLI A VALLÁSI TEVÉKENYSÉG, ÍGY A KAILÁSZA-ZARÁNDOKLAT IS.

FRANCIAORSZÁG

LOURDES

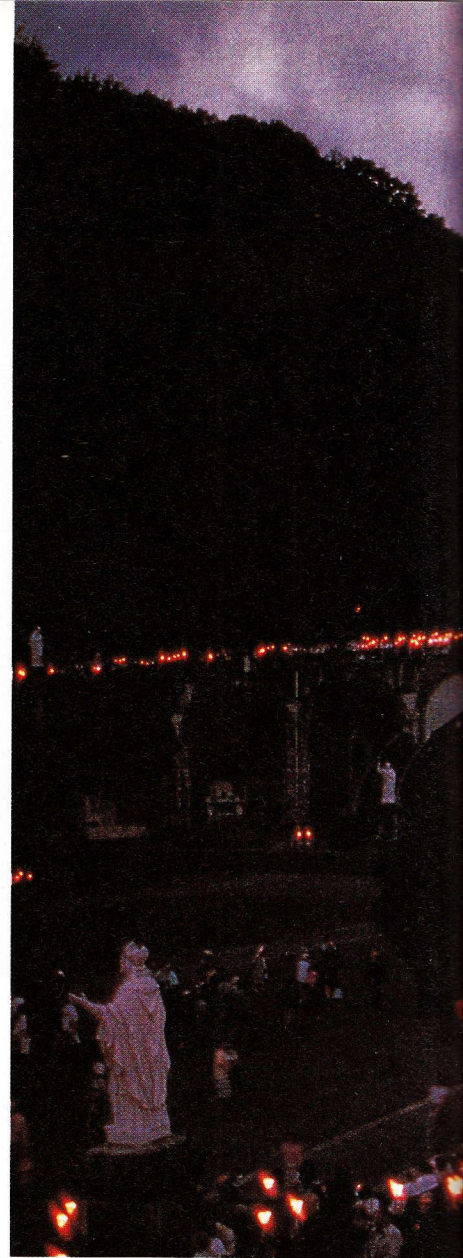
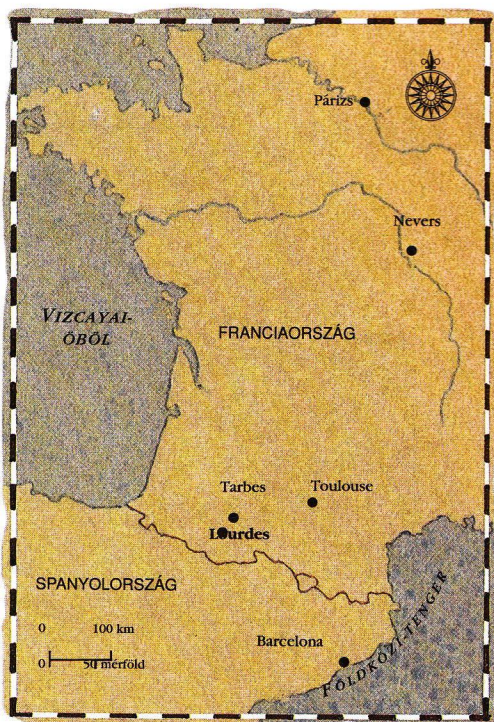
*„Felemeltem a fejemet, a barlangra néztem,
és megláttam egy fehér ruhás hölgyet...”*

BERNADETTE SOUBIROUS AZ ELSŐ JELENÉS MEGPILLANTÁSÁKOR LOURDES-BAN

A 19. század közepén egy fiatal paraszt-lány olyan jelenéseket látott Lourdes egyik barlangjában, amelyek a világ legnagyobb zarándokközpontjává tették a dél-nyugat-franciaországi kisvárost. A Pireneusok közelében, hegyek és hőmpölygő folyamok között fekvő, elszigetelt helységből nemzetközi szent hely lett. Ma évente özönlenek a városba a zarándokok, számuk a hárommilliót is eléri. Sok közöttük a beteg, a nyomorék, aki azért jön el, hogy – csodás gyógyulás reményében – megmártózzon a lourdes-i forrásvízben.

A város átalakulása 1858. február 11-én kezdődött meg, amikor a 14 éves Bernadette Soubirous-nak látomása támadt: egy fehér ruhás hölgy jelent meg előtte egy barlangban a várost átszelő Gave de Pau folyó mellett. A titokzatos alak még 18-szor mutatkozott meg a leánykának ugyanazon a helyen, a következő öt hónap alatt.

Bernadette először nem tudta, ki a jelenés, és a helyi nyelvjárásban csak úgy említette, hogy „az ott”. A hölgy többször beszélt hozzá, egyszer például utasította, hogy fedjen fel egy forrást a barlang belsejében.

Földre hullott csillagokra emlékeztetnek a reszkető gyertyalángok, amelyeket a zarándokok lassú körmenetben hordoznak a lourdes-i Miasszonyunk-szentélynél (FENT). Az áhítat legfőbb tárgya az a barlang (BALRA), ahol Szűz Mária többször megjelent Bernadette Soubirous előtt.

A forrásvizet, amely ma csővezetéken fürdőbe jut, hamarosan gyógyító hatásúnak vélték.

A misztikus találkozások híre futótűzként terjedt el a városban. Egyre többen mentek a barlanghoz Bernadette ottlétekor, és sokan tanúsították, hogy az önkívületi állapot alatt arca meglepően megszépült. A helyi hatóságokat zavarta a lány által támasztott kavarodás; ám kihallgatása közben is ragaszkodott a látottak valódiságához. Peyramale atya, a helyi plébános sem volt megértő eleinte, de március 25-én bekövetkezett a tizenhatodik

látomás, amikor a hölgy kinyilatkozta Bernadette-nek: „Én vagyok a Szeplőtlen Fogantatás”, és ezután megváltozott a plébános magatartása.

Peyramale-t megrendítette az esemény, mivel az egyszerű, tanulatlan lány biztosan nem tudta volna így megfogalmazni vagy kitalálni a Szeplőtlen Szűzre vonatkozó hittételt. Az utalás viszont tagadhatatlanul a Szent Szűzre vonatkozott, így Peyramale Bernadette legbuzgóbb támogatójává lett. Négy év múlva, a Tarbes püspöke által kezdeményezett vizsgálat megerősítette a lourdes-i plé-

Lourdes-ban hegyek és a folyó között fekszik a Miasszonyunk Birtoka, a fő templomok és szentélyek helye. Három külön templom fölött emelkedik a bazilika tornya. A templomokhoz lendületes vonalú feljárók vezetnek, a barlang a toronytól jobbra lévő sziklában tárul fel.

bános nézetét, miszerint a Szent Szűz valóban megjelent Bernadette-nek.

1864-ben felállították Szűz Mária szobrát ott, ahol a csoda megtörtént.

A hivatalos egyházi jóváhagyás növelni kezdte Lourdes hírét és népszerűségét, a felelősség megoszlása körül folyó papi belharcok ellenére is.

Dramai növekedés indult meg 1866, a vasútépítés éve után; a vonatok ezrével hozták a zarándokokat, akik között sok volt a súlyos beteg és a magatehetetlen nyomorék. Hamarosan két részre különült a város: spirituálisra és világra.

A Miasszonyunk Birtoka néven ismert rész a barlangot és a körülötte húzódó területet foglalja magában. Vaskerítés veszi körül, pázsit, fák és szobrok díszítik, északon pedig a folyó csillogó vize szegélyezi.

Lourdes egyik fő ismertetőjele a barlang fölé emelkedő, ragyogóan fehér bazilika tornya. A szentély valójában három, egymás fölé sorolt templomból áll, és két, árkádokon nyugvó, íves feljáró köti a talajszinthez. A legkülönlegesebb X. Szent Pius föld alatti bazilikája, amelynek betonparkoló jellegét el-tünteti az ott imádkozó 20 000 hívő visszaverődő hangja.

A megszentelt területtől keletre fekszik a világi Lourdes. Itt több mint 400 szálloda, rengeteg bár, kávéház és étterem szolgálja a test szükségleteit; a rózsafüzértől Szűz Máriát ábrázoló papírnehézékekig terjed az emléktárgyak választéka.

Ám a közönséges kereskedelmi tevékenységnél jóval erősebb a reménykedő és hívő emberek szellemisége. Állandóan érezhető, leginkább a barlang körül, ahol szüntelenül

Bernadette Soubirous, egy helyi molnár legidősebb gyermekeként 1844-ben született. Egész életében beteg volt, és 35 éves korában meghalt. Utolsó szavai: „Szűz Mária, Isten Anyja, imádkozz értem, szegény bűnösért, szegény bűnösért.”

folyik az imádkozás, a gyertyagyújtás és a Szűzanya szobrának szemlélése. A szobor megközelítőleg Bernadette látomásának helyén áll. A betegek általában a közeli fürdőket is felkeresik, Bernadette forrásának jéghideg vizétől remélve gyógyulást.

Az Isten adta segítség igen ellentmondásos érzelmeket kelt, hívőkben és kételkedőkben egyaránt.

Kétségtelen, hogy előfordultak rendkívüli gyógyulások, de minden egyes alkalommal heves vita kíséri kiváltó okaikat.

A szentély egyházi vezetői 1885-ben orvosi testületet bíztak meg az állítólagos gyógyulások szigorú vizsgálatával. A 20. század elejéig több mint háromezer olyan gyógyult betegről készült jelentés, akiknek felépülése természetes módon nem volt megmagyarázható.

Az orvosok elé került például egy gümőkóros tályogoktól szenvedő fiatal francia nő, Lydia Brosse esete: 1930. október 9-én érkezett Lourdes-ba „hullaszerű állapotban”, és a füröztetés után, másnap eltávozott.

Hazafelé már a vonaton jobban érezte magát, majd néhány óra elteltével sebei begyógyultak, ismét tudott ülni és járni.

Béna férfi gyújt gyertyát az ágyán fekve, egy önténtes nővér segítségével. A szentély sok zarándoknak hozott reményt, hitbéli megerősödést, sőt némelykor gyógyulást is.

Október 12-én az orvosok bámulattal tapasztalták egészségének gyors helyreállítását, és Lydia Brosse továbbra is jó egészségi állapotban maradt.

Ám Bernadette-et nem érintette a gyógyulás; egész életében beteges volt. Első látomása után 8 évig élt Lourdes-ban, majd 1866-ban egy nevers-i zárda lakója lett, 1879-ben bekövetkezett haláláig. Mindvégig erős lélekkel viselte nagy fájdalmait.

Az egyszerű lány biztosan sohasem tudta volna elképzelni, hogy mekkora tömegek jönnek évente szülővárosába a világ minden részéből. Ám ha nem is helyeselné a zarándokokat övező kereskedelmi forgatagot, nyilván megnyernék szívét az áhítatos imák és a hívők reményei, amelyeket számtalan gyertyaláng repít az ég felé.

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. U.	
1844	MEGSZÜLETIK BERNADETTE SOUBIROUS LOURDES-BAN.
1858	BERNADETTE FEBRUÁRTÓL JÚLIUSIG 18-SZOR LÁT MEG EGY HÖLGYET, AKIT VÉGÜL SZÜZ MÁRIAKÉNT AZONOSÍTANAK.
1866	A VASÚT ELKÉSZÜLTÉVEL EGYRE TÖBB ZARÁNDOK ÉRKEZIK LOURDES-BA; BERNADETTE EGY NEVERS-I ZÁRDÁBA TÁVOZIK.
1879	BERNADETTE MEGHAL NEVERS-BEN.
1885	LOURDES-BAN ORVOSI TESTÜLET LÉTESÜL AZ ÁLLÍTÓLAGOS GYÓGYULÁSOK KIVIZSGÁLÁSÁRA.
1933	XI. PIUS PÁPA SZENTTÉ AVATJA BERNADETTE-ET A RÓMAI SZENT PÉTER-BAZILIKÁBAN.
1958	A LÁTOMÁSOK SZÁZADIK ÉVFORDULÓJÁNAK ÉVÉBEN ELKÉSZÜL A FÖLD ALATTI BAZILIKA.

NAGY-BRITANNIA

A CANTERBURYI SZÉKESEGYHÁZ

*„Készségesen meghalok Jézus nevéért
és az egyház védelméért.”*

THOMAS BECKET UTOLSÓ SZAVAI, MIDŐN 1170-BEN MEGÖLTÉK A CANTERBURYI SZÉKESEGYHÁZBAN

Alkonyatkor, amikor rezgő gyertyafények vibráltak a canterburyi székesegyház hűvös bolthajtásain, 1170. december 29-én, II. Henrik angol király négy lovagja lemészárolta az ország legfontosabb egyházi személyiségét, Thomas Becket canterburyi érseket. A gyilkosság rögtön Anglia leghíresebb vértanújává tette, a színhelyből pedig az ország legszentebb kegyhelye lett. Geoffrey Chaucer középkori költő *Canterbury mesék* c. művével figyelemre méltóan örökítette meg.

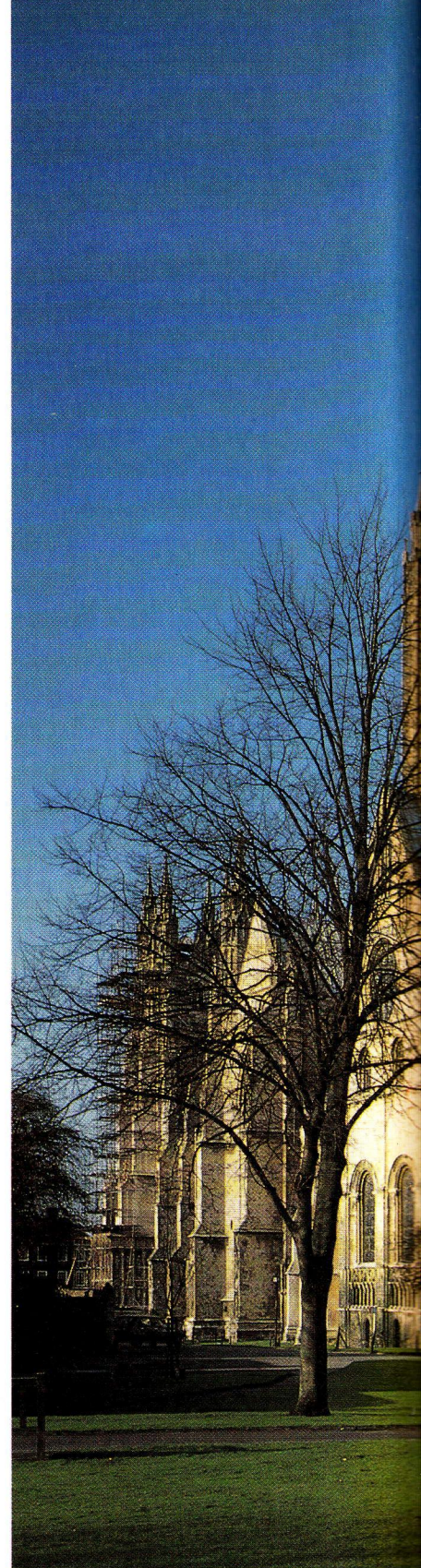
A délkelet-angliai Canterbury székesegyházát 602-ben alapította a hittérítő Szent Ágoston. Az angol kereszténység otthona és a világ anglikán templomainak központja

lett. Ősi szász alapokra, normann és gót stílusban épült, de középkori széles körű hírnevét nem szárnyaló tornyainak és belső terének köszönheti, hanem Becket meggyilkolásának. A nyugati kereszténységet megrendítő tett Európa egyik jelentős zarándokhelyévé avatta Canterburyt.

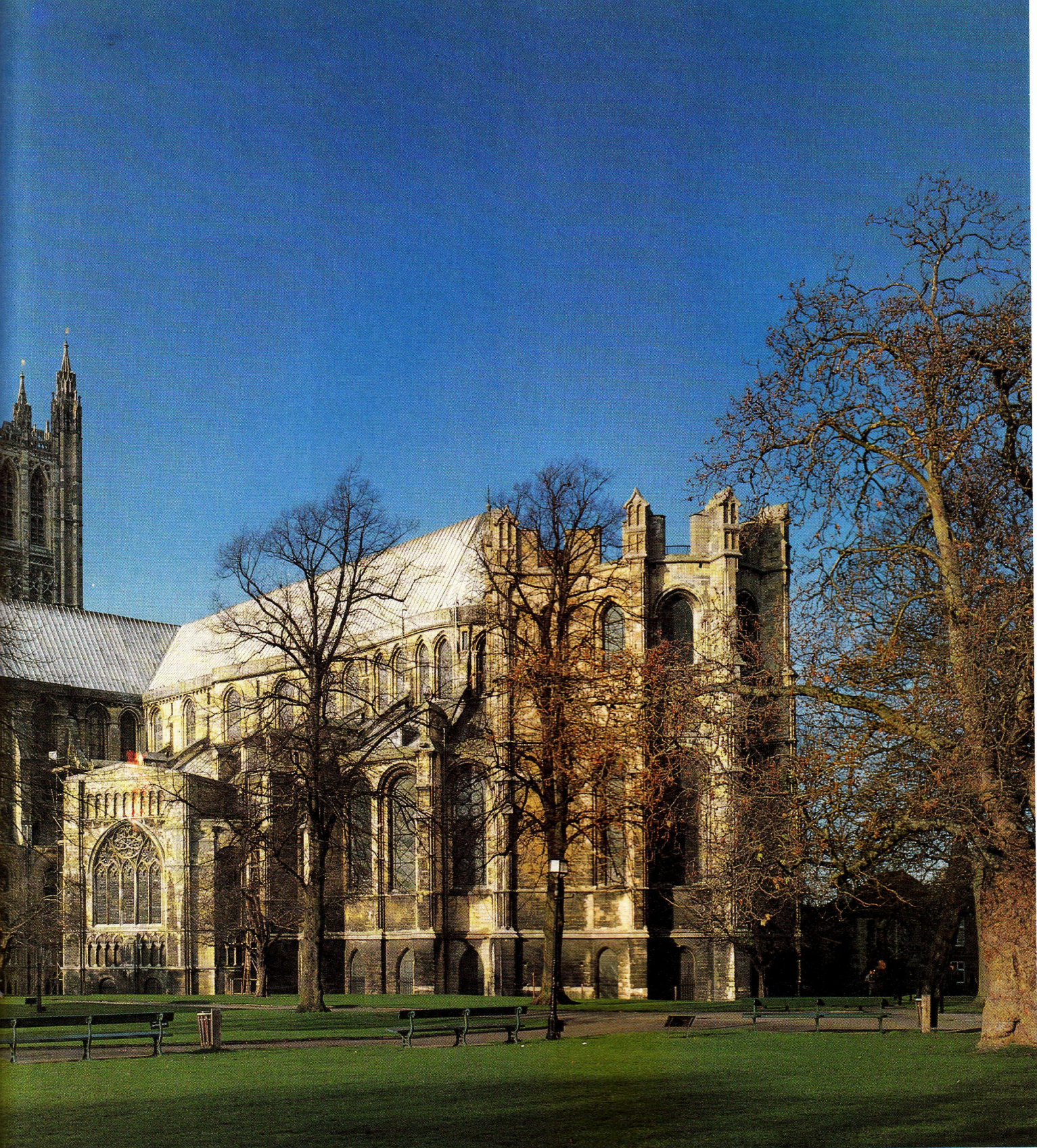
Becket korábban II. Henrik vidám cimborája és Anglia kancellárja volt. Ellentétük 1162, a kényszerű érseki megbízatás évét követően kezdődött, és az egyház, illetve a királyság hatalmi küzdelmére összpontosult. Formailag arról folyt a vita, hogy egyházi vagy polgári bíróság döntsön-e a bűnnel vádolt papok ügyeiben.

Becket természetesen a kevésbé szigorú egyházi bíraskodást pártolta, az uralkodó viszont a polgári testület működése mellett kardoskodott.

Az egyre élesebb vita véget vetett a korábbi barátságnak, és az elmérgesedő ellentét miatt Becket 1164-ben Franciaországba menekült. Amikor hat év múlva visszatért, az egyszerű emberek nagy lelkesedéssel fogadták. Eközben az északnyugat-franciaországi hadjáratot vezető Henrik megriadt ellensége nyílt támogatásától, és türelme végére ért. Kíséretéhez fordulva így kiáltott: „Hát senki sem szabadít meg ettől az alacsony származású [legyesek szerint »féketlen«] paptól?” Négy lovagja, de Tracy, Fitz-Urse, de Moreville és Brito szaván fogta a királyt, és úgy indult Angliába, hogy véglegesen megoldja az „áruló” pap problémáit.

*Téli napfény világítja meg a
székesegyház kőfalait
Canterburyben, amely
jelentős zarándokhely lett
Thomas Becket érsek
meggyilkolása után*

Canterburyben heves és eredménytelen összetűzésük támadt az érsekkel, akit a szerzetesek rávettek, hogy keressen menedéket a székesegyházban. Ám a lovagok oda is betörték, és az északi keresztházban sarokba szorították Becketet. De Tracy a heves viaskodás közepette nagy erejű csapást mért rá,

Brito pedig megadta a kegyelemdőfést, majd olyan hevesen vágta le az érsek koponyájának felső részét, hogy a kardja kettétört. Ezután a lovagok vérfagyasztó csatakiáltások közepette elszárgultak, és kifosztották az érseki palotát.

A szentségtörő erőszaktól lesújtott szer-

A középkori képen Thomas Becket térdepelve és imára kulcsolt kézzel készül a balálra Henrik lovagjainak kardjától. Jómódú kereskedő fiaként 1118-ban született Londonban, Párizsban tanult, majd 1141-ben Theobald canterburyi érsek szolgálatába állt.

II. Henrik, akivel baráti viszonyban volt, 14 év múlva kancellárrá nevezte ki. Becket szerette a vadászatot, a pompás udvari életet, sőt a Franciaország elleni hadjáratban is részt vett. Vonakodva vállalta el 1162-ben az érseki méltóságot, mert tudta, hogy az egyház érdekeinek védelme miatt össze fog különbözni Henrikkel.

zetesek megtisztították a vérrel borított hülát, és éjszakára a főoltárhoz vitték. Később a holttest a kriptába került. Meghalt Becket, az egyházi jogok bátor védelmezője, de nemsokára megszületett a csodatévő Tamás vértanú.

A Becket sírjából sugárzó erő idővel száz-ezrével vonzotta a zarándokokat – köztük Henrik királyt is –, és hatása több mint 350 évig tartott. Állítólag egy vak már a gyilkosság éjjelén visszanyerte a látását, és ezt az érsek csodatetteként tartották számon.

Nemsokára több csodás gyógyulás történt; némelyiket megörökítették a főhajón túli Szentháromság-kápolna 13. századi színes üvegablakain. Ragyogó színek ábrázolják a vadászó által meglőtt erdész történetét,

aki felgyógyult, miután ivott Szent Tamás kútjának vizéből; az ácsét, aki munka közben összeroncsolta a lábát, de imádkozott a szenthez, és meggyógyult; az egyik csőfektető munkást élve eltemették, de Becket közbelépésére megmenekült.

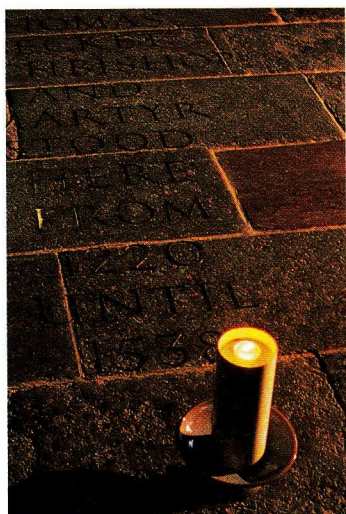
A csodák egész Európában híressé tették az érseket, III. Sándor pápa pedig 1173-ban hivatalosan szentté avatta, és december 29-ét nyilvánította az ünnepévé.

Henrik ráébredt arra, hogy a keresztény Európában csaknem mindenki őt hibáztatta Becket megöléséért. A pápa haragjától tartva nyilvános bűnbánatra szánta el magát: 1174 júliusában áthajózott Franciaországból Angliába, és elzarándokolt Szent Tamás sírháoz.

Canterbury határában felöltötte a vezek-

NAGY-BRITANNIA

A Szentháromság-kápolnában egyetlen égő gyertya jelöli meg azt a helyet, ahol Becket sírja volt, mielőtt 1538-ban VIII. Henrik leromboltatta. A sírt 1220-ban hozták ide a kriptából, a fedelet a tetőhöz erősített emelőcsigával emelték fel.

A látogató a délnyugati előcsarnokon (1) keresztül lép be a főhajóba (2). Északon van a Nagy Kerengő (3), a könyvtár (4) és az egyházi találkozók helye, a káptalanterem (5). A Mártírorság-kápolnában (6) törött kardot ábrázoló szobor emlékeztet a gyilkosságra. Túl a kóruson (7) található a Szentháromság-kápolna (8) Becket sírjának helyével és a Corona-kápolna (9), amely korunk mártírjainak emlékét őrzi.

lők hagyományos szőrcsuháját, levette cipőjét, és mezítláb ment a székesegyházhoz. Bent megcsókolta a kőlapokat a gyilkosság helyén, majd a kriptában a sírhoz lépett. A külső sír mindkét oldalán nagy nyílás volt, hogy a zarándokok meg tudják érinteni a koporsót. Henrik bedugta a fejét az egyik nyíláson, az összes jelenlévő püspök, apát és szerzetes pedig korbácsütést mért a csupasz hátára, és ezzel feloldozást nyert. Egész éjjel egyedül volt a kriptában, és reggel Londonba távozott.

Canterbury a következő 300 éven át Európa egyik legnépszerűbb zarándokhelye volt. Könyvillusztrációk, színes üvegablakok és szobrok jelenítették meg Szent Tamást az egész keresztény világban, s templomokat is szenteltek neki.

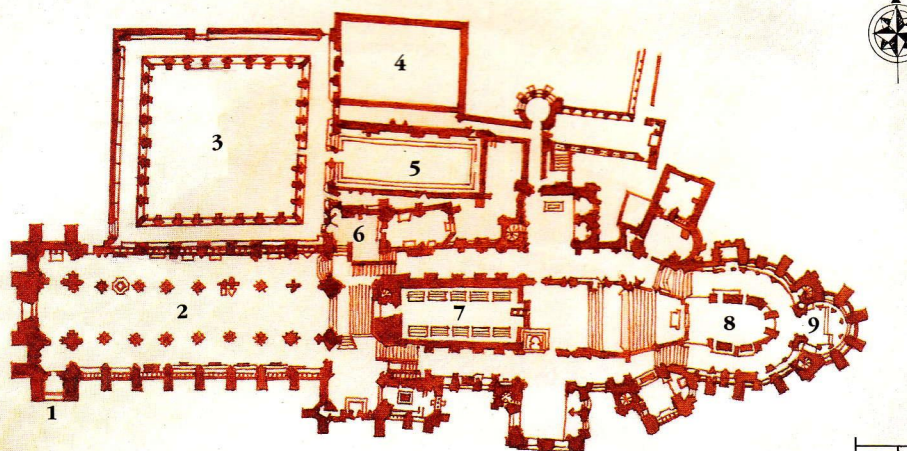
Minden tavasszal tömegestül keltek útra Londonból, Winchesterből vagy a tengerparti városokból Canterbury felé a zarándokok, vándorbottal, hátizsákkal, széles karimájú kalapban. Voltak, akik gyógyulásért kértek csodát, mások abban hittek, hogy a zarándoklat segít majd mérsékelni vagy eltörölni a túlvilági büntetést az életükben elkövetett vétkeikért. Sokak számára a hitbé-

li cselekedet egyben vidám vakációt jelentett. Lóháton, hordszéken, kocsin és gyalog, csoportosan utaztak a zarándokok. Ha sokan voltak, jobban tudtak védekezni az útonállók és a vadállatok ellen.

Geoffrey Chaucer kiváló alkotása, a *Canterbury mesék* mutatja be az egyik leghíresebb zarándoktársaságot: apátnő, világias barát, tudós diák, dudán játszó molnár, lovag a fiával és a fegyverhordozójával, ács, kárpitos, ispán, hajós és bőbeszédű bathi özvegyasszony jelenik meg a 14. századi költeményben. A költő kora társadalmát ismerteti meg a résztvevők által.

A londoni Southwark negyed egyik fogadójából útra kelő zarándokok elhatározzák, hogy mesemondó vetélkedéssel élénkítik az utazást. A mesékben mulatságosan keverednek a példázatok, fabulák, prédikációk, regényes históriák és trágár elbeszélések. Őt elhunyt férjéről mesél például a bathi özvegyasszony, és keservesen panaszkodik a férfiak nőtlenségét. A bűnbocsánatárus meséje viszont erkölcsi tanmese: három ember keresi a Halált, mert megölte egyik társukat.

Canterburyben azután szétszéledtek a zarándokok, hogy szállást keressenek a ven-

A CANTERBURYI SZÉKESEGYHÁZ

dégházakban vagy fogadókban, a szegényebbek zárdákban vagy kolostorokban. Miután megszálltak, a székesegyháznál gyülekeztek, ahol szerzetesek vezették el őket a zárandoklat stációihoz.

Az első az északnyugati keresztházban Becket mártíromságának helye, amelyet ma egy eltört kardot ábrázoló, modern szobor jelez. Az 1174-es pusztító tüzet megelőző idők zárandokait ezután a főoltárhoz vitték, hiszen ott pihent a holttest az első éjjelen. A főoltárhoz vezető lépcsőn néha térden mentek fel. Következett a kriptá, ahol a zárandokok a síremlék külső burkának nyílásain át ajkukkal vagy kezükkel érintették meg a szent koporsóját.

A sír a tűzvész után épült Szentháromság-kápolnában kapott új helyet, amely 8 m-rel magasabban van, mint az előtte lévő kórus-tér. A felvezető lépcső fokait jócskán elkoptatták a zárandoktömegek. A kápolnán túl, az épület keleti végén a Corona nevű, kerek

kápolna nyílik, ahol Becket „koronáját”, a gyilkosság elkövetésekor leszelt koponyatetőjét tartották aranyba foglalva, drágakövekkel kirakva. Ma újabb kori szentek és vértanúk emlékét őrzi, ilyen például Dietrich Bonhoeffer német teológus, akit a hitleristák végeztek ki 1945-ben, és az 1968-ban Memphisben meggyilkolt Martin Luther King.

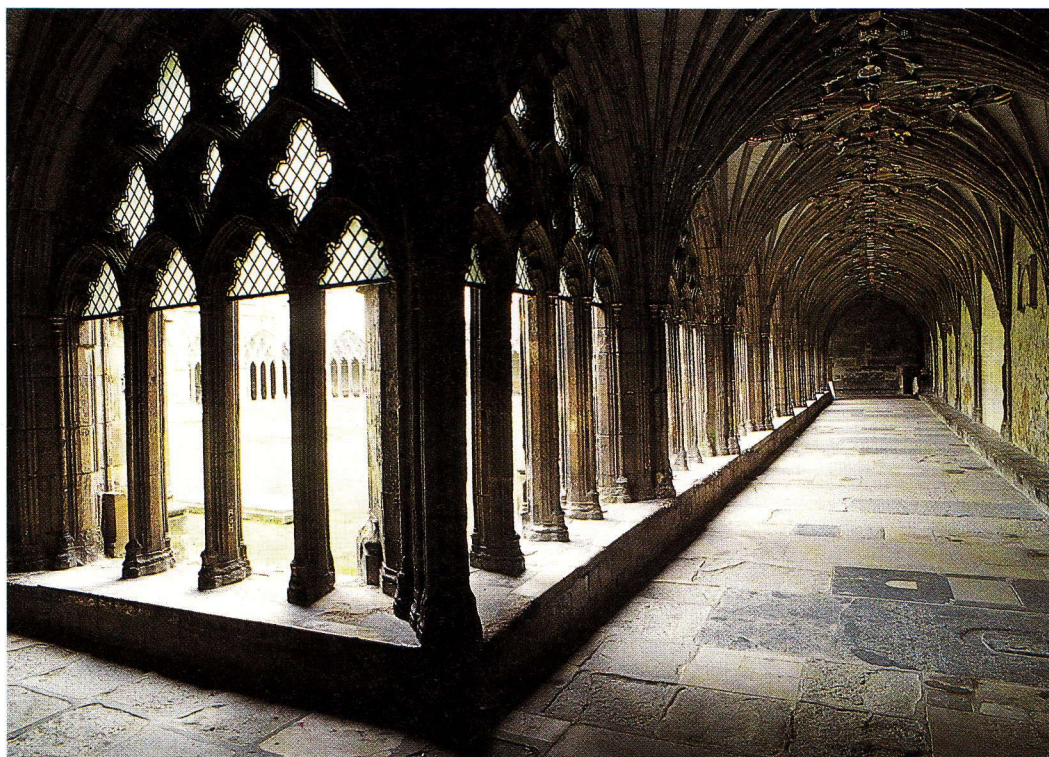
1220-ban ünnepi szertartással avatták fel a két új kápolnát. Jelen volt III. Henrik, a pápai nuncius és Stephen Langton érsek, amikor a szent maradványait márvány alapon nyugvó, aranyburkolatú ládába helyezték át. A sírt borító arany dróthálóra kerültek a zárandokok értékes adományai, köztük a legbecsesebb, VII. Lajos francia király uralkodói jelvénye. Egy legenda szerint, amikor a király 1179-ben a kegyhelyre jött, gyűrűjéből magától pattant ki a hatalmas, ragyogó rubinkő, és úgy tapadt az ereklyetartóra, „mint ha ötvöskéz erősítette volna rá”.

A zárandokok Szent Tamás kútját is fel-

A trónon ülő Krisztust ábrázoló, nagy hatású modern szobor uralkodik a székesegyház körzetébe vezető déli kapuzaton.

A 16. század elején befejezett építményben két szoba van; eredetileg ott lakott a szolgálatot teljesítő hat lelkész egyike.

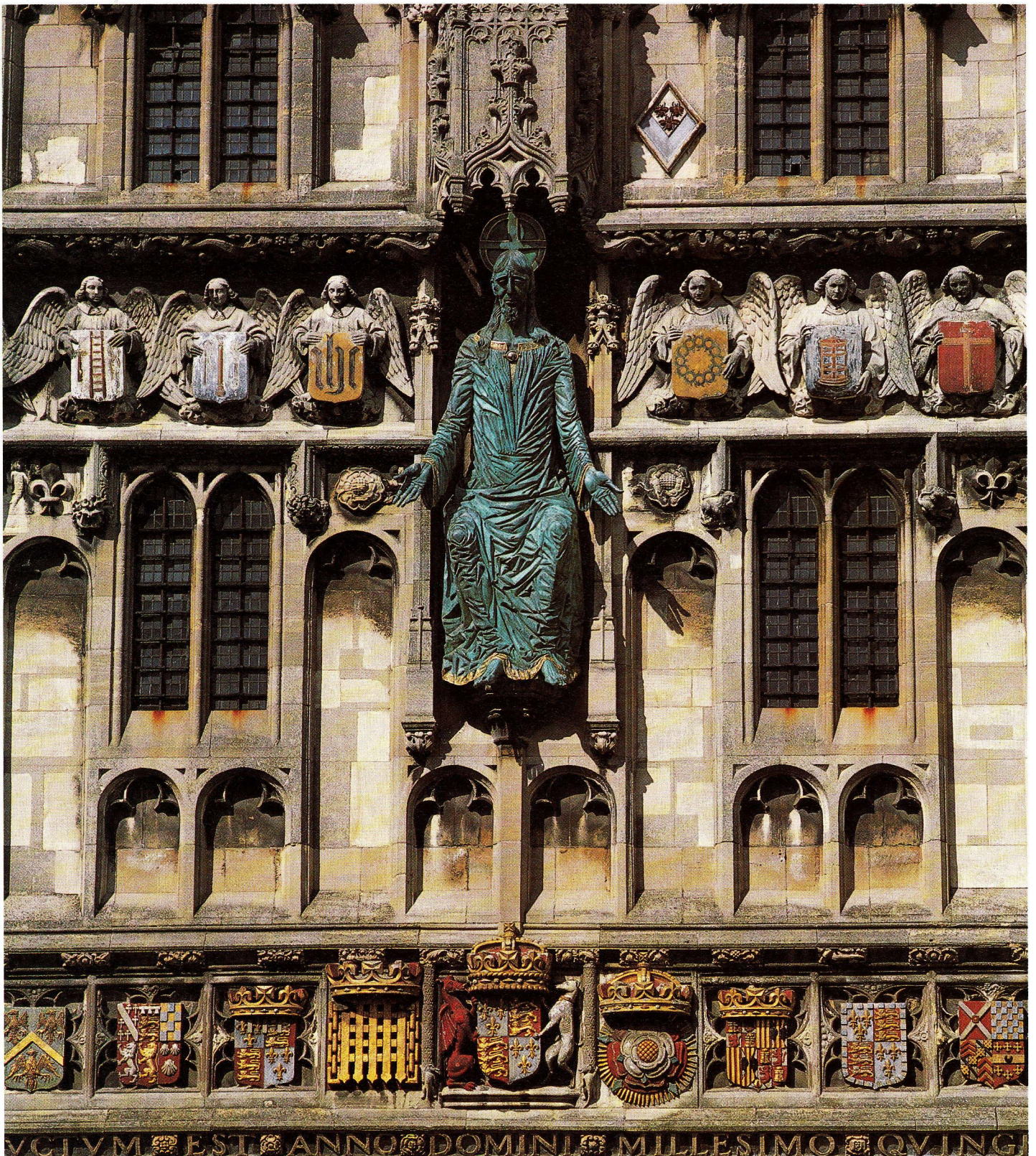
Az eredeti 16. századi Krisztus-szoborra célba lőttek az angol polgárháború fanatikus parlamenti katonái, majd a buzgó puritánok ledöntötték és elpusztították. Az angyalok címerpajzsai Krisztus Keresztútjának tárgyait ábrázolják.

A Nagy Kerengő négy folyosójának legyezőboltozatai lendületes vonalaikkal a szökőkutakból feltörő és szétáradó vízsugarakra emlékeztetnek. Az árnyékos folyosókon a szerzetesek visszavonulva tanulhattak és elmélkedhettek. A templommal batáros oldalon, fa válaszfalak közötti fülkékben másolták és díszítették a szerzetesek a kéziratokat.

NAGY-BRITANNIA

A CANTERBURY SZÉKESEGYHÁZ

Az 1174-es tűzvész után a francia Guillaume de Sens kezdte meg a kórus újjáépítését, ám négy év múlva leesett az állványról, és nyomorékká vált. Munkáját William the Englishman,

„az Angol” folytatta, aki „kis termetű volt, de igen jól és becsületesen végezte sokrétű munkáját”. A kórus a főhajót kapcsolja össze az oltár mögötti Szentháromság-kápolnával.

keresték a székesegyházon kívül. Helyének nyoma veszett, de Becket használta életében, halála után pedig a szerzetesek beleöntötték a vérével átitatott port. Kis ólomflaskákkal sorakoztak a kútnál a zárándokok, hogy hazavihessenek a folyadékból.

Ma is vita tárgya a kegyhelyek csodatévő erejébe vetett hit, valamint a kételkedés kezdetének ideje. Chaucer némelyik szereplőjének életszemlélete jócskán e világi, sőt cinikus, ez pedig nem egyeztethető össze a csodatétel elfogadásával. Határozott, racionális gyanakvást mutat a kiváló holland humanistának, Erasmusnak és angol barátjának, John Coletnek 16. század eleji látogatásakor tanúsított magatartása Canterburyben.

Egy szerzetes büszkén mutatta Erasmusnak Szent Tamás állítólagos cipőjét, és felszólította, hogy csókolja meg. Erasmus eleget tett a kérésnek, de nem valami szívesen. Piszkos rongydarabokat is előhoztak, amelyeket a szent férfi orrtörésre és „arca verejtékének” felitatására használt. Egyet Colet kezébe adtak, és ő olyan látványosan fintozta, hogy a szkeptikus Erasmus is kissé zavarba jött.

Mindenesetre a Szent Tamás-ereklyék csodatételének fokozódó tagadásakor kezdődött meg Európában a reformáció, amely majd katolikus és protestáns egyházakra szakítja ketté a kereszténységet.

VIII. Henrik 1534-ben az angol egyház fejének nyilvánította magát, és folytatta a nagy kolostorok feloszlatását. Szent Tamást árulónak és lázadónak minősítette, és 1538-ban, miután a hivatalos vádiratot a Szentháromság-kápolnában a síremlék előtt felolvasták, leromboltatta a Szent kegyhelyét. 26 szekér kellett a kincsek Londonba szállításához, és a francia király megszentelt gyűrűje VIII. Henrik ujjára került. Európa egyik legjelentősebb zárándokhelyét máról holnapra eltüntették.

A 16. század elején készült angol miniatűrén díszes ruhába öltözött zarándokok távoznak lóháton Canterburyből.

Ám Henrik nem tudta megsemmisíteni Szent Tamás emlékét. A népi képzeletben tovább élt a főpap bátor fellépése II. Henrik ellen. Alakja később több író megihletett: a brit Tennyson és T. S. Eliot, valamint a francia Jean Anouilh drámát írt róla.

Ma már nincs meg a drágakövektől csillogó erekle vagy sír, mégis sok zarándok keresi fel Canterburyt. Lehet, hogy éppen a középkorinál is jóval nagyobb tömegek jelentik Szent Tamás utolsó jelentékeny csodáját egy olyan korban, amikor a kereszténység korábbi ereje a nyugati világ számos helyén alaposan meggyengült.

TÖRTÉNETI ADATOK

KR. U. 602	SZENT ÁGOSTON MEGALAPÍTJA A CANTERBURYI SZÉKESEGYHÁZAT.
1162	THOMAS BECKET CANTERBURY ÉRSEKE LESZ.
1164	BECKET FRANCIAORSZÁGBA MENEKÜL.
1170	II. HENRIK NÉGY LOVAGJA MEGÖLI BECKETET A SZÉKESEGYHÁZBAN.
1174	HENRIK VEZEKLŐ ZÁRÁNDOKLATRA MEGY BECKET SÍRJÁHOZ; TÚZ PUSZTÍTJA EL A KÓRUST.
1220	BEFEJEZŐDIK A SZENTHÁROMSÁG-KÁPOLNA ÉS A CORONA-KÁPOLNA ÉPÍTÉSE.
1538	VIII. HENRIK LEROMBOLTATJA BECKET SÍRJÁT.

ZARÁNDOKSORS

A középkori keresztény Európa fő- és mellékútjain állandóan vonultak zarándokok valamelyik szentélyhez. Többnyire a nagy székesegyházakban voltak a szent ereklyék, például egy szent csontjai, amelyekről azt hitték, hogy természetfeletti jótéteményekre képesek. Sokféle cél vezette zarándokútra az embereket: az áhítat kifejezése, tisztelgés valamely szent előtt, hála az esetleges gyógyulásért vagy sze-

rencséért. Voltak, akik vezeklésül mezítláb vagy szőrcsuhában mentek, mások a szent csodatételét kérték a gyógyuláshoz.

Az utazás kezdetekor általában a helyi pap áldotta meg a zarándokot. Utána, erős bottal a kezben, többnyire csoportosan indultak el, így jobban kivédhették az útonállók vagy a vadállatok támadásait. Külön menedékházak nyújtottak pi-

henési lehetőséget az utazás alatt, a célhoz érve pedig sokféle szálláshely várta a gazdagokat és a szegényeket egyaránt.

A térkép a fő zarándokút vonalakat mutatja a középkori Európában és távolabb is. A jelentős ereklyéket őrző helyek között volt: a canterburyi székesegyház (Thomas Becket csontjai); a kölni székesegyház (a Háromkirályok csontjai);

és a spanyolországi Santiago de Compostela-székesegyház (Szent Jakab csontjai); a székesegyház román kapuzata az alanti képen látható. További zarándokszentélyek helye: Róma, Szent Péter és Szent Pál csontjaival; a konstantinápolyi Hagia Sophia-templom, valamint Jeruzsálem, ahol a Szent Sír-templom Jézus keresztre feszítésének és sírba tételének feltételezett helye.

FÖLDRAJZI LEXIKON

Az alábbiak a könyvben szereplő helyekkel kapcsolatos gyakorlati tudnivalókat ismertetik. A látogatás előtt azonban ellenőrizni kell a helyi idő szerinti nyitva tartást.

BODH-GAJA INDIA

A legközelebbi város 14,5 km-re északra Gaja, amelyet vasúton vagy repülőgéppel lehet elérni, onnan pedig taxi és riksa áll rendelkezésre. Ajánlatos előre megállapodni a viteldíjban, és kerülni kell az éjszakai utazást. A Mahabodhi-templom környéki kolostorokban meg lehet szállni, és novembertől februárig különféle meditációs és lelkigyakorlatokon lehet részt venni.

A látogató beléphet a Mahabodhi-templom belső szentélyébe, ahol egy nagy, aranyozott Buddha-szobor áll. A templom nyugati oldalánál található a Bodhi-fa és a Buddha ülőhelyét jelölő 3. századi kő. A régészeti múzeum anyaga eredeti faragványokból és a Mahabodhi-templom buddhista képeiből áll.

CAHOKIA EGYESÜLT ÁLLAMOK

Cahokia halmái Állami Történeti Helye a Missouri állambeli Saint Louistól keletre, kb. 24 km távolságra fekszik. A hivatalos ünnepeket kivéve mindennap reggel 8 órától alkonyatig nyitva van. Önállóan lehet bejárni, kazetták és ismertetők segítségével, és lépcsőn elérhető a legfontosabb emlék, a Szerzetesek dombjának teteje.

A tudományos központban (*Interpretive Center*), amely a munkaszüneti napok kivételével naponta reggel 9-től du. 5-ig tart nyitva, a bennszülött amerikai civilizációkat bemutató és magyarázó anyag látható, közte egy cahokiai település életnagyságú rekonstrukciója. Egész éven át audiovizuális bemutatók, előadások, bennszülött amerikai szertartások és egyéb események szerepelnek. A részletekről telefonon ad felvilágosítást a központ. Gyerekek ellátásáról játszótérrel és pihenő szobákkal gondoskodnak.

CANTERBURY, SZÉKESEGYHÁZ

NAGY-BRITANNIA

A látogatók a város középkori zarándokútvonalán érik el a székesegyházat, ha a

főutcáról letérnek a Mercery Lane-re, ahol egykor gyógyvíz, Szent Tamás-érmék és egyéb emléktárgyak árusítása folyt. A székesegyházban modern szobor jelöli meg Szent Tamás vértanúságának helyét az északnyugati keresztházban, a Szentháromság-kápolnában pedig oltár áll ott, ahol egykor a siremlék volt.

A székesegyház megszentelt légkörét jobban az énekes vecsernye idézi fel; hetköznap 17.30-kor, hétvégén 15.15-kor. A vasárnapi istentiszteletek időpontja 11 óra és 18.30 óra.

RÓMA, KATAKOMBÁK OLASZORSZÁG

A városközpontból autóbusz visz a Via Appiára; ezen az árnyékos, fákkal szegélyezett, antik római úton vannak a legjelentősebb katakombák. A jó állapotban fennmaradt Szent Calixtus-katakomba csütörtöktől keddig nyáron 8.30-tól délig és 14.30-tól 18 óráig látható. Az őrző szerzetesek megmutatják a pápák kriptáját, ahol öt 3. századi pápa sírhelye található. A közeli, 4. századi San Sebastiano- (Szent Sebestyén-) templom alatt nyáron péntektől szerdáig, 9 és dél között, majd 14.30 és 17 óra között látogathatók meg a katakombák. A jelentős kora keresztény freskókkal díszített, nagy kiterjedésű Domitilla-katakombák a Via Appiától nyugatra helyezkednek el, és Domitianus császár nőrokona, Domitilla magántemetőjétől indulnak ki. Nyáron naponta nyitva vannak 8-tól délig és 14.30-tól 17.30-ig.

TUNHUANG,

EZER BUDDHA-BARLANGOK KÍNA

A barlangokhoz legközelebb eső város, Tunhuang legkényelmesebben autóbusszal érhető el, Liujüan vasútállomásától. Az út 2 órát vesz igénybe; a barlangokhoz további 26 km-t kell megtenni; autóbuszok indulnak naponta 7 órakor és 13 órakor, visszafelé 11 órakor és 17 órakor.

A barlangokat vezetéssel lehet megtekinteni, és mivel nincsenek kivilágítva, ajánlatos zseblámpát vinni. Kétféle jegy váltható, az egyik hat barlang meglátogatására elég, a teljes jegy negyvenhez. Nyitva tartás 8.30-tól 11.30-ig és 14-től 16 óráig.

KÖLN, SZÉKESEGYHÁZ NÉMETORSZÁG

A város főpályaudvara közvetlenül a székesegyházzal szemben van, ahová a belépés ingyenes, de szívesen veszik az adományokat az épület fenntartásához. A vezetés csak német nyelven folyik.

Nem szabad elmulasztani a három legfontosabb emléket: a Gero-feszületet, a Háromkirályok ereklyetartóját és a *Háromkirályok imádása* oltárképet. Sok egyéb látnivaló is van, például a faragványos tölgyfa stallumok, a gótikus szobrok a szentély pilélein, a szentély egyúttal az épület legreggebbi része. A déli toronyban fel lehet menni a város panorámájára néző kilátóhelyre.

DELPHOI GÖRÖGORSZÁG

Menetrendszerű autóbuszjárat visz naponta Athénből Delphoiba, 161 km-re északnyugatra. Vonattal is elérhető Levádia, és onnan autóbusszal Delphoi.

A szentélykörzet és a múzeum megtekintése legalább két napot vesz igénybe. Egynapos, gyors utazás is lehetséges, de a meredek területen fárasztó a járás. A régészeti múzeum legismertebb darabja a bronz Kocsihajtó életnagyságú alakja és a Sziphnósziak Kincsesházának fríze.

JERUZSÁLEM, SZIKLAMECSET

IZRAEL

A jeruzsálemi óváros keleti oldalán emelkedik a Templom-hegy, a Sziklamecset helye. A nem mohamedán vallásúak csak két kapun, a *Vaskapun* és a *Mórok kapuján* léphetnek be a szent körzetbe, de bármelyik kapun át távozhatnak. Belépés előtt le kell tenni a kezításkákat, a fényképezőgépeket és a cipőt. A márványpadló alatti barlangot a mohamedánok a *Lelkek kútjaként* ismerik. Ott hallható állítólag az örökkévalóságba menő holtak imája.

A múzeum a Templom-hegy délnyugati sarkán található; a Mecset emlékei vannak benne, például a jelentős, roppant díszes Nagy ajtó a 15. század végéről, azonkívül iszlám műalkotások.

EPHESZOSZ TÖRÖKORSZÁG

Selçuk a legközelebbi város Epheszoszhoz, kb. 3 km-re északra. A hatalmas terület min-

dennap nyitva van 18 óráig. Legjobb industriális hely a Magnesia kapu, onnan lejt az út, és kilátás nyílik az egész városra. A legfontosabb maradvány Celsus könyvtára és a hatalmas színház, ahonnan látható a régi kikötő. Az Artemisz-templom alapfalai a terület északkeleti végénél vannak.

Selçukban a régészeti múzeum őrzi a híres sokmellű Artemisz-szobrot és az ásatási terület egyéb leleteit (nyitva naponta 8.30-tól 18.30-ig. A főúton délre haladva 6,5 km-re található Szűz Mária háza.

AMRITSZÁR, ARANYTEMPLOM

INDIA

A Pándzsáb államban található Amritszárt könnyen el lehet érni India minden nagyobb városából. Az Aranytemplom nyitva áll a turisták számára, amennyiben betartják az öltözközésre és a tisztaságra vonatkozó szabályokat. Látványos kilátás tárul fel a felsőbb szintekről. Nyáron 4 órától 23 óráig, télen 5 órától 22 óráig hallgatni lehet a földszinten a vallási énekeket, vagy énekelni is lehet a többiekkel.

A szikh zarándokok körbejárják a vízmedencét a templom körzetében, ahol szentélyek és más imahelyek is vannak. A zarándokok és látogatók legfeljebb három éjszakra ingyenes elhelyezést kaphatnak a szentélykörzet mögött található vendégházakban.

CÓRDOBA, NAGY MECSET

SPANYOLORSZÁG

A városban két vasútállomás és számos autóbussz-végállomás van. A Nagy mecset környékén sok szálláshely található. Az épület naponta 10 órától 13.30-ig, majd 16 órától 17.30-ig van nyitva télen, nyáron pedig 19 óráig. A 11-től megtekinthető látványos imafülkéhez, a *mibrá*hoz és a keresztény székesegyházhoz belépőjegyet kell váltani. Fel lehet menni az északi oldal 92 m magas harangtornyába, amely a reneszánsz korban épült a 10. századi minaret helyén.

A mór befolyás a Guadalquivir folyó mentén álló vízimalmoknál és török fürdőknél, valamint a Puente Romanónál is tapasztalható; az utóbbi eredetileg római híd volt, de 16 árkádja a mór korszakban készült.

IONA, NAGY-BRITANNIA

A legközelebbi hajóárat Ionára a Mull szigeti Fionnphorból indul. A járműveket ott kell hagyni a parkolóban. Óránként jár a komp hétfőtől szombatig, vasárnap és télen ritkábban. A menetidő 5 perc.

A festői halászfaluban van szálláslehetőség, az apátság onnan rövid sétával elérhető. A múzeum sok kora keresztény sírkövet és képmást őriz, a „Kolumbán párnája” néven ismert kő talán a szent sírján állt. Márciustól decemberig az apátság is nyújt elhelyezést. A skót egyházhhoz tartozó Ionai közösség egyhetes személyiségfejlesztési tanfolyamokat szervez. A részletekért az apátság gondnokokához kell fordulni levélben.

ISZE, JAPÁN

A belső és a külső szentély 6,5 km-re van egymástól; rendszeres autóbusszárat köti össze őket. Isze vasútállomásától 10 perces sétával délre a várostól először a külső szentély, a *geku* érhető el. A megszentelt térséget négy kerítés övezi, a látogatóknak csak a bepillantás megengedett, miután levették a fedőjüket és felsőkabátjukat. Húszévenként a szomszédos telken építik újjá a szentélyt.

A belső szentély körzetének bejárata az Udzi híd, ahol a sintó zarándokok kezét és száját mosnak a folyóvízben. A tisztelet jele, ha a nyugati látogatók ugyanezt teszik. A körzet határán nem lehet belépni, a közelben múzeum és a belső szentély másolata megtekinthető.

ISZFAHÁN, IRÁN

Irán 1990 óta megközelíthetőbbé vált a nyugati turisták számára, és a látogatást Iszfahánba egyszerűsíti a 20 km távolságban lévő, új nemzetközi repülőtér.

A Királyi mecset a főtér, a Maidan déli végén emelkedik. A szokásokhoz tartozik, hogy a keleti szentély kupolája alatt dobantanak a fekete burkolóköveken, hét jól hallható visszhang keltésére. A közeli Lutfullah-mecset ma múzeum, és mindennap látogatható. A Maidan északi végén van a nagy bazár, ahol szőnyeget, cipőt, szamovárt és egyéb hagyományos kézműipari termékeket lehet vásárolni. A bazártól északra áll a Péntek-mecset, amelynek legrégebbi

részét a 11. században építették a szeldzsukok; naponta nyitva tartják.

LOURDES, FRANCIAORSZÁG

A húsvétól október közepéig tartó zarándoklás idején a 20 km-re lévő Tarbes modern repülőtérre érkezik a sokmilliónyi látogató. Lourdes különösen augusztus 15-én zsúfolt, este óriási tömegek vonulnak fel fáklyákkal.

A Miasszonyunk Birtokán található barlang, a templomok és szentélyek mellett egy kis múzeum idézi fel Szent Bernadette életét és a zarándoklatok történetét. Sokan felkeresik a szent szülőházát is; belépés nyáron naponta 9.30-tól 11.45-ig és 14.30-tól 17.45-ig.

MEKKA, SZÁUD-ARÁBIA

Nem mohamedánoknak szigorúan tilos belépni Mekkába. A bevezető utak ellenőrzőhelyein a mohamedánok közül is csak azok mehetnek tovább, akik megfelelő vízzummal rendelkeznek: vagy az évi, vagy az egyéni zarándoklatra szóló engedéllyel. Fel kell mutatni az oda-vissza útra szóló jegyet, a fizikai alkalmasság bizonyítékát, és kétely esetén az iszlám iránti hűség tanújelét is. A mohamedán országok olcsó zarándokutakat szerveznek, a máshonnan érkező mohamedánoknak egyénileg kell megoldaniuk az utazást.

Mekkában és a zarándoklat többi szent helyén külön vezetők gondoskodnak az elhelyezésről, például sátrakról az Arafát-síkságon. Az egyénileg érkezőknek jó előre szobát kell foglalniuk valamelyik mekkai szállodában.

KAILÁSZ, TIBET

Tibeti belépés céljából tanácsos felvenni a kapcsolatot a kínai követséggel, és ajánlott a szervezett csoportos utazás. A főváros, Lhásza legkönnyebben légi úton érhető el, onnan több mint egy hétig tart az utazás Burangba, a Kailászhoz legközelebbi faluba. Onnan kétnapos gyalogút a hegy déli lábánál fekvő Manaszarovár-tó; ott kezdődik a zarándokmenet.

Az óramutató járásával megegyezően, 2-3 nap alatt kerülük meg a zarándokok a tavat. A tibetiek olykor egy nap alatt teszik meg az

FÖLDRAJZI LEXIKON

utat, de a kevésbé tapasztalt nyugatiak legalább három napra számítsanak. A kolostorokban van szálláshely, ennivaló azonban ritkán áll rendelkezésre.

SÍNAI-HEGY EGYIPTOM

Kairóból menetrendszerű repülőjáratok mennek a Sínai-hegy repülőtérre, 20 km-re keletre a Dzsebel-Múszától. A látogatók a Szent Katalin-kolostor közelében, a közöség turistafalujában kaphatnak szállást.

A kolostor hétfőtől csütörtökig és szombaton 9-től 13.30-ig tart nyitva. Legrégibbi része az Égő csipkebokor-kápolna, ahol ezüstlap jelöli meg Mózes látomásának helyét. A könyvtár több mint 2000 ritka kéziratot őriz, a múzeum kincseinek kora a 6. századtól a 15. századig terjed.

Több út vezet fel a hegyre, a leghíresebb a „Mózes urunk ösvénye”, több mint 3000 lépcsővel. Egy másik ösvénynek csak 800 lépcsője van, de mindegyiken 3 óra az út.

MÜKÉNÉ GÖRÖGORSZÁG

Athénből az autóbuszok Mükénébe mennek, a vonatok pedig a Fikhtia közelében lévő Mükéné állomásra, az ásatásoktól 3,2 km távolságra. Egész évben nyitva van; a fellelvárba szülő jegy érvényes a közeli Atreusz-kincsház megtekintéséhez is.

A Heinrich Schliemann által megtalált kincsek és egyéb tárgyak, köztük Agamemnón aranymaszkja az athéni Nemzeti Régészeti Múzeumban láthatók. A Mükénétől 13 km-re délre lévő Árgosz múzeumában is őriznek leleteket, például páncélokat és cserépedényeket.

NEWGRANGE ÍRORSZÁG

Newgrange folyosósírja, amely Droghedától 11 km-re délnyugatra, Írország keleti tengerpartján található, egész évben nyitva van.

A belsőbe vezetővel lehet bemenni, a megtekintés kb. 25 percig tart. A látogatásra a téli napforduló (december 21. vagy 22.) a legalkalmasabb, ekkor süt be a nap a tetőn keresztül. Ám a belépést csak a napforduló előtti vagy utáni néhány napon engedélyezik, és ajánlatos jó előre leköttni a newgrange-i hivatalnál vagy a dublini Közmun-

kák Irodájánál. A látogatók számára elektromos világítással imitálják a napfordulás napfelkeltét.

Erdemes elmenni a közeli Dowth- és Knowth-dombhoz is, bár a belsők nem látogathatók. Knowthnál a szervezett utak májustól október végéig működnek.

OLGA-HEGY AUSZTRÁLIA

A 37 km-re keletre fekvő Yulara városban van szálláslehetőség, táborhelyen is. A legközelebbi repülőtér 5 km-re északra, Comellánban található. Alice Springsből autóbusz is jár Yularába. Az Olga-hegy és az Uluru (Ayers-szikla) színhelyére, az Uluru Nemzeti Parkhoz naponta van autóbuszjárat Yularából. A vezetéssel szervezett utakat a vadőr hivatala intézi, és ott kell megvásárolni az egy hétre érvényes látogatói igazolványt is.

Az Olga-hegy körül sétaösvény húzódik, a legnépszerűbb a Szelek Völgyében. A hegyet nappal repülőről vagy helikopterről is meg lehet nézni, az ilyen utak Yularában rendelhetők meg. A 3 hónap és 8 év közötti gyermekekről közben a yularai Gyermekgondozó Központban gondoskodnak.

OLÜMPIA GÖRÖGORSZÁG

A színhely rövid sétával érhető el a városból, amely az Athénba vezető fő peloponnészoszi vasútvonal mentén fekszik. Este 9-ig autóbusz is jár Athén és Olümpia között.

Az ősi játékokat leginkább a futópályára idézi fel a stadionban, ahol látni lehet az eredeti start- és célvonalakat, valamint a bírók és nézők üléseit. Az Altisz legjelentősebb emléke a szétszórt dór oszlopokkal megjelölt Zeusz-templom, amely Kr. e. az 5. században is uralkodott e helyen. Az északnyugati sarokban álló Héra-templom romja jóval teljesebb, több mint 30 oszlopa részben vagy egészen megmaradt.

Innen kb. 200 m-re északra található a régészeti múzeum; ott őrzik a pompás, 4. századi mészkő Héra-fejet és Praxitelész márvány Hermész-szobrát. A játékokra a súlyok, diszkoszok és a súlyemelő kövei emlékeztetnek.

OSEBERG NORVÉGIA

A viking hajótemetés helye, az Oseberg-domb Tonsberg-től északkeletre, Oslótól 64,5 km-re délre található. Oslo és Tonsberg között jó vasúti és országúti összeköttetés van.

Az osebergi hajó és a Gokstadnál talált csónak a Viking Hajómuzeumban látható Oslótól nyugatra, a 6,5 km távol lévő Bygdøy-félszigeten. Oslótól a 30-as autóbusz visz ki, nyáron félóránként komp is közlekedik. A hajókban fellelt tárgyak kiállításon láthatók, a hajótestekbe magasról be lehet nézni. A múzeum naponta nyitva van, nyáron 18, télen 15 óráig.

PAGAN MIANMAR (BURMA)

Mianmarban vizumot kell kérni az úthoz, amely legfeljebb 14 napig tarthat. A vízum viszonylag olcsó. A repülőjáratok Paganba rendszertelenek, és nehéz a helyfoglalás. Pagantól délre, kb. 130 km-re, Thaziban van a legközelebbi vasútállomás; onnan autóbusszal vagy hajóval lehet továbbmenni.

Pagan térségében több falu található, ezek közepette van maga Pagan, a sok templommal és pagodával. Be lehet menni a fontos Ananda-, Dammajangji- és Gawdawpalin-templomba, a felső szintekről nagyszerű kilátás nyílik. A múzeum a burmai egyházi művészet valamennyi stílusából őriz emlékeket.

EL-GÍZA, PIRAMISOK EGYIPTOM

Kairó központjától délnyugatra, kb. 10 km-re esik El-Gíza, ahol a piramisok emelkednek. Helyi autóbusz visz ki; belépőjegyet kell venni a piramisokhoz és a szfinxhez, külön jegyet a Napcsónak Múzeumhoz, a Nagy Piramistól délre feltárt fa temetési hajó kiállítási helyéhez. A piramisok belsejét meg lehet látogatni, de a meredek és szűk léptökhöz bizonyos erőnlét szükséges. A piramisokra felmenni nem lehet. A Nagy Piramisban az északi oldal folyosóján érhető el a fáraó sírkamrája és a vörösgránit szarkofág.

Éjszaka kivilágítják a piramisokat és a szfinxet; a *son-et-lumière* (hang- és fényjáték) előadások angol, francia, német és

arab nyelven folynak a hét egyes napjain.

CASHELI-SZIKLA ÍRORSZÁG

Vonattal kell menni Tipperarybe, amely a sziklától 19 km-re délnyugatra van, onnan autóbusszal vagy szervezett kirándulással lehet továbbjutni. Cashel központjától 10 perces sétával lehet elérni a Sziklát.

Belépés nyáron 19.30-ig, télen 16.30-ig, csekély díj ellenében. A főbejáratnál van a látogatási központ és egy kis múzeum a lelkészkorus csarnokában; ott őrzik Szent Patrik eredeti, 4. századi magas keresztiét (kívül a másolata áll). A gondnok engedélyével fel lehet menni a kerek toronyba és a falakra.

RAVENNA, SAN VITALE

OLASZORSZÁG

Ravenna Olaszország minden nagyobb városából elérhető vasúton. A San Vitale naponta nyitva van, nyáron 8.30-tól 19 óráig, télen 9-től 16.30-ig. Ugyanígy látogatható a Galla Placidia mauzóleum, Ravenna legrégebbi mozaikjaival. E két épületen kívül négy továbbihoz érvényes a belépőjegy, köztük van az 5. századi Neon-keresztelőkápolna (nevét egy püspökről kapta), amelynek 13. századi nagy keresztelőkútja felnőttek alámerítésére is alkalmas, és az Érseki Múzeum, ahol Maximianus püspök trónját őrzik.

A 6. századi Sant'Apollinare Nuovo mozaikjainak terjedelme vetekszik a San Vitalebeliekkel, és kár volna elmulasztani megtekintésüket. A templom nyáron 9.30-tól 17.30-ig naponta nyitva van.

ISZTAMBUL, SZULEJMAN-MECSET

TÖRÖKORSZÁG

Nagy Szulejmán mecsete könnyen elérhető Isztambul központjából. A hozzá tartozó épületegyüttesben négy *medresze* – egyházi iskola –, orvosi iskola, menedékház és óriási *imaret*, vagyis népkonyha is található. A mecset ma is imahely, és a szertartások alatt a látogatóknak különösen tiszteletteljes viselkedést kell tanúsítaniuk.

Szulejmán és felesége, Roxelana pompás csempékkel ékes *türbē* (sírkápolnái) a mecset keleti oldalánál elterülő temetőben állnak (a nyitvatartási idő: szerdától vasárnapig 9.30-tól 16.30-ig).

KARNAKI TEMPLOM EGYIPTOM

Kairótól délre, kb. 676 km távolságban van Lukszor (az ősi Théba), ahol a karnaki és a lukszori templom található.

A karnaki templom meglátogatása nyáron csak reggel és késő délután ajánlatos, mivel napközben nagyon nagy a hőség. Az épületek bejárása legalább két napba telik. A legfontosabb látnivaló a nagy oszlopcsnok, 134 hatalmas oszlopával. Minden este többször van *son-et-lumière* (hang-fény) bemutató különféle nyelveken.

Lukszorban múzeum őrzi a lelőhelyekről származó tárgyakat. Innen kelnek át a hajók a nyugati folyópartra, ahol a Királyok Völgye, más templomok és sírok tekinthetők meg. Érkezéskor a nyugati oldal kompikötőjében kell jegyet váltani.

TEOTIHUACÁN MEXIKÓ

Mexikóvárosból kirándulóbuszok járnak a 48 km-re lévő Teotihuacánba, amely 8-tól du. 5-ig nyitva van; vasárnap ingyenes a belépés. A főbejárat melletti múzeumban hasznos áttekintés nyerhető a 2,5 km hosszú területéről, amely egy nap alatt bejárható. A fontosabb épületek – köztük a Nap- és Hold-piramis – tetejére engedélyezett a felkapaszkodás. A falképek és a faragványok Mexikóváros Antropológiai Múzeumában vannak.

Hétfő kivételével minden este 7-kor angol nyelven, 20.15-kor pedig spanyolul folynak a *son-et-lumière* (hang-fény) előadások. Hagyományos indián zene kíséri az ősi mítoszok feldolgozását.

SI HUANG-TI SÍREGYÜTTÉSE KINA

A síregyütteshez legközelebbi Hszian városban repülőtér és vasútállomás található. A városközpontból naponta autóbusz visz a 27,5 km-re keletre fekvő helyszínre. A császár 40 m magas temetődombja a Li hegy

alsó lejtőjénél emelkedik. Lépcsős ösvénnyel lehet felmenni, emléktárgy-árusító bódék között.

A terrakottahadsereget rejtő árkok kb. 1,6 km-re keletre vannak a sírdombtól, de jelenleg csak az 1. árok látogatható. Hangárat borítja, és oldalt húzódó utakról lehet áttekinteni a hatalmas hadsereget. Az ásatással kapcsolatos térképek és fotók kiállítása az oldalszárnyakban kapott helyet, az ároktól jobbra lévő csarnokban két pompás bronz harci szekér áll.

VÁRANASZI INDIA

Az észak-indiai Uttar Pradesh állam Váránaszi (Benáresz) városa leginkább nagy szentélyként jellemezhető. Repülővel, vonattal vagy országúton lehet elérni. Az óváros szövevényes utcáin váratlanul bukkannak elő a templomok. Egyik a Visvanátha-templom, amelynek belső szentélyét a *lingammal* az idegenek némi pénzért a szomszédos házból tekinthetik meg. A lépcsőket legjobban hajnalban lehet látni bérelt csónakból, de a Manikarnika és a Hariscandra hamvasztólépcsőnél tilos a fényképezés.

Érdemes meglátogatni a kb. 10 km távolságban fekvő Szarnáthot, ahol Buddha elmondta első szentbeszédét. Hatalmas emlék, a Dhamékh-sztúpa jelöli meg az esemény helyét a régi kolostor maradványai között.

WAT PHRA KEO THAIFÖLD

Bangkok Királyi palotája, ahol a Wat Phra Keo emelkedik, naponta (a buddhista ünnepeket kivéve) nyitva van 8.30-tól 15.30-ig, déltől egyórás szünettel. A Wat Phra Keót a hétvégeken zárva tartják. A Királyi palotához váltott jegy érvényes a szentélyhez is. A palotában kötelező a nadrág vagy ruha viselése, a cipőt le kell venni, mielőtt a Smaragd Buddha szentélyébe lépnek, és a fényképezés tilos.

A Királyi palota nyugati oldalán van a Wat Phra Keo Múzeum; ott őrzik a pompás Managalisza trónt, valamint a palota és a Wat Phra Keo együttes mérethű modelljét.

BIBLIOGRÁFIA

Az alábbi felsorolásban olyan kötetek szerepelnek, amiket felhasználtunk a könyv készítésekor, és amiket további olvasásra ajánlunk:

BEVEZETŐ

Burckhardt, Titus *Sacred Art in East and West* (trans. Lord Northbourne) Perennial Books Ltd. Bedford, 1967

Eliade, Mircea *The Sacred and the Profane* (trans. Willard R. Trask) Harcourt Brace Javanovich, New York, 1959

Otto, Rudolf *The Idea of the Holy* (trans. John W. Harvey) Oxford University Press, Oxford, 1923

ARANYTEMPLOM

Edwardes, Michael *Indian Temples and Palaces* Paul Hamlyn, London, 1969

Tully, Mark and **Satish Jacob** *Amritsar: Mrs Gandhi's Last Battle* Jonathan Cape, London, 1985

BODH-GAJA

Bechert, Heinz and **Richard Gombrich** (eds.) *The World of Buddhism* Thames and Hudson, London, 1984

Harvey, Peter *An Introduction to Buddhism* Cambridge University Press, Cambridge, 1990

Michell, George *The Penguin Guide to the Monuments of India. Volume One: Buddhist, Jain, Hindu* Viking, London, 1989

Shearer, Alistair *The Traveller's Key to Northern India* Harrap Columbus, London, 1987

CAHOKIA

Fowler, Melvin *Cahokia: Ancient Capital of the Midwest* Addison-Wesley, Massachusetts, 1974

Gellman Mink, Claudia *Cahokia: City of the Sun* Cahokia Mounds Museum Society, Illinois, 1992

Korp, Maureen *The Mound Builders: Mysteries of the Ancient Americas* The Reader's Digest Association, Inc., New York, 1986

Silverberg, R. *The Mound Builders of Ancient America* New York Graphic Society Ltd, Greenwich, 1968

CANTERBURY, SZÉKESEGYHÁZ

Adair, John *The Pilgrims' Way* Thames and Hudson, London, 1978

Boyle, John *Portrait of Canterbury* Robert Hale, London, 1974

Keates, Jonathan and **Angelo Hornak** *Canterbury Cathedral* Summerfield Press Ltd. and Philip Wilson Publishers Ltd, London, 1980

Loxton, Howard *Pilgrimage to Canterbury* David and Charles, Newton Abbot, 1978

CASHELI-SZIKLA

Gleeson, Rev. John *Cashel of the Kings* James Duffy & Co. Ltd, Dublin, 1927

MacGowan, Kenneth *The Rock of Cashel* Kamae Publications, Dublin, 1985

Moody, T. W. and **F. X. Martin** (eds.) *The Course of Irish History* The Mercier Press, Cork, 1987

St. Patrick's Rock, Cashel National Parks and Monuments Service, Dublin.

CÓRDOBA, NAGY MECSET

Gautier, Théophile *A Romantic In Spain* Alfred A. Knopf, New York and London, 1926

Gilmour, David *Cities of Spain* John Murray, London, 1992

Read, John H. *The Moors in Spain and Portugal* Faber & Faber, London, 1974

Sordo, Enrique *Moorish Spain* Elek Books, London, 1963

DELPHOI

Hoyle, Peter *Delpbi* Cassell, London, 1967

Lewis, Neville *Delpbi and the Sacred Way* Michael Haag, London, 1987

Parke, H. W. *Greek Oracles* Hutchinson University Library, London, 1967

Pausanias *Guide to Greece. Central Greece* (trans. Peter Levi) Penguin Books, Harmondsworth, 1979

EL-GÍZA, PIRAMISOK

Edwards, I. E. S. *The Pyramids of Egypt* Penguin Books, London, 1991

Hobson, Christine *Exploring the World of the Pharaohs* Thames and Hudson, London, 1987

James, T. G. H. *An Introduction to Ancient Egypt* British Museum Publications Ltd, London, 1979

Spencer, A. J. *Death in Ancient Egypt* Penguin Books, Harmondsworth, 1982

EPHESZOSZ

Brownrigg, R. *Pauline Places* Hodder & Stoughton, London, 1989

Freely, John *The Companion Guide to Turkey* Collins, London, 1979

Lloyd, Seton *Ancient Turkey* British Museum Publications Ltd, London, 1989

Morton H. V. *In the Steps of Saint Paul* Methuen, London, 1936

IONA

Adamnan *Life of Saint Columba* (ed. William Reeves) Llanerch Enterprises, Dyfed, 1988

Dunbar, John G. and **Ian Fisher** *Iona* HMSO, Edinburgh, 1983

Finlay, Ian *Columba* Richard Drew Publishing Ltd, Glasgow, 1990

McNeill, F. Marian *Iona: A History of the Island* Blackie & Son Ltd, Glasgow, 1959

ISZE

Colclutt, Martin, Marius Jansen and **Isao Kumakura** *Cultural Atlas of Japan* Phaidon Press Ltd, Oxford, 1988

Kishida, Prof. Hideto *Japanese Architecture* Board of Tourist Industries, Japanese Government Railways, 1935

Morton, W. Scott *Japan: Its History and Culture* David and Charles, Newton Abbot, 1975

Popham, Peter *Wooden Temples of Japan* Tauris Parke Books, London, 1990

ISZFAHÁN

Blunt, Wilfred *Isfahan Pearl of Persia* Elek Books, London, 1966

Byron, Robert *The Road to Oxiana* Penguin Books, London, 1992

Payne, Robert *Journey to Persia* William Heinemann, London, 1951

Stevens, Roger *The Land of the Great Sophy* Methuen & Co. Ltd, London, 1965

Upham Pope, Arthur *Persian Architecture* Thames and Hudson, London, 1965

ISZTAMBUL, SZULEJMAN-MECSET

Hoag, John D. *Islamic Architecture* Faber & Faber/Electra, London, 1987

Kelly, Lawrence *Istanbul: A Traveller's Companion* Constable, London, 1987

Sumner-Boyd, Hilary and **John Freely** *Strolling Through Istanbul* KPI, London and New York, 1987

JERUZSÁLEM, SZIKLAMECSET

Cragg, Kenneth *The Dome and the Rock* S. P. C. K. Press, Cairo, 1964

Kolleck, Teddy and **Moshe Pearlman** *Jerusalem Sacred City of Mankind* Steimatzky's Agency Limited, Jerusalem, 1968 (rev. ed. 1972)

Landay, Jerry *Dome of the Rock* The Reader's Digest Association Inc., New York, 1972

KAILÁSZA

Allen, Charles *A Mountain in Tibet* Futura Publications, London, 1982

Johnson, Russell and **Kerry Morgan** *Kailas: On Pilgrimage to the Sacred Mountain of Tibet* Thames and Hudson, London, 1989

Snelling, John *The Sacred Mountain* East West Publications, London and The Hague, 1983

KARNAKI TEMPLOM

Baines, J. and **J. Malek** *Atlas of Ancient Egypt* Phaidon Press Ltd, 1980

Cerny, J. *Ancient Egyptian Religion* Hutchinson, London, 1952

Davies, J. G. *Temples, Churches and Mosques* The Pilgrim Press, New York, 1982

Frankfort, J. *Ancient Egyptian Religion: An interpretation* Harper, New York, 1961

Kamil, Jill *Luxor* Longman, London and New York, 1983

KÖLN, SZÉKESEGYHÁZ

Baum, Julius *German Cathedrals* Thames and Hudson, London, 1956

- Bentley, James** *The Rhine* George Philip, London, 1988
- Wolff, Arnold** *The Cologne Cathedral* Vista Point Verlag, Cologne, 1990
- LOURDES**
- Ashe, Geoffrey** *Miracles* Routledge & Kegan Paul, London, 1978
- Cranston, Ruth** *The Mystery of Lourdes* Evans Brothers Ltd, London, 1956
- Marnham, Patrick** *Lourdes: A Modern Pilgrimage* Heinemann, London, 1980
- MEKKA**
- Burton, Captain Sir Richard F.** *Personal Narrative of a Pilgrimage to Al-Medinah and Mecca* Dover Publications, Inc., New York, 1964
- Kaidi, Hamza** *Mecca and Medinah Today* (trans. Marianne Sinclair) les éditions j. a., Paris, 1980
- Peters, F. E.** *Jerusalem and Mecca: The Typology of the Holy City in the Near East* New York University Press, New York, 1986
- Stewart, Desmond** *Mecca* Newsweek, New York, 1980
- MUKENÉ**
- Chadwick, J.** *The Mycenaean World* Cambridge University Press, Cambridge, 1976
- Payne, Robert** *The Gold of Troy* Robert Hale Ltd, London, 1958
- Schliemann, H.** *Mycenae and Tiryns* John Murray, London, 1878
- Taylor, Lord William D.** *The Mycenaean* Thames and Hudson, London, 1983
- NEWGRANGE**
- Brennan, Martin** *The Stars and the Stones: Ancient Art and Astronomy in Ireland* Thames and Hudson, London, 1983
- Harbison, Peter** *Pre-Christian Ireland* Thames and Hudson, London, 1988
- O'Kelly, Michael J.** *Newgrange: Archaeology, Art and Legend* Thames and Hudson, London, 1982
- Ó'Riordáin, Sean P. and Glyn Daniel** *Newgrange and the Bend of the Boyne* Thames and Hudson, London, 1964
- OLGA-HEGY**
- Dutton, Geoffrey** *Australia's Last Explorer: Ernest Giles* Faber & Faber, London, 1970
- Isaacs, Jennifer** *Australian Dreaming: 40,000 Years of Aboriginal History* Landsdowne Press, Sydney, 1980
- Mountford, C. P.** *Brown Men and Red Sands* Robertson & Mullins, Melbourne, 1948
- *Nomads of the Australian Desert* Rigby, Adelaide, 1976
- OLUMPIA**
- Anderson, Patrick** *The Smile of Apollo* Chatto & Windus, London, 1964
- De Jongh, Brian** *The Companion Guide to Southern Greece* Collins, London, 1972
- Melas, Evi** (ed.) *Temples and Sanctuaries of Ancient Greece* Thames and Hudson, London, 1964
- Pausanias** *Guide to Greece; Volume 2: Southern Greece* (trans. Peter Levi) Penguin Books, London, 1988
- Pentreath, Guy** *Hellenic Traveller* Faber & Faber, London, 1964
- OSEBERG**
- Brøndsted, Johannes** *The Vikings* Penguin Books, London, 1965
- Magnusson, Magnus** *Vikings* BBC Books and Bodley Head, London, 1980
- Roesdahl, Else** *The Vikings* Penguin Books, London, 1991
- Sjøvold, Thorleif** *The Viking Ships* Dreyers Forlag, Oslo, 1954
- Wilson, David M.** *The Vikings and their Origins* Thames and Hudson, London, 1989
- PAGAN**
- Courtauld, Caroline** *Collins Illustrated Guide to Burma* Collins, London, 1988
- Hall, D. G. E.** *Burma* Hutchinson's University Library, London, 1950
- Maung Htin Aung** *A History of Burma* Columbia University Press, New York and London, 1967
- Scott, Sir J. G.** *Burma from the Earliest Times to the Present Day* Alfred A. Knopf Inc., New York, 1924
- Swaam, Wim** *Lost Cities of Asia* Elek, London, 1966
- RAVENNA, SAN VITALE**
- Beckwith, John** *Early Christian and Byzantine Art* Penguin Books, Harmondsworth, 1970
- Bovini, Giuseppe** *San Vitale, Ravenna* (trans. Basil Taylor) "Silvana" Editoriale d'Arte, Milano / André Deutsch, London, 1956
- Kitzinger, Ernst** *Byzantine Art in the Making* Faber & Faber, London, 1977
- Sherill, Charles H.** *Mosaics in Italy, Palestine, Syria, Turkey and Greece* John Lane / The Bodley Head Ltd, London, 1933
- RÓMA, KATAKOMBÁK**
- Gough, Michael** *The Origins of Christian Art* Thames and Hudson, London, 1973
- Hertling, Ludwig and Engelbert Kirschbaum** *The Roman Catacombs and their Martyrs* Darton, Longman and Todd, London, rev. ed. 1960
- Hibbert, Christopher** *Rome: The Biography of a City* Penguin Books, Harmondsworth, 1985
- Stevenson, J.** *The Catacombs* Thames and Hudson, London, 1978
- Toynbee, J. M. C.** *Death and Burial in the Roman World* Thames and Hudson, London, 1971
- SI HUANG-TI SIREGYÜTTESE**
- Cotterell, Arthur** *The First Emperor of China* MacMillan London Ltd, London, 1981
- FitzGerald, Patrick** *Ancient China* Elsevier-Phaidon, Oxford, 1978
- Topping, Audrey** "China's Incredible Find" *National Geographic Magazine*, April 1988
- Wood, Frances** *Blue Guide to China A. and C.* Black Publishers Ltd, London, 1992
- SINAI-HEGY**
- Anderson, Bernard W.** *The Living World of the Old Testament* (2nd ed.), Longman, London, 1967
- Gayley, John** *Sinai and the Monastery of St. Catherine* Chatto & Windus, London, 1980
- Kamil, Jill** *The Monastery of Saint Catherine in Sinai* The American University in Cairo Press, Cairo, 1991
- TEOTIHUACÁN**
- Bray, W. M., E. H. Swanson and I. S. Farrington** *The Ancient Americas* Phaidon Press Limited, Oxford, 1989
- Castro Leal, Maria** *Archaeological Mexico* (trans. Erika Pauli) Casa Editrice Borechi, Florence and Monclém Ediciones, Mexico, 1990
- Heydon, Doris and Paul Gendrop** *Pre-Columbian Architecture of Mesoamerica* Faber and Faber, London, 1980
- TUNHUANG,**
- EZER BUDDHA-BARLANGOK**
- Blunt, Wilfred** *Golden Road to Samarkand* Hamish Hamilton, London, 1973
- Giles, Lionel** *Six Centuries At Tunhuang* The China Society, London, 1944
- Hopkirk, Peter** *Foreign Devils on the Silk Road* John Murray, London, 1980
- Stein, Sir Aurel** *On Ancient Central-Asian Tracks* MacMillan and Co., Limited, London, 1933
- VÁRANASZI**
- Eck, Diana L.** *Banaras: City of Light* Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1982
- Newby, Eric** *Slowly Down the Ganges* Hodder & Stoughton, London, 1966
- Sherring, Rev. M. A.** *The Sacred City of the Hindus* Trübner & Co., London, 1868
- WAT PHRA KEO**
- Bartlett, Norman** *Land of the Lotus Eaters* Jarrolds Publishers Ltd, London, 1959
- Nicol, Gladys** *Thailand* B. T. Batsford Ltd, London/Hippocrene Books, New York, 1980
- Shearer, Alistair** *Thailand: The Lotus Kingdom* John Murray, London, 1989
- Van Beek, Steve and Luca Invernizzi Tettoni** *The Arts of Thailand* Thames and Hudson, London, 1991

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

A **vastagon** szedett számok egész fejezetekre utalnak; a *dőlt* számok az illusztrációkra vagy képaláírásokra vonatkoznak; *i* jelzi a fejezeteket bevezető idézeteket; a *térkép* szó a kétoldalas térképekre utal.
Megjegyzés: Sok város, uralkodó stb. nem szerepel a Mutatóban, ezek az egyes országoknál felsorolt oldalakon keresendők.

A

Ábel (Ádám fia) 172
 Ábrahám (pátriárka) 39, 170, 205, 207
 Ádám (első ember) 80, 172, 202–203
 Adamnan (szentek életrajzírója) 32, 34
Ádi Granth (*Guru Granth Szaháb*) (szikh szent könyv) 166, 166i, 168
adúton (szentély) 199, 199
 Agamemnón, Mükéné királya 52–54, 52i, 53, 54, 55–56, 59, 59
 Agnello, Andrea (krónikás) 170i
 Aigiszthosz (Agamemnón unokatestvére) 54, 54, 55
 Ailbe, Szent 128
 Aiszkhülosz (drámaíró) 54, 54, 201
 Akhilleusz (hős) 59
 Ali (Mohamed veje) 144
 Allah 40, 205
 Allát (istennő) 204
 álomidő 84, 84, 85–87, 86
 Amadeus-tó 85
 Amateraszu-ómikami (istennő) 174, 176, 177
 Ambrosius, Szent, milánói püspök 80
 Amerika, felfedezés előtti **98–103**, **112–117**, **118–119 térkép**
 Amitábha 134
 Amon (Amon-Ré, isten) 88–91, 91, 95, 95
 Anavratá, burmai király 120–123
 angyalok/angolok 33
 Angkorvat (Kambodzsa) 149
 anglikán egyház 220
 angyalok 39, 171, 172, 173, 173
 Gábrriel (arkangyal) 38, 39, 205
 Anouilh, Jean (drámaíró) 227
 Apollón (isten) 194–201, 195, 196, 197, 198
apszara (angyal) 134
 Aranytemplom (Harimandir) **166–169**
 Ardzsán, guru (szikh vallási vezető) 168
 Áron (Mózes testvére) 14
 Artemisz [Diana] (istennő) 22, 23, 25, 26–27, 28–29 *térkép*, 58
 árja népek 190
 Asóka, indiai császár 18
 Asvaghosa (költő) 18i

Athén 59, 59, 108, 196, 197
 Parthenón 23, 66, 126
 Athéné (istennő) 195
atman (lélek) 193
 Atreusz (Agamemnón apja) 52, 56, 57
 Ágoston, Szent, canterburyi 220
 Ausztrália, felfedezés előtti **84–87**
 Ayers-szikla (Uluru) 84, 86
 Azerbajdzsán 143
 aztékok **98–103**

B

ba („lélek”) 67
 Bangkok 146–149
 Barbarossa, Hairaddín (admirális) 156
 „Bajad és Rijad” (szerelmi történet) 154
 Becket, Thomas (Szent Tamás) 220–227, 220, 220i, 222, 223, 228–229 *térkép*
benben (isten szimbólum) 71
 berberék 151, 202
 Bernadette, Szent (Lourdes) 216–219, 216, 216i, 218
 Biblia
 Apostolok cselekedetei 22, 22i, 25, 26
 festett díszű evangéliumok 32, 35
 János 78
 Máté 183
 Mózes második könyve 12–15, 12i, 13
 Pál levelei 22
 Tóra 12, 13
 zsolnárok/zsolnárkönyvek 35
 Bizánc/Bizánci Birodalom *lásd* Isztambul
 Bodh-Gaja 7, **18–21**, 123
bodhiszattva („megvilágosodott lény”) 132
 Bodmer, Karl (festő) 117
 Boisserée, Sulpiz (író) 184
 Bonhoeffer, Dietrich (teológus) 224
 bon vallás/bon-po **210–215**
 Bosia, Antonio (régész) 81
bot (szentély) 146, 148
 Brackenridge, Henry (utazó) 112i
 Brahma (isten) 189, 190, 212
 Brennan, Martin (művészettörténész) 49
 Bretagne 49, 50–51 *térkép*
 britek 33
 Brito (lovag) 220–221, 222
 bronzkor 52–59
 Brosse, Lydia (lourdes-i zarándok) 219
 Buddha (Sziddhártha Gautama) 7, 18–21, 18, 122, 123, 125, 190
 lábnyma 20
 mellcsontja 149
 és a Pipal- (Bodhi-/Bo-) fa 18, 18, 20, 20, 21, 21
 Smaragd 146–149, 146
 Szent Foga Kandyban 122

buddhizmus 125
 beavatási szertartás 125
 Bodh-Gaja 7, **18–21**
 dalai láma 215
 Ezer Buddha-barlangok **132–135**
 Kailásza **210–215**
 mahájána 122
 nirvána 18, 125
 Pagan **120–125**
 és a Selyemút 132, 136–137 *térkép*
 Szamszara 125
 thera-vádin 122, 146, 149
 Váránaszi 190
 Wat Phra Keo **146–149**
 al-Burák (szárnyas paripa női fejfel) 39–40, 39
 Burckhardt, Jacob (történész) 180
 Burckhardt, Johann (utazó) 206
 Burma (Mianmar) 8, **120–125**
 Burton, Sir Richard (utazó) 206, 207, 207
 Byron, Robert (utazó) 140i

C

Cahokia **112–117**, **118–119 térkép**
 Caligula, császár 111
 Calixtus, Szent (I. Calixtus pápa) 78, 79, 80
 Campbell, Charles (ír földbirtokos) 48
 Canterbury 8, **220–227**, **228–229 térkép**
 Carlson, John B. (régész-csillagász) 102
 Carter, Howard (egyiptológus) 134
 Casheli-szikla **126–131**
cella (templom fő része) 199, 199
 Champollion, Jean-François (egyiptológus) 88i
 Chandler, Richard (utazó) 111
 Chardin, Jean (utazó) 145
 Chaucer, Geoffrey, *Canterbury mesék* 220, 223, 226
 Chevrier, Henri (egyiptológus) 93
 Claudius, császár 180
 Colet, John (tudós és teológus) 226
 Colga (ionai szerzetes) 34
colonia (római település) 180
 Constantinus, Nagy, római császár 15, 182
 Córdoba **150–155**
 Coubertin, Pierre de, báró 111
 Creagh, David, casheli érsek 129
 Cromwell, Oliver 129
cubiculum (sírkamra) 80

Cs

Csao Kao (háremőr) 62
csedi (ereklyetartó) 146, 148, 149
csigi (szarufa) 176
 csónakok/hajók
coracle 32, 32
 egyiptomi 68, 90
 viking **72–75**, 73, 74
csorten (kegyhely) 210, 210

D

Dagda (isten) 48, 49
 dalai láma (tibeti vallási vezető) 215
 Dal Riada 33
 Dánia 73; *lásd még* vikingek
 Delphoi 7, **194–201**
 drámafesztivál, modern 200, 201
 Demcsog (istenség) 212
 Démétriosz (epheszoszi ezüstműves) 22i, 26
 Desideri, Ippolito (hittérítő) 213
 De Vere, Aubrey (költő) 126i
 Diana *lásd* Artemisz
 Diarmaid (ionai szerzetes) 35
Diarmaid és Grainne keresése (legenda) 48
 dicsfény 172, 173
 Divali (ünnep) 192, 193
 Domitilla, Szent 80
dromosz (fedetlen folyosó) 56, 57, 58
 druida papok 33
dubkha (szenvedés) 21
 Dumas, Alexandre (író) 67
 Durga (istennő) 192

Dzs

dzsaina vallás **210–215**
dzsátaka (buddhista mesék) 134, 148
 Dzsebel-Músza [Sínai-hegy] **12–25**

E

Ecclesius, ravennai püspök 171
 Edwards, I. E. S. (egyiptológus) 68, 71
 egérrasszonyok (ősök) 86, 87
 „égő csipkebokor” 12–13
 Egyiptom 49, 78, 93, 94, 96–97
térkép, 208–209 *térkép*
 Asszuán 67, 93, 96–97 *térkép*
 El-Gíza 8, **64–71**, 96–97 *térkép*
 fáraók 64–71, 64–65, 66, 67, 68, 69, 88, 90, 90, 91, 91, 93–95
 Kairó 64, 64–65
 Karnak **88–95**, 96–97 *térkép*
 Lukszor 95, 96–97 *térkép*, 204
 Sínai-hegy 7, **12–15**
 Szakkara 68, 69, 96–97 *térkép*
 és a Sziklamecszet 42
 Théba 67, 88, 95, 96–97 *térkép*
 Tutankhamon sírja 134
 zsidók Egyiptomban 12, 12, 15, 16–17 *térkép*
 Élektra (Agamemnón lánya) 54
 Eleuszisz 104i
 El-Gíza 8, **64–71**, 96–97 *térkép*
 Eliade, Mircea (tudós) 7
 Eliot, T. S. (költő) 9, 227
 Emmerich, Katherina, *Szűz Mária élete* 25
 énekvonalak 86
 Epheszosz **22–27**, **28–29 térkép**
 Erasmus, Desiderius (tudós) 226

Észak-Írország 32, 33
etruszkok 197
Eurümedón (homéroszi herceg) 52i
evangélium (újszövetségi szentírás)
171
Evlija Cselebi (utazó és író) 156,
159, 162

F
FitzGerald, Gerald, Kildare grófja
129
FitzUrse (lovag) 220–221, 222
folyosósírok 8, 46–49, 46, 48
fossorok (kubikosok) 80–81
Franciaország 183, 184, 185,
216–219, 224–226, 227
Britagne 49
frankok 173
Freyre, Emanoel (hittérítő) 213

G
Gaia (istenő) 106, 196, 201
Gaia-elmélet 196
Galba, császár 199
Gandhi, Mahátma 212
Gangesz, folyó (Ganga) 188–193,
189, 191, 193
garuda (mitikus teremtmény) 146,
148
Gaudí y Cornet, Antonio (építész)
146
Gautier, Théophile (író) 152, 155
geku (külső szentély) 176
Gelukpa (Sárga Kalap-iskola) 20
Gerhard mester (építész) 183
ghát (folyóhoz vezető lépcső)
188–193, 189, 191, 192, 193
Giles, Ernest (felfedező) 84i, 85, 87
Gobind Szingh, Guru (szikh vallási
vezető) 168
Goethe, Johann Wolfgang von (író
és költő) 184
gompa (kolostor) 213
Gosse, William (felfedező) 85
Gotland 73
gótok 23–24, 81
Govinda, Anagrika, láma, *A fehérről*
fellegek útja 215
Görögország 7, 28–29 *térkép*,
52–59, 104–111, 194–201
és Epheszosz 22, 25
királya (György, I.) 52i, 111
és Róma 110, 199
lásd még Athén
görög ortodox egyház 14, 15, 22, 25
Görres, [Johann] Joseph von (író) 184
Guanjin (*bodhisattva*) 133
Guillaume de Sens (építész) 226
guru (vallási vezető) 168, 169, 169,
192–193
Guru Granth Szabáb lásd *Ádi*
Granth
Gustafsson, Gabriel (régész) 73–74,
75, 75

Gy
Gyémánt-szutra (buddhista
elbeszélés) 134
György, I., görög király 52i, 111

H
Hadész (alvilág) 59
Hadrianus, római császár 24
bádsz/bádszi (mohamedán
zarándokút/zarándok) 204, 204,
205, 206–207, 206, 207
baft-rangi (csempetípus) 144
Hágár (Ábrahám felesége) 205
hajók lásd csónakok
Hanumán (majomisten) 148
baram („szent”) 206
Har Gobind Szingh, Guru (szikh
vallási vezető) 169
Háromkirályok (napkeleti bölcsek)
173, 180, 183, 184, 185, 228–229
térkép
Harrison, Tony, *Nyomkeresők* 200
Hearsey, Hyder Jung (felfedező)
213–214
Hedin, Sven (felfedező) 214
Helena, Szent 15
Helené (spártai királyné) 52
helytartók (kormányzók) 171
Héra (istenő) 58, 104, 105, 106, 108
Héraklész (hős) 106
Hérosztratosz (epheszoszi) 23
Hieuan-csang (kínai zarándok) 18
Hildebold, kölni érsek 182
Hill, Amos (Missouri) 114, 117
Himalája 210–215, 210i, 212, 213
hinduizmus 122, 168, 169,
188–193, 210–215
kasztok 189, 192
Rámájana 149
Hippodameia (Pelops felesége)
106
Holi (ünnepe) 192
Homérosz (költő) 52–54, 55,
58–59, 107
boniki (japán ciprusfa) 175
Honorius, császár 170
Honszu (isten) 95
Hórusz (isten) 66, 70, 93
Hoszein Naszr, Szejjed (tudós) 143,
145
Hszüan-cang (tudós) 134, 190
Hugo, Victor (író) 150i
hüperboreoszok 201

I
Ibn al-Fakih (író) 42
Ibn Fadlân (diplomata) 72i, 74–75
ibrám („megszentelés”) 206
imám (vallási vezető) 144, 162
imazászlók 212, 214
Inchiquin, Lord (Murrough
O'Brien) 129–131
India 49, 123, 134, 149, 208–209
térkép, 210, 212

Amritszár 166–169
Bodh-Gaja 7, 18–21
Kuszinagara 20–21
Meru hegy 123, 212
mogulok (mohamedán
uralkodók) 168, 190–191, 192
Váránasi (Benáresz) 188–193
Iona 7, 30–35
Iphigeneia (Agamemnón lánya) 54
Irán 8, 140–145; lásd még Perzsia
Írország 8, 32, 33, 46–49, 126–131
angol fennhatóság 129–131
kerek tornyok 126, 127, 128,
129, 131
királyok 32, 48, 126, 127–128,
127, 128, 129
tündérdombok 48
vikíngék 74, 127, 128
lásd még Észak-Írország; kelta
egyház
Ismáél (Ábrahám fia) 205, 207
Isten 7, 12–15, 12, 12i, 13
Isze 174–177
Iszfahán 8, 140–145
iszlám 208–209 *térkép*
Córdoba 150–155
Dzsebel-Músa [Sínai-hegy] 13, 15
és India 168, 169, 190–191, 192
Iszfahán 140–145
Mekka 143, 202–207
„pillére” 204
síutak 144
Sziklamecset 36–43
Szulejmán-mecset 156–163
Isztambul [Bizánc/
Konstantinápoly] 8, 24, 170–171,
170, 172–173, 208–209 *térkép*
Hagia Sophia 158, 161, 208–209
térkép
Szulejmán-mecset 156–163
Ízisz (istenő) 70–71
Izrael („Szentföld”) 16–17 *térkép*,
183, 208–209 *térkép*; lásd még
Jeruzsálem
Izsák (Ábrahám fia) 39

J
jaksza (ör) 146, 149
János, Szent, apostol 22, 24, 171, 172
Janus (isten) 151
Japán 174–177
játékok, olümpiai 104–111, 104,
104i, 107, 198
Jefferson, Thomas, amerikai elnök
112i
Jeromos, Szent 78i
Jeruzsálem 16–17 *térkép*, 28–29
térkép, 36–43, 208–209 *térkép*
al-Aksza-mecset 38
Olajfák hegye 36
Szent Sír-templom 41–42,
228–229 *térkép*
Templom-hegy 36, 38, 39, 41–42
Jetró (Mózes apósa) 12
Jézus Krisztus 183, 183, 185, 185

és az iszlám 39
mint Jó Pásztor 80, 81
és Lázár 78
a San Vitale mozaikján 170, 171,
171, 173, 173
Szent Sír-templom 41–42,
228–229 *térkép*
jidam (istenség) 212
jógi (indiai aszkéta) 189
Johnson, Dr. Samuel (író) 30i, 34, 35
jóslatok 194–201, 194i, 195, 198, 199
judaizmus 8, 12–15
kivonulás Egyiptomból 12–15,
16–17 *térkép*
és Szent Pál 25, 27, 28–29
Sziklamecset 36, 37
szövetség (Istennel) 13, 15, 36
Julianus Apostata, császár 199
Justinianus, I., bizánci császár 15,
171, 173

K
ka („lélek”) 67
Kabir (szent) 192
kacuogi (épületgerenda) 176
Kailása hegy (Kang rinpcse)
210–215
kalifák (mohamedán uralkodók)
36, 41–42, 41, 152, 206
Kambodzsa, Angkorvat 149
kami (isten) 174, 175
Karnak 88–95
Károly, Nagy, német-római császár
182
Károly, V., német-római császár 152
Kasszandra (trójai hercegnő) 52i,
54, 54
katakombák Rómában 78–81
Kavagucsi, Ekai (szerzetes) 214
Kecalkoatl (isten) 103, 103
Kells Biblia 32
kelta egyház 30–35, 126–128, 131
kereszték 33, 126, 131, 131
kelták 33, 48
kenguruember 86, 87
kereskedelmi útvonalak, iszlám
előtti 208–209 *térkép*
kereszténység 37, 48, 103, 201,
208–209 *térkép*
canterburyi székesegyház
220–227
Cashel 126–131
Córdoba 150, 151–153, 155
Epheszosz 22–27
Iona 30–35
Isztambul 158, 162
katakombák Rómában 78–81
keresztések 38, 42, 43
kölni székesegyház 180–185
középkori zarándokutak 222–224,
226, 227, 227, 228–229 *térkép*
Lourdes 216–219
Pál térítőútja 22–27, 28–29 *térkép*
Ravenna, San Vitale 170–173
reformáció 31, 226

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

- Sínai-hegy [Dzsebel-Múszal] 12–15
lásd még görög ortodox és más egyházak
keresztesek 38, 42, 43
Khadídzsa (Mohamed felesége) 204
khmerek 149
kibla (fal a mecsetben) 153, 161
Kína **60–63**, 122, 125, **132–135**, 215
Csin 60–63, 60i
King, Martin Luther (polgárjogi vezető) 224
kinnari (mitikus teremtmény) 146, 149
kioszk (pavilon) 166
kiszva (a Kába szövetségének) 202–203
Klütaimnésztra (Agamemnón felesége) 54, 54, 55
kolostorok/apátságok/szerzetesek buddhista 20, 21, 210, 212, 212, 214
keresztény 221–222, 224, 224, 226
Cahokia 112–113, 112i
Delphoi 201
feloszlata (Angliában) 226
Iona 30, 32, 33, 34, 35
Írország 32, 127, 128
Regensburg 128
Sínai-hegy 14, 15
Kolumbán, Szent (Columcille) 7, 30–35, 30, 34
konfucianizmus 62
Korán (a mohamedánok szent könyve) 39, 40, 143, 154, 162, 202i, 205
kölni székesegyház **180–185**
régii vagy Hildebald-féle székesegyház 182–183
Krisztus *lásd* Jézus
Kroiszosz, Lúdia királya 23, 194, 197, 199
Kronosz (Zeusz apja) 104, 106, 108
Kubiláj kán, kínai császár 125
Kuniszada (festő) 174
Kübelé (isten) 22
küklópszok (egyszemű óriások) 52
küllije (épületegyüttes) 162
- L**
Lacau, Pierre (egyiptológus) 93
langskip (hajó) 72, 73, 74
Langton, Stephen, canterburyi érsek 224
Laosz 148
Lázár (Jézus által feltámasztott) 78, 80
Lear, Edward (író/festőművész) 14
Legrain, Georges (egyiptológus) 93
Lepsius, Richard (egyiptológus) 70
léviták 15
Lhuys, Edward (régiségkereskedő) 48
Li hegy 60, 60i
- lingam* (phallikus szimbólum) 190, 190
Liru (kígyóemberek) 87
Li Sze (császári tanácsadó) 62–63
Lochner, Stefan (festő) 185, 185
Loch Ness-i szörny 33
loculus (temetkezési fülke) 80, 81, 81
lombardok 81, 173
Lourdes 7, **216–219**
lovaspóló 142, 143
lóversenyter 108
Lukács, Szent 171, 172
Lutfullah, sejk (hítszónok) 144
Lúdia (Törökország) 23, 194
- M**
Maidan (tér) 140, 142, 142, 143, 144
Makedónia 196
Málta 80
Manaszarovár tó 210–212, 210i
Mansza Múszal, I., Mali királya 207
al-Manszúr (nagyvezír) 154
mantra (szent szavak/kifejezések) 213
Mara (gonosz szellem) 20
Márk, Szent 171, 172
Márvány-tenger 158
masztaba (sír) 68, 69
Máté, Szent 171, 172
medresze (mohamedán főiskola) 156, 163
Mekka (Bakka) 8, 39–40, 143, 153, 153, 160, **202–207**, 208–209 *térkép*
Kába 39, 40, 202–204, 202–203, 204, 205, 206, 207
megalitok 46, 46, 49, 50–51 *térkép*
Melkisédek, Sálém királya 172
Mendelssohn, Felix (zeneszerző) 35, 35
Meru (mitikus hegycsúcs) 123, 212
Mexikó **98–103**
Mianmar (Burma) 8, **120–125**
Mian Mír (lahori vallási vezető) 168
mibráb (Mekka felé néző falfülke) 143, 153, 154, 160, 162, 202
Milarepa (költő) 212–213
Milón, Krotóni (birkózóbajnok) 110
Milonász, G. E. (történész) 59
mississippi kultúra **112–117**, 118–119 *térkép*
mogulok (mohamedán uralkodók Indiában) 168, 190–191, 192
mohamedánok *lásd* iszlám
Mohamed próféta (az iszlám megalapítója) 143, 144, 202, 204–206, 204, 208–209 *térkép*
Sziklamecszet 36–41, 37, 38, 39
mokhsa (kiszabadulás az újjászületés körforgásából) 193
Molyneux, Thomas (fizikaprofesszor) 48
mon nép 120, 122
Monthu (isten) 91
- Moorcroft, William (felfedező) 213–214
Moreville, de (lovag) 220–221, 222
Mórija (bibliai hegy) 39
mórok 151, 152, 154, 155
moundok (dombok/halmok), észak-amerikai 112–117, 118–119 *térkép*
mozaikok 170–173, 170, 171, 173
Mózes (prófeta) 7, 12–15, 12, 13, 39, 170
Mucsalinda (kígyó és tó) 21
Mukaddaszi (krónikás) 36i, 43
mukarna (sztalaktitdíszítés) 143, 145
Mulumura (gyikasszony) 87
múmia (bebalzsamozott holttest) 67
Murray, Margaret (egyiptológus) 95
Mut (isten) 90, 95
műezsin (imára hívó személy) 161
Mükéné **52–59**
- N**
nága (mitikus kígyó) 146, 148
Nagy-Britannia 54, 108, 129–131, 134, 190, 213
Anglia
Canterbury 8, **220–227**, 228–229 *térkép*
királyok 129–130, 131, 220, 222–223, 222, 223, 224, 226–227
polgárháború 130, 224
Stonehenge 46, 50–51 *térkép*, 126
Észak-Írország 32, 33
Skócia 7, 30–35
Nagy Nap (natchez kormányzó) 115–116
naiku (belső szentély) 175, 176
Nanahuatzin (istenség) 98
Nának, Guru (szikh vallásalapító) 166–168, 169
Napoleon, I. Bonaparte, császár 66
Naro-Bonsung (pap) 212–213
nat (szellem) 122
Németország 128–129, **180–185**
neolitikus vallások *lásd* prehisztórikus vallások
Nepál 18, 21
Nero, császár 80, 110, 196, 198, 199
Newgrange 8, **46–49**, 50–51 *térkép*
Nicolaus de Verdun (építész) 180
niello (öntvény) 58
Nílus 64–65, 66, 70, 88, 90, 95, 96–97 *térkép*
Ninigi-no-mikoto (isten) 177
nirvána („megvilágosodás”) 18, 125, 210
Norvégia **72–75**; *lásd még* vikingek
Nun (örök óceán) 95
- O**
obeliszkek 90, 92
O'Brien, Murrough, Lord Inchiquin 129–131
- obszidián 98, 100
Ódin (isten) 75
Oengus (isten) 48
O'Kelly, Michael (régész) 46
Olaszország 8, 80, **170–173**; *lásd még* Róma
Olga-hegy (Katatjuta) **84–87**
oltáriszentség 172
Olímpia **104–111**
omphalos („a világ köldöke”) 194, 201
Oresztész (mükénéi királyfi) 54, 54
Oroszország, vikingek 72i, 74
Oseberg **72–75**
oszmán törökök I. Törökországnál
Otto, Rudolf (író) 7
Ozirisz (isten) 70–71
- Ö**
örmenyek 142
- P**
Pagan (buddhista város) 8, **120–125**
Pagmodordze (Demcsog hitvese) 212
pagodák 122–123, 123, 125
Pakisztán 169; *lásd még* India
Pál, Szent 22, 22–23, 24, 25–26, 28–29 *térkép*, 228–229 *térkép*
palaisza (birkózók gyakorlótere) 105, 105, 108
Palesztina *lásd* Izrael
pankráció (szabadfogású birkózás) 108
Panth (szikh közösség) 168
pápák 25, 78, 79, 80, 81, 222
parikrama (körüljárás) 210, 214, 215
Párisz (trójai királyfi) 52
Párvati (isten) 190, 212, 212
Patrik, Szent 32, 126, 128, 128, 131
Patroklosz (Akhilleusz barátja) 59, 107
Pauszaniász (utazó) 52i, 55, 104, 104i, 107, 108, 111, 197, 199
Pelliot, Paul (sinológus) 132, 134
Pelopsz (Atreusz apja) 52, 104, 106
Perzsia [Írán]/Perzsa Birodalom 8, 43, **140–145**, 196, 199, 208–209 *térkép*
Abbász, I., Nagy, sah 140, 140, 142, 142, 143, 144, 145
és Jeruzsálem 38, 39, 41
Tahmásp, I., sah 39, 142
Péter II., brazil császár 58
Petrarca, Francesco (költő) 180i
Peyramale atya (lourdes-i plébános) 217–218
Pheidiasz (szobrász) 109, 110–111
Philipposz (Fülöp), III., Arkhidaiosz, Makedónia királya 93
piktek 30, 33
pilon (kapubejárat) 90, 90, 91, 93, 94, 95
Pindaros (költő) 111

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

Pinodszem (főpap) 91
 piramisok
 Egyiptom **64–71**, 64*i*, 96–97
térkép
 lépcsős 69, 70, 71, 96–97 *térkép*,
 102
 Mexikó **98–103**
 Plinius, id. (tudós és író) 66
 Plutarkhosz (író) 199
 Poszeidón (isten) 58
 Pownall, Sir Thomas (régész) 46*i*
 Pranavananda, Szvámi,
Zarándokok kézikönyve 215
prang (torony) 149
 prehisztórikus vallások
 amerikai **98–103**, **112–117**,
 118–119 *térkép*
 arab 204
 ausztrál 84–87
 megalitikus **46–49**, 50–51
térkép, 126
 skót 33
 Priamosz, Trója királya 54
 Price, casheli érsek 131
 protestáns egyház 226
 Punglunga emberek (emberevő
 óriások) 86, 87
 purgatórium (tisztítótűz) 80
 Püthia (papnő) 194, 196, 198–199,
 198, 199
 Püthiai ünnepi játékok 198
 Püthón (kígyó) 196–197, 198

R
 Ráma, V., Thaiföld királya 146*i*
Rámájana (eposz) 149, 210*i*
Ramakien (eposz) 148, 149
 Rámánand (guru) 192
 Randzsit Szingh, Lahore
 maharadszája 168–169
 Rasídadín, *Egyetemes Történet* 204
 Ravenna, San Vitale 8, **170–173**
 Ré (isten) 70, 71
refrigerium (megszentelt étel) 80
 Risabha (szent) 212
 Roberts, David (festő) 40, 70, 93
 Róma/Római Birodalom 41
 bizánci fennhatóság 170–171,
 172–173
 Colosseum 64
 és Córdoba 150, 153, 155
 és Egyiptom 64–65, 66
 és Epheszosz 23, 27
 és Görögország 110, 199
 hanyatlása 81, 151, 153
 katakombák **78–81**
 és a korai kereszténység 28–29,
 79, 80
 és Köln 180–182
 középkori zárandokutak
 228–229 *térkép*
 Ravenna 170
 utak 78, 80, 81
 Rossi, Giovanni Battista de (régész)
 78

Roxelana (I. Szulejmán felesége)
 158, 162
 Rudolf, II., császár 143

S
 Salamon, Júda és Izrael királya 36, 39
 Sándor, Nagy, Makedónia királya
 93, 96–97 *térkép*, 194
sangha (buddhista közösség) 149
 San Vitale (Ravenna) **170–173**
 Schlegel, Friedrich von (író) 184
 Schliemann, Heinrich 52*i*, 53,
 54–56, 55, 58, 59
 Sebestyén, Szent 80
 Selyemút 132, 136–137 *térkép*
 Shakespeare, William, *Macbeth* 31
 Sherley, Sir Robert
 (katona/diplomata) 142
 Si Huang-ti, kínai császár **60–63**
 Sinai-hegy 7, **12–15**, 16–17 *térkép*
 Sin Araham (buddhista tanító) 122, 124
sinmei (építészeti stílus) 176
 sintó **174–177**, 178–179 *térkép*
 Siva (isten) 168, 189–190, 190, 192,
 212, 212
 Sophronius, jeruzsálemi pátriárka 41
 Spanyolország **150–155**
 Spon, Jacques (régész) 200
 Sri Lanka 122, 149
stadion (hosszúság
 mértékegysége) 107
 stadion 26, 198, 200
 Olümpia 106, 107, 108, 111, 111
 Stein, Aurél (elfedező) 132–134,
 132, 132*i*
 Svédország 73; *lásd még* vikingek

Sz
szádbu (szent ember) 188
 Szaigjó (pap) 174*i*
 Szaladin, Egyiptom és Szíria
 szultánja 38, 43
szamkalpa (imádkozási
 fogadalom) 192
szamszara (újjaszületés
 körforgása) 188
szannjaszin (aki lemond a világi
 életéről) 188
 szatírok (mitikus lények) 200
 Szaúd-Arábia 39, 202–207, 206,
 208–209 *térkép*; *lásd még*
 Mekka
 Sze-ma C sien (történész) 60*i*, 60
 szentek 170, 171–172, 171, 173;
lásd még az egyes szenteket
 Széth (isten) 70–71
 szfinx (mitikus lény) 67, 70, 88,
 91, 96–97 *térkép*
 Szikelianosz, Ángelosz és Eva
 (drámaírók és -rendezők) 200,
 201
szikbara (lépcsőzetes
 templomtorony) 192
 szikh vallás **166–169**

Sziklamecet (Jeruzsálem) **36–43**
 Szinán (építész) 156*i*, 157,
 158–159, 160, 163
 színházak, görög 22–23, 26–27,
 26, 197, 198, 200
 Szíria 28–29 *térkép*, 36, 208–209
térkép
 Szophoklész (drámaíró) 54, 200
sztóá (fedett sétány) 197
sztúpa (ereklyetartó) 18, 122
 Szulejmán, I., Nagy, török szultán
 43, 156, 158–159, 158, 159,
 164–165 *térkép*
 Szulejmán-mecset (Isztambul)
156–163
 szultánok (mohamedán
 uralkodók) 43, 162; *lásd még*
 Szaladin; Szulejmán
 Szúrja (isten) 188
 Szuszanoó (isten) 176
 Szűz Mária 7, 185, 185
 és Epheszosz 22, 24–25, 26, 27,
 27
 és Lourdes 7, 216–219, 216, 218

T
tálbija (könyörgés) 206
talud-tablero (építészeti stílus) 102
 Tantalosz (Pelopsz apja) 106
taváf (rituális körjárási) 40, 41,
 206, 207
 Tavernier, Jean-Baptiste (utazó)
 142
 Taylor, Lord William (régész) 57
temenosz (szent terület) 195, 196,
 197, 197, 199
 Tennyson, Alfred, Lord (költő) 227
 Teotihuacán **98–103**
 Tertullianus (teológus) 80
tessera (mozaik: része) 171
 Thaiföld **146–149**
 Theobald, Canterbury érseke 222
 Theodora, császárné 173, 173
 Theodosius, I., Nagy, császár 111,
 199
tholosz (kupolás sír) 56–58, 57, 58,
 59, 195
 Thüesztész (Agamemnón
 nagybátyja) 52
 Tibet 7, **210–215**
 Tichy, Herbert (utazó) 214–215
 Timanthész (atléta) 108
tiriba (átkelőhely) 191
 Tizparancsolat 12, 12, 13–15, 13
 Tlalok (isten) 100, 102, 103
 Tojouke-no-ó mikami (istennő) 176
 Tóra (Mózes öt könyve) 13, 14
tori (kapubejárat) 175, 176
 Törökország **22–27**, **156–163**,
 164–165 *térkép*, 196, 208–209
térkép
 oszmán-törökök 40, 142, 143,
 156–163, 157, 158
 Trója (Hisarlik) *lásd* Trója
 Tracy, de (lovag) 220–221, 222

Tripitaka (buddhista szentírás) 122,
 149
 Trója/trójai háború 52, 54–55, 54,
 55, 56, 59
 tuaregek (nomád nép) 202
 Tuatha De Danaan 47–48
 Tucci, Giuseppe (tudós) 214–215
 Tunézia 80
türbe (török sírkápolna) 159, 162,
 162, 163
 Twain, Mark (író) 188*i*

U
 Ulster *lásd* Észak-Írország
 Uzume (istennő) 177
 al-Uzza (istennő) 204

V
vadzsraszana (gyémánttrónus) 21
 „vallási jelenség” 7, 9
 Valle, Pietro della (utazó) 142
 Vallency, Charles (régész) 48
vallum (töltés és árok) 33
 Vang Jüan-lu (szerzetes) 134
 Váránaszi (Benáresz) 7, 21, 188–193
 vikingek **72–75**, 76–77 *térkép*
 Iona 30, 33
 Írország 48, 74, 127, 128
 Oroszország 72*i*, 75
 Visnu (isten) 168, 189, 190
 Vitalis, Szent 171
 vizigótok 151, 152

W
 Walhalla (túlvilág) 75
 Wanambi (kígyó) 86, 87
 Wat Phra Keo **146–149**
 Wheler, George (régész) 200
 William the Englishman (építész)
 226
 Wood, J. T. (mérnök) 24
 Wordsworth, William (költő) 184

Y
 Yule, Henry (kapitány, mérnök)
 124

Z
 zárandokutak 8–9
 középkori keresztény 183,
 228–229 *térkép*
lásd még az egyes helyekenél
 Zeusz (isten) 58, 104–111, 108,
 109, 194, 196
 zikkurat (lapos tetejű lépcsős
 piramis) 102

Zs
 zsidók 12–15, 12, 16–17 *térkép*;
lásd még judaizmus

KÖSZÖNET

A Marshall Kiadó a következő személyeknek szeretné megköszönni a könyv elkészítéséhez nyújtott segítségét:

SZERKESZTÉS: Maggi McCormick, Tim Probart, Judy Batchelor (Név- és tárgymutató), Jazz Wilson, Pennie Jelliff

TERVEZÉS: Karine Bai, Vicky Holmes

ILLUSZTRÁCIÓK: David Atkinson (térképek); Debbie Hinks (jelképek); Sue Sharples (alaprajzok); Stephen Conlin (rekonstrukciók); Eileen Batterberry és Tim Heard (térképek jegyzetei).

A KÉPEK FORRÁSAI

l = balra; *r* = jobbra; *c* = középen; *t* = fent; *b* = lent

1. A. Abbas/Magnum Photos; 2/3 Sarah Stone/Tony Stone Images; 6 Jean Kugler/Spectrum Colour Library; 10 S.H. & D.H. Cavanaugh/Robert Harding Picture Library; 12 Robert Harding Picture Library; 12/13 Erich Lessing/Magnum Photos; 14*t* Spectrum Colour Library; 14*b* The Bridgeman Art Library; 15 Ann & Bury Peerless; 17 The Bridgeman Art Library; 18 Ann & Bury Peerless; 19 J.H.C. Wilson/Robert Harding Picture Library; 20*t* Picturepoint; 20*b* Ann & Bury Peerless; 21 Jean-Louis Nou/Explorer; 22 Erich Lessing/Magnum Photos; 22/23 Robert Harding Picture Library; 24 Images Colour Library; 25*t* Michael Short/Robert Harding Picture Library; 25*r* E.T. Archive; 26 Adam Woolfitt/Robert Harding Picture Library; 27 D. Lennon/Spectrum Colour Library; 28 Picturepoint; 30 G.L. Carlisle/Spectrum Colour Library; 31 Spectrum Colour Library; 32 James Harpur; 33 Ghigo Roli/Robert Harding Picture Library; 34*t* The Bridgeman Art Library; 34*b* James Harpur; 35 The Mansell Collection; 36/37 Zefa Picture Library; 38*t* Fred Mayer/Magnum Photos; 38*b* Zefa Picture Library; 39 Robert Harding Picture Library; 40/41 The Bridgeman Art Library; 41 Michael Holford; 42 The Mansell Collection; 42/43 Fred Mayer/Magnum Photos; 44 David Hamilton/The Image Bank; 46/47 Adam Woolfitt/Robert Harding Picture Library; 48 Office of Public Works, Dublin; 49 Bob Hobby/Impact Photos; 51 Louis Salou/Explorer; 52/53 Robert Harding Picture Library; 54 Zoe Dominic; 55*t* The Mansell Collection; 56 F.H.C. Birch/Sonia Halliday Photographs; 57 Images Colour Library; 58*t* Trevor Wood/Robert Harding Picture Library; 58*b*/59 National Archaeological Museum, Athens/The Bridgeman Art Library; 60 G. & P.

Corrigan/Occidor; 61/62 Robert Harding Picture Library; 63 Mauro Carraro/Colorific!; 64/66/Robert Harding Picture Library; 66*r* John G. Ross/Robert Harding Picture Library; 67 E.T. Archive; 68 F. Jack Jackson/Robert Harding Picture Library; 69 James Harpur; 70 Mary Evans Picture Library; 71 R.K. Pilsbury; 72 University Museum of Oslo/The Bridgeman Art Library; 72/73 David Hurn/Magnum Photos; 74 The Image Bank; 75*t* Knudsens Fotosenter; 75*b* University Museum of National Antiquities, Oslo; 78/81 Scala; 82 Tom Owen Edmunds/The Image Bank; 84 Spectrum Colour Library; 84/85 Zefa Picture Library; 86 Telegraph Colour Library; 87 David Tokeley/Robert Harding Picture Library; 88 Chris Haigh/Tony Stone Images; 89 Richard Passmore/Tony Stone Images; 91*t* James Harpur; 91*r* E. Chalker/Spectrum Colour Library; 92 Hugh Sitton/Tony Stone Images; 93 Mary Evans Picture Library; 94 Michael Holford; 95 Friedrich Damm/Zefa Picture Library; 98/99 Spectrum Colour Library; 100*t* Nick Saunders/Barbara Heller Archive; 100*b* National Museum of Anthropology, Mexico/Werner Forman Archive; 102 Colorific!; 103 Tony Morrison/South American Pictures; 104 Michael Holford; 104/105 Sonia Halliday Photographs; 106 Spectrum Colour Library; 107*t* Michael Holford; 107*r* Images Colour Library; 108*t* James Harpur; 108*b* British Museum; 109 Archiv für Kunst und Geschichte; 110 James Harpur; 111 Mary Evans Picture Library; 112 Werner Forman Archive; 112/113 David Muench; 114 Otis Imboden/National Geographic Society; 116 Museum of the American Indian, Heye Foundation, New York/Werner Forman Archive; 117 Joslyn Art Museum, Omaha, Nebraska. Gift of the Enron Art Foundation; 118 Dr. Georg Gerster/Comstock; 120/122 Robert Harding Picture Library; 123 Spectrum Colour Library; 124 Nigel Blythe/Robert Harding Picture Library; 125*t* J.J. Augustin Incorporated Publisher; 125*b* Zaw Lwin; 126/127 Dallas & John Heaton/Spectrum Colour Library; 128 Hulton Deutsch Collection; 129 Mich Sharp; 131 James Harpur; 132 Chris Fairclough Colour Library; 133 British Museum/Robert Harding Picture Library; 134 Tom Nebbia/Aspect Picture Library; 135 Chris Fairclough Colour Library; 136 Simon Wescott/Robert Harding Picture Library; 138 Mika Kansas/The Image Bank; 140 Roland Michaud/The John Hillelson Agency; 141 Picturepoint; 142/143*t* Robert Harding Picture Library; 143*b* Museum für Islamische Kunst/Bildarchiv Preussischer Kulturbesitz; 144 Frank Spooner Pictures; 145 Picturepoint; 146/147 Luca Tettoni/Photobank Photolibrary; 148*t* Ann & Bury Peerless; 148*r*/149 Luca

Tettoni/Photobank Photolibrary; 150 Hackenberg/Zefa Picture Library; 150/152 Arxiu Mas; 153/Robert Harding Picture Library; 153*r* E.T. Archive; 154 Biblioteca Apostolica Vaticana; 155 George Wright/Comstock; 156 The Image Bank; 157 Jake Rajs/The Image Bank; 158/ Mary Evans Picture Library; 158*r* The Bridgeman Art Library; 159/160 Robert Harding Picture Library; 161 A. Abbas/Magnum Photos; 162 The Bridgeman Art Library; 163 J.H.C. Wilson/Robert Harding Picture Library; 166/167 Spectrum Colour Library; 168 Raghu Rai/Magnum Photos; 169 Ann & Bury Peerless; 170/173 Scala; 174 Michael Holford; 174/175 Orion Press; 176 Pan-Asia Newspaper Alliance; 177 Orion Press; 178/179 British Museum/The Bridgeman Art Library; 180 Erich Lessing/Magnum Photos; 181 Terry Williams/The Image Bank; 182 Friedrich Damm/Zefa Picture Library; 183/ Hulton Deutsch Collection; 183*r* Erich Lessing/Magnum Photos; 184 P. & G. Bowater/The Image Bank; 185 Erich Lessing/Magnum Photos; 186 Russell Johnson; 188 Robert Harding Picture Library; 188/189 Tim Bieber/The Image Bank; 190 Adam Woolfitt/Robert Harding Picture Library; 191*t* W.R. Davis/Spectrum Colour Library; 191*b* Adam Woolfitt/Robert Harding Picture Library; 192 Raghubir Singh/Colorific!; 193 Ross Greetham/Robert Harding Picture Library; 194/195 K. Kerth/Zefa Picture Library; 196/ James Harpur; 196*r* Dave Longley/Mick Sharp; 198/ Bildarchiv Preussischer Kulturbesitz; 198*r* Images Colour Library; 199 K. Kerth/Zefa Picture Library; 200*t* James Harpur; 200*b* Sandra Lousada; 201 Sonia Halliday Photographs; 202 Mohamed Amin/Camerpix; 202/203 Nabeel Turner/Tony Stone Images; 204/Edinburgh University Library; 204*r* Sonia Halliday Photographs; 205 Mohamed Amin/Camerpix; 206/ A. Abbas/Magnum Photos; 206*r* Mohamed Amin/Camerpix; 210/211 Russell Johnson; 212 The Bridgeman Art Library; 213/214 Russell Johnson; 215 Allan Bramley/Tony Stone Images; 216 Superstock; 217/218/ Steve McCurry/Magnum Photos; 218*r* Hulton Deutsch Collection; 219 Steve McCurry/Magnum Photos; 220/221 A.F. Kersting; 222 Picturepoint; 223 David Lomax/Robert Harding Picture Library; 224 Images Colour Library; 225 Spectrum Colour Library; 226 George Rodger/Magnum Photos; 227 Michael Holford; 229 Scala.

Amennyiben a kiadók akaratlanul megszegték az ábrázolt illusztrációk bármelyikének szerzői/kiadói jogát, megfelelő tiszteletdíjat fizetnek az igazolt jogcím birtokosának.

Így szólt az Úr Mózeshez a Sínai-hegyen: „Oldd le a te saruidat lábaldról: mert a hely, amelyen állasz, szent föld.” Hasonlóan szentként tisztelt helyek sokfelé voltak és vannak a világon, ám szentségük eredete bizonytalan. Nem tudhatni, vajon léteznek-e valósgos, megfogható indítékok, vagy a szemlélték érzületéből fakad-e a szentség légköre.

Könyvünk, a

MEGSZENTELT TÁJAKON

azokra a helyekre viszi el az olvasót, ahol a Menny összeér a Földdel – a görög jóda-személybe, Delpholba,

az amritszári Aranytemplomba; Mekkába, Mohamed próféta nyomdokán; az írországi Iona szigetre, ahol Szent Kolumbán vitte véghez csodatételeit; Lourdes-ba, ahol Szűz Mária jelent meg egy francia parasztlány látomásailban – és még sok más szent helyre. Könyvünk több mint harminc példát tesz vizsgálat tárgyává, mondák, legendák, műalkotások segítségével.

A *Megszentelt tájakon* a nagy sikerű *Mitoszok földjén* és *Legendák földjén* című köteteink folytatása, éppolyan igényesen és mégis közérthetően megírt, általános kultúrtörténeti ismereteket is közlő szöveggel, és hasonlóan látványos, művészi fotókkal.

